



ศึกษานวศีกษาทางวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (สุลตงษ) ๒๕๖๒

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของงานศึกษานวศีกษาทางวิทยาศาสตร์ระดับปริญญาโท สาขาวิชาพุทธศาสนานวศีกษาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหานวศีกษาราชวชิราวุธวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๓

พุทธศักราช ๒๕๖๓



ศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก



พระมหาธนาศักดิ์ สุตรโน (สุดสุข)

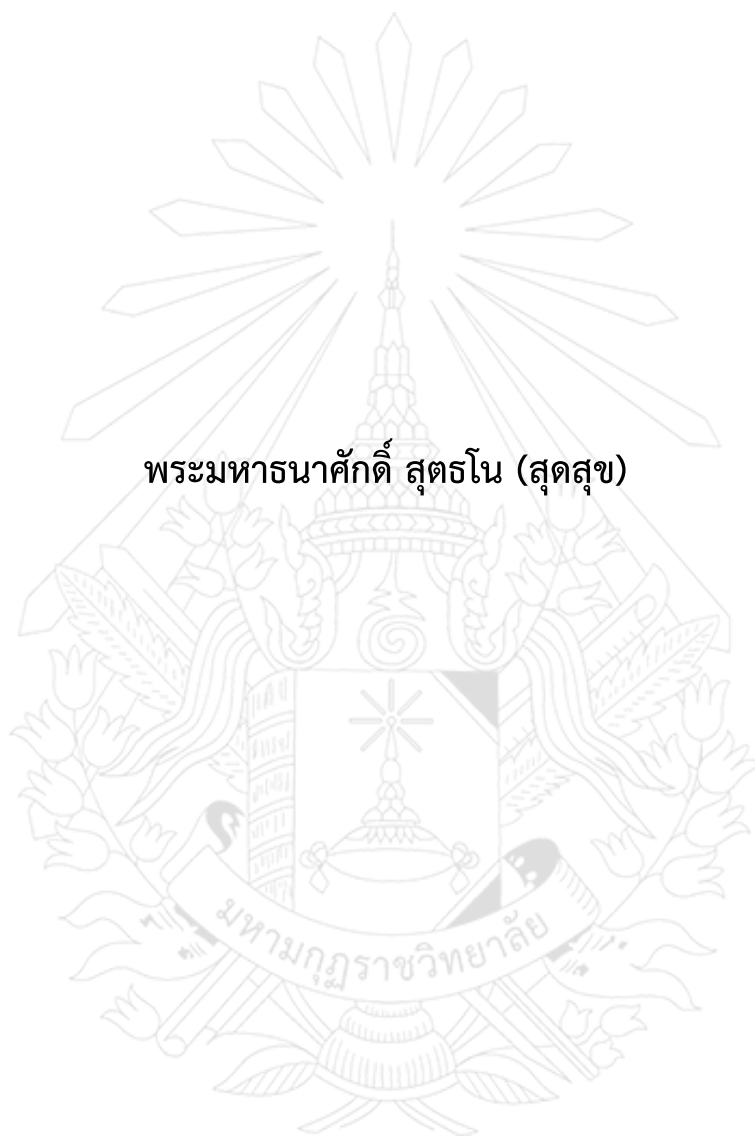
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2563

ศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก



พระมหาธนาศักดิ์ สุทธโน (สุตสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2563

A STUDY OF ETHICS CONCEPTS IN THE TEN BIRTH-STORIES
OF THE BUDDHA

PHRAMAHA THANASAK SUTADHANO (SUDSOOK)



A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE MASTER DEGREE OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2020

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก
ชื่อนักศึกษา : พระมหาธนาศักดิ์ สุตธโน (สุดสุข)
ชื่อปริญญา : ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช : 2563
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระสุทธิสารเมธี, ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตราจารย์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ :

ประธานกรรมการ

(พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)

(พระสุทธิสารเมธี, ดร.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ วัฒนนะ)

กรรมการ

(ดร.กฤตสุขชิน พลเสน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Topic : A Study of Ethics Concepts in the Ten Birth-stories of the Buddha
Student's Name : Phramaha Thanasak Sutadhano (Sudsook)
Degree Sought : Master of Arts
Program : Buddhism and Philosophy
Anno Domini : 2020
Advisor : Phrasutthisanmethi, Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master Degree of Arts (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School 
.....
(Phra Srivinyaphon, Dr.)

Thesis Committee :
Chairman 
.....
(Phramaha Maghavin Purisuttamo, Asst.Prof.Dr.)

Member (Advisor) 
.....
(Phrasutthisanmethi, Dr.)

Member 
.....
(Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

Member 
.....
(Asst.Prof.Dr.Somboon Watana)

Member 
.....
(Dr.Kitsuchin Ponsen)

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก
ชื่อนักศึกษา : พระมหาธนาศักดิ์ สุทธโน (สุตสุข)
ชื่อปริญญา : ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช : 2563
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระสุทธิสารเมธี, ดร.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาทศชาติชาดก 2) เพื่อศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจริยศาสตร์ศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

ผลการวิจัย พบว่า

1) ทศชาติชาดก เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าในพระชาติต่าง ๆ เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ถือกำเนิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นเทวดาบ้าง เพื่อทรงบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมหนุนนำให้ได้บรรลุซึ่งพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้าย เพื่อโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากกองกิเลสกองทุกข์ทั้งปวง

2) ความประพฤติที่จัดเป็นความดีที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้น เป็นความประพฤติฝ่ายกุศล สามารถนำประโยชน์และความสุขมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ แก่บุคคลอื่นและแก่สังคมส่วนรวมได้ ความประพฤติที่จัดเป็นความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้น เป็นความประพฤติฝ่ายอกุศล สามารถนำความทุกข์และความเดือดร้อนมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ แก่บุคคลอื่นและแก่สังคมส่วนรวมได้ ซึ่งเกณฑ์ที่นำมาตัดสินความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้นเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม กลุ่มปฏิบัตินิยม กลุ่มประโยชน์นิยม และเกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้นมีประโยชน์ 3 ด้าน คือ ประโยชน์เพื่อตนเอง อันได้แก่ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์อย่างสูงสุดคือพระนิพพาน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น คือ สามารถสร้างประโยชน์และความสุขให้แก่ผู้อื่นทั้งทางกายและทางจิตใจ และประโยชน์เพื่อส่วนรวมและสังคม คือ สามารถสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวมได้

3) คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก เป็นคุณค่าที่มีต่อจิตใจ คุณค่าที่มีต่อการดำเนินชีวิต คุณค่าที่มีต่อสังคม และคุณค่าที่มีต่อการปฏิบัติธรรม เป็นคุณค่าที่สร้างประโยชน์และความสุขให้แก่ตนเอง ให้แก่คนอื่น และให้แก่สังคมส่วนรวม

คำสำคัญ : จริยศาสตร์, ทศชาติชาดก, คุณค่า



ABSTRACT

Thesis Topic : A Study of Ethics Concepts in the Ten Birth-stories of the Buddha
Student's Name : Phramaha Thanasak Sutadhano (Sudsook)
Degree Sought : Master of Arts
Program : Buddhism and Philosophy
Anno Domini : 2020
Advisor : Phrasutthisanmethi, Dr.

The purposes of this thesis include; 1) to study the ten birth-stories of the Buddha, 2) to study the ethical concepts in the ten birth-stories of the Buddha, and 3) to analyze the values of the ethical concepts in the ten birth-stories of the Buddha. The data of this qualitative research were collected from the Tipitaka, Commentaries, books, and research works related.

Research results were found that:

1) The ten birth-stories of the Buddha retell the past lives of the Buddha when he was still a Bodhisattva who was born either a human or a deva in order to perform meritorious acts which could help him reach his ultimate goal and become the Buddha in his final life to teach all beings to free themselves from desires and sufferings.

2) The good actions found in those stories are the wholesome that can bring benefits and happiness to practitioners, others and society as well. Meanwhile, the evil deeds in the stories are considered unwholesome because they can bring sufferings and troubles to the doers, others and society. The good deeds and the bad deeds in the ten birth-stories of the Buddha were decided by the ethical criteria set by the groups of absolutism, pragmatism, utilitarianism, and Buddhism.

There are 3 types of benefits in the life goals found in the ten birth-stories of the Buddha; 1) benefits to oneself in the present life, in the following lifetimes, and the supreme benefit or achieving enlightenment; 2) benefits to other people in

both physical and mental ways; and 3) public benefits referring to creating peace and happiness to community and society.

3) The ethical values in the ten birth-stories of the Buddha are for mentality, living a life, society and Dhamma practicing. These values can build and bring benefits and happiness to oneself, others and society.

Keyword : Ethical, Ten Birth-stories of the Buddha, Values



กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เนื่องจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาโท

ขอกราบขอบพระคุณ พระศรีวินยาภรณ์ (สายรุ้ง อินทาวุธ), ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, ดร. ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร ตลอดถึงคณะกรรมการควบคุมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้เมตตาให้คำแนะนำเกี่ยวกับความถูกต้องของเนื้อหาในเล่มวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งครูบาอาจารย์และเจ้าหน้าที่ทุกท่านของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่กรุณาถ่ายทอดความรู้ ให้คำปรึกษาในด้านวิชาการ และคอยแนะนำในทางที่ถูกต้องด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณและอนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระสุทธิสารเมธี, ดร. ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วน และเมตตาเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระธรรมรัชชมนี (อมร ญาโณทโย) เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม ผู้ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ให้กำเนิดในทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้วิจัย พร้อมทั้งพระเถรานุเถระที่ได้เมตตาอนุเคราะห์สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาทั้งทางด้านพระปริยัติธรรมและการศึกษาทางโลก ทำให้ผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจถือเป็นสิริคุณานุคุณในการดำเนินชีวิตในความเป็นสมณะและในการศึกษาตลอดมา

ด้วยอาณิสัยและคุณประโยชน์ที่จะบังเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออัญมณาคุณพระศรีรัตนตรัย คือคุณพระพุทธ คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ และคุณความดีทั้งหลายในสากลโลก จงบันดาลประทานพรความสุขความเจริญให้เกิดมีแก่โยมบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและครอบครัวของผู้วิจัย ตลอดจนผู้ที่ได้กล่าวนามไปแล้วและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขอให้ทุกท่านจงถึงซึ่งสวัสดิมงคลในกาลทุกเมื่อและดำรงตั้งมั่นในพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดกาลนานเทอญ.

พระมหาธนาศักดิ์ สุทธโน

สารบัญคําย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ชุด 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งพระมหาจักรีบรมราชวงศ์ กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525 พิมพ์ครั้งที่ 9 พ.ศ. 2557 อันเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เถรวาท ในการศึกษาเรื่องจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก สำหรับการอ้างอิงผู้วิจัยได้ใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก มีคําย่อและคำเต็ม ดังนี้

คําย่อ

พระสุตตันตปิฎก

ขุ. ขา.

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ. ขา. อ.

คำเต็ม

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก อรรถกถา

สำหรับการอ้างอิงตัวเลขที่อยู่หลังคําย่อของคัมภีร์ใช้ 2 แบบ คือ

1) แบบ 3 ตอน ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎก คือ เล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น ขุ. ขา. 63/99/120.

หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 63 ข้อที่ 99 หน้าที่ 120.

2) แบบ 2 ตอน ใช้อ้างอิงอรรถกถา คือ เล่ม/หน้า. เช่น ขุ. ขา. อ. 63/150.

หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก อรรถกถา เล่มที่ 63 หน้าที่ 150.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
กิตติกรรมประกาศ	ณ
สารบัญคำย่อ	ญ
สารบัญ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	3
1.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	12
บทที่ 2 ทศชาติชาดก	13
2.1 แนวคิดเรื่องชาดก	13
2.1.1 ความหมายของชาดก	13
2.1.2 ความสำคัญของชาดก	15
2.1.3 ที่มาของชาดก	17
2.1.4 ประเภทของชาดก	19
2.1.5 องค์ประกอบของชาดก	20
2.2 เนื้อเรื่องโดยย่อของทศชาติชาดก	23
2.2.1 เตมียชาดก	24
2.2.2 มหาชนกชาดก	27
2.2.3 สุวรรณสามชาดก	30
2.2.4 เนมิราชชาดก	32
2.2.5 มโหสถชาดก	34
2.2.6 ภูริทัตชาดก	38
2.2.7 จันทชาดก	43

2.2.8	นารทชาดก	46
2.2.9	วิรุทธชาดก	48
2.2.10	เวสสันดรชาดก	52
บทที่ 3 แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก		57
3.1	แนวคิดทางจริยศาสตร์	57
3.1.1	ความหมายของจริยศาสตร์	57
3.1.2	ประเภทของจริยศาสตร์	59
3.1.3	ขอบเขตของจริยศาสตร์	60
3.1.4	เกณฑ์ตัดสินความดี-ความชั่วในทางจริยศาสตร์	62
3.1.5	จุดมุ่งหมายของชีวิตในทางจริยศาสตร์	66
3.1.6	ขอบเขตของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา	70
3.1.7	ระดับของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา	71
3.1.8	เกณฑ์ตัดสินความดี-ความชั่วในทางพระพุทธศาสนา	72
3.1.9	จุดมุ่งหมายของชีวิตในทางพระพุทธศาสนา	77
3.2	แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก	80
3.2.1	แนวคิดเรื่องความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดก	80
3.2.1.1	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในเทมียชาดก	80
3.2.1.2	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในมหาชนกชาดก	83
3.2.1.3	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก	86
3.2.1.4	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในเนมิราชชาดก	89
3.2.1.5	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในโมสถชาดก	97
3.2.1.6	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในภุริทัตชาดก	100
3.2.1.7	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในจันทชาดก	102
3.2.1.8	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในนารทชาดก	107
3.2.1.9	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในวิรุทธชาดก	114
3.2.1.10	ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก	118
3.2.2	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก	127
3.2.2.1	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเทมียชาดก	127
3.2.2.2	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในมหาชนกชาดก	127
3.2.2.3	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก	127
3.2.2.4	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเนมิราชชาดก	128

3.2.2.5	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในมหุสธษาดก	128
3.2.2.6	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในภุริทัตษาดก	128
3.2.2.7	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในจันทษาดก	129
3.2.2.8	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในนารทษาดก	129
3.2.2.9	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในวิรุรษาดก	129
3.2.2.10	เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรษาดก	130
3.2.3	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศษาดก	130
3.2.3.1	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเตมิยษาดก	130
3.2.3.2	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในมหาชนกษาดก	132
3.2.3.3	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในสุวรรณสามษาดก	135
3.2.3.4	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเนมิราชษาดก	136
3.2.3.5	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในมหุสธษาดก	138
3.2.3.6	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในภุริทัตษาดก	139
3.2.3.7	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในจันทษาดก	140
3.2.3.8	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในนารทษาดก	142
3.2.3.9	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในวิรุรษาดก	143
3.2.3.10	จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเวสสันดรษาดก	144
บทที่ 4	วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศษาดก	147
4.1	วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อจิตใจ	147
4.2	วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อการดำเนินชีวิต	150
4.3	วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อสังคม	153
4.4	วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อการปฏิบัติธรรม	155
4.5	วิเคราะห์คุณค่าของเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในทศษาดก	156
4.6	วิเคราะห์คุณค่าของจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศษาดก	157
บทที่ 5	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	159
5.1	สรุปผลการวิจัย	159
5.2	ข้อเสนอแนะ	163
	บรรณานุกรม	164
	ประวัติผู้วิจัย	167

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ระบบปรัชญาในโลกมีการแบ่งแนวความคิดออกเป็น 2 สายใหญ่ ๆ คือ ระบบปรัชญาตะวันตก และระบบปรัชญาตะวันออก ระบบปรัชญาตะวันตกมีแหล่งกำเนิดที่ประเทศกรีก มีสำนักปรัชญาที่เด่น ๆ เช่น ยุคสมัยโบราณมี เพลโต อริสโตเติล ในสมัยกลางมีปรัชญาศาสนาคริสต์ เป็นต้น ระบบปรัชญาตะวันออกมีแหล่งกำเนิดที่ประเทศอินเดีย โดยมีระบบปรัชญาที่เด่น ๆ เช่น ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งแนวความคิดของปรัชญาทั้งสองสายนั้นนับได้ว่าเป็นแนวความคิดที่สำคัญและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของมวลมนุษยชาตินับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จริยศาสตร์นับเป็นสาขาที่สำคัญอย่างหนึ่งของวิชาปรัชญาที่ระบบปรัชญาทั้ง 2 สายให้ความสำคัญที่จะศึกษาหาข้อสรุปตามที่คนของปรัชญาแต่ละระบบ โดยมีกรายกอย่างเหตุผลมากมายในการอภิปรายเพื่อหาคำตอบของปัญหาทางจริยศาสตร์ โดยเฉพาะปัญหาในเรื่องความดี ความชั่ว เกณฑ์การตัดสินความดี ความชั่ว และจุดมุ่งหมายในชีวิตของมนุษย์

ในบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ มนุษย์นับว่าเป็นสัตว์ผู้ประเสริฐที่สุด ความเป็นผู้ประเสริฐของมนุษย์คือเป็นผู้มีใจสูงด้วยคุณธรรม มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง และสามารถที่จะเรียนรู้เพื่อแยกแยะความดีและความชั่วและแสวงหาจุดมุ่งหมายในชีวิตของตนเอง อันเป็นบ่อเกิดของความสงบสุขในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสังคมโลกเกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ปัญหาด้านจริยะหรือความประพฤติของมนุษย์ก็ยิ่งซับซ้อนมากขึ้น บางครั้งการกระทำบางอย่างที่สังคมหนึ่งยอมรับว่าดี แต่อีกสังคมหนึ่งกลับไม่ยอมรับว่าดีก็มี ดังนั้นการที่มนุษย์สามารถเรียนรู้วิธีการวินิจฉัยความดี ความชั่ว ที่ถูกต้องตามบรรทัดฐานของสังคมนั้น ๆ และรู้จักแสวงหาจุดมุ่งหมายในชีวิตจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมเกิดความสงบสุขทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิต รักษาเผ่าพันธุ์ของตนเองได้ยาวนาน นี่เป็นข้อบ่งชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ทั้งสิ้น ในทางพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ปรากฏอยู่มาก และคำสอนในทางพระพุทธศาสนาก็เป็นหลักคำสอนแห่งการดำเนินชีวิตด้วย ถ้ามองในแง่ปรัชญาคำสอนในทางพระพุทธศาสนาก็เป็นปรัชญาแห่งชีวิต ดังนั้น ปัญหาเรื่องสิ่งที่มีมนุษย์ควรประพฤติที่เรียกว่า จริยธรรมหรือหลักจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรจะได้รับการศึกษาเพื่อหาคำตอบที่ชัดเจน

เกี่ยวกับปัญหา 3 ประการ คือ 1) อะไร คือ ความดี ความชั่ว ความถูกต้อง ความผิด ความสุข ความทุกข์ การกระทำอย่างไรเป็นความดี อย่างเป็นความชั่ว 2) อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าการกระทำอย่างไรดี อย่างเป็นชั่ว และปัญหาที่ว่าเราจะเอาอะไรมาเป็นเกณฑ์ตัดสินความถูกต้องผิดของการกระทำนั้น 3) ปัญหาที่ว่า อะไรคืออุดมคติของชีวิต อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิตมนุษย์ และอะไรเป็นคุณค่าที่มนุษย์พึงปรารถนาและน่าแสวงหามากที่สุด

หลักจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนานั้นมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์และนิทานชาดกต่าง ๆ มากมาย อย่างเช่นในทศชาติชาดกที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เล่าถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในชาติต่าง ๆ 10 ชาติ เพื่อบำเพ็ญบารมี คือ 1) เตมียชาดก 2) บำเพ็ญเนกขัมมบารมี 3) มหาชนกชาดก 4) บำเพ็ญวิริยบารมี 5) สุวรรณสามชาดก 6) บำเพ็ญเมตตาบารมี 7) เณมิราชชาดก 8) บำเพ็ญอธิษฐานบารมี 9) มโหสถชาดก 10) บำเพ็ญปัญญาบารมี 11) ภูริทัตตชาดก 12) บำเพ็ญศีลบารมี 13) จันทชาดก 14) บำเพ็ญขันติบารมี 15) นารทชาดก 16) บำเพ็ญอุเบกขาบารมี 17) วิรุทธชาดก 18) บำเพ็ญสังัจจันท์บารมี 19) เวสสันดรชาดก 20) บำเพ็ญทานบารมี ซึ่งในขณะที่ทรงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ นั้น ก็ทรงได้พบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่ดีบ้างและไม่ดีบ้าง ซึ่งเหตุการณ์เหล่านั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ดีบ้าง พฤติกรรมที่ชั่วบ้างของตัวละครปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่อง และแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายในชีวิตของพระโพธิสัตว์ในชาตินั้น ๆ ว่าในแต่ละชาติที่บำเพ็ญบารมีนั้นมีจุดมุ่งหมายในชีวิตอย่างไรบ้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า การศึกษาพฤติกรรมของตัวละครในทศชาติชาดกน่าจะมีแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1.2.1 เพื่อศึกษาทศชาติชาดก
- 1.2.2 เพื่อศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก
- 1.2.3 เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ขอบเขตของการวิจัย จะมุ่งเน้นวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้วางขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1.3.1 การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา โดยจะเน้นศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถาฝ่ายเถรวาท ตลอดทั้งศึกษาจากหนังสือ เอกสาร งานวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกเป็นหลัก

1.3.2 การวิจัยครั้งนี้ มีเนื้อหาประเด็นที่จะศึกษา 3 ประเด็น คือ 1) ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดก 2) เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก 3) จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดก โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย หนังสือ เอกสาร งานวรรณกรรม และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอคุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ที่สามารถนำมาปรับใช้ในด้านต่าง ๆ ในปัจจุบันได้ต่อไป

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมุ่งเน้นวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.4.1 ศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาดกจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งพระมหาจักรีบรมราชวงศ์ กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525 พิมพ์ครั้งที่ 9 พ.ศ. 2557

1.4.2 ศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทศชาติชาดกและจริยศาสตร์ จากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.4.3 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษารวบรวมมาแยกประเภทลงในบทต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และอธิบายแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.4.4 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.4.5 สรุปผลที่ได้จากการวิจัย และนำเสนองานวิจัย

1.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิดทางจริยศาสตร์ และเนื้อหาของทศชาติชาดก โดยการรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานต่องานวิจัย ซึ่งจะนำมากล่าวโดยสังเขป ดังนี้

1.5.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธจริยศาสตร์ ว่า จริยศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาถึงคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ พยายามเร้าให้คนมีความรู้สึกอันดี ค้นหาคุณค่าที่แท้จริงแห่งชีวิต และช่วยเป็นแรงบันดาลใจให้มนุษย์พยายามแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุด มีคุณค่าที่สุดในชีวิตของตน จริยศาสตร์จึงเป็นประโยชน์แก่ชีวิตโดยตรง เป็นศาสตร์แห่งคุณค่าอันควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา และมีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด¹

เคเอ็น ขยติลเลเก ได้กล่าวไว้ในหนังสือ จริยศาสตร์แนวพุทธ ว่า ทฤษฎีที่เป็นความคิดพื้นฐานของจริยศาสตร์แนวพุทธก็คือ ทฤษฎีที่ว่าไม่มีเจตจำนงเสรี (กิริยวาทะ) ซึ่งตรงกันข้ามกับการปฏิเสธเจตจำนงเสรี (อกิริยวาทะ) ทฤษฎีที่ว่าไม่มีปรโลกหรือชาติหน้า ซึ่งตรงกันข้ามกับความเชื่อที่ว่าไม่มีชาติหน้าหรือโลกหน้า ทฤษฎีที่ว่าความเป็นเหตุเป็นผลกันในทางศีลธรรมมีจริง ซึ่งตรงกันข้ามกับความเชื่อที่ว่า ไม่มีเหตุไม่มีผลใด ๆ ในทางศีลธรรม ที่พระพุทธศาสนายอมรับความจริงในเรื่องเหล่านี้ก็เพราะว่าได้พิจารณาแล้วว่าเป็นสิ่งที่จริง ที่สามารถพิสูจน์ได้ ทฤษฎีทั้งสามดังกล่าวนี้เอง ทำให้ปัจเจกชนมีความรู้สึกรับผิดชอบในทางศีลธรรม ถ้าหากทฤษฎีเหล่านี้ไม่เป็นจริงเสียแล้ว เราก็จะไม่มีความรู้สึกที่กล่าวได้ว่าเป็นความรู้สึกรับผิดชอบในทางศีลธรรมต่อการกระทำของตน²

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ จริยศาสตร์ ว่า จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุปนิสัย นิสัยและพฤติกรรมของมนุษย์ ความประพฤติย่อมเป็นกระจกเงาส่องให้เราเห็นอุปนิสัยและนิสัยของคน จริยศาสตร์จึงได้ช่วยตีค่าของมนุษย์ โดยการมองทางอุปนิสัย นิสัยใจคอและความประพฤติตามที่บุคคลนั้นแสดงออกมาด้วยความสมัครใจ ในการกระทำนั้น บุคคลมีแรงจูงใจและเจตจำนงอันแน่วแน่ เจตจำนงนั้นแสดงออกถึงอุปนิสัยของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เราจึงมองเห็นอุปนิสัยของบุคคลได้ในรูปแบบของเจตจำนง หรืออีกนัยหนึ่ง เจตจำนงก็คือแบบที่ได้รับการกระตุ้นเตือนของอุปนิสัยนั่นเอง ดังนั้น จริยศาสตร์จึงศึกษาว่า อะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรถูก อะไรผิด³

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา ได้กล่าวไว้ในหนังสือ จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับอุดมคติและมาตรฐานทางศีลธรรม ว่า จริยศาสตร์สอนให้มนุษย์สำนึกในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมว่า อะไรควรละเว้น หมายถึง คนเราแยกแยะได้ว่า อะไรคือความดี ควรประพฤติปฏิบัติ และอะไรคือความชั่ว ไม่

¹วศิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2549), หน้า 34.

²เคเอ็น ขยติลเลเก, *จริยศาสตร์แนวพุทธ*, แปลโดย สุเชาว์ พลอยชุม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 9-10.

³ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, *จริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548), หน้า 3.

ควรประพฤติปฏิบัติ และอธิบายเหตุผลตามความเป็นจริงได้ว่า ทำไมต้องกระทำความดี และทำไมต้องละเว้นความชั่ว คนเราควรจะประกอบแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว ในที่สุดบุคคลและสังคมจะประสบแต่ความสุข⁴

พระครูธรรมธรมุนต์ นนทิโก ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ประตูลู่ชาตค ว่า คำว่า ชาตค หรือชาตค นี้ แปลว่าเรื่องที่เกิดขึ้นมาแต่อดีตกาล เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้า และบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าทรงยกมาแสดงเป็นพุทธภาษิต เป็นวิธีสอนพระสาวกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ซึ่งชาตคนี้จัดเป็นองค์หนึ่งในคำสอนของพระศาสดา ชาตควิถนนา พระอรธรรถถาจารย์ได้พรรณนาเรื่องราวของชาตคแต่ละเรื่องอย่างพิสดาร กล่าวถึงพระพุทธเจ้าประทับ ณ ที่ไหน ทรงปรารภบุคคลหรือเรื่องราวอะไร แล้วตรัสชาตค เริ่มด้วยคาถาว่าอะไร นี่เป็นการปรารภเรื่อง ต่อจากนั้นเป็นเรื่องราวอันเป็นต้นเรื่องของแต่ละเรื่อง มีความเกี่ยวกันอย่างไรกับปัจจุบัน คำว่าปัจจุบันในที่นี้ หมายถึงสมัยของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ เรียกว่า ปัจจุบันนิทาน เมื่อกล่าวปัจจุบันแล้ว เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงนำเรื่องอดีตมาประกอบการสอน โดยมีผู้สงสยทุลอรารณาให้เล่าเรื่องอดีต ว่าในครั้งอดีตล่วงมาช้านาน มีบุคคลและเหตุการณ์อย่างนั้น ๆ เกิดขึ้นในทำนองเดียวกับเรื่องในปัจจุบันนี้ แล้วก็ทรงอนุสนธิเรื่องตรัสพระคาถาชาตคขึ้น นี้จัดเป็นอดีตนิทาน ต่อจากนั้น พระอรธรรถถาจารย์ก็ขยายความพระคาถาในชาตคให้ชัดเจน ขยายให้พิสดาร ซึ่งช่วยให้เข้าใจพระพุทธวจนะแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น สรุปลงท้ายพระพุทธเจ้าทรงแสดงชาตคจบลงแล้ว ทรงประกาศอริยสัจ แล้วประชุมชาตคกว่า บุคคลในอดีตนั้นกลับชาติมาเกิดเป็นใครบ้าง ก็เป็นอันจบพรรณนาชาตคแต่ละเรื่อง ๆ ไป⁵

1.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาจุฬาลอม ชูเลื่อน ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาตค” สรุปลได้ว่า พระโพธิสัตว์ทั้งสิบองค์ได้มีความกล้าหาญมุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีของตนเป็นอย่างยิ่งแม้ต้องเผชิญกับความยากลำบากอย่างที่สุด การที่พระโพธิสัตว์มีความกล้าหาญในการเผชิญความยากลำบากเพราะมีความต้องการที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นแรงจูงใจ แม้ว่าการกระทำของพระโพธิสัตว์ในบางโอกาสจะเป็นสถานการณ์ขัดแย้งทางศีลธรรม แต่พระโพธิสัตว์ก็สามารถดำรงตนอยู่ในการบำเพ็ญบารมีอย่างมั่นคง และคุณธรรมสำคัญที่ทำให้พระโพธิสัตว์มีความกล้าหาญในการบำเพ็ญบารมีอย่างต่อเนื่องคือ ปัญญา และกรุณา รวมทั้งความอดทนไม่หวั่นไหว และมีความเพียรพยายาม⁶

⁴ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, *จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับอุดมคติและมาตรฐานทางศีลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2554), หน้า 14.

⁵ พระครูธรรมธรมุนต์ นนทิโก, *ประตูลู่ชาตค*, (กรุงเทพมหานคร : หอไตรการพิมพ์, 2555), หน้า 12.

⁶ พระมหาจุฬาลอม ชูเลื่อน, “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาตค”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), 2546, หน้า บทคัดย่อ.

พระนิพนพาน สุจิตโต (สารคาม) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก” สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ที่ใช้บำเพ็ญบารมีในทศชาติชาดกมีลักษณะ แนวปฏิบัติดังนี้ เนกขัมมบารมี เป็นลักษณะแนวปฏิบัติให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลจนได้ข้อสรุป ยึดมั่นข้อสรุปไว้ใใจ ปฏิบัติตนโดยไม่ประมาทและฉลาดสอนโดยใช้สื่อ วิริยะบารมี พบแนวปฏิบัติ ที่มุ่งให้รู้คุณค่าของความเพียร แก้ปัญหาปริศนา สังเกตพอกพูนความเบื่อหน่าย และสอนสลัดตัดผูกพัน เมตตาบารมี พบแนวปฏิบัติเมตตาทุกัญญา สร้างมิตร มีเหตุผล อ่อนน้อมถ่อมตน และเมตตาใช้คน อธิษฐานบารมี พบแนวปฏิบัติเชื่อมั่นในผลบุญ เชื่อมั่นด้วยปัญญาในนรก ในสวรรค์ ในราชประเพณี และกลางบอเหตุ ปัญญาบารมี พบแนวปฏิบัติใช้เมตตาแก้กฏ ใช้ปัญญาให้เหนือปัญญา มีกุศโลบาย ไม่ผูกเวร และใช้ปัญญาผูกพัน ศิลบารมี พบแนวปฏิบัติรักษาศีลอย่างฉลาด ขันติบารมี พบแนวปฏิบัติอดทนทั้งภายในและภายนอก อุเบกขาบารมี พบแนวปฏิบัติฉลาดสอน และใช้สื่ออุปกรณ์ สัจจบารมี พบแนวปฏิบัติถือสัจจะด้วยความฉลาด ทานบารมี พบแนวปฏิบัติ ฉลาดเชื่อมั่นในทานบารมี ส่วนภูมิปัญญาวิธีแก้ปัญหาสังคมของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติมีดังนี้ เติมยชาติกมวิธีแก้ปัญหาแบบแก้ปัญหาที่ต้น และแบบกระตุ้นนักบวช มหาชนกชาติกแก้ปัญหาแบบฉลาดดี มีปัญญาเด็ดเดี่ยว สุวรรณสามชาติกแก้ปัญหาแบบเน้นผู้นำมีศีลธรรม เนมิราชชาติกแก้ปัญหาด้วยการคบบัณฑิต และแบบเน้นบาปบุญ นรก สวรรค์ มโหสถชาติกแก้ปัญหาแบบมีเหตุผล และหลักฐาน ภูริทัตชาติกแก้ปัญหาแบบเชื่อมั่นในคุณค่าของศีล จันทกุมารชาติกแก้ปัญหาแบบใช้ปัญญาอมรับให้อภัย นารทชาติกแก้ปัญหาแบบสอนสุดโต่งสู่สายกลาง วิจรชาติกแก้ปัญหาแบบปฏิบัติตามสัจจะ และสอนธรรมให้เข้าใจ เวสสันดรชาติกแก้ปัญหาแบบธรรมาธิปไตย และ ประชาธิปไตย⁷

พระมหาธีระ ขนฺติโร (รอดประพันธ์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาดก” สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องบารมีและชาดกในพระพุทธศาสนา กล่าวตามความหมายระหว่างบารมีและชาดก คำว่าบารมี คือ การบำเพ็ญสะสมบุญเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ส่วนชาดกเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ โดยการบำเพ็ญบารมีก็มีความแตกต่างกันออกไปและประเภทที่ได้รับก็มีความแตกต่างกันด้วย เพราะโดยความสำคัญของชาดก คือ เพื่อใช้สอนธรรมะ เพื่อศึกษาธรรมะด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อแก้ความสงสัยของพุทธศาสนิกชน การบำเพ็ญขันติบารมีในพระพุทธศาสนา โดยมีลำดับความเป็นมาของการบำเพ็ญขันติบารมีของโพธิสัตว์ในชาดกที่ยาวนาน ซึ่งโดยความหมายของขันติบารมี คือ ความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ และที่สำคัญเป็นเรื่องราวที่ถูกบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกทั้งที่ปรากฏในอรรถกถาชาดก การบำเพ็ญขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาดกนั้นสอนให้บุคคลในปัจจุบันได้เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่จะได้รับจากการบำเพ็ญขันติบารมี

⁷พระนิพนพาน สุจิตโต (สารคาม), “วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2553, หน้า บทคัดย่อ.

ลำดับเรื่องราวการบำเพ็ญขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาตก มี 2 ประเภท คือ อนิยตโพธิสัตว์และนิยตโพธิสัตว์ ในส่วนของระดับขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาตกที่แตกต่างกัน คือ ขันติบารมีขั้นต้น ขันติอุปบารมีขั้น และขันติบารมีขั้นสูงสุด ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาตก อันจะมีคุณค่าของขันติบารมีช่วยขจัดโทสะ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีอำนาจและวาสนาดีเป็นที่นับถือทางสังคม แต่ในความเป็นจริงแล้ว จุดมุ่งหมายของพระโพธิสัตว์ต่อการบำเพ็ญบารมีก็เพื่อสะสมบุญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า แต่ปุถุชนก็สะสมไว้เพื่อให้ตนเองได้รับความสุข ความเจริญ ในการพัฒนาและดำเนินชีวิตของตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี การประยุกต์ใช้ขันติบารมีในการพัฒนาชีวิต กล่าวคือ การนำขันติบารมีไปพัฒนาชีวิต สามารถพัฒนาได้ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ในด้านจิตเจ้านั้นจะต้องสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น ส่วนทางด้านร่างกายจะต้องมีการดูแลรักษาสุขภาพกายให้แข็งแรงอยู่เสมอ เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลต่อขันติบารมีกับการรักษาศีล 5 ในสังคมไทยเพื่อสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล 5 สำหรับการประยุกต์หลักขันติบารมีไปใช้ในชีวิตประจำวัน คือ การพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกวัน ๆ แก่ร่างกายและจิตใจของเราไม่ให้อ่อนแอ เพราะโทษแห่งการขาดขันติบารมีนั้นสร้างความเดือดร้อนและเสียหายแก่ตนเองและผู้อื่น เช่น ความโทสะ ทำให้ทำร้ายร่างกายของผู้อื่นได้ เป็นต้น เมื่อสามารถบำเพ็ญขันติบารมีธรรมได้แล้วก็จะได้รับประโยชน์ของขันติ 6 ประการกล่าว คือ (1) ทำให้เป็นคนหนักแน่น ไม่อ่อนแอ ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญชีวิตทุกชนิดได้ (2) ทำให้บุคคลมีมารยาทที่ดีงาม ไม่วุ่นวาย มักโกรธ (3) ความอดทนช่วยพัฒนาคนให้เป็นบัณฑิต เป็นคนมีเสน่ห์น่ารัก (4) ความอดทนเป็นบ่อเกิดของศีล สมาธิ และปัญญา (5) ความอดทนเป็นเครื่องมือตัดต้นเหตุของความชั่วทั้งหลาย และ (6) ความอดทนช่วยให้บุคคลประพฤติพรหมจรรย์บรรลุธรรมได้รวดเร็ว ดังเช่นที่ได้ปรากฏ การทำเพ็ญขันติบารมีในชาตกของพระโพธิสัตว์ ผู้ปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล⁸

พระทศพล พรหมมินทร์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำในชาตก” สรุปได้ว่าภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถของพระโพธิสัตว์ในการนำพาตนเองให้ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมที่ดีจนเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่น และอบรมสั่งสอนผู้อื่นให้เป็นคนดี มีความสามารถในการนำพาผู้อื่นให้รอดพ้นจากอันตราย พร้อมทั้งสามารถทำงานให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยใช้หลักคุณธรรมเป็นแนวในการปฏิบัติ อีกทั้งมีความสามารถในการปกครองหมู่คณะให้เกิดความสงบร่มเย็น มีความสุขทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้นำจะมีภาวะที่ดีได้นั้น ต้องมีคุณธรรมที่ดีในตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญ โดยยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ประเภทผู้นำในชาตกมี 6 ประเภทด้วยกัน คือ 1) ผู้นำแบบพ่อพระ เป็นศูนย์กลางแห่งความรักและความศรัทธา 2) ผู้นำแบบอัตตาธิปไตยหรือแบบเผด็จการ 3)

⁸พระมหาธีระ ฆนติโร (รอดประพันธ์), “การศึกษาขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาตก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2556, หน้า บทคัดย่อ.

ผู้นำแบบประชาธิปไตย 4) ผู้นำแบบปิตุราชา 5) ผู้นำที่ยึดระเบียบแบบแผนเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติงาน 6) ผู้นำแบบจงใจ ลักษณะผู้นำในชาดกที่ค้นพบ คือ 1) ผู้นำที่มีคุณธรรม เช่น มีความมานะอดทน มีวาจาสำจ มีความเด็ดขาดกล้าหาญในการตัดสินใจ เอาการเอางานเอาใจใส่ต่องานของตน มีความยุติธรรม มีความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ เป็นผู้เสียสละ รู้จักสามัคคีปรองดอง มีความรอบคอบไม่ประมาท หนักแน่นมีเหตุผล 2) ผู้นำที่ขาดคุณธรรม เช่น มีความอกตัญญู ผูกใจพยาบาทผู้อื่น เป็นคนที่มีจิตใจโลเล ลุ่มหลงในกามคุณ สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ไม่รู้จักประมาณตน มีจิตใจที่โหดร้าย ไม่มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ คุณสมบัติของผู้นำในชาดกมีอยู่ 2 ข้อใหญ่ ๆ คือ 1) คุณสมบัติทางด้านกายภาพ เช่น มีพลังกำลังมีร่างกายที่แข็งแรง มีหน้าตาดี 2) คุณสมบัติทางด้านจิตใจ อารมณ์ และความคิด จากการศึกษาพบว่า ต้องมีการมองการไกล มีวิสัยทัศน์ สามารถมองเหตุการณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีไหวพริบ ให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่น รู้จักคบมิตร เข้าหาผู้รู้ ที่สำคัญคุณสมบัติผู้นำที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยหลักธรรมต่าง ๆ หลักธรรมที่เกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในชาดกคือ ทศพิธราชธรรม สัปบุริสธรรม 7 สังคหัตถุ 4 อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 มีความยุติธรรมละเว้นจากอคติ 4⁹

พระชินาธิ ชินวโร (เพชรพิทักษ์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบำเพ็ญศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” สรุปได้ว่า ศิลเป็นหลักประพฤติทางกาย วาจา และการเลี้ยงชีพสุจริต โดยมีเจตนาเป็นเครื่องประพฤติที่ทำให้งดเว้นจากทุจริต เพื่ออบรมจิตใจให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย ศิลเมื่อประพฤติปฏิบัติถูกต้องตรงตามหลักการทั้งหลาย สภาพจิตใจจะเป็นอิสระจากตัณหาทั้งหลาย ประโยชน์ที่ได้จากศิล คือ การควบคุมความประพฤติ ป้องกันไม่ให้ตกไปสู่ความชั่ว จิตใจสงบจากกิเลส เป็นสมาธิ มีปัญญาที่เกี่ยวเนื่องแก่การกำจัดอวิชชา และเป็นบาทฐานแห่งความบริสุทธิ์หลุดพ้น ดังนั้นจึงควรนำศิลมาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยความไม่ประมาท พระภริทตได้บำเพ็ญบารมีซึ่งเป็นของพุทธการกธรรม เป็นธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า โดย จะต้องบำเพ็ญศิลให้มั่นคงดุจจามรีที่ต้องรักษาขนหางของตน และต้องบำเพ็ญศิลในภูมิทั้ง 4 อันได้แก่ ปาฏิโมกขสังวรศิล, อินทริยสังวรศิล, อาชีวะสังวรศิล, และปัจเจกเวกขณศิลให้สมบูรณ์อีกด้วย โดยหากเมื่อพิจารณาตามสิ่งที่พระภริทตได้ประกาศที่จะสละได้แก่ ผีวกก็ดี หนังกก็ดี เอ็นกก็ดี กระดูกก็ดี ซึ่งเป็นอวัยวะแล้ว ลำดับขั้นของการบำเพ็ญศิลปกรรมของพระภริทต จึงเป็นศิลปอุปบารมี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อไปเกิดในสวรรค์ ศิลนั้นยังเป็นเครื่องปมโพธิญาณ เพื่อให้บรรลุถึงพระสัมมาสัมโพธิญาณ ประโยชน์และคุณค่าของการรักษาศิลของพระภริทตนั้น เป็นธรรมที่จะต้องบำเพ็ญเพื่อบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ทำให้เกิดการอุบัติขึ้นของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีนามว่า โคตม ศิลบารมีในภริทตชาดกนั้นไม่ว่าจะเป็นหลักไตรสิกขา หลักอริยทรัพย์ เป็นต้นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยได้ทุกเมื่อ ไม่ว่าจะ เป็นใน

⁹ พระทศพล พรหมมินทร์, “แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำในชาดก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2555, หน้า บทคัดย่อ.

ด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ทุกด้าน ล้วนแล้วแต่มีศิลปะเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น จึงทำให้เกิดมีหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยได้ เพราะถ้าสังคมใดขาดศิลปะแล้วย่อมหาความสงบสุขได้ยาก¹⁰

จิตตกานต์ มณีนาถ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเนกขัมมบารมีในเทมียชาดก” สรุปได้ว่า เทมียชาดกเป็นชาดกเรื่องแรกในมหานิบาตชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภมหาภิเนกขัมมบารมี โดยเนื้อหาสาระมุ่งเน้นถึงความเป็นผู้หวาดกลัวต่อการตกนรก อันเนื่องมาจากการทำบาปกรรมโดยขาดไม่ถึงจากการครองราชสมบัติ จึงได้พิจารณาเห็นโทษของการเป็นฆราวาส ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับบาปนานัปการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ไม่ได้กระทำโดยตรงก็เป็นไปโดยอ้อม ดังนั้น พระเทมียจึงต้องการหลีกเลี่ยงจากบาปกรรมทั้งปวง โดยการสละราชสมบัติและต้องการออกบวช ในที่สุดพระองค์ก็ได้ออกบวชพร้อมทั้งทรงแสดงให้พระราชบิดาเห็นถึงความไม่ประมาทในชีวิต จากนั้นทั้งพระราชบิดา พระราชมารดาและผู้อื่นก็ได้บวชตามพระองค์เป็นอันมาก ในด้านการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของพระเทมียนั้น บารมีเป็นคุณความดีที่ทำให้พระองค์เป็นผู้ที่เหนือกว่าผู้อื่น เป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรม มีขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เป็นต้น เป็นผู้เห็นทุกข์ภัยต่าง ๆ จึงได้บำเพ็ญบารมีเพื่อช่วยให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์ และช่วยเหลือให้ผู้อื่นให้พ้นทุกข์ด้วยผู้ที่บำเพ็ญเนกขัมมบารมีนั้น จะต้องเห็นโทษของการไม่บำเพ็ญบารมี และอานิสงส์ของการบำเพ็ญบารมี เพื่อเป็นแนวทางในการบำเพ็ญเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ สู่ความสุขที่เกิดจากความสงบร่มเย็นและเป็นปัจจัยให้สิ้นอาสวะกิเลสในเบื้องต้น ส่วนในด้านรูปแบบเนกขัมมะนั้น มีการแบ่งช่วงชีวิตของพระเทมียก่อนออกบวช และพระเทมียออกบวช พระเทมียก่อนออกบวชเป็นช่วงแห่งการฝึกจิต ข่มใจ เจริญสติ และสมาธิ เป็นเนกขัมมะทางจิต เนื่องจากยังไม่สามารถออกบวชได้ ส่วนพระเทมียออกบวชเป็นการออกบวชทั้งกายและใจ เนื่องจากพระองค์มีความต้องการที่จะออกบวช จัดเป็นกายเนกขัมมะและจิตตเนกขัมมะ ด้านร่างกายได้มีการนุ่งห่มเครื่องแบบของนักบวชในสมัยนั้น มีความเป็นอยู่อย่างสันโดษ มักน้อย อยู่ในที่สงัด มีการเดินจงกรมและเจริญสมาธิ ส่วนทางด้านจิตตเนกขัมมะมีการเจริญภาวนาพรหมวิหาร 4 ทำอภิญญา 5 และสมาบัติ 8 ให้เกิดขึ้น¹¹

พระครูสุนทรชัยวัฒน์ (ทวี สุชีโว) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห้พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท” สรุปได้ว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ คือ คำสอนของพระพุทธศาสนาว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และกฎเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติมนุษย์ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี ความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ประกอบด้วยทฤษฎีคือ หลักความรู้ ธรรมชาติและการประพฤติปฏิบัติ ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์มีสองประการ ได้แก่ อุดมการณ์ที่

¹⁰ พระชินาธิ ชินวโร (เพชรพิทักษ์), “การบำเพ็ญศีลบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2555, หน้า บทคัดย่อ.

¹¹ จิตตกานต์ มณีนาถ, “การศึกษาเนกขัมมบารมีในเทมียชาดก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2550, หน้า บทคัดย่อ.

เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมมนุษย์กับอุดมการณ์ที่จะทำให้เกิดความเป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบหรือมนุษย์ในอุดมคติ สาระสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ คือ การไม่ทำ ความชั่วทั้งปวง การทำกุศลคือความดีให้พร้อม พร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว เกณฑ์วินิจฉัยความดี-ชั่วตามที่ชนะของพระพุทธศาสนา ใช้เกณฑ์การตัดสินจากมูลเหตุของการกระทำ คือ เจตนาที่เป็นกุศล-อกุศลเป็นหลัก ใช้ผลของการกระทำ โดยพิจารณาจากการกระทำที่มีผลเป็นทุกข์-มีโทษ หรือการกระทำที่ให้ผลเป็นสุข มีคุณประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น ไซมโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง และการยอมรับของวิญญูชน คือ การกระทำใดที่วิญญูชนหรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตยอมรับ เป้าหมายสูงสุดในชีวิตของพุทธจริยศาสตร์ แบ่งได้เป็นสองระดับ คือ ระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ(นิพพาน) คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท เป็นคัมภีร์ที่ประมวลหลักธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 มีลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยกรองหรือคาถา ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการประพันธ์เรียกว่า ฉันทประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ได้แก่ อาร์มภกถา วัตถุประสงค์คาถา คาถา เวຍยาकरणะ สโมธาน พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท คือการวินิจฉัยความประพฤติดี-ชั่ว ทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ เป้าหมายสูงสุดในชีวิตมีทั้งระดับโลกียะและโลกุตระ ระดับโลกียะเป็นเป้าหมายสำหรับบุคคลที่ใช้ชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข เป็นเป้าหมายสำหรับโลก สังคม และสำหรับประเทศชาติ โลกุตระเป็นเป้าหมายสำหรับบุคคลที่ปรารถนาจะบรรลุธรรมขั้นสูง และปรารถนาพระนิพพานเป็นที่สุด พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท วิเคราะห์ได้ว่าเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา พุทธจริยศาสตร์ใช้การวินิจฉัยดี-ชั่ว ตามที่ชนะของพระพุทธมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) เป็นบรรทัดฐานในการพิจารณา คือ เกณฑ์หลักยึดเจตนากุศล-อกุศล และ เกณฑ์ร่วมพิจารณาจากมโนธรรม การยอมรับของวิญญูหรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน ลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิตได้แก่ พระนิพพานคือความอิสระหลุดพ้น¹²

พระมหาประเสริฐ ญาณสีโล (ธรรมจง) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเชิงจริยศาสตร์ในมงคลสูตร” สรุปได้ว่า คำสอนในมงคลสูตรได้ให้แนวคิดทางจริยศาสตร์ไว้อย่างกว้างขวางโดยสรุปได้เป็น 5 ประเด็นสำคัญคือ จริยศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จริยศาสตร์เกี่ยวกับตนเอง จริยศาสตร์เกี่ยวกับครอบครัวและสังคม จริยศาสตร์เกี่ยวกับการศึกษา และจริยศาสตร์ขั้นสูง ซึ่งอาจกล่าวโดยรวบยอดได้ว่า คือจริยศาสตร์ขั้นโลกียะและจริยศาสตร์ขั้นโลกุตระ จากแนวคิดทางจริยศาสตร์ในมงคลสูตรแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาชีวิตตามแนวพุทธศาสนานั้น ต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของศีลธรรมคุณธรรมทุกขั้นตอน ตั้งแต่ระดับต่ำจนถึงระดับสูงสุด และสิ่งสำคัญแนวคิดทางจริยศาสตร์ในคำสอนของมงคลสูตรแสดงให้เห็นว่า ในกระบวนการพัฒนาชีวิตนั้น พุทธ

¹² พระครูสุนทรชัยวัฒน์ (ทวี สุชีโว), “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2555, หน้า บทคัดย่อ.

ศาสนาให้ความสำคัญทั้งเรื่องความดีงามเหมาะสมของสิ่งแวดล้อมเรื่องศักยภาพของตนเอง เรื่องการทำหน้าที่ทางครอบครัวและทางสังคมของปัจเจกบุคคลและเรื่องการศึกษา ตลอดถึงการปฏิบัติเพื่อผลขั้นสูงสุดของชีวิต โดยที่ทุกองค์ประกอบของการพัฒนาต้องดำเนินไปด้วยกันอย่างเป็นกระบวนการหรืออย่างบูรณาการ ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่สมบูรณ์พร้อมทุกด้านตามหลักจริยศาสตร์ที่แสดงไว้ในมงคลสูตร¹³

พระมหาจรัส เขมโขโต (บุตรดาพงษ์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทกับศาสนาฮินดู” สรุปได้ว่า หลักคำสอนทางจริยศาสตร์แห่งศาสนาทั้ง 2 มุ่งให้มนุษย์ชาติดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามครรลองแห่งหลักจริยธรรมและศีลธรรม ผลการศึกษาวิจัยพบว่า หลักคำสอนทางจริยศาสตร์ของศาสนาทั้ง 2 ต่างก็มุ่งให้ผู้ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายสำคัญทาง จริยศาสตร์ 2 ประการ คือ 1. เป้าหมายขั้นพื้นฐาน อันเป็นมาตรการที่คอยกำกับหรือควบคุมพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมแสดงออกโดยผ่านทางกาย วาจา และใจ ด้วยการยึดมั่นตามหลักธรรม บทบัญญัติทางศาสนา อย่างเคร่งครัด 2. เป้าหมายขั้นสูงสุด อันเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักจริยศาสตร์ เพื่อบรรลุถึงจุดหมายขั้นสูงสุดของชีวิต อันเป็นประโยชน์สูงสุดตามอุดมคติแห่งศาสนาทั้งสอง คือการบรรลุโมกษะ และการบรรลุนิพพาน หลักคำสอนด้านจริยศาสตร์ในศาสนาทั้ง 2 มีทั้งส่วนที่มีความแตกต่างและมีทั้งส่วนที่มีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งมักก่อให้เกิดปัญหาและความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อผู้รับและผู้ปฏิบัติทั่วไป¹⁴

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ทำให้ทราบเกี่ยวกับเนื้อหาของทศชาติชาดก
- 1.6.2 ทำให้ทราบแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก
- 1.6.3 ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

¹³ พระมหาประเสริฐ ญาณสีโล (ธรรมจง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเชิงจริยศาสตร์ในมงคลสูตร”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2547, หน้า บทคัดย่อ.

¹⁴ พระมหาจรัส เขมโขโต (บุตรดาพงษ์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทกับศาสนาฮินดู”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2545, หน้า บทคัดย่อ.

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 จริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความประพฤติของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับความดี ความชั่ว เกณฑ์การตัดสินว่าอะไรดี อะไรชั่ว และอะไรเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิตของมนุษย์ และหมายถึงจริยศาสตร์ในทศชาติชาดก

1.7.2 ทศชาติชาดก หมายถึง เรื่องราวที่เล่าถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ในการเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อบำเพ็ญบารมีในชาติต่าง ๆ 10 ชาติ คือ เตมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก มโหสถชาดก ภูริทัตตชาดก จันทชาดก นารทชาดก วิรุทธชาดก เวสสันดรชาดก

1.7.3 พระโพธิสัตว์ หมายถึง บุคคลผู้ตั้งความปรารถนาไว้และได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในกาลข้างหน้า จึงได้เสวยพระชาติมาเพื่อบำเพ็ญบารมี

1.7.4 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม หมายถึง หลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรการในการนำมาวินิจฉัยพฤติกรรมหรือการกระทำของตัวละครที่ปรากฏในทศชาติชาดกว่าการกระทำใดจัดเป็นความดี การกระทำใดจัดเป็นความชั่ว ซึ่งในงานวิจัยนี้เกณฑ์ตัดสินที่นำมาใช้เป็นหลัก คือ เกณฑ์ตัดสินของกลุ่มสัมพัทธนิยม กลุ่มปฏิบัตินิยม กลุ่มประโยชน์นิยม และเกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา

1.7.5 จุดมุ่งหมายในชีวิต หมายถึง เป้าหมายในการดำเนินชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ซึ่งมีทั้งเป้าหมายที่เป็นทฤษฎีมีกัตถะประโยชน์ คือประโยชน์ในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะประโยชน์ คือประโยชน์ในภพหน้า และปรมัตถะประโยชน์คือประโยชน์อันสูงสุด

1.7.6 คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีคุณ ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้แก่ การนำแนวคิดเรื่องความดี-ความชั่ว เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดก มาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นประโยชน์หรือคุณค่าในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านจิตใจ ด้านการดำเนินชีวิต ด้านสังคม ด้านการปฏิบัติธรรม

บทที่ 2

ทศชาติชาดก

สำหรับในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องชาดกและทศชาติชาดก โดยศึกษาจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น คือ

- 2.1 แนวคิดเรื่องชาดก
- 2.2 เนื้อเรื่องโดยย่อของทศชาติชาดก

2.1 แนวคิดเรื่องชาดก

2.1.1 ความหมายของชาดก

ชาดก มาจาก คำว่า ชน ธาตุ แปลว่า เกิด แปลง ชน ธาตุ เป็น ชา ลง ต ปัจจัยในกิริยาภิวัตน์ ปัจจัยตัวนี้แปลว่า แล้ว ได้รูปคำเป็น ชาต แปลว่า เกิดแล้ว เสร็จแล้วลง ก ปัจจัย ก ปัจจัย แปลว่า ผู้สำเร็จรูปเป็นชาดก แปลว่า ผู้เกิดแล้ว บาลีออกเสียงเป็น ชา-ตะ-กะ เมื่อนำคำนี้มาออกเสียงในภาษาไทย เราเปลี่ยน ต เป็น ด และให้พยัญชนะ ก เป็นตัวสะกดใน แม่ กก จึงออกเสียงเป็น ชาดก¹ แต่ถ้านำมาใช้เป็นคำนาม หมายถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนิทานชาดก หรือเป็นชื่อคัมภีร์เล่มหนึ่งในจำนวน 15 เล่ม ของขุททกนิกายในพระสุตตันตปิฎก นอกจากนั้น ยังมีผู้ให้ความหมาย คำว่า ชาดก ไว้อีกหลายท่าน ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชาดก ได้แก่ ระเบียบคำที่ทรงแสดงถึงบุรพจริยา คือความประพฤติที่เคยทรงทำมาแต่ปางก่อน หรือธุรกิจที่เคยทรงทำมาแต่ชาติหนหลังรวมทั้งบุรพกิจของพระสาวกด้วย²

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชาดก หมายถึง เรื่องพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน ๆ ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ชื่อว่า ชื่อคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ส่วน 1 ใน 9 ส่วน ที่เรียกว่า นวสังคตสูตร³

¹พัฒนา เพ็งผลา, *ชาดกกับวรรณกรรมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535), หน้า 5.

²พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี), *ปริทรรศน์เวสสันดรชาดก*, (พระนคร : เจริญชัยการพิมพ์, 2513), หน้า 6.

³ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, (กรุงเทพมหานคร : นามิบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2542), หน้า 359.

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชาตก หรือ ชาตก แปลว่า ผู้เกิด คือ เล่าถึงการที่ พระพุทธเจ้าทรงเวียนว่ายตายเกิด ถือเอากำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบปะผจญกับเหตุการณ์ดีบ้าง ชั่ว บ้าง แต่ก็ได้พยายามทำความดีติดต่อกัน มากบ้าง น้อยบ้าง ตลอดมา จนเป็นพระพุทธเจ้าในชาติ สุดท้าย กล่าวอีกอย่างหนึ่ง จะถือว่าเรื่องชาตกเป็นวิวัฒนาการแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดีของ พระพุทธเจ้าตั้งแต่ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ก็ได้⁴

เปลื้อง ณ นคร ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชาตก หมายถึง เรื่องของพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติ ก่อน⁵

ฐานิสร์ ชาคริตพงศ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า ชาตก เมื่อกล่าวตามมติของโบราณจารย์ และในแง่ที่เป็นวรรณคดีของพระพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องพระโพธิสัตว์ หรืออดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่ได้แสดงบทบาท ความเป็นวีรบุรุษหรือบทบาทอื่น ๆ ฉะนั้น คำนี้อาจแปลความหมายได้ว่า เรื่องของ พระโพธิสัตว์ แต่การแปลความหมายที่ใช้กันทั่วไปนั้น ก็คือ เรื่องพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ ยังหมายถึงการรวบรวมชาตกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาอีกด้วย⁶

ดังนั้น สรุปได้ว่าชาตกมี 3 ความหมาย ได้แก่

1. ชาตก หมายถึง เรื่องราวอดีตชาติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทุก พระองค์ในอดีตก่อนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ได้เสวยพระชาติต่าง ๆ เป็นมนุษย์ บ้าง เทวดาบ้าง สัตว์วิบาหบ้าง สัตว์จตุบาทบ้าง เป็นต้น แต่ละพระชาติทรงบำเพ็ญตนเป็นพระ โพธิสัตว์ ด้วยปรารถนาที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต โดยการบำเพ็ญบารมี 10 ประการ

2. ชาตก หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่งในจำนวนคำสอน 9 อย่าง ที่เรียกว่า นวสังคตศาสนา ซึ่งให้ความหมาย ชาตกะ ว่า คือระเบียบคำที่มุ่งเล่าเรื่องในอดีตเป็นบุพจริยา เช่น ระเบียบคำในคัมภีร์ชาตกะ หรือ ชาตก ซึ่งเป็นคำประเภทร้อยกรองหรือคาถาล้วน

3. ชาตก หมายถึง คัมภีร์เล่มหนึ่งในจำนวนคัมภีร์ 15 เล่ม ของขุททกนิกายในพระ สุตตันตปิฎก ซึ่งชาตกที่อยู่ในขุททกนิกายมี 15 เรื่อง

สรุปความว่า ความหมายของชาตกนั้น คือ เป็นเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่ พระองค์ทรงจุติเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาบ้าง เป็นสัตว์บ้าง เป็นคนบ้าง เพื่อบำเพ็ญ บารมีในชาติภพต่าง ๆ เป็นการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อสั่งสมบารมีให้เต็มเพื่อที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้ายของพระองค์

⁴สุชีพ ปุญญานุภาพ, *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 614.

⁵เปลื้อง ณ นคร, *พจนานุกรมฉบับทันสมัย เล่ม 1*, (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 164.

⁶ฐานิสร์ ชาคริตพงศ์, *ความรู้ในเรื่องชาตก อักษรสาร*, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2515), หน้า 30.

2.1.2 ความสำคัญของชาดก

ชาดกเป็นเรื่องราวในอดีตที่เกิดขึ้นจริงของผู้ที่มุ่งจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งความสำคัญของชาดกมี 3⁷ ประการด้วยกัน ดังต่อไปนี้

1) **เพื่อใช้สอนธรรมะ** การสอนธรรมะ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงตรัสรู้หลังจากที่พระองค์ทรงใช้ความเพียรนานถึง 6 ปี เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ใหม่ ๆ และหลังจากพระองค์เสวยวิมุตติสุขแล้ว พระองค์ทรงพิจารณาถึงธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสรู้ว่าเป็นธรรมะอันลึกซึ้งและสุขุมคัมภีรภาพ ยากที่สัตว์ผู้ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตามได้ พระองค์ทรงท้อพระทัยที่จะตรัสสั่งสอน แต่อาศัยพระมหากรุณาธิคุณในหมู่สัตว์ทั้งหลาย จึงทรงพิจารณาอีกว่าจะมีผู้รู้ทั่วถึงธรรมะนั้นบ้างหรือไม่ ทรงทราบว่าบุคคลมีกิเลสน้อยเบาบางก็มี มีกิเลสหนักก็มี สามารถรู้ธรรมะได้ง่ายก็มี รู้ธรรมะโดยยากก็มี พระอรรถกถาจารย์ผู้แต่งอรรถกถาชาดกได้ยอมรับความลึกซึ้งและความยากของธรรมะของพระพุทธเจ้า ได้กล่าวข้อความตอนหนึ่งในบทประณามคาถาว่า “พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เทวดาและมนุษย์บูชาแล้วด้วยความเต็มใจอันประณีตสุขุมละเอียดนัก ลึกซึ้งยากที่สรรพสัตว์ผู้มีกิเลสหนาจะรู้เห็นจริงได้” พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าพระธรรมของพระองค์นั้นยากที่สรรพสัตว์จะรู้ตามได้ แต่พระองค์ทรงทราบถึงอุปนิสัยของสรรพสัตว์ทั้งหลายแต่ละประเภท ว่ามีกิเลสต้นเหตุ อวิชชามากน้อยต่างกัน พระองค์ทรงคิดหาวิธีการสอนธรรมะเพื่อสรรพสัตว์ทั้งหลายรู้และเข้าใจธรรมะได้อย่างง่าย พระองค์ก็ทรงค้นพบว่า การสอนธรรมะโดยใช้นิทานเป็นตัวนำเป็นสื่อกลาง เป็นอุปกรรมและเป็นอุทาหรณ์ เป็นวิธีหนึ่งที่สรรพสัตว์ทั้งหลายจะเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น พระองค์จึงทรงแสดงธรรมด้วยชาดก

2) **เพื่อศึกษาธรรมะด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน** เนื่องจากธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมะที่ลึกซึ้ง สุขุมคัมภีรภาพและยากที่จะเข้าใจดังกล่าวมาแล้ว การศึกษาธรรมะเพื่อเข้าใจความหมายอันลึกซึ้งและถูกต้องย่อมมีความยากด้วย ฉะนั้นธรรมะถึงแม้จะดีและมีประโยชน์ เมื่อเข้าใจยากคนก็ไม่อยากศึกษาเล่าเรียน เพราะเรียนไปแล้วไม่เข้าใจก็ไร้ประโยชน์ บางครั้งคนเรียนพยายามอ่านแล้วอ่านอีกก็ไม่เข้าใจ ในที่สุดก็เกิดความเบื่อหน่ายและหยุดศึกษาเล่าเรียนธรรมะ พระพุทธเจ้าทรงทราบอุปนิสัยของสรรพสัตว์ดี จึงทรงแสดงชาดกในพระไตรปิฎก ซึ่งชาดกในพระไตรปิฎกนั้นมีลักษณะเป็นคาถา ยากในการศึกษาด้วย กาลต่อมาเมื่อพระอรรถกถาจารย์นามว่า “พระพุทธโฆษาจารย์” ได้แต่งอรรถกถาชาดก โดยนำคาถาชาดกในพระไตรปิฎกมาเป็นบทตั้งหรือบทนำแล้วยกนิทานมาเล่าเป็นอุทาหรณ์และเปรียบเทียบกับธรรมะ ซึ่งผู้ประพันธ์ได้แทรกหัวข้อธรรมะไว้ในนิทานเรื่องนั้น ๆ วิธีแต่งชาดกโดยมีนิทานประกอบนั้นนับเป็นกลวิธีที่ดีมากอย่างหนึ่งของการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา วิธีการแต่งเช่นนี้สามารถทำให้ผู้ศึกษาธรรมะในพุทธศาสนาไม่เกิดความเบื่อหน่ายหรือท้อแท้ในการศึกษาธรรมะ เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและเข้าใจความหมายอัน

⁷ วัฒน์ เพ็งผลา, *ชาดกกับวรรณกรรมไทย*, อ่างแล้ว, หน้า 15.

ลึกซึ้งและถูกต้องของธรรมะนั้น ๆ ด้วย การศึกษาธรรมะด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินและการเข้าใจธรรมะถูกต้อง ย่อมให้ประโยชน์แก่ผู้ศึกษาเล่าเรียนและผู้ศึกษาก็พอใจ และยินดีในการศึกษาธรรมะ และพระพุทธานุศาสนาก็ตั้งมั่นสถิตถาวรตลอดไป

3) เพื่อแก้ความสงสัยของพุทธศาสนิกชน นิทานชาดกบางเรื่องเริ่มต้นด้วยพระสาวกกล่าวคือ พระสาวกมีความสงสัยหรือมีคำถามได้ถามขึ้น พระพุทธเจ้าแทนที่จะทรงแก้ความสงสัยหรือปัญหาโดยตรง พระองค์ก็ทรงเล่านิทานเปรียบเทียบให้สาวกเห็นปัญหาเหล่านั้น พระสาวกก็หมดความสงสัยในธรรมะ คือ ความสำคัญของชาดกที่ว่ากันมาตั้งแต่ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีมา มีลักษณะที่สำคัญ คือ ชาดก คือ เรื่องราวหรือชีวประวัติในชาติก่อนของพระพุทธเจ้า คือ สมัยที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้อยู่ พระองค์ทรงนำมาเล่าให้พระสงฆ์ฟังในโอกาสต่าง ๆ เรียกเรื่องในอดีตของพระองค์นี้ว่า ชาดก⁸

ชาดกเป็นเรื่องเล่าคล้ายนิทาน บางครั้งจึงเรียกว่า นิทานชาดก แต่มีความหมายแตกต่างจากนิทานที่เล่ากันทั่วไป คือ ชาดกเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง แต่นิทานเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น ชาดกที่ทรงเล่า นั้นมีนับพันเรื่อง หมายถึง พระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์นับพันชาติ โดยทรงเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง แต่ที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือ 10 ชาติสุดท้ายที่เรียกว่า ทศชาติชาดก การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามิใช่เป็นเรื่องเล่าที่สืบ ๆ กันมาปากต่อปาก หากเป็นพุทธดำรัสจากพระโอษฐ์ตรัสเล่าแก่พุทธบริษัทโดยพระองค์เอง ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรประวัติในอดีตชาติ ในการตรัสเล่าของพระพุทธองค์นั้น ทรงมุ่งแสดงหลักธรรมเป็นสำคัญ คือ ทรงเล่าด้วยพระคาถาให้พุทธบริษัทในครั้งพุทธกาลจับความเป็นลำดับไป ไม่ทรงนำข้อความร้อยแก้วมาเสริมความ กำหนดว่าข้อความนั้นใครพูดกับใครให้เสียอรรถรสในการฟัง พระอรรถกถาจารย์มีจุดประสงค์ต้องการจะเผยแผ่ให้เข้าใจจึงกำหนดความ จับประเด็นในคัมภีร์ชาดกนั้นแล้ว เรียบเรียงเป็นอรรถกถาชาดกให้ความรู้ในแง่ประวัติที่พระพุทธรองค์จะตรัสเล่าเรื่องนั้น ๆ ทรงปรารภกับใคร ตรัสที่ไหน เป็นการเกริ่นนำเรื่องและให้ความรู้ข้อความนั้น ๆ ใครพูดกับใคร เป็นต้น พร้อมทั้งนำคำในชาดกที่ตรัสเป็นคติธรรมที่เข้าใจยากมาอธิบายขยายความ จึงทำให้นิบาตชาดกและอรรถกถาชาดกได้รับความนิยมแพร่หลาย ฉะนั้นสาระสำคัญจึงอยู่ที่คุณงามความดี และคติธรรมในนิทานนั้น ๆ นอกจากจะทราบถึงความสำคัญของชาดกดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ความมุ่งหมายของชาดก ไม่ว่าจะเป็นชาดกในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย และอรรถกถาชาดกก็ตาม ไม่ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายในการเขียนชาดกเอาไว้โดยตรง เมื่อเราศึกษาถึงชาดกก็จะทราบว่าความมุ่งหมายของชาดก คือ เพื่อใช้สอนธรรมะ เพื่อศึกษาธรรมะ ด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อแก้ความสงสัยของพุทธศาสนิกชน⁹

⁸ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด*, วัดราชโอรสาราม, (กรุงเทพมหานคร, 2548), หน้า 92.

⁹ พัฒน์ เพ็งผลา, *ชาดกกับวรรณกรรมไทย*, อ่างแล้ว, หน้า 16-17.

สรุปความว่า ชาตคนั้นมีความสำคัญ คือ ถือเป็นพระพุทธรูปประวัติในอดีตชาติของ พระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงจุติเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเป็นสัตว์หรือบุคคลต่าง ๆ เพื่อที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย ที่พระองค์ทรงนำมาตรัสเล่าให้แก่พุทธบริษัทฟังใน โอกาสต่าง ๆ เพื่อใช้สอนธรรมะแก่เหล่าพุทธบริษัท และพระอรธกถาจารย์ได้แต่งอรธกถาเพิ่มเติม เพื่อให้การศึกษารธรรมะของเหล่าพุทธบริษัทมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินไม่น่าเบื่อ และชาตคนั้นเป็นวิธี สอนแบบการยกเอานิทานมาเล่าประกอบการสอนของพระพุทธองค์เพื่อคลายความสงสัยของ พุทธศาสนิกชนบ้าง

2.1.3 ที่มาของชาต

ชาตมีอยู่จำนวนมาก มิใช่มีอยู่เฉพาะในคัมภีร์ชาต พระสุตตันตปิฎกเท่านั้น ชาตบาง เรื่องต่างออกไปจากชาตในคัมภีร์ชาตอย่างสิ้นเชิง การที่เกิดชาตขึ้นมามากมายเช่นนี้ ทำให้ พุทธศาสนิกชนได้รับรู้เรื่องชาตหลากหลาย ทั้งชาตเดิมที่มีอยู่ในพระสุตตันตปิฎก และชาตที่ไม่มีมี ในพระสุตตันตปิฎก ชาตที่มีอยู่จำนวนมากเหล่านี้กำเนิดขึ้นได้ 4 ทาง คือ

- 1) พระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้
- 2) พระพุทธเจ้าทรงนำนิทานเก่ามาดัดแปลงสั่งสอนพุทธศาสนิกชน
- 3) ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา นำเค้าเรื่องเดิมจากแหล่งต่าง ๆ มาแต่งใหม่
- 4) ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาผูกเรื่องแต่งชาตขึ้นมาเอง โดยไม่อาศัยเค้าโครงเรื่องจากผู้อื่น¹⁰

วรรณกรรมชาตในส่วนของพระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้นั้น เชื่อกันว่าเป็นชาตในขุททก นิกาย พระสุตตันตปิฎกนั่นเอง ชาตส่วนนี้บรรดาสาวกของพระพุทธองค์ได้จดจำกันมาตามลำดับ จนกระทั่งได้มีการสังคายนา และได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ชาตที่พระพุทธเจ้าทรงนำ นิทานเก่ามาดัดแปลงสอนนั้น ก็รวมอยู่ในขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎกด้วย ดังนั้นการจะแยกแยะว่า ชาตเรื่องใดเป็นเรื่องที่ทรงระลึกชาติได้ หรือทรงนำนิทานเก่ามาดัดแปลงนั้นจึงเป็นเรื่องยาก ชาตที่ ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา นำเค้าโครงเรื่องมาแต่งใหม่นั้นมีอยู่จำนวนมาก ทั้งชาตฝ่ายหินยานและ มหายาน ทั้งที่เป็นวรรณกรรมแบบฉบับและวรรณกรรมท้องถิ่น ส่วนชาตที่ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา แต่งขึ้นมาเองตามพื้นฐานของความรู้และภูมิปัญญานั้นมีอยู่บ้างแต่ไม่มากเหมือนชาตที่นำเค้าเรื่อง เดิมมาแต่ง เรื่องเกี่ยวกับชาตเดิมที่เดียวเกิด ณ ที่ใดนั้นย่อมสรุปได้ยาก ชาตที่พอจะกล่าวได้มีอยู่ อย่างเดียว คือ ชาตในขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ซึ่งเชื่อว่าเป็นพุทธวจนะ เรื่องพระพุทธเจ้าส่วน นี้จะมีสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอินเดีย ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าเป็นชาวอินเดีย ทรงเจริญวัยขึ้นมาจากสังคม วัฒนธรรม ด้วยการสั่งสอนในส่วนที่เป็นธรรมชาต ชาตคนนอกเหนือจากนี้คงหาต้นตอในการเกิดได้ ยาก เพราะการเกิดนิทานหรือเรื่องเล่าต่าง ๆ นั้น เกิดได้ 2 ลักษณะ คือ เกิดในที่หนึ่งแล้วกระจายไป ยังอีกที่หนึ่ง เพราะมนุษย์มีการติดต่อกันอยู่ตลอดเวลา และเกิดในเวลาเดียวกันหรือระยะเวลา

¹⁰ สืบพงศ์ ธรรมชาติ, *วรรณคดีชาต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542), หน้า 1.

ใกล้เคียงกันในหลาย ๆ ที่ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ย่อมมีความรู้สึกนึกคิดไม่แตกต่างกันไปมากนัก แม้จะอยู่คนละซีกโลกกันก็ตาม¹¹

ชาดกจัดเป็นนิทานเช่นกัน แต่จะเน้นที่อดีตชาติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่าพระโพธิสัตว์หรือมหาสัตว์ ตัวละครที่เป็นพระโพธิสัตว์หรือมหาสัตว์ในเรื่อง คือตัวเอกของเรื่อง ตัวเอกของเรื่องบางเรื่องเป็นสัตว์ บางเรื่องเป็นมนุษย์ที่ยากจนข้นแค้น บางเรื่องเป็นมนุษย์ในตระกูลสูงมียศถาบรรดาศักดิ์ไม่ว่าจะถือกำเนิดในสภาพใด พระโพธิสัตว์หรือมหาสัตว์จะเป็นผู้เสียสละคอยช่วยเหลือสัตว์หรือเพื่อนมนุษย์ให้รอดพ้นจากทุกข์ภัยเสมอ แม้จะสิ้นชีวิตก็ตาม นิทานบางเรื่องเดิมที่อาจจะเป็นนิทานท้องถิ่นของถิ่นใดถิ่นหนึ่ง ประเทศใดประเทศหนึ่งก็ได้ ต่อมามีการแพร่กระจายสู่กลุ่มชนที่นับถือพระพุทธศาสนา ผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่มีความเฉลียวฉลาดก็นำเอามาดัดแปลงแต่งเติมให้เป็นนิทานชาดก ด้วยการแต่งเน้นที่ตัวเอกว่าเป็นพระโพธิสัตว์ พร้อมกับมีการประชุมชาดกเพื่อให้เข้าลักษณะของเรื่องชาดกในพระพุทธศาสนา วรรณคดีชาดกไทยมีอยู่ส่วนหนึ่งที่กำเนิดขึ้นมาในลักษณะนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาดกในปัญญาสาชดก ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาต (พาหิรชาดก) ที่มีชื่อเสียงทางภาคเหนือของไทย¹²

แหล่งที่มาของชาดกไทยทั้งที่เป็นวรรณกรรมแบบฉบับและวรรณกรรมท้องถิ่น คือนิบาตชาดก ในพระไตรปิฎก คัมภีร์มหาเวสสุ และนิทานโบราณที่มีการเล่าสืบทอดกันมาตามลำดับจากชนชาติหนึ่งสู่ชนชาติหนึ่ง จากกลุ่มหนึ่งสู่กลุ่มหนึ่ง และจากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง การรับรู้วรรณกรรมชาดกของผู้รู้จากแหล่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดวรรณกรรมชาดกไทยจำนวนมากมาย ชาดกบางเรื่องอาจจะถูกดัดแปลงแต่งเติมออกไปจากเดิมบ้าง แต่เค้าเรื่องเดิมยังคงมีอยู่ เช่น “เรื่องมโนราห์” วรรณกรรมชาดกภาคใต้น่าจะมาจาก “กนิรีชาดก” ในคัมภีร์มหาเวสสุ ซึ่งเป็นชาดกในพระพุทธศาสนาที่ต้นฉบับเป็นภาษาสันสกฤต และเวสสันดรชาดกน่าจะมาจากเวสสันดรชาดกในพระสุตตันตปิฎกพระไตรปิฎก เป็นต้น¹³

สรุปความว่า ชาดกนั้นมีที่มา 4 ทาง คือ พระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้ พระพุทธเจ้าทรงนำนิทานเก่ามาดัดแปลงสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา นำเค้าเรื่องเดิมจากแหล่งต่าง ๆ มาแต่งใหม่ ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาผูกเรื่องแต่งชาดกขึ้นมาเองโดยไม่อาศัยเค้าโครงเรื่องจากผู้อื่น จากที่มาเหล่านี้ทำให้มีชาดกขึ้นมามากมาย ทำให้ยากต่อการแยกแยะว่าชาดกเรื่องใดพระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้ ชาดกเรื่องใดแต่งเพิ่มเติมขึ้นมาจากเค้าเรื่องเดิม เป็นต้น แต่ที่เชื่อกันว่าชาดกที่มาจากพุทธวจนะโดยตรงนั้นคือชาดกในขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก แต่ที่แยกแยะได้ว่าเป็นชาดกที่แต่งขึ้น

¹¹ ศิราพร ฐิตะฐาน, *ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้าความนำ (ข).

¹² สิบพงศ์ ธรรมชาติ, *วรรณคดีชาดก*, อ่างแล้ว, หน้า 2-3.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

ใหม่นั้นส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมชาดกที่นักปราชญ์ในแต่ละภูมิภาคแต่ละพื้นที่แต่งขึ้นมาจากเค้าโครงเรื่องเดิมในพระไตรปิฎก ซึ่งจะมีการหล่อหลอมวัฒนธรรมท้องถิ่นของภูมิภาคนั้น ๆ เข้าไปในเนื้อหาของชาดกด้วย

2.1.4 ประเภทของชาดก

ชาดกนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1) นิบาตชาดก นิบาตชาดก หมายถึง ชาดกจำนวน 547 เรื่อง ที่มีอยู่ในนิบาตชาดก ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก เรื่องที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีของคนไทย คือ ทศชาติ หรือ ทศชาดก และหนึ่งในสิบเรื่องนี้ “เวสสันดรชาดก” เป็นเรื่องที่ยอดนิยมมากที่สุด มีการนำมาแต่งเป็นวรรณกรรมชาดกไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ที่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์ครั้งแรก คือ “มหาชาติคำหลวง” ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ หลักจากนี้ก็มีการแต่งอีกหลายสำนวนทั้งแบบฉบับและท้องถิ่น วรรณกรรมชาดกเรื่องเวสสันดรชาดก คนไทยได้ให้ความสำคัญมาก นอกจากจะแต่งในรูปลายลักษณ์แล้ว ยังนิยมใช้เทศนาโดยทั่วไป ในประเทศไทยเรียกการเทศนาเรื่องเวสสันดรว่า “เทศน์มหาชาติ” จากหลักฐานพบว่ามีการเทศน์มหาชาติมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังข้อความในศิลาจารึกว่า “อันหนึ่งโสดนับแต่ปีสถาปนาพระมหาธาตุนี้ไปเมื่อได้เก้าสิบเก้าปี ถึงในปีกุนอันว่า พระปิฎกไตรนี้จักหายแลหาคนรู้จักรู้แท้มิได้เลย ยังมีคนรู้คั้นเล็กน้อยไซ้ ธรรมเทศนาเป็นต้นว่ามหาชาติ หากคนสวดมิได้เลย ธรรมชาดกอันอื่นไซ้มีต้นหาปลายมิได้ มีปลายหาต้นมิได้เลย”¹⁴

ข้อความในศิลาจารึกนครชุมสมัยสุโขทัยตอนนี้ ชี้ให้เห็นถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเมื่อ 700 ปีที่ผ่านมาแล้ว ในสมัยนั้นมีการสร้างมหาธาตุ สร้างพระไตรปิฎกและมีการแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับชาดกต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเทศน์มหาชาติ ในศิลาจารึกหลักนี้แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยต่อพระไตรปิฎก และชาดกของคนไทยสมัยก่อนว่าจะมีผู้ศึกษากันน้อย และจะชำรุดสูญหายเพราะขาดการบำรุงรักษา สิ่งที่คนไทยสมัยก่อนกล่าวทำนายไว้นั้นค่อนข้างจะเป็นความจริง เนื่องจากปัจจุบันจะหาคนที่มีความรู้ความเข้าใจในพระไตรปิฎกและชาดกอย่างแท้จริงนั้นหาได้ยาก และเรื่องชาดกก็สูญหายชำรุด มีต้นขาดปลายหรือต้นหายปลายชาดกมีอยู่จำนวนมาก

นิบาตชาดกที่คนไทยนำมาแต่งเป็นวรรณกรรมชาดกทั้งที่เป็นแบบฉบับและท้องถิ่นมีอยู่จำนวนมาก นอกจากเวสสันดรชาดกและเรื่องอื่นๆ อีก 9 เรื่อง ที่เรียกทศชาติและนิบาตชาดกเรื่องอื่นๆ เช่น พกชาดก กากาติชาดก และมิตตามิตตชาดก เป็นต้น การนำเอาชาดกในพระสูตรมาแต่งนั้นปัจจุบันก็มีการกระทำกันอยู่บ้าง เพราะคนไทยเริ่มมองเห็นคุณค่าของชาดกกันบ้างแล้ว¹⁵

¹⁴ สำนักนายกรัฐมนตรี, จารึกสุโขทัย ประชุมจารึกภาคที่ 1 นครชุม (หลักที่ 3), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521), หน้า 63.

¹⁵ สืบพงศ์ ธรรมชาติ, วรรณคดีชาดก, อ่างแล้ว, หน้า 4.

2) ชาตกนอกนิบาตหรือพาหิรกชาตก ชาตกในกลุ่มนี้เป็นชาตกที่มีเนื้อเรื่องไม่ตรงกับนิบาตชาตก เป็นเรื่องที่ถูกแต่งชาตกสร้างสรรค์ขึ้นมาเอง หรือได้แนวคิดจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง หรือเกิดจากการประสมประสานประสบการณ์ของผู้แต่ง ชาตกประเภทนี้มีทั้งที่เป็นวรรณกรรมแบบฉบับและท้องถิ่น เช่น ชาตกในปัญญาสชาตก ชาตกหลายเรื่องในคัมภีร์มหาเวสสุ และชาตกวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นต้น ชาตกใดไม่มีนิบาตชาตก ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ถือว่าเป็นชาตกนอกนิบาตหรือพาหิรกชาตกทั้งหมด ชาตกนอกนิบาตที่เป็นที่นิยมของคนไทย เช่น สังข์ทอง พระรถเมรี พระสุธนมโนราห์ สุทธิกรรมชาตก และสุบิน เป็นต้น ชาตกนอกนิบาต เหล่านี้ได้รับความนิยมนิยมนตลอดมา นอกจากนำมาแต่งเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์แล้วยังมีการนำไปดัดแปลงเป็นบทละครโทรทัศน์ ด้วยการนำเอาชาตกไปแสดงในโทรทัศน์ ทำให้ชาตกได้รับการเผยแพร่มากขึ้น และเป็นการปลูกฝังคุณธรรมที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง ชาตกนอกนิบาตที่รู้จักกันแพร่หลายในประเทศไทย คือ ชาตกในปัญญาสชาตก ซึ่งพระภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2000-2200 ล่วงมาเป็นเวลา 300 ปีเศษมาแล้ว¹⁶

สรุปความว่า ชาตกนั้นมี 2 ประเภท คือ นิบาตชาตก ที่มาในขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก และชาตกนอกนิบาตหรือพาหิรกชาตกซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกแต่งขึ้นหรือแต่งขึ้นใหม่ในภูมิภาคต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้นมาจากเค้าเรื่องเดิมของนิบาตชาตกบ้าง แต่งขึ้นมาจากจินตนาการของตนบ้าง

2.1.5 องค์ประกอบของชาตก

วรรณกรรมชาตกมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาลา ไวยากรณ์ และประชุมชาตก ดังรายละเอียดดังนี้

1) ปัจจุบันวัตถุ เป็นส่วนต้นที่กล่าวถึงเหตุการณ์ปัจจุบัน ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ และเหตุการณ์นั้น ๆ จะเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าต้องทรงเทศนาเรื่องในอดีตชาติ คือ ชาตกเพื่อทรงอธิบายว่าเหตุการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตชาติ มิใช่มีเฉพาะปัจจุบันเท่านั้น บุคคลที่ดำเนินเหตุการณ์ในส่วนนี้เป็นสาวกของพระพุทธองค์นั่นเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น บรรดาสาวกอื่น ๆ ต่างก็ถกเถียง มีข้อสงสัยในเหตุการณ์นั้น ๆ จึงชวนกันจะไปทูลถามพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าทรงรู้ด้วยญาณ จึงเสด็จไปที่ที่สาวกกำลังถกเถียงกันอยู่ ก่อนที่บรรดาสาวกจะไปถึงที่ประทับ ดังปรากฏตัวอย่างในเตมียชาตกดังนี้

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภมหาภิเนกขัมมบารมีตรีสพระธรรมเทศนาว่า ท่านจงอย่าแสดงว่าเป็นคนฉลาด (มา ปณฺทิจฺจยํ วิภาวย) ดังนี้ เป็นต้น

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมกันอยู่ในโรงธรรมสภา พรรณนามมหาภิเนกขัมมบารมีของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นด้วยทิพโสต เสด็จออกจากพระคันธกุฎีมายังโรงธรรมสภา ตรัสถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายประชุมเจรจากันถึง

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

เรื่องอะไร เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรามีบาปมีเต็มแล้ว ทั้งราชสมบัติออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ในบัดนี้ไม่น่าอัศจรรย์เลย เมื่อก่อนญาณยังไม่แก่กล้า เรา กำลังบำเพ็ญบารมีอยู่ ได้ทั้งราชสมบัติออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ นั่นจึงน่าอัศจรรย์ ตรัสดังนี้แล้ว ทรงดูศัณฐภาพอยู่ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลวิงวอนให้ทรงเล่าเรื่อง จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง ดังต่อไปนี้¹⁷

2) อดีตวัตถุ องค์ประกอบส่วนนี้เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในชาติก่อน ซึ่งเรียกว่า พระโพธิสัตว์ เป็นส่วนที่ต่อจากปัจจุบันวัตถุ เรื่องราวในชาติก่อนนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเล่าด้วยพระราชประสงค์จะแก้ข้อสงสัยของภิกษุสาวกในเหตุการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุของชาติที่เป็นนิบาตชาติจะมีเนื้อเรื่องเหมือนกัน เพราะเป็นเนื้อเรื่องจากชาติกุกุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎกแหล่งเดียวกัน จะต่างกันเฉพาะบทประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งและข้อปลีกย่อยเท่านั้น นิบาตชาติบางสำนวนแต่งด้วยร้อยแก้ว และบางสำนวนแต่งด้วยร้อยกรอง ส่วนชาติกนอกนิบาต(พาหิรกชาติก)นั้น จะมีเนื้อเรื่องต่างออกไปจากนิบาตชาติก ชาติกนอกนิบาตของต่างถิ่นต่างภาค อาจจะมีเนื้อเรื่องตรงกันหรือคล้ายกัน แสดงว่าชาติกนอกนิบาตดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันในด้านเนื้อเรื่อง ซึ่งอาจเกิดจากรับอิทธิพลด้านเนื้อเรื่องจากชาติกสำนวนเดียวกัน หรือเนื้อเรื่องอาจจะตรงกันโดยบังเอิญก็เป็นได้ นิบาตชาติกในพระไตรปิฎกเป็นข้อความหรือคำาโต้ตอบ (Quotation) ตั้งแต่เริ่มต้นคือ เริ่มจากอดีตวัตถุเลย และไม่มีส่วนที่เป็นปัจจุบันวัตถุ¹⁸

3) คำา คือข้อความของเรื่องชาติกแต่ละเรื่อง เมื่อก่อนข้อความในนิบาตชาติกเป็นบาลีทั้งหมดแต่งด้วยร้อยกรอง ต่อมามีการแปลเป็นภาษาไทย ยกข้อความหรือคำามาแปลเป็นคำา ๆ ไป และมีเลขลำดับคำากำกับไว้ข้างหน้า ดังมีปรากฏตัวอย่างในเทมียชาติก ดังนี้

คนหนุ่มควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ควรเป็นคนหนุ่ม การบรรพชาควรเป็นของคนหนุ่ม ชื่อนั้นท่านผู้แสวงหาคุณธรรมทั้งหลายสรรเสริญแล้ว คนหนุ่มควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ควรเป็นคนหนุ่ม อาตมภาพจักประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ต้องการราชสมบัติ อาตมภาพเห็นเด็กชายของท่านทั้งหลาย เรียกมารดาบิดาซึ่งเป็นบุตรที่รัก อันได้มาโดยยาก ยังไม่ทันแก่ก็ตายเสียแล้ว อาตมภาพเห็นเด็กหญิงของท่านทั้งหลาย ซึ่งเป็นเด็กหญิงที่สวยงามน่าชมสิ้นชีวิต เหมือนหน่อไม้ไผ่ยังอ่อนที่ถูกถอนฉะนั้น จจริงอยู่ นรชนจะเป็นชายหนุ่มหรือหญิงสาวก็ตาม ตายทั้งนั้น ใครเล่าจะพึงวางใจ ในชีวิตว่า เรายังหนุ่มอยู่ อายุของคนเราเป็นของน้อยนุก เพราะวันคืนล่วงไป ๆ เหมือนอายุ

¹⁷ พุ. ชา. อ. 63/15.

¹⁸ สิบพงศ์ ธรรมชาติ, *วรรณคดีชาติก*, อ่างแล้ว, หน้า 9.

ของฝูงปลาในน้ำน้อย ความเป็นหนุ่มสาวในวัยนั้นจักทำอะไรได้ สัตว์โลกถูกครอบงำ และถูกห้อมล้อมอยู่เป็นนิตย์ เมื่อสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ เป็นไปอยู่ มหาบพิตรจะอภิเษกอาตมภาพในราชสมบัติ ทำไม.¹⁹

สัตว์โลกถูกอะไรครอบงำไว้ และถูกอะไรห้อมล้อมไว้ สิ่งที่ไม่ เป็นประโยชน์อะไรเป็นไปอยู่ ดีฉันถามแล้ว พ่อจงบอกข้อนั้นแก่ ดีฉัน.²⁰

สัตว์โลกถูกความตายครอบงำไว้ ถูกความแก่ห้อมล้อมไว้ สิ่งที่ไม่ เป็นประโยชน์ คือ คีนวัน เป็นไปอยู่ มหาบพิตรจงทราบอย่างนี้ ขอถวายพระพร เมื่อด้ายที่เขากำลังทอ ช่างทอทอไปได้เท่าใด ส่วน ที่จะต้องทอก็ยังเหลืออยู่น้อยเท่านั้น แม้ฉันใด ชีวิตของสัตว์ ทั้งหลายก็ฉันนั้น แม่น้ำที่เต็มฝั่งย่อมไม่ไหลไปสู่ที่สูงฉันใด อายุของ มนุษย์ทั้งหลาย ย่อมไม่กลับไปสู่ความเป็นเด็กอีกฉันนั้น แม่น้ำที่ เต็มฝั่ง ย่อมพัดพาเอาต้นไม้ ที่เกิดอยู่ริมฝั่งให้หักโค่นไป ฉันใด สัตว์ ทั้งปวงย่อมถูกชราและมรณะพัดพาไป ฉันนั้น.²¹

แต่ในอรรถกถาชาดกปัญญาชาดก ชาดกในคัมภีร์มหาวิสตุ และชาดกนอกนิบาตอื่น ๆ จะ ไม่มีการจัดลำดับคาถา ไม่มีหมายเลขกำกับแต่จะเป็นข้อความที่ต่อเนื่องกันไป

4) ไวยากรณ์ หมายถึง การอธิบายศัพท์ในชาดก มีการแยกศัพท์ ให้ความหมายศัพท์ เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจ ลักษณะเช่นนี้มีเฉพาะในอรรถกถาชาดก ปัญญาชาดก และชาดกมาลา ไม่พบว่ามี ในนิบาตชาดก ดังมีปรากฏตัวอย่างในเทมียชาดก ดังนี้

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า พรหมจารี ยฺวา ลียา ความว่า ผู้ประพฤดิพรหมจรรย์ ควรเป็นคนหนุ่มที่เดียว. บทว่า อีสึภี วณฺณิตฺ ความว่า ท่านผู้แสวงหาคุณธรรมทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น สรรเสริญแล้ว คือชมเชยแล้ว. บทว่า รชฺเชนมตฺกิกิ ความว่า อาตมภาพไม่ต้องการราชสมบัติ. บทว่า อมมตาท วทฺนฺนรํ ได้แก่ ซึ่งนระผู้เรียกว่า แม่จ่า พ่อจ่า. บทว่า ปลุตฺตํ ความว่า ถูกความตายถอนขึ้น ยึดไว้. บทว่า ยสฺส รตฺยาธิวเสน ความว่า มหาบพิตร ตั้งแต่เวลาที่เด็กถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา อายุ ก็น้อยลงเรื่อย ๆ เพราะคีนวันล่วงไป ๆ. บทว่า โภมาริกํ ตฺหิ ความว่า ในวัยนั้น ความเป็นหนุ่มจักทำ อะไรได้. บทว่า เกนฺมพฺภาทโต ความว่า โลกนี้ถูกอะไรครอบงำไว้ พระราชาได้ทรงทราบเนื้อความของ คำที่กล่าวไว้โดยย่อ จึงตรัสถามข้อนี้. บทว่า รตฺยา แปลว่า ราตรีทั้งหลาย มหาบพิตร ราตรีทั้งหลาย

¹⁹ พุ. ชา. 63/437/12.

²⁰ พุ. ชา. 63/438/12.

²¹ พุ. ชา. 63/439/12-13.

ยอมทำอายุ วรรณะ และผลของสัตว์เหล่านั้นให้สิ้นไป เป็นไปอยู่ ดังนั้นพึงทราบว่ ชื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นไปอยู่. บทว่า ยัม ยัม เทโว ปวฺยหติ ความว่า ในผ้าที่กำลังทออยู่ เมื่อทำส่วนที่เหลือซึ่งจะต้องทอนั้น ๆ ให้เต็ม ย่อมเหลืออยู่น้อย ฉนฺใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉนฺนั้น. บทว่า น ปริวตตติ ความว่า น้ำที่ไหลไปเรื่อย ๆ อยู่ในขณะนั้น ย่อมไม่ไหลไปในที่สูง. บทว่า วเห รุกฺเข ปกุลฺเช ความว่า พึงพัดพาต้นไม้ทั้งหลายที่เกิดใกล้ฝั่งไป.²²

5) ประชุมชาดกหรือสโมธาน องค์ประกอบส่วนนี้ บางทีเรียกว่าประชุมชาติ เป็นส่วนประกอบสุดท้ายของชาดก บอกตัวละครในอดีตว่าตัวละครเป็นใครในปัจจุบัน การกลับชาติมาเกิดของตัวละครสำคัญของชาดกจะเหมือนกัน ดังมีปรากฏตัวอย่างในเทมียชาดก ดังนี้

พระศาสดาครัั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่เราละราชสมบัติออกบวช แม้ในกาลก่อน เราก็ได้ละราชสมบัติออกบวชเหมือนกัน ดังนี้ แล้วทรงประกาศอริยสัจ 4 แล้วประชุมชาดก เทพธิดาผู้สิงสถิตอยู่ที่เศวตฉัตรในกาลนั้น เป็นภิกษุณีชื่ออุบลวรรณาในบัดนี้ นายสุนันทสารถิเป็นพระสารีบุตร ท้าวสักกะเป็นพระอนุรุทธ พระชนกและพระชนนีเป็นมหาราชสกุล บริษัทนอกรีเป็นพุทธบริษัท ส่วนบัณฑิตผู้ทำเป็นใบ้ ทำเป็นง่อยเปลี้ย คือเราผู้สัมมาสัมพุทธนี้เองแล.²³

สรุปความว่า องค์ประกอบของชาดกนั้นมี 5 ประการ คือ (1) ปัจจุบันวัตถุ ได้แก่เรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นการที่เหล่าหมู่ภิกษุสงฆ์ประชุมคุยกันถึงเรื่องต่าง ๆ แล้วองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับรู้ได้ด้วยพระญาณ จึงเสด็จไปยังที่ประชุม แล้วตรัสเทศนาสอนเหล่าพระสาวก โดยยกอ้างว่ามีใช่แต่ในสมัยนี้เท่านั้น แม้แต่ในอดีตกาลก็มีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้น แล้วจึงทรงเล่าเรื่องราวในอดีตให้เหล่าพระสาวกฟัง (2) อดีตวัตถุ เป็นเรื่องราวในอดีตชาติต่าง ๆ ที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นคล้ายกับปัจจุบันที่พระพุทธองค์ทรงยกเอามาเล่าเพื่อยกตัวอย่างแก่ความของพระสาวก (3) คาถา เป็นข้อความของชาดกแต่ละเรื่อง เนื้อความเป็นแบบร้อยกรอง (4) ไวยากรณ์ คือการอธิบายทรัพย์สินในคาถาชาดก เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อความนั้นมากยิ่งขึ้น (5) ประชุมชาดกหรือสโมธาน คือการที่หลังจากพระพุทธองค์ทรงเล่าอดีตนิทานจบแล้ว ก็ทรงตรัสบอกแก่พระสาวกว่า ตัวละครในอดีตกาลทรงตรัสเล่ามานั้น ใครมาเกิดเป็นใครบ้างในปัจจุบัน

2.2 เนื้อเรื่องโดยย่อของทศชาติชาดก

นิบาตชาดก มีจำนวน 547 เรื่อง โบราณเรียกว่าพระเจ้า 500 ชาติ แบ่งออกเป็นหมวด ๆ เรียกว่า นิบาต ตั้งแต่ 1-2 เป็นเอกนิบาต ทุกนิบาตตามลำดับไป มีหมวดหนึ่งเป็นหมวดสุดท้าย เรียกว่า มหานิบาต ในหมวดนี้มีเรื่องอยู่ 10 เรื่อง โบราณเรียกว่า ทศชาติ หรือพระเจ้าสิบชาติ ทั้ง

²² พุ. ชา. อ. 63/60-61.

²³ พุ. ชา. อ. 63/67.

547 ชาตินั้น เชื่อกันว่าเป็นชาติก่อนของพระพุทธเจ้า เรียกตัวสำคัญในเรื่องว่า “พระโพธิสัตว์” ทั้งนี้ สิบชาตินับแต่ชาติ 538 เป็นลำดับไปถึงชาติที่ 547 ทศชาติมาในมหานิบาตชาดก ขุททกนิกาย ชาดก สุตตันตปิฎก

ทศชาติมีชื่อตามชาติดังนี้ (1) พระเทมีย (2) พระมหาชนก (3) พระสุวรรณสาม (4) พระเนมิราช (5) พระมโหสถ (6) พระภริทัต (7) พระจันทกุมาร (8) พระนารท (9) พระวิรุฑ (10) พระเวสสันดร เรียกว่า เต. ช. สุ. เน. ม. ภ. จ. นา. วิ. เว. แต่ละชาติหรือแต่ละชาดกกล่าวถึงพระพุทธเจ้าครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ทรงพระนามนั้น ๆ ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาที่เรียกว่า “พุทธการกธรรม” ในอดีตชาติเรียกตามชื่อชาดกเป็นเฉพาะดังนี้

- 1) เติมียชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเทมียกุมาร
- 2) มหาชนกชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก
- 3) สุวรรณสามชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระสุวรรณสาม
- 4) เนมิราชชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเนมิราช
- 5) มโหสถชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ
- 6) ภริทัตชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระภริทัต
- 7) จันทชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร
- 8) นารทชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระนารท
- 9) วิรุฑชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระวิรุฑบัณฑิต
- 10) เวสสันดรชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร

ทศชาติชาดกเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในพระชาติต่าง ๆ เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงถือกำเนิดเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา เป็นสัตว์เดรัจฉาน ฯลฯ ซึ่งแต่ละพระชาติ ทรงแสดงบุญบารมีต่าง ๆ กันไป ตั้งแต่การแสดงถึงการมีสติปัญญาน้อย จนถึงมีสติปัญญาอย่างลึกซึ้ง ทั้งแสดงบารมีน้อยไปจนถึงแสดงบารมีครบถ้วนทุกประการ จนกระทั่งได้บรรลุพระโพธิญาณและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้าย เรื่องราวของพระองค์ได้บรรจุไว้ในมหาชาติชาดก ซึ่งเป็นนิบาตชุดท้าย ซึ่งกล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก หมวดขุททกนิกาย ผู้ศึกษาค้นคว้าจะได้แสดงเนื้อหาโดยย่อ ดังนี้

2.2.1 เติมียชาดก

ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือการออกบวชหรือออกจากกาม

ในคราวที่พระศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมอยู่ในโรงธรรมสภา ได้พรรณานามหาภิเนกขัมมบารมีของพระพุทธองค์ เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องจึงตรัสว่า การ

ทั้งราชสมบัติเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ในชาตินี้ ยังไม่น่าอัศจรรย์เท่ากับชาติก่อน ภิกษุทั้งหลายจึงพากันอ่อนวอนให้พระองค์ทรงเล่าเรื่อง พระองค์จึงได้นำเอาอดีตนิทานมาเล่ามีเนื้อเรื่องว่า²⁴

ในอดีตกาล พระราชาพระองค์หนึ่ง พระนามว่า พระเจ้ากาสิกราช ทรงครองเมืองพาราณสี มีพระมเหสีพระนามว่า จันทาเทวี พระองค์ไม่มีพระโอรสที่จะสืบราชสมบัติ จึงโปรดให้พระนางจันทาเทวีบำเพ็ญศีลอธิษฐานขอพระโอรสจากเทวดา พระนางจันทาเทวีจึงทรงอธิษฐานขอพระโอรสจากเทวดา ด้วยอานุภาพแห่งบุญกุศลที่พระนางทรงบำเพ็ญมา ปันทุกัมพลศิลาอาสน์ของเท้าสักกะได้แสดงอาการอันร้อน ท้าวสักกะเทวราชจึงทรงขอให้เทพบุตรโพธิสัตว์ลงมาจุติในพระครรภ์ของพระนาง พระนางจันทาเทวีจึงทรงพระครรภ์และประสูติพระโอรสสมดังความปรารถนาจึงทรงขนานพระนามโอรสว่า เตมียกุมาร

วันหนึ่ง เมื่อพระเตมียกุมารมีพระชนม์มาได้หนึ่งเดือน นางสนมทั้งหลายได้นำพระกุมารเข้าเฝ้าพระราชาในขณะที่ทรงตัดสินโทษโจร 4 คนอยู่ พระราชามีพระราชดำรัสสั่งให้ลงพระอาญาโจรเหล่านั้นโดยให้เอาหวายทั้งหนามเขี่ยนโจรคนหนึ่ง 1,000 ครั้ง ให้จำโจรคนหนึ่งด้วยโซ่ตรวนแล้วส่งเข้าเรือนจำ ให้เอาhookแทงที่ศีรษะของโจรคนหนึ่ง ให้เอาท้าวเสียบโจรคนหนึ่ง เมื่อพระเตมียกุมารได้ฟังพระดำรัสของพระบิดาก็เกิดความสะดุ้งกลัวว่า พระบิดาของพระองค์ทรงอาศัยราชสมบัติทำกรรมอันหนัก เมื่อเสด็จสวรรคตก็จะไปสู่นรกเป็นแน่แท้ เมื่อทรงใคร่ครวญดูก็ทรงระลึกชาติได้ว่าในอดีตชาติพระองค์ครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี 20 ปี แต่ต้องหมกม็อยู่ในนรกถึง 80,000 ปี เพราะทำกรรมดุจเดียวกับที่พระบิดากำลังทำ หากว่าพระองค์จะครองราชสมบัติต่อจากพระบิดา ก็ต้องทรงทำกรรมนั้นเป็นเหตุให้ตนรอกอีก เมื่อทรงระลึกชาติได้เช่นนั้นก็ทรงใคร่ครวญรำพึงอยู่ว่าทำอย่างไรพระองค์จึงจะไม่ต้องครองราชสมบัติอันเป็นเหตุให้ต้องทนทุกข์ทรมานในนรกได้ ขณะนั้นเทพธิดาที่รักษาเขตฉัตรไฉนคำรำพึงของพระเตมียกุมารจึงปรากฏกายให้พระองค์เห็นและได้บอกอุบายที่จะไม่ต้องครองราชสมบัติว่า ให้แกล้งทำเป็นคนง่อยเปลี้ย เป็นคนหูหนวก เป็นคนใบ้ พระเตมียกุมารได้ยินเทพธิดาวาดังนั้นก็ดีพระทัยเป็นอย่างยิ่ง นับแต่นั้นมาก็ทำพระองค์เป็นคนหูหนวกเป็นใบ้ และเป็นง่อย ไม่ร้อง ไม่พูด ไม่หัวเราะ และไม่เคลื่อนไหวพระวรกาย พระราชาและพระมเหสีทรงมีความวิตกกังวลในอาการของพระโอรส ตรัสสั่งให้พี่เลี้ยงทดสอบด้วยอุบายต่างๆ เช่น ให้อัดนม นำของอร่อยมาหลอกล่อ นำสัตว์ร้ายต่างๆมาขู่ เป็นต้น ตลอดเวลา 16 ปี แต่พระเตมียกุมารก็ไม่ได้ทรงแสดงอาการใด ๆ ให้เห็น นอกจากประพติตนเป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ เป็นง่อยอยู่อย่างนั้น

ในที่สุดพระราชาที่ทรงอัจนพระทัยจึงรับสั่งถามพราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะ พราหมณ์ก็ได้กราบทูลว่า พระเตมียกุมารเป็นกาลกิณีแก่ราชสมบัติ หากอยู่ในเมืองก็จะเกิดอาเพศและพิบัติภัยต่อแผ่นดิน 3 อย่าง คือ พระราชาจะต้องสวรรคต พระมเหสีจะต้องสวรรคต พระราชบัลลังก์จะถูกปอง

²⁴ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ ร.ส.พ., 2548), หน้า 535.

ร้ายจนโค่นล้ม จึงเห็นควรให้นำพระเทมียกุมารไปฝังทั้งเป็นที่ป่าช้าผีดิบทางตะวันตกนอกพระนครเพื่อป้องกันภัยอันจะเกิดขึ้น พระราชาได้สดับตั้งนั้นก็ทรงโทมนัสด้วยความรักในพระโอรส แต่ก็ไม่อาจแก้ไขอย่างไรได้เพราะกลัวต่อภัยทั้ง 3 อย่างนั้น จึงทรงทำตามคำกราบทูลของพราหมณ์ทั้งหลาย เมื่อพระนางจันทาทวีทรงทราบข่าวพระราชาให้นำพระโอรสไปฝังที่ป่าช้าก็ทรงทุกข์โทมนัสอย่างยิ่ง จึงได้ทูลขอร้องพระราชาให้พระเทมียกุมารครองราชสมบัติเป็นเวลา 7 วัน แต่เมื่อครบ 7 วันแล้ว พระเทมียกุมารก็ยังทรงประพฤติเป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อยอยู่เช่นเดิม พระราชาจึงตรัสสั่งให้นายสารดีชื่อ สุนันทะ นำพระเทมียกุมารขึ้นรถเทียมม้าพาไปฝังที่ป่าช้าผีดิบ ในขณะที่นายสุนันทกำลังขุดหลุมอยู่นั้น พระเทมียกุมารก็ได้ทรงเลิกทำเป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ เป็นง่อย ทรงแสดงความเป็นผู้มีพระวรกายสมบูรณ์ทุกประการแก่นายสุนันทะ ตรัสบอกเหตุผลที่พระองค์ทรงแกล้งทำเช่นนั้น เพราะต้องการจะพ้นจากนรกและต้องการจะออกบวช ได้สอนธรรมมีการไม่ประทุษร้ายมิตรเป็นต้นกับนายสุนันทะ นายสารดีได้ฟังก็เกิดความยินดี ทูลขอบวชอยู่กับพระเทมียกุมารในป่า แต่พระองค์เห็นว่าควรที่นายสารดีจะนำสิ่งของทั้งหลายกลับไปพระราชวัง ทูลเรื่องราวให้พระราชาทรงทราบเสียก่อน แล้วจึงค่อยกลับมา บวชเมื่อหมดภาระ นายสุนันทะจึงกลับไปกราบทูลพระราชาถึงการที่พระเทมียกุมารมิได้วิกลจริต แต่ทรงมีรูปโฉมงดงามและตรัสได้ไพเราะ เหตุที่แสร้งทำเป็นคนพิการก็เพราะไม่ปรารถนาจะครองราชสมบัติ ไม่ปรารถนาจะก่อเวรทำบาปอีกต่อไป

เมื่อพระราชาและพระมเหสีได้ทรงทราบ ก็ทรงปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ทรงโปรดให้จัดขบวนไปรับพระเทมียกุมารกลับจากป่า แต่ขณะนั้นพระเทมียกุมารทรงผนวชแล้ว ทรงประทับอยู่ในบรรณศาลาซึ่งเทพบุตรเนรมิตไว้ให้ เมื่อพระราชบิดาและพระราชมารดาเสด็จไปถึงพระเทมียจึงเสด็จมาต้อนรับ ทักทายปราศรัยกันด้วยความยินดี พระราชาทรงเห็นพระโอรสผนวชเป็นฤๅษีเสวยใบไม้เป็นอาหาร และประทับอยู่ลำพังในป่า จึงตรัสถามว่าเหตุใด จึงยังมีผิวพรรณผ่องใส ร่างกายแข็งแรง พระเทมียตรัสบอกเหตุที่เพราะพระองค์ไม่มีความกังวลและไม่มีความเศร้าโศก เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้มีผิวพรรณผ่องใส เมื่อพระราชาตรัสทรงพรรณนาถึงความสุขของการครองราชสมบัติและชวนให้กลับไปครองราชย์สมบัติก่อนเพราะยังทรงหนุ่มอยู่ พระเทมียจึงได้ตรัสเทศนาสอนธรรมแก่พระราชา เมื่อพระราชาสดับพระธรรมเทศนานั้นจึงทรงเห็นประโยชน์อันใหญ่ยิ่งในการออกบวช ทรงประสงค์ที่จะละทิ้งราชสมบัติออกบวช แม้แต่พระมเหสีและข้าราชการบริพารทั้งปวง รวมทั้งบรรดาประชาชนทั้งหลายในเมืองพาราณสีและแคว้นแคว้นโดยรอบก็พร้อมใจกันออกบวชตามพระเทมียกุมารและต่างพากันทำอภิญญา 5 สมบัติ 8 ให้เกิดขึ้นได้ เมื่อทำกาละล่วงลับไปแล้วชนทั้งหลายเหล่านั้นก็มีพรหมโลกเป็นที่ไปไปในเบื้องหน้า

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่เราละราชสมบัติออกบวช แม้ในกาลก่อน เราก็ได้ละราชสมบัติออกบวชเหมือนกัน ดังนี้ แล้วทรงประกาศอริยสัจ 4 แล้วประชุมชาดก เทพธิดาผู้สิงสถิตอยู่ที่เศวตฉัตรในกาลนั้น เป็นภิกษุณี

ชื่ออุบลวรรณาในบัดนี้ นายสุนันทะสารตีเป็นพระสารีบุตร ท้าวสักกะเป็นพระอนุรุทธะ พระชนกและพระชนนีเป็นมหาราชสกุล บริษัทนอกนี้เป็นพุทธบริษัท ส่วนบัณฑิตผู้ทำเป็นใบ้ ทำเป็นง่อยเปลี้ย คือเราผู้สัมมาสัมพุทธนี้เองแล²⁵

2.2.2 มหาชนกชาตก

ชาตกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญวิริยบารมี คือความพากเพียร

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ภิกษุทั้งหลายนั่งพรรณนามหาวิริยบารมีของพระองค์อยู่ เมื่อพระองค์ทรงทราบว่าเหล่าภิกษุนั้นกำลังประชุมเรื่องอะไรกันอยู่ จึงตรัสว่ามีใช่แต่เพียงบัดนี้เท่านั้นที่พระองค์ได้กระทำคุณอันยิ่งใหญ่ แม้ในกาลก่อนพระองค์ก็ได้แสดงวิริยบารมีอันยิ่งใหญ่เหมือนกัน ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลวิงวอนให้ทรงเล่าเรื่อง พระองค์จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง ดังนี้²⁶

ในอดีตกาล พระราชาพระองค์หนึ่งนามว่า มหาชนก เสวยราชสมบัติในเมืองมิถิลา รัฐวิเทหะ ทรงมีพระโอรสสองพระองค์ คือ อริฏฐชนกและโปลชนก อริฏฐชนกทรงเป็นอุปราชส่วนโปลชนกทรงเป็นเสนาบดีเมื่อพระราชบิดาสวรรคต อริฏฐชนกผู้เป็นอุปราชก็ได้ครองบ้านเมืองต่อมา โปลชนกผู้ทรงเป็นอุปราช ทรงเอาใจใส่ดูแลบ้านเมืองช่วยเหลือพระเชษฐาอย่างดียิ่ง ต่อมาเมื่ออำมาตย์คนหนึ่งไม่พอใจในโปลชนกจึงหาอุบายให้ พระราชาอริฏฐชนกทรงระแวงพระอนุชา โดยทูลพระราชาว่า โปลชนกคิดกบฏ พระราชาทรงเชื่อคำอำมาตย์จึงให้จับโปลชนกไปขังไว้ โปลชนกเสด็จหนีไปจากที่คุมขังได้หลบไปปรับสมัครพรรคพวกยกเป็นกองทัพไปล้อมเมืองมิถิลา เมื่อพระเจ้าอริฏฐชนกทรงเห็นว่าไม่มีทางจะเอาชนะได้จึงตรัสสั่งพระมเหสีซึ่งกำลังทรงครรภ์แก่ให้ทรงหลบหนีเอาตัวรอด ส่วนพระองค์เองทรงออกทำสงครามและสิ้นพระชนม์ในสนามรบ โปลชนกจึงทรงได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองมิถิลาสืบต่อมา

ฝ่ายพระมเหสีของพระเจ้าอริฏฐชนกเสด็จหนีออกจากเมืองตั้งพระทัยจะเสด็จไปอยู่เมืองกาลจัมปาकेแต่ด้วยความที่กำลังทรงครรภ์แก่จึงเดินทางไม่ไหว ด้วยเดชะนุภาพแห่งพระโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ในพระครรภ์ท้าวสักกะเทวราชจึงทรงแปลงกายเป็นชายชราชบ้เกวียนรับพระนางขึ้นเกวียน พาเดินทางไป เมืองกาลจัมปาके เมื่อถึงเมืองกาลจัมปาके พรหมณ์ทศปาโมกข์ผู้หนึ่งได้พบเห็นพระนางเข้าก็เกิดความเอ็นดูสงสารจึงเข้าไปไต่ถาม พระนางก็ตอบว่าหนีมาจากเมืองมิถิลา และไม่มีญาติที่นั้งอยู่ที่เมืองนี้เลย พรหมณ์ทศปาโมกข์จึงรับพระนางไปอยู่ด้วย ที่บ้านของตนอุปการะเลี้ยงดูพระนางเหมือนเป็นน้องสาว ไม่นานนักพระนางก็ประสูติพระโอรสทรงตั้งพระนามว่า มหาชนกกุมาร ซึ่งเป็นพระนามของพระอัยกาของพระกุมาร มหาชนกกุมารทรงเติบโตขึ้นในเมืองกาลจัมปาके เมื่อ

²⁵ พุ. ชา. อ. 63/67.

²⁶ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, อ่างแล้ว,

ทรงทราบว่าพระองค์ทรงมีความเป็นมาอย่างไรก็ทรงตั้งพระทัยว่าจะร่ำเรียนวิชาการเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ จะได้เสด็จไปเอกราชสมบัติเมืองมิลิลาคืนมา

ครั้นพระมหากษัตริย์ร่ำเรียนวิชาในสำนักพรหมณ์จนเติบโตใหญ่ พระชนม์ได้ 16 พรรษาจึงทูลพระมารดาว่าจะเสด็จไปเอกราชสมบัติคืน พระมารดาจึงทรงนำเอาทรัพย์สินมีค่า 3 สิ่ง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา และแก้ววิเชียร อันมีค่ามหาศาลประทานให้พระมหากษัตริย์เพื่อนำไปซื้อสินค้าสำหรับค้าขาย พระมหากษัตริย์ทรงจัดซื้อสินค้าบรรทุกลงเรือร่วมไปกับพ่อค้าชาวสุวรรณภูมิในระหว่างทางเกิดพายุใหญ่ โหมกระหน่ำ เมื่อเรือใกล้จม พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าเรือจะจมแน่แล้วจึงเสวยอาหารจนอิ่มหนำทรงนำผ้ามาชุบน้ำมันจนชุ่ม แล้วนุ่งผ้านั้นอย่างแน่นหนา ครั้นเมื่อเรือจมลงเหล่าพ่อค้ากลาสีเรือทั้งปวงก็จมน้ำกลายเป็นอาหารของสัตว์น้ำไปหมด แต่พระมหากษัตริย์มีกำลังจากอาหารที่เสวยมีผ้าชุบน้ำมันช่วยไล่สัตว์น้ำและช่วยให้ลอยตัวอยู่ในน้ำได้ดี จึงทรงแหวกว่าย อยู่ในทะเลได้นานถึง 7 วัน นางมณีเมขลาเทพธิดาผู้รักษามหาสมุทรเห็นพระมหากษัตริย์ลอยน้ำอยู่ถึง 7 วัน จึงได้มาถามคำถามลงใจพระมหากษัตริย์ผู้กำลังว่ายน้ำอยู่ว่าเมื่อมองไม่เห็นฝั่งพระมหากษัตริย์จะพยายามว่ายไปทำไม พระมหากษัตริย์จึงได้กล่าวบอกความเพียรอันไม่มีที่สิ้นสุดของตนเอง นางมณีเมขลาได้ฟังคำของพระมหากษัตริย์จึงสรรเสริญในความเพียรของพระองค์ แล้วเหาะพาพระมหากษัตริย์ไปยังสวนอุทยานในเมืองมิลิลา

ในเมืองมิลิลา พระราชาโปลชนกไม่มีพระโอรสทรงมีแต่พระธิดา พระนามว่าสิวลี เมื่อพระองค์ เมื่อพระองค์ใกล้สิ้นพระชนม์ ได้ส่งอำมาตย์ทั้งหลายคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติ 4 ประการ ตามที่พระองค์ระบุไว้มาเป็นกษัตริย์คือ สามารถทำให้พระนางสิวลีพอพระทัย สามารถรู้ห้วงอนันตรลังก์สี่เหลี่ยม สามารถยกธนูประมาณ 1,000 แรงคนขึ้นได้ และสามารถนำขุมทรัพย์ 16 แห่งออกมาได้ เมื่อไม่มีผู้ใดมีคุณสมบัติครบทั้ง 4 ประการบรรดาอำมาตย์จึงทำพิธีปล่อยราชรถเพื่อแสวงหาผู้มีบุญที่จะเป็นพระราชาได้ เมื่อราชรถแล่นมาหยุดที่พระมหากษัตริย์ เหล่าอำมาตย์จึงทูลเชิญพระมหากษัตริย์เข้าเมืองและแก้ปัญหาทั้ง 4 ประการที่พระราชาองค์ก่อนทรงตั้งไว้ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงแก้ปัญหาครบถ้วนแล้ว จึงได้ครองราชย์สมบัติและอภิเษกสมรสกับพระนางสิวลี

เมื่อได้ทรงครองราชย์แล้ว พระมหากษัตริย์ทรงครองราชย์ด้วยทศพิธราชธรรม ทรงให้สร้างโรงงานใหญ่ 6 ทิศ ในเมืองมิลิลาเพื่อบริจาคมหาทานเป็นประจำ ชาวเมืองมิลิลาจึงมีแต่ความผาสุก ต่อมาพระนางสิวลีประสูติพระโอรส ทรงนามว่า ทีฆายุกุมาร เมื่อพระราชกุมารเจริญวัยขึ้น พระมหากษัตริย์โปรดให้ดำรงตำแหน่งอุปราช ในวันหนึ่ง พระมหากษัตริย์เสด็จอุทยานทอดพระเนตรเห็นมะม่วงต้นหนึ่งกิ่งหัก ใบไม้ร่วง อีกต้นมีใบแน่นหนาร่มเย็นเขียวชอุ่ม จึงตรัสถามเหล่าอำมาตย์ เหล่ากราบทูลว่าต้นมะม่วง ที่มีกิ่งหักนั้น เป็นเพราะลมพัดลှ่อย ผู้คนจึงพากันสอยบ้าง เด็ดกิ่งและขว้างปาเพื่อเอาบ้าง จนมีสภาพเช่นนั้น ส่วนอีกต้น ไม่มีผล จึงไม่มีคนสนใจ ใบและกิ่งจึงสมบูรณ์เรียบร้อยดี พระราชาได้ทรงสดับดังนั้นก็เกิดความสังเวช มีพระทัยน้อมไปในการบรรพชา นับแต่นั้นก็ทรงบำเพ็ญสมณธรรมไม่ได้เสด็จทอดพระเนตรงานมหรสพใด ๆ อีกเลย จนในที่สุดก็ทรงปลงพระเกศาพระมัสสุ

ครองผ้ากาสาวพัสตร์ ครองอัญมณีบริวารครบถ้วน แล้วเสด็จออกจากพระราชวังไป ครั้นพระนางสิวลี ทรงทราบ ก็รีบติดตามมาทรงอ่อนวอนให้พระมหาชนกเสด็จกลับ พระองค์ก็ไม่ยินยอม พระนางสิวลี จึงทำอุบายให้อำมาตย์ เผาโรงเรือนเก่าๆ และกองหญ้า กองใบไม้ เพื่อให้พระราชเจ้าเข้าพระทัยว่าไฟไหม้พระคลังจะได้เสด็จกลับ พระนางสิวลีทรงทำอุบายสักเท่าไร พระราชาก็มิได้สนพระทัยที่จะเสด็จกลับไปครองราชสมบัติและตรัสให้อภิเษกพระทีฆาธุราชมารขึ้นเป็นพระราชเจ้าเพื่อปกครองมณฑลต่อไป แต่พระนางสิวลีไม่ทรงละความเพียรพยายามติดตามพระมหาชนกต่อไป ในวันหนึ่งมีสุนัขคาบขึ้นเนื้อมาแล้วทิ้งไว้ พระมหาชนกจึงเก็บก้อนเนื้อนั้นมาบริโภคนั้น พระนางสิวลีทรงเห็นดังนั้นก็เสียพระทัยที่พระสวามีเสวยเนื้อที่สุนัขทิ้งแล้ว แต่พระมหาชนกตรัสบอกว่าเนื้อนี้ไม่มีเจ้าของจึงบริโภคต่อมามีเด็กหญิงสวมกำลังข้อมือเดินผ่านไป ข้อมือข้างหนึ่งใส่กำไลสองอัน ข้างหนึ่งใส่อันเดียว พระมหาชนกจึงตรัสเทศนาเปรียบเปรยกำไลเหมือนคนอยู่เป็นคู่ย่อมกระทบกระทั่งกัน ส่วนคนอยู่คนเดียวย่อมไม่มีการกระทบกระทั่ง ถ้าอยู่คนเดียวก็จะสงบสุข แต่พระนางสิวลียังคงติดตามพระมหาชนกไปอีก จนมาพบนายช่างทำลูกศร พระมหาชนกจึงทรงให้พระนางดูช่างทำลูกศรที่ช่างทาง ช่างนั้นเลี้ยงได้ คัดลูกศรด้วยตาข้างเดียว ด้วยเพราะถ้าเลี้ยง 2 ตา ก็จะพรัมมัวมองไม่ชัดแจ้ง หากเลี้ยงตาเดียวจึงจะเห็นชัดแจ้ง ซึ่งเปรียบดังพระองค์กับพระนาง ซึ่งประพடுத்தน่าครหา ยิ่งนัก ขอให้แยกทางกันบัดนี้เถิด พระนางสิวลีโหม่นสนจนร่ำไห้สิ้นสติไป พระมหาชนกจึงเสด็จไปสู่ป่าใหญ่แต่ลำพังเพื่อบำเพ็ญสมาบัติ มิได้กลับมาสู่พระนครอีก ส่วนพระนางสิวลีเสด็จกลับไปสู่พระราชวัง อภิเษกพระทีฆาธุราชมารขึ้นเป็นพระราชเจ้า แล้วพระนางโปรดให้สร้างเจดีย์ขึ้นในที่ต่าง ๆ เพื่อรำลึกถึงพระราชมหาชนก แล้วพระนางก็ทรงออกบวชบำเพ็ญตนเป็นดาบสินี ประทับ ณ อุทยานจันทรงบรรลุมาน ด้วยดำริว่า พระสวามียังมีอาลัยใยดีต่อราชสมบัติทั้งหมดแล้ว พระนางยังจะอาลัยอยู่ใย พระมเหสีจึงทรงบำเพ็ญพรตตลอดพระชนมายุของพระนาง

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้ว ตรัสว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้ เท่านั้นที่ตถาคตออกมหาภิเนษกรมณ์ แม้ในกาลก่อนตถาคตก็ออกมหาภิเนษกรมณ์เหมือนกัน แล้วทรงประชุมชาดกว่า ท้าวสักกเทวราชในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอนุรุทธะในบัดนี้ พรหมณทัตตะปาโมกข์ได้มาเป็นพระกัสสปะ นางมณีเมขลาเทพธิดาผู้รักษาสมุทรได้มาเป็นอุบลวรรณาภิกษุณี นารถดาบสได้นำมาเป็นพระสารีบุตร มิคาคินดาบสได้นำมาเป็นพระโมคคัลลานะ นางกุมาริกาได้นำมาเป็นนางเขมาภิกษุณี ช่างศรได้นำมาเป็นพระอานนท์ ราชบริษัทที่เหลือได้นำมาเป็นพุทธบริษัท สิวลีเทวีได้นำเป็นราหุลมารดา ทีฆาธุราชมารได้นำเป็นราหุล พระชนกพระชนนีได้นำเป็นมหาราชาศัทยสกุล ส่วนพระมหาชนกนรินทรราชคือเราผู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า²⁷

²⁷ พุ. ชา. อ. 63/143.

2.2.3 สุวรรณสามชาติ

ชาติเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมี คือการแผ่เมตริจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภพระภิกษุรูปหนึ่งผู้เลี้ยงดูบิดามารดา ด้วยอาหารที่ได้มาจากศรัทธาของผู้อื่น ทำให้เพื่อนภิกษุอื่นตำหนิว่าทำไม่ถูกจนเกิดความละอายทอดทิ้งบิดามารดา เมื่อพระศาสดาทรงทราบเรื่องจึงตรัสเรียกภิกษุนั้นมาถามความจริง พระศาสดาได้ตรัสสรรเสริญภิกษุผู้เลี้ยงดูบิดามารดานั้นว่าทำถูกต้องแล้ว แม้พระองค์เองก็เคยประพฤติบุพจริยา เลี้ยงดูบิดามารดามาเช่นกัน พระภิกษุทั้งหลายก็พากันกราบทูลวิงวอนให้พระองค์เล่าเรื่องบุพจริยา พระองค์จึงทรงนำเอาอดีตนิทานมาเล่าดังนี้²⁸

ในอดีตกาล ในที่ไม่ห่างไกลจากเมืองพาราณสี มีนายพรานสองคนเป็นสหายกันได้สัญญากันว่าถ้าบุตรของทั้งสองเป็นชายและหญิงจะให้แต่งงานกัน ในบ้านของนายพรานคนหนึ่งได้คลอดบุตรชาย บิดามารดาให้ชื่อว่า ทูกลกุมาร ในบ้านของนายพรานอีกคนได้คลอดธิดาให้ชื่อว่า ปาริกากุมารี เด็กทั้งสองมีรูปร่างงดงาม แม้ทั้งสองจะเกิดเป็นลูกนายพราน มีจิตใจเมตตาไม่ฆ่าสัตว์รักษาศีลอย่างเคร่งครัด เมื่อทั้งสองโตเป็นหนุ่มสาว จึงได้แต่งงานกันตามคำสัญญาของบิดามารดา ทั้งสองแม่แต่งงานกัน แต่ก็ไม่ใช้ชีวิตแบบคนคู่ อยู่กันเหมือนเพื่อนและประพาศิปรมจรรัย ทั้งสองมีความปรารถนาจะออกบวชจึงขออนุญาตบิดามารดาของตน ไปยังหิมวันตประเทศ ฝั่งแม่น้ำคงคา เพื่อปฏิบัติธรรมและอธิษฐานออกบวชนุ่งห่มผ้าข้อมเปลือกไม้และไว้ผมยาวอย่างดาบสบำเพ็ญธรรมอยู่ ณ ศาลาในป่า นั้น ด้วยความเมตตาอันมั่นคงของทั้งสองคน บรรดาสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นต่างก็มีเมตตาจิตต่อกัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกันต่างหากินอยู่ด้วยความสุขสำราญ ต่อมาวันหนึ่ง ท้าวสักกะเทวราชเล็งเห็นอันตรายซึ่งจะบังเกิดแก่ทุกุลดาบสและปาริกาดาบสสินี จึงตรัสบอกแก่ดาบสให้มีบุตรไว้สำหรับปฏิบัติดูแล ทุกุลดาบสจึงถามท้าวสักกะว่าพวกตนบวชเพื่อบำเพ็ญสมณะธรรมและประพาศิปรมจรรัยจะมีบุตรได้อย่างไร ท้าวสักกะจึงแนะนำให้เอามือลูบท้องของนางปาริกาในยามที่มีระดูทุกุลดาบสจึงทำตาม ต่อมานางปาริกาก็ตั้งครรภ์ ครั้นครบกำหนด ก็คลอดบุตร มีผิวพรรณงดงามราวทองคำบริสุทธิ์ จึงได้ชื่อว่า สุวรรณสาม

ครั้นเมื่อสุวรรณสามอายุได้ 16 ปี อยู่มาวันหนึ่ง ดาบสทั้งสองก็ถูกงูพิษพันพิษเข้าตาจนตาบอด เพราะผลกรรมแต่ปางก่อนได้เป็นหมอยารักษาคนป่วยด้วยโรคตา เมื่อคนป่วยหายไม่ยอมจ่ายค่ารักษา ต่อมาจึงปรุงยาขนานใหม่ให้คนป่วยตาบอด บาบในชาตินั้นจึงส่งผลให้ทั้งคู่ตาบอด ฝ่ายสุวรรณสาม เมื่อไม่เห็นบิดามารดากลับที่พักจึงออกตามหาและเจอทั้งคู่เดินวนเวียนอยู่ข้างจอมปลวก เพราะนัยน์ตาบอดหาทางกลับไม่ได้ สุวรรณสามจึงถามว่าเกิดอะไรขึ้น เมื่อบิดามารดาเล่าเหตุการณ์ให้ฟัง

²⁸ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, อ้างแล้ว, หน้า 536.

สุวรรณสามจึงร้องไห้และหัวเราะ บิดามารดาจึงถามว่าทำไมถึงร้องไห้และหัวเราะ สุวรรณสามตอบว่าที่ร้องไห้เพราะเสียใจว่ามารดาบิดาตายไปแล้ว ที่หัวเราะเพราะดีใจว่าต่อไปนี้จะได้ปฏิบัติบำรุงมารดาบิดา สุวรรณสามปลอมโยนให้บิดามารดาทั้งสองเบาใจก็พาทั้งคู่กลับไปยังศาลาที่พักจัดหาเชือกมาผูกโยงไว้โดยรอบสำหรับพ่อแม่จะได้ใช้จับเป็นราวเดินไปทำอะไรๆ ได้สะดวกในบริเวณศาลานั้น ทุกๆ วัน สุวรรณสามจะไปตักน้ำมาสำหรับบิดามารดาได้ดื่มได้ใช้ และไปหาผลไม้ในป่ามาเป็นอาหาร ในยามที่สุวรรณสามออกป่าหาผลไม้ บรรดาสัตว์ทั้งหลายจะพากันมาแวดล้อมด้วยความไว้วางใจเพราะสุวรรณสามเป็นผู้มีเมตตาจิตไม่เคยทำอันตรายแก่ฝูงสัตว์ สุวรรณสามจึงมีเพื่อนแวดล้อมเป็นบรรดาสัตว์นานาชนิด ชนิดทั้งสามจึงมีแต่ความสุขสงบ ปราศจากความทุกข์ร้อนวุ่นวายทั้งปวง

ในวันหนึ่งพระราชแห่งเมืองพาราณสี พระนามว่า กบิลยักษราช ทรงเป็นผู้ชอบออกล่าสัตว์ในป่า พระองค์เสด็จออกล่าสัตว์มาจนถึงทำนน้ำที่สุวรรณสามมาตักน้ำไปให้ดาบสบิดามารดา พระราชาทรงทอดพระเนตรเห็นรอยเท้าสัตว์ชุกชุมในบริเวณนั้นจึงชุ่มคอยจะยิงสัตว์ที่ผ่านมากินน้ำ ขณะนั้นสุวรรณสามนำหม้อน้ำมาตักน้ำไปใช้ที่ศาลาดังเช่นเคย มีฝูงสัตว์เดินตามมาด้วยมากมาย พระราชาทอดพระเนตรเห็นก็ทรงแปลกพระทัยว่าสุวรรณสามเป็นมนุษย์หรือเทวดา เหตุใดจึงเดินมากับฝูงสัตว์ ครั้นจะเข้าไปถามก็เกรงว่าสุวรรณสามจะตกใจหนีไป ก็จะได้ตัวจึงคิดจะยิงด้วยธนูให้หมด กำลังก่อนแล้วค่อยจับตัวไว้ซักถาม เมื่อสุวรรณสามลงไปตักน้ำแล้วกำลังจะเดินกลับไปศาลา พระราชากบิลยักษราชก็เล็งยิงด้วยธนูอาบยาถูกสุวรรณสาม ที่ลำตัวทะลุจากขวาไปซ้าย สุวรรณสามล้มลงกับพื้นแต่ยังไม่ถึงตายจึงถามขึ้นว่าใครเป็นคนยิงตน ยิงเพื่ออะไร พระเจ้ากบิลยักษราชเมื่อได้ฟังคำของสุวรรณสามจึงออกไปปรากฏกายให้เห็น เมื่อได้สนทนากันแล้วก็รู้สึกผิดว่าพระองค์ได้ยิงผู้ที่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้ไม่มีความผิด บาปกรรมนั้นจักเป็นเหตุให้พระองค์ต้องตกนรก จึงรับปากกับสุวรรณสามว่าจักช่วยดูแลมารดาบิดาให้ ถามที่อยู่ของมารดาบิดากับสุวรรณสามแล้ว ถือนำหม้อน้ำไปยังที่อยู่ของดาบสทั้ง 2 ทุกุลดาบสได้ยินเสียงฝีเท้าพระราชาก็รู้ว่าไม่ใช่สุวรรณสามเลยถามว่าผู้มาเป็นใคร พระราชาเมื่อไม่กล้าบอกความจริงว่าพระองค์ทรงยิงสุวรรณสามตายจึงพอไปเพียงว่าพระองค์เป็นพระราช แต่เมื่อได้สนทนากับดาบสทั้งสองทำให้พระองค์เกิดความละอายพระทัยจึงตรัสบอกความจริงที่พระองค์ทรงยิงสุวรรณสามตายด้วยลูกศรและจะขอดูแลดาบสทั้งสองแทนสุวรรณสามเอง เมื่อดาบสทั้งสองรู้ว่าสุวรรณสามตายแล้ว ก็ไม่ได้ถือโทษพระราชาก็เพียงร้องไห้คร่ำครวญให้พระราชาทรงพาไปยังที่ที่สุวรรณสามถูกยิงตาย เมื่อไปถึงที่ที่สุวรรณสามนอนอยู่ ปาริกาตาสินีและทุกุลดาบสก็อุ้มสุวรรณสามประคองไว้บนตัก ต่างพากันรำพันถึงสุวรรณสามด้วยความโศกเศร้า ปาริกาตาสินีลูบคลำบริเวณหน้าอกสุวรรณสามรู้สึกว่ายังอบอุ่นอยู่จึงคิดว่าสุวรรณสามอาจจะเพียงแค่สลบไปไม่ถึงตาย นางจึงตั้งสัจจะอธิษฐานว่าสุวรรณสามนั้นเป็นผู้ประพฤดิธรรม ไม่เคยเบียดเบียนผู้ใด ทั้งยังเป็นผู้เลี้ยงดูมารดาบิดา ด้วยยานุภาพของบุญกุศลที่ได้ทำมา ขอให้พิชิตหมดไป เมื่อนางดาบสสินีตั้งสัจจะจบสุวรรณสามก็พลิกกายไปข้างหนึ่งแต่ยังไม่ตาย ทุกุลดาบสจึงตั้งสัจจะเช่นเดียวกัน สุวรรณสามก็พลิก

กายกลับไปอีกข้างหนึ่ง นางเทพธิดาพสุนธรี ผู้ดูแลรักษาอยู่ ณ บริเวณนั้น ก็ได้ตั้งสัจจะอธิษฐานขอให้ พืชของสุวรรณสามหายไปเช่นกัน เมื่อนางเทพธิดาตั้งสัจจะจบ สุวรรณสามก็พลิกกายฟื้นตื่นขึ้น หาย จากพิษธนูโดยสิ้นเชิง ยิ่งกว่านั้นดวงตาของพ่อและแม่ ของสุวรรณสามก็กลับแลเห็นเหมือนเดิม พระราชาทรงพิศวงยิ่งนักจึงตรัสถามว่าสุวรรณสามฟื้นขึ้นมาได้อย่างไร สุวรรณสามจึงเทศนาตอบ คำถามของพระราชาว่าผู้ใดที่เลี้ยงดูมารดาบิดาโดยธรรม เทวดาและมนุษย์ย่อมรักษาคุ้มครองผู้นั้น และผู้นั้นย่อมได้ขึ้นสวรรค์เมื่อตายไปแล้ว พระราชาเมื่อได้ฟังคำเทศนาของสุวรรณสามก็เกิดความ โสมนัสและเลื่อมใสยินดี ขอให้สุวรรณสามเป็นสรณะของพระองค์ ทรงขอขมาโทษที่ได้กระทำให้ สุวรรณสามเดือดร้อน แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับกรุงพาราณสี ทรงปฏิบัติตามคำสอนของสุวรรณสาม ทุกประการจนตลอดพระชนม์ชีพ ในที่สุดแห่งพระชนม์ ได้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ฝ่ายสุวรรณ สามก็เลี้ยงดูปรนนิบัติบิดามารดา บำเพ็ญเพียรในทางธรรมยังอภิัญญาและสมบัติให้บังเกิดพร้อมด้วย บิดามารดา มิได้เสื่อมจากฉนวน ในที่สุดแห่งอายุได้เข้าถึงพรหมโลกพร้อมด้วยบิดามารดานั้น

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าการเลี้ยงดู บิดามารดาเป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย ตรัสดังนี้แล้ว ทรงประกาศอริยสัจสี่ประชุมชาดก ในเวลา เทศนาอริยสัจสี่จบลง ภิกษุเหล่านั้นบรรลุโสดาปัตติผล พระราชาปัลลยกราชในกาลนั้นก็กลับชาติมาเป็น ภิกษุชื่ออานนทีในกาลนี้ พสุนธรีเทพธิดาเป็นภิกษุณีชื่ออุบลวรรณา ท้าวสักกเทวราชเป็นภิกษุชื่ออนุ รุทธะ ทูกลบัณฑิตผู้บิดาเป็นภิกษุชื่อมหากัสสปะ นางปาริกาผู้มารดาเป็นภิกษุณีชื่อภัททกาปิลานี ก็ สุวรรณสามบัณฑิตคือเราผู้สัมมาสัมพุทธะนี้เองแล²⁹

2.2.4 เนมิราชชาดก

ชาดกในเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญอธิษฐานบารมีคือความตั้งใจมั่น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระราชอุทยานอัมวันของพระเจ้ามขเทวราช กรุงมิลิลา นคร ทอดพระเนตรเห็นรมณีสถาน ทรงใคร่จะตรัสบุรพจริยาของพระองค์ จึงตรัสว่าที่ตรงนี้พระองค์ เคยเจริญญาณในชาติที่เป็นมขเทวราช พระภิกษุทั้งหลายทรงอ่อนวอนให้พระองค์ทรงเล่า อติตนิทาน ให้ฟัง พระองค์จึงนำอติตนิทานมาแสดง ดังนี้³⁰

ในอดีตกาล ในเมืองมิลิลา แคว้นวิเทหะ พระราชาพระนามว่า มขเทวราช ทรงตั้งสัจจะว่า เมื่อใดพระเกสาหงอกจะทรงเสด็จออกผนวชและยกราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสต่อไป พระองค์ทรง มีพระโอรสพระนามว่า เนมิราช เมื่อพระราชามีพระเกสาหงอกแล้วจึงยกราชสมบัติให้แก่เนมิราช กุมาร ส่วนพระองค์ได้เสด็จออกผนวชและบำเพ็ญสมณะธรรมตลอดชีวิตที่เหลืออยู่ เมื่อเนมิราชกุมาร ครองราชสมบัติ ทรงโปรดให้สร้างโรทานริมประตูเมือง 4 แห่ง โรทานกลางพระนคร 1 แห่ง เพื่อ

²⁹ พุ. ชา. อ. 63/195.

³⁰ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, อ้างแล้ว, หน้า 536.

บริจาทานแก่ประชาชนอยู่เป็นนิตย์ พระองค์ทรงรักษาศีลและสั่งสอนประชาชนของพระองค์ให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรมตลอดมา ในวันหนึ่งพระเจ้าเนมิราชทรงเกิดความสงสัยว่าการให้ทานกับการรักษาความบริสุทธิ์ อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน ท้าวสักกะเทวราชได้ทรงทราบถึงความกังขาในพระทัยของพระเจ้าเนมิราช จึงเสด็จมาปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระราชบุตรสวอบถึงความที่การประพฤติพรหมจรรย์มีอานิสงค์มากกว่าการให้ทาน เป็นต้นว่า คนจะเกิดในชาติตติยสกุล จะเป็นเทพเจ้า จะเป็นพรหมเพราะการประพฤติพรหมจรรย์ จากนั้นท้าวสักกะทรงเล่าถึงเรื่องราวของพระองค์เองที่ได้ประกอบทานอันยิ่งใหญ่ เมื่อชาติที่เกิดเป็นพระราชกุมารแห่งพาราณสี ได้ทรงถวายอาหารแก่นักพรตที่อยู่บริเวณแม่น้ำสีทาเป็นจำนวนหมื่นรูปได้รับกุศลยิ่งใหญ่ แต่ก็เพียงแต่ได้เกิดในเทวโลกเท่านั้น ส่วนบรรดานักพรตที่ประพฤติพรหมจรรย์เหล่านั้น ล้วนได้ไปเกิดในพรหมโลก อันเป็นแดนที่สูงกว่าและมีความสุขสงบอันบริบูรณ์กว่า แต่แม้ว่าพรหมจรรย์จะประเสริฐกว่าทาน ท้าวสักกะทรงเตือนให้พระเจ้าเนมิราชทรงรักษาธรรมทั้งสองคู่กันคือบริจาทานและรักษาศีล

ครั้นเมื่อท้าวสักกะเสด็จกลับไปเทวโลกแล้ว เหล่าเทวดาซึ่งครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์นั้นได้เคยฟังธรรม ปฏิบัติธรรม รักษาศีลตามคำสอนของพระเจ้าเนมิราชจนได้มาบังเกิดในเทวโลกต่างพากันไปเฝ้าท้าวสักกะและทูลขอให้ท้าวสักกะทรงพาพระเจ้าเนมิราชขึ้นไปสู่เทวโลกเพื่อที่พวกตนจักได้ทำการสักการบูชาคุณของพระองค์ ท้าวสักกะจึงทรงรับสั่งให้มาตุลีเทพบุตรไปเชิญเสด็จพระเจ้าเนมิราชสู่เทวโลก ในระหว่างทางเสด็จนั้น มาตุลีเทพบุตรได้ทูลถามพระเจ้าเนมิราชว่าระหว่างทางไปยังที่อยู่ของคนที่ทำบาปคือนรก กับที่อยู่ของคนที่ทำบุญคือเทวโลกพระองค์ทรงประสงค์จะเสด็จไปยังที่ใดก่อน พระเจ้าเนมิราชจึงทรงแจ้งพระประสงค์ของพระองค์ที่จะเสด็จไปยังนรกเพื่อดูสถานที่อยู่ของคนที่ทำบาปก่อนค่อยเสด็จไปยังเทวโลกเพื่อดูสถานที่อยู่ของคนที่ทำบุญไว้ มาตุลีเทพบุตรจึงนำเสด็จพระองค์ไปยังนรกขุมต่าง ๆ เมื่อพระเจ้าเนมิราชทรงทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ทรมานต่าง ๆ นา ๆ ที่เหล่าสัตว์นรกนั้นได้รับในนรกขุมต่าง ๆ จึงทรงตรัสถามมาตุลีเทพบุตรถึงการกระทำของสัตว์นรกเหล่านั้นว่า ว่าได้ประกอบกรรมชั่วอะไรไว้จึงต้องได้รับโทษต่างๆ ในนรก มาตุลีเทพบุตรจึงทูลตอบบรรยายถึงโทษกรรมที่สัตว์นรกเหล่านั้นได้ประกอบไว้เมื่อครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์

เมื่อได้ท่องนรกภูมิแล้ว มาตุลีเทพบุตรจึงนำเสด็จพระเจ้าเนมิราชสู่เทวโลก เมื่อพระเจ้าเนมิราชทรงทอดพระเนตรเห็นวิมานต่าง ๆ อันงดงามโอฬารและได้ตรัสถามมาตุลีเทพบุตรถึงผลบุญที่เหล่าเทพบุตร เทพธิดาเจ้าของวิมานเหล่านั้นได้เคยประกอบไว้เมื่อครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์ มาตุลีเทพบุตรก็ทูลให้ทราบโดยละเอียดถึงบุญกุศลที่เทพบุตรและเทพธิดาเหล่านั้นได้ประกอบไว้เมื่อคราวเป็นมนุษย์ เมื่อมาตุลีเทพบุตรนำเสด็จพระเจ้าเนมิราชถึงวิมานที่ประทับของท้าวสักกะแล้ว ท้าวสักกะได้ทูลเชิญพระเจ้าเนมิราชให้ลองเสวยทิพย์กามารมณ์และให้ประทับบนทิพย์อาสน์ของพระองค์ แต่พระเจ้าเนมิราชได้ทรงตรัสห้ามว่าพระองค์ไม่ประสงค์สมบัติที่ผู้อื่นให้ แต่พระองค์จะทรงบำเพ็ญบุญกุศลเพื่อให้ได้สมบัตินั้นเอง

พระเจ้าเนมิราชทรงประทับอยู่ในดาวดึงส์ช่วงเวลา 7 วันของโลกมนุษย์แล้วจึงเสด็จกลับเมืองมิถิลา พระองค์ได้ตรัสเล่าถึงสิ่งที่ได้ทอดพระเนตรเห็นทั้งสิ่งที่ได้เห็นในนรกและสวรรค์แก่พสกนิกรทั้งหลาย แล้วจึงตรัสชักชวนให้พสกนิกรทั้งหลายประกอบกรรมดี บริจาคทาน รักษาศีล เพื่อให้ได้ไปเกิดในเทวโลกเพื่อเสวยทิพย์สุขและทิพย์สมบัติในเทวโลกนั้น ในวันหนึ่งเมื่อพระเจ้าเนมิราชทรงทอดพระเนตรเห็นเส้นพระเกศาของกษัตริย์ก็สลดพระทัยในความไม่เที่ยงของสังขาร ทรงดำริที่จะออกบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ จึงตรัสเรียกพระโอรสมาเฝ้าและทรงมอบราชสมบัติแก่พระราชโอรส หลังจากนั้นพระเจ้าเนมิราชก็ออกผนวช เจริญพรหมวิหารธรรมทั้ง 4 ตลอดพระชนม์ชีพ ครั้นเมื่อสวรรคตก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก เสวยทิพย์สุขทิพย์สมบัติอันรื่นรมย์ในเทวโลกนั่นเอง

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศานี้มาแสดงแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่ตถาคตออกมาภิเษกกรรมณ์ แม้ในกาลก่อนตถาคตก็ออกมาภิเษกกรรมณ์เหมือนกัน ตรัสขณะนั้นแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง ประชุมชาดก ท้าวสักกเทวราชในครั้งนั้นกลับชาติมาเกิดเป็นภิกษุชื่ออนุรุทธะในกาลนี้ มาตลีเทพสารก็เป็นภิกษุชื่ออานนท์ กษัตริย์ 84,000 องค์ เป็นพุทธบริษัทที่เนมิราชคือเราผู้สัมมาสัมพุทธะนี้เองแล³¹

2.2.5 มโหสถชาดก

ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญปัญญาบารมี คือความรู้ทั่ว ถึงสิ่งที่ควรรู้

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ภิกษุทั้งหลายประชุมกันอยู่ในธรรมสภา ได้สรรเสริญพระปัญญาบารมีของพระตถาคต ว่ามีปัญญายิ่งใหญ่ หลักแหลม ทรงทราบเหล่าพราหมณ์ เหล่าปรีชาชน เหล่ายักษ์ เหล่าเทวดา เหล่าพรหม และเหล่าโจร ด้วยพระปัญญานภาพของพระองค์ เมื่อพระศาสดาทรงทราบจึงตรัสกับบรรดาภิกษุทั้งหลายว่า ไม่มีในกาลนี้เท่านั้นที่พระองค์มีปัญญายิ่งใหญ่ เมื่อคราวที่พระองค์อยู่ในพระโพธิญาณนั้น ก็เป็นผู้มีปัญญาเช่นกัน ภิกษุทั้งหลายจึงอ้อนวอนให้พระองค์ประกาศบุรพจริยาให้ฟัง พระองค์จึงทรงนำอดีตมาแสดงให้ฟัง ดังนี้³²

ในอดีตกาล มีพระราชานามว่า วิเทหะ ทรงครองราชย์สมบัติในเมืองมิถิลา ทรงมีบัณฑิต 4 คน คือ เสนกะ ปุกกุสะ กามินทะ และเทวินทะ เป็นผู้ถวายคำแนะนำแก่พระราชาราชการ ในคืนหนึ่งพระเจ้าวิเทหะทรงพระสุบินว่าที่มุมพระลานหลวงทั้ง 4 มุม มีกองไฟ 4 กองลุกโพลงอยู่ในท่ามกลางกองไฟทั้ง 4 กองนั้นมีกองไฟกองหนึ่งประมาณเท่าหิ้งห้อยลุกโพลงขึ้นแต่สว่างจ้าไปทั่วทั้งจักรวาลสามารถมองเห็นแม้เมล็ดพันธ์ผักกาดที่ตกลงพื้น เหล่าเทวดามารพรมทั้งหลายต่างก็นำเครื่องสักการบูชามาบูชากองไฟนั้น เหล่ามหาชนที่อยู่ในท่ามกลางกองไฟนั้นก็ไม่ได้ร้อนแม้สักขุมขน ในวันรุ่งขึ้นพระองค์จึงทรงเล่าให้บัณฑิตทั้ง 4 ฟังถึงพระสุบินนั้น เหล่าบัณฑิตจึงกราบทูลพยากรณ์พระ

³¹ พุ. ชา. อ. 63/273.

³² กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, อ้างแล้ว, หน้า 536-537.

สุบินนั้นว่าเป็นมงคลเพราะจะมีบัณฑิตคนที่ 5 ซึ่งเก่งกว่าพวกตนปรากฏขึ้น ในวันนั้นเอง นางสุนนาเทวี ผู้เป็นภรรยาของเศรษฐีผู้มั่งคั่งได้คลอดบุตรผู้หนึ่ง ซึ่งในเวลาที่เกิดออกมาแล้วนั้นท้าวสักกะเทวราชได้นำแท่งโอสถแท่งหนึ่งมาวางไว้ที่มือของทารกนั้น สิริวัฒนกะเศรษฐีซึ่งเคยเป็นโรคปวดศีรษะมานานถึง 7 ปี จึงเอาแท่งโอสถนั้นฝนที่หินบดยาแล้วนำมาทาหน้าผาก อาการปวดศีรษะก็หายขาด เมื่อมีผู้ที่มีโรคต่างๆ ทราบข่าวนั้นและมาขอยาเพื่อรักษาต่างก็ตายจากโรคที่เป็นอยู่ทั้งหมด สิริวัฒนกะเศรษฐีจึงตั้งชื่อทารกนั้นว่า มโหสถ

มโหสถกุมารนั้นเมื่อเติบโตขึ้นมาก็มีสติปัญญาเฉียวฉลาดเป็นอย่างมาก ครั้งหนึ่งมโหสถกุมารเห็นว่า ในเวลาฝนตก แดดออก มีลมพัดแรง พวกตนและเพื่อนเล่นทั้งหลายต้องคอยหลบทำให้เกิดความลำบากในการละเล่นจึงให้เพื่อนเล่นทุกคนออกเงินกันเพื่อสร้างศาลาสำหรับป้องกันลม แดด และฝน เมื่อรวบรวมเงินได้จำนวนหนึ่งพันกหาปณะ มโหสถกุมารจึงทำการออกแบบศาลาอันวิจิตรพิสดารและว่าจ้างคนมาสร้างศาลา เมื่อสร้างเสร็จแล้วปรากฏว่าศาลานั้นได้ถูกใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มากมาย เช่น เป็นที่ตั้งโรงทาน เป็นที่พักของคนสัญจรไปมา ห้องวินิจฉัยคดี เป็นต้น และด้วยความที่มโหสถกุมารนั้นมีสติปัญญาเฉียวฉลาดจึงสามารถวินิจฉัยคดีความต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและเที่ยงธรรม ชื่อเสียงของมโหสถกุมารจึงเลื่องลือไปไกลทั่วเมืองมิลิตา

ในวันหนึ่งพระเจ้าวิเทหราชทรงดำริถึงคำพยากรณ์ของบัณฑิตทั้ง 4 จึงทรงรับสั่งให้ตามหาผู้มีปัญญาที่เป็นบัณฑิตคนที่ 5 เหล่าเสนาเดินทางมาถึงบริเวณหมู่บ้านของสิริวัฒนกะเศรษฐีเห็นศาลาอันวิจิตรพิสดารจึงถามผู้คนที่ว่าใครเป็นผู้ออกแบบ เมื่อทราบว่าผู้ออกแบบคือมโหสถกุมารบุตรชายวัย 7 ขวบของสิริวัฒนกะเศรษฐีเหล่าเสนาจึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าวิเทหราช พระองค์จึงตรัสเรียกบัณฑิตทั้ง 4 มาปรึกษาว่าควรจะไปรับมโหสถกุมารมาสู่ราชสำนักหรือไม่ บัณฑิตทั้ง 4 เกรงว่ามโหสถกุมารมาจะบดบังรัศมีของพวกตนจึงทูลทัดทานว่าลำพังเพียงการออกแบบศาลาใดๆ ก็ออกแบบได้และขอให้ทดสอบสติปัญญาของมโหสถกุมารดูก่อนว่ามีความสามารถจริงตามที่เลื่องลือกันหรือไม่ พระองค์จึงทรงยับยั้งการรับตัวมโหสถกุมารเข้าสู่ราชสำนักไว้ก่อน และให้เหล่าเสนาอำมาตย์ไปเฝ้าดูการแก้ปัญหาตัดสินคดีความของมโหสถกุมารและได้ทรงทดสอบสติปัญญาของมโหสถกุมารด้วยการตั้งปัญหาต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง ทุกครั้งที่พระเจ้าวิเทหราชทรงทดลองสติปัญญามโหสถด้วยการตั้งปัญหาต่างๆ ก็ปรากฏว่ามโหสถกุมารแก้ปัญหาได้ทุกครั้ง จนในที่สุดพระองค์ก็ไม่อาจทนรอตามคำทัดทานของบัณฑิตทั้งสี่อีกต่อไป จึงโปรดให้เหล่าเสนาอำมาตย์ไปพาตัวมโหสถกุมารกับบิดามาเข้าเฝ้าและรับมโหสถกุมารไว้เป็นบัณฑิตคนที่ 5 ตลอดเวลาที่อยู่ในราชสำนัก มโหสถบัณฑิตได้แสดงสติปัญญาและความสุขุมลึกซึ้งในการพิจารณาแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่พระราชาทรงผูกขึ้นลงปัญหาของมโหสถบัณฑิตหรือปัญหาที่บัณฑิตทั้งสี่พยายามสร้างขึ้นเพื่อให้มโหสถบัณฑิตอับจนปัญญา แต่มโหสถบัณฑิตก็แก้ปัญหาเหล่านั้นได้ทุกครั้งไป ในบางครั้งมโหสถบัณฑิตยังได้ช่วยให้บัณฑิตทั้งสี่นั้นรอดพ้นโทษต่างๆ แต่บัณฑิตเหล่านั้นมิได้กตัญญูรู้คุณ ที่มโหสถบัณฑิตกระทำแก่พวก

ตน กลับพยายามทำให้พระเจ้าวิเทหะราชเข้าพระทัยว่ามโหสถค้อยปัญญา และพยายามหาหนทางให้ ทรงรังเกียจมโหสถบัณฑิต เพื่อที่พวกตนจะได้รุ่งเรืองในราชสำนักเหมือนเดิม

เมื่อมโหสถบัณฑิตอายุได้ 16 ปี พระนางอุทุมพรพระมเหสีของพระเจ้าวิเทหะราชผู้ทรงรักใคร่ในมโหสถบัณฑิตเหมือนเป็นน้องชาย ทรงประสงค์จะหาคู่ครองให้แต่มโหสถบัณฑิตขอพระราชทานอนุญาตเดินทาง ไปเสาะหาคู่ครองที่ตนพอใจด้วยตนเองพระมเหสีก็ทรงอนุญาต มโหสถบัณฑิตเดินทางไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งได้พบหญิงสาวคนหนึ่งเป็นลูกสาวเศรษฐีเก่าแต่ได้ยากจนลง หญิงสาวนั้นชื่อว่า อมร มโหสถบัณฑิตปลอมตัวเป็นช่างขุนผ้าไปขออาศัยอยู่กับบิดามารดาของนาง และได้ทดลองสติปัญญาของนางด้วยประการต่าง ๆ เมื่อมโหสถบัณฑิตได้ทดลองสติปัญญาและความประพฤติต่างๆ ของนางอมรจนเป็นที่พอใจแล้ว จึงขอนางจากบิดามารดา พากลับไปยังเมืองมิถิลาและนำไปเข้าเฝ้าพระราชและพระมเหสี พระราชาก็ทรงโปรดให้จัดงานวิวาห์ให้อย่างสมเกียรติและพระราชทานทรัพย์มากมายแก่ทั้งคู่

ต่อมาบัณฑิตทั้ง 4 ร่วมกันคิดแผนใส่ร้ายมโหสถบัณฑิตเพราะเกิดความอิจฉาที่นอกจากจะมีปัญญามากแล้วยังได้ภรรยาผู้มียศภูมิมากอีก จึงพากันแอบขโมยปืนทองคำ รองเท้าทองคำ ดอกไม้ทองคำ ผ้าคลุมบรมมเป็นต้นของพระราช ทำอุบายให้นางทาสีเอาใส่หม้อนำไปขายให้นางอมราเทวีที่บ้านของมโหสถ ฝ่ายมโหสถบัณฑิตได้รับแจ้งข่าวจากคนสอดแนมที่วางไว้จึงได้หลบหนีออกจากเมืองก่อน ส่วนนางอมราเทวีได้รู้ทันแผนการ จึงได้ทำการซ่อนแผนเปิดโปงอุบายของบัณฑิตทั้ง 4 และทำให้บัณฑิตทั้ง 4 ได้รับความอับอายและนำไปถวายแด่พระราช แต่พระราก็ไม่ได้ทรงลงโทษบัณฑิตทั้ง 4 เพราะทรงพิโรธที่มโหสถบัณฑิตหลบหนีไป ในกาลนั้นเอง เทวดาผู้ที่สถิตอยู่ที่เศวตฉัตร ไม่ได้ฟังคำเทศนาอันประกอบด้วยปัญญาของมโหสถบัณฑิต จึงปรากฏกายถามทเวะปัญญากับพระเจ้าวิเทหะราช พระราชาเมื่อไม่รู้คำตอบจึงได้สอบถามบัณฑิตทั้ง 4 ก็ยังไม่ได้คำตอบ ในคืนนั้นเทวดาจึงปรากฏกายอีกพร้อมทั้งขู่ว่ามีแต่มโหสถบัณฑิตเท่านั้นที่ตอบปัญหาได้ ถ้าพระราชไม่เรียกมโหสถบัณฑิตมาตอบปัญหา จักทูประเศียรของพระราชให้แตกด้วยค้อนเหล็ก พระราชาผู้ถูกเทวดาขู่จึงทรงรับสั่งให้บัณฑิตทั้ง 4 พากันออกจากเมืองไปตามมโหสถบัณฑิตกลับมาช่วยตอบปัญหาของเทวดา เมื่อมโหสถกลับมาตอบปัญหาของเทวดาได้แล้วจึงเป็นที่โปรดปรานของพระราชตามเดิม ต่อมาบัณฑิตทั้ง 4 ก็ได้วางอุบายใส่ร้ายอีก โดยแกล้งทูลพระราชว่ามโหสถบัณฑิตมีความลับที่ไม่ยอมบอกกับพระราชเพราะมีจิตคิดแย่งเอาราชบัลลังก์ เมื่อได้ทราบอุบายของบัณฑิตทั้ง 4 มโหสถบัณฑิตจึงได้วางแผนแก้อุบายของคนเหล่านั้น พร้อมทั้งแสดงให้เห็นพระราชทรงทราบว่าบัณฑิตทั้ง 4 นั้นต่างก็ปิดบังความลับอันชั่วช้าของตัวเองไว้ พระราชาเมื่อได้ทราบดังนั้นก็จึงตรัสถามกับบัณฑิตทั้ง 4 เมื่อพวกเขายอมรับดังที่ตรัสถาม พระองค์จึงทรงให้ปลดจากตำแหน่งพร้อมทั้งให้นำไปประหารชีวิตเสีย แต่มโหสถบัณฑิตได้ทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้พร้อมทั้งมอบให้อภัยแก่บัณฑิตทั้ง 4 พระเจ้าวิเทหะราชจึงทรงไว้วางพระทัยแต่งตั้งให้มโหสถบัณฑิตทำการดูแลบ้านเมืองให้กับพระองค์ตั้งแต่นั้นมา เมื่อได้รับ

ความไว้วางพระทัยจากพระเจ้าวิเทโหราชให้ทำการดูแลพระนคร มโหสถบัณฑิตก็ทำการดูแลโดยไม่ประมาท พร้อมทั้งเตรียมการป้องกันพระนครไว้ ส่งหน่วยสอดแนมไปยังเมืองต่าง ๆ ทั่วชมพูทวีป เพื่อสืบข่าว

ในกาลนั้นเองมีพระราชอาชวราชาว่า จุลนีพรหมทัต ครองเมืองอูตรปัญจาละ ทรงมีบุโรหิตผู้คอยให้คำแนะนำชื่อ เกวัฏ บุโรหิตนั้นประสงค์จะตอบแทนพระคุณของราชา ให้ทรงเป็นผู้ครองชมพูทวีปทั้งสิ้น จึงได้ออกอุบายยังพระราชอาชวราชา 101 พระองค์ทั่วชมพูทวีปให้อยู่ให้อำนาจของพระเจ้าจุลนีพรหมทัต เว้นไว้แต่เมืองเดียวคือ มิถิลานครที่ยังไม่ได้เข้ายึด เพราะเกวัฏรู้ว่ามโหสถบัณฑิตเป็นผู้มีปัญญามาก ฝ่ายมโหสถบัณฑิตก็ได้ทราบอุบายของเกวัฏจากนกแขกเต้าสุวโปตก จึงได้สั่งให้หน่วยสอดแนมของตนคอยสืบข่าว บรรดาหน่วยสอดแนมก็ได้รายงานข่าวที่พระราชอาชวราชา 101 องค์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าจุลนีพรหมทัตหมดแล้ว เมื่อเจ้าจุลนีพรหมทัตกับเกวัฏวางแผนที่จะปลงพระชนม์พระราชอาชวราชา 101 พระองค์ด้วยสุราพิษ มโหสถบัณฑิตรู้อุบายนั้นจากหน่วยสอดแนมจึงได้สั่งให้หน่วยสอดแนมทั้งหมดช่วยกันทำลายอุบายนั้น

พระเจ้าจุลนีพรหมทัตทรงมีประสงค์จะยึดเอาเมืองมิถิลนครของพระเจ้าวิเทโหราช จึงได้ให้เกวัฏออกอุบาย แต่เกวัฏเกรงในปัญญาของมโหสถบัณฑิตก็ทูลห้ามไว้ในครั้งแรก เมื่อถูกพระเจ้าจุลนีพรหมทัตก็ยอมออกอุบายให้ พระเจ้าจุลนีพรหมทัตจึงทรงจัดกองทัพเข้าล้อมเมืองมิถิลนคร ทำการโจมตีพระนครโดยกลอุบายต่าง ๆ แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จเพราะมโหสถได้แก้อุบายนั้นทั้งหมด พร้อมทั้งรับชนะพระเจ้าจุลนีพรหมทัตด้วยอุบายของตน เมื่อรบมโหสถทำให้เสียทรัพย์สมบัติเป็นอันมากในวันแรกที่แตกทัพ เกวัฏจึงได้วางอุบายหลอกให้พระเจ้าวิเทโหราชเสด็จไปยังเมืองอูตรปัญจาละเพื่ออภิเษกสมรสกับพระนาง ปัญจาละจันตี ก็เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าจุลนีพรหมทัต แต่มโหสถบัณฑิตรู้ทันในอุบายของเกวัฏ จึงได้แก้อุบายเหล่านั้นพร้อมทั้งสามารถจับพระราชมาดา พระมเหสี พระราชธิดา พระราชโอรสของพระเจ้าจุลนีพรหมทัตกลับเมืองมิถิลนครได้ด้วย ทำให้พระเจ้าจุลนีพรหมทัตนั้นยอมรับในปัญญาของมโหสถบัณฑิต พร้อมทั้งขอให้มโหสถบัณฑิตเข้ารับใช้พระองค์แทน โดยจะให้ค่าตอบแทนพร้อมทั้งให้ยศมากกว่าที่พระเจ้าวิเทโหราชให้ แต่มโหสถบัณฑิตได้ปฏิเสธเพราะไม่ต้องการเป็นข้า 2 นาย พระเจ้าจุลนีพรหมทัตจึงขอให้ไปรับใช้พระองค์เมื่อพระเจ้าวิเทโหราชสิ้นพระชนม์แล้ว เมื่อพระเจ้าวิเทโหราชสิ้นพระชนม์พระราชโอรสของพระองค์ครองราชแทน มโหสถบัณฑิตจึงได้ไปยังเมืองอูตรปัญจาละรับใช้พระเจ้าจุลนีพรหมทัตตามด้วยปัญญาสัญญาจนสิ้นชีวิต

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงด้วยประการฉะนี้แล้ว เมื่อทรงประกาศอริยสัจ 4 ประชุมชาดก ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้นที่ตถาคตมีปัญญาย่ำยิวาหะของผู้อื่น แม้ในอดีตกาลเมื่อญาณยังไม่แก่กล้า ตถาคตยังบำเพ็ญจริยาเพื่อประโยชน์โพธิญาณอยู่ ก็มีปัญญาเหมือนกัน ตรัสฉะนี้แล้วได้ตรัสคาถาเหล่านั้นว่า เสนกบัณฑิตในครั้งนั้นคือกัสสปะภิกษุในบัดนี้ กามินทะคืออัมพัฏฐะภิกษุ ปุกกุสะคือโปกกุฐปาทภิกษุ ปัญจาละจันตกุมารคืออนุรุทธะภิกษุ เทวินทะคือ

โสมทนต์ทกภิกษุ พราหมณ์แก้วคือเทวทัตภิกษุ พระนางสลากเทวีคืออุลันนทิกาภิกษุณี พราหมณ์อนุแก้วคือโมคคัลลานะภิกษุ พระนางปัญจาลจันทีคือสุนทรภิกษุณี นางนงสรีริกาคือพระนางมัลลิกาเทวี พระนางอุทุมพรเทวีคือโคตมีภิกษุณี พระเจ้าวิเทหราชคือกาฬทายีภิกษุ นางเกริปริพาชกาคืออุบลวรรณาภิกษุณี คฤหบดีผู้บิดาคือพระเจ้าสุทโธทนมหาราช คฤหบดีผู้มารดาคือพระสิริมามายา นางอมราคือพระพิมพาผู้เลอโฉม ดิชนกุมารคือฉันทนภิกษุ ธนุเสขคือราหุลภิกษุ นกสูวภัณฑิตคืออานนทภิกษุ พระเจ้าจุลณีคือสารีบุตรภิกษุ มโหสถบัณฑิตคือเราผู้โลกนาถ เธอทั้งหลายจงทรงจำขาดกไว้อย่างนี้แล³³

2.2.6 ฎริทัตขาดก

ขาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญศีลบารมี คือการรักษาศีล

เมื่อคราวที่พระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ในวันอุโบสถ อุบาสกทั้งหลายต่างก็ตั้งอธิษฐานอุโบสถ และไปรวมกันที่ธรรมสภาเพื่อฟังธรรมกถาเกี่ยวกับบุพจริยาของพระพุทธองค์ ครั้นนั้นพระพุทธเจ้าตรัสกับอุบาสกทั้งหลายว่า การที่พวกเธอกระทำอุโบสถนี้ไม่ถือว่าอัศจรรย์เลย ในสมัยโบราณบัณฑิตผู้ละยศใหญ่ก็กระทำอุโบสถเหมือนกัน พวกอุบาสกทั้งหลายจึงอาราธนาให้พระองค์เล่าบุพจริยาในกาลก่อนให้ฟัง พระองค์จึงทรงนำอดีตนิทานมาแล้วว่า³⁴

ในอดีตกาล มีพระราชาพระองค์หนึ่ง พระนามว่า พรหมทัต ทรงครองราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี ทรงตั้งให้พระโอรสดำรงตำแหน่งอุปราช แต่ต่อมาพระราชาทรงระแวงว่าพระโอรสจะแย่งชิงราชสมบัติ จึงมีพระราชโองการให้พระโอรสเสด็จออกไปจากเมืองไปอยู่ในป่า เมื่อพระราชาสวรรคตแล้วค่อยกลับมาเพื่อครองราชสมบัติ พระโอรสจึงเสด็จไปสู่ป่า สร้างอาศรมและถือนบอยู่บริเวณใกล้แม่น้ำมุนาในป่านั้น ในสมัยนั้นนางนาคตนหนึ่งนามว่า มานวิกา ได้ขึ้นมาจากน้ำท่องเที่ยวอยู่ในป่านั้น ได้พบกับพระราชาโอรสนั้นจึงคิดจะทอดลองว่าได้บวชด้วยศรัทธาหรือไม่ เมื่อทราบว่าเป็นพระราชาโอรสนั้นไม่ได้ออกบวชด้วยศรัทธา ทั้งคู่จึงได้อยู่ร่วมเป็นสามีภรรยา กัน ต่อมานางนาคนั้นได้คลอดบุตรชายชื่อว่า สาครพรหมทัต และคลอดบุตรหญิงชื่อว่า สมุทธชา

เมื่อพระเจ้าพรหมทัตสวรรคต เหล่าอำมาตย์จึงเข้าป่าไปทูลเชิญให้พระราชาโอรสกลับมาครองราชสมบัติสืบต่อจากพระราชบิดา พระราชาโอรสทรงประสงค์จะนำนางนาคมานวิกาและบุตรทั้งสองเข้าไปอยู่ในเมืองด้วย แต่นางนาคมานวิกาปฏิเสธไม่ยอมไปด้วย ด้วยเหตุผลว่านางเป็นนาค หากโกรธขึ้นมาแล้วจะเกิดเป็นภัยอันตรายแก่ชาวเมือง พระราชาโอรสจึงทรงเพียงนำบุตรทั้งสองกลับเมืองพาราณสี ส่วนนางนาคมานกาได้กลับไปอยู่ในนาคพิภพตามเดิม เมื่อครองราชย์สมบัติแล้ว พระราชาทรงรับสั่งให้สร้างสระโบกขรณีในพระราชวังเพื่อให้พระราชาโอรสและพระราชธิดาได้ทรงเล่นน้ำ ในวัน

³³ พุ. ชา. อ. 63/521.

³⁴ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, อ้างแล้ว,

หนึ่งขณะที่พระราชโอรสและพระราชธิดาเล่นน้ำอยู่ในสระโบกขรณีนั้น ได้เห็นและเกิดตกใจกลัวเต่าตัวหนึ่ง พระราชาจึงทรงให้ราชบุตรจับเต่านั้นไปทิ้งที่วังน้ำวนในแม่น้ำยมุนา เต่าจมนลงไปถึงเมืองนาคเมื่อถูกพวกนาคจับไว้ เต่าจึงออกอุบายบอกแก่นาคว่าตนเองเป็นทูตของพระราชินีในเมืองพาราณสีรับคำสั่งจากพระราชินีให้มายังเมืองนาคเพื่อเจรจายกพระราชธิดาให้เป็นพระชายาของเจ้าเมืองนาค

ท้าวอชฺฐราชจึงทรงทราบก็ยินดียิ่ง รับสั่งให้นำคนมาท 4 คนเป็นทูตนำบรรณาการไปถวายพระราชินีเมืองพาราณสีและขอรับตัวพระราชธิดามาเมืองนาค ในระหว่างทางไปยังเมืองพาราณสีนั้น เต่าได้หลบหนีไปซ่อนตัวอยู่ในบึงน้ำแห่งหนึ่ง เมื่อนาคมาททั้งสี่ได้เข้าเฝ้าพระราชินีแห่งเมืองพาราณสีและทูลขอรับตัวพระราชธิดาเพื่อไปยังเมืองนาคพระราชินีได้ทรงปฏิเสธและตรัสกับนาคมาทเหล่านั้นว่า พระองค์ไม่เคยส่งราชทูตไปยังเมืองนาคและนาคกับมนุษย์ไม่อาจแต่งงานอยู่ร่วมกันได้ เหล่านาคมาทได้ฟังดังนั้น จึงกลับไปกราบทูลท้าวอชฺฐราชว่า พระราชาพาราณสีทรงดูหมิ่นนาค ท้าวอชฺฐราชทรงพิโรธยิ่งตรัสสั่งให้เหล่านาคขึ้นไปเมืองมนุษย์ไปเที่ยวแผ่พังพานแสดงอิทธิฤทธิ์ตามที่ต่าง ๆ แต่มิให้ทำอันตรายชาวเมือง ชาวเมืองพาราณสีต่างพากันเกรงกลัวนาคจนเกิดความโกลาหลขึ้น ในที่สุดพระราชินีก็จำพระทัยส่งนางสมุทราชาให้ไปเป็นพระชายาของท้าวอชฺฐราช นางสมุทราชาได้ไปอยู่เมืองนาคโดยไม่รู้ว่าเป็นเมืองนาค เพราะท้าวอชฺฐราชให้เหล่าบริวารแปลงกายเป็นมนุษย์ทั้งหมด นางอยู่นาคพิภพจนมีโอรส 4 พระองค์ พระนามว่าสุทศนะ ทตตะ สุโภคะ และ อริฏฐะ

ในวันหนึ่ง อริฏฐะได้ยินนาคพูดกันว่า พระมารดาของตนไม่ใช่คน จึงทดลองดูโดยเนรมิตกายกลับเป็นงูในขณะที่เสวยนมพระมารดาอยู่ พระนางสมุทราชาเห็นพระโอรสกลายเป็นงูก็ตกพระทัยปิดอริฏฐะไป ในขณะที่ปิดนั้นเล็บของพระนางไปข่วนนัยน์ตาอริฏฐะบอดไปข้างหนึ่ง ตั้งแต่นั้นมานางจึงได้ทราบว่าได้ลงมาอยู่เมืองนาค ฝ่ายท้าวอชฺฐราชนั้นมีกิจที่ต้องเข้าเฝ้าท้าววิรูปักษ์ในทุกๆ 15 วันครั้งเมื่อพระโอรสทั้ง 4 เติบโตขึ้น ท้าวอชฺฐราชจึงทรงนำทตตะผู้เป็นโอรสองค์ที่สองเข้าไปเฝ้าท้าววิรูปักษ์ด้วย ทตตะกุมารนั้นเป็นผู้มีปัญญาปราดเปรื่อง เมื่อเกิดปัญหาของเหล่านาคขึ้นก็สามารถแก้ไขได้ทุกครั้ง ครั้งหนึ่งท้าววิรูปักษ์ได้นำเหล่านาคไปยังที่ประทับของท้าวสักกะเทวราช ซึ่งในสมัยนั้นกำลังเกิดปัญหาของเหล่าเทวดาขึ้นและยังไม่มีผู้ใดสามารถแก้ไขได้ แต่ทตตะกุมารก็สามารถแก้ไขได้ ตั้งแต่นั้นมาจึงได้รับขนานนามว่า ภูริทัต

ภูริทัตเมื่อได้ไปเห็นเทวโลกอันวิจิตรงดงาม ประกอบไปด้วยปราสาท วิมาน และสมบัติอันเป็นทิพย์ต่างๆ ก็เกิดความปรารถนาที่จะได้สมบัติอันเป็นทิพย์เหล่านั้นบ้าง จึงตั้งใจว่าจะรักษาอุโบสถศีลเพื่อจะได้ไปเกิดในเทวโลก จึงทูลขออนุญาตพระบิดาก็ได้รับอนุญาต แต่ท้าวอชฺฐราชสั่งว่ามีให้ออกไปรักษาอุโบสถนอกเขตเมืองนาค เพราะอาจเป็นอันตราย ครั้นเมื่อรักษาศีลอยู่ในเมืองนาค ภูริทัตก็รำคาญว่าพวกฝูงนาคบริวารได้ห้อมล้อมปรนนิบัติอยู่เสมอเป็นเหตุให้ไม่ได้รับความสงบ ภูริทัตจึงขึ้นฝั่งไปรักษาอุโบสถศีลอยู่ที่บริเวณจอมปลวกใกล้ต้นไทรริมแม่น้ำยมุนา และสั่งให้เหล่านาคบริวารขึ้นไปปรนนิบัติตนเฉพาะในเวลารุ่งเช้าเท่านั้นหลังจากนั้นให้กลับไปเมืองนาคห้ามมารบกวนตน เมื่อสั่ง

เหล่าบริวารแล้วภริยาก็ตั้งจิตอธิษฐานว่า แม้ผู้ใดจะต้องการหนึ่ง เอ็น กระดุก เลือดเนื้อของตน ก็ขอยอมบริจาคให้ ขอเพียงให้ได้รักษาศีลให้บริสุทธิ์

ในกาลครั้งนั้น มีนายพรานคนหนึ่งชื่อ เนสาท ได้พาบุตรชายชื่อ โสมทัต ออกเที่ยวล่าสัตว์ในป่านั้น ได้ยินเสียงครุฑร้องของเหล่านาคจึงออกค้นหาและได้พบภริยัตถ์ จึงได้เข้าไปสอบถามต่าง ๆ นานา และได้รู้ว่าภริยัตถ์เป็นนาค ภริยัตถ์เห็นว่าเนสาทเป็นพรานมีใจบาปหยาบช้ออาจเป็นอันตรายแก่ตนในภายภาคหน้า ด้วยความกลัวจะถูกรังแกจึงได้พาพรานเนสาทและโสมทัต 2 พ่อลูกไปยังท้องเที่ยวเหมือนนาค จัดให้พักอยู่ในเมืองนาค และเลี้ยงดูพรานทั้ง 2 อย่างดีในเมืองนาคนั้น เมื่อเวลาผ่านไปเนสาทพรานอยากกลับไปเมืองมนุษย์จึงอ้างว่าตนเองคิดกลับบ้านไปเยี่ยมญาติ ภริยัตถ์จึงให้ทรัพย์สมบัติมากมายแก่พรานทั้ง 2 และให้นำนาคมาพบพรานทั้ง 2 ไปส่งยังเมืองมนุษย์ แต่เมื่อกลับถึงเมืองมนุษย์แล้วทรัพย์สมบัติทั้งหมดได้อันตรธานหายไป นายพรานทั้ง 2 จึงได้อาศัยล่าสัตว์เลี้ยงชีพตามเดิม

ในกาลนั้นมีครุฑตนหนึ่งอาศัยอยู่บนต้นจิวทางมหาสมุทรด้านใต้ วันหนึ่งขณะออกไปจับนาคเอาหางพันกิ่งไทรต้นใหญ่ที่อยู่ท้ายศาลาพระดาบส จนต้นไทรทั้งต้นถอนรากติดมาด้วย ครั้นครุฑฉีกท้องนาคกินมันเหลวแล้วทิ้งร่างนาคลงไปจึงเห็นว่ามีต้นไทรติดมาด้วย ครุฑรู้สึกว่าได้ทำผิดคือถอนเอาต้นไทรที่พระดาบสเคยอาศัยร่มเงาจึงแปลงกายเป็นหนุ่มน้อยไปถามพระดาบสว่า เมื่อต้นไทรถอนถอนเช่นนี้ กรรมจะตกอยู่กับใคร พระดาบสได้ให้คำตอบว่าทั้งนาคและครุฑต่างก็ไม่มีเจตนาที่จะถอนต้นไทรนั้น กรรมจึงไม่มีแก่ผู้ใดทั้งสิ้น ครุฑได้ฟังดังนั้นก็มีความยินดีจึงบอกแก่พระดาบสว่าตนเองคือครุฑตนนั้นและจะตอบแทนที่พระดาบสทำให้ตนเกิดความสบายใจด้วยการให้มนต์ชื่ออาลัมพายนซึ่งเป็นมนต์สำหรับจับนาคแก่พระดาบส เมื่อพระดาบสเรียนมนต์สำเร็จแล้วครุฑจึงอำลาจากไป

ในกาลนั้นมีพราหมณ์คนหนึ่งในกรุงพาราณสีเป็นหนี้มากมาย เมื่อถูกเจ้าหนี้ทวงหนี้จึงหนีเข้าไปอาศัยอยู่ในป่า ได้พบพระดาบสในป่าจึงอยู่ปฏิบัติดูแลพระดาบสนั้นจนพระดาบสนั้นพอใจเป็นอย่างยิ่งจึงได้สอนมนต์อาลัมพายนแก่พราหมณ์นั้น พราหมณ์นั้นเมื่อได้เรียนมนต์อาลัมพายนแล้ว ก็เห็นทางที่ตนจะเลี้ยงชีพจึงได้อำลาพระดาบสนั้น และได้เดินสาธยายมนต์อาลัมพายนไปตามหนทางข้างแม่น้ำยมุนา เหล่านาคที่อยู่ในบริเวณนั้นพอได้ยินมนต์อาลัมพายนก็พากันรีบหนีไปโดยลี้มดวงแก้วมณีไว้ พราหมณ์นั้นเห็นดังนั้นก็ดีใจว่ามนต์ของตนสำเร็จแล้วจึงได้หยิบเอาดวงแก้วมณีนั้นไป ในขณะที่นั้นนายพรานเนสาทและโสมทัตสองพ่อลูกกำลังล่าสัตว์อยู่ในป่านั้น ได้เห็นพราหมณ์นั้นถือดวงแก้วมณีเดินมา ก็จำได้ว่าดวงแก้วมณีนั้นเป็นของเหล่านาคเพราะนาคภริยัตถ์ได้เคยแสดงให้ดู จึงออกปากขอดวงแก้วมณีนั้น โดยเสนอข้อแลกเปลี่ยนกะพราหมณ์ว่าหากต้องการอะไรตนเองก็จะหามาแลกเปลี่ยน เมื่อพราหมณ์บอกว่าต้องการรู้ที่อยู่ของนาคเป็นการแลกเปลี่ยน นายพรานเนสาทจึงบอกที่อยู่จำศีลของนาคภริยัตถ์แก่พราหมณ์นั้นเป็นการแลกเปลี่ยน พรานโสมทัตผู้เป็นบุตรได้ทัดทานไว้แต่นายพรานเนสาทผู้เป็นบิดาไม่ได้สนใจในคำทัดทานนั้น นายพรานโสมทัตจึงเกิดความละอายใจที่

บิดาของตนไม่ซื่อสัตย์และคิดทำร้ายมิตร จึงได้กล่าวคำอำลาและหลีกหนีไปจากบิดา นายพรานเนสาทจึงได้พาพราหมณ์ไปยังที่อยู่ของนาคฤๅษิต เมื่อไปถึงเจอนาคฤๅษิตกำลังจำศีลอยู่ที่จอมปลวกจึงได้ชี้ให้พราหมณ์ดูและรับเอาดวงแก้วมณีนั้นไปเป็นการแลกเปลี่ยน

นาคฤๅษิตที่กำลังจำศีลอยู่นั้นได้ลืมตาขึ้นเห็นนายพรานเนสาทพาพราหมณ์ผู้หนึ่งมาที่รู้ว่าคนทั้งสองประสงค์จะทำร้ายตน จึงคิดว่าแต่ก่อนเพราะกลัวเขาจะทำอันตรายแก่ศิลาอุโบสถจึงพาไปอยู่ภวนาค มอบสมบัติให้มากมายแต่เขาไม่รับ มาบัดนี้พราหมณ์เนสาทผู้นี้กลับพาหมองมาจับตน ถ้าตนแลดูเขาด้วยความโกรธเสียเขาก็จะมอดไม้ แต่ก็ได้ออกกลิ่นไว้เพราะกลัวศีลจะขาด แล้วก็หลับตาลงบำเพ็ญอิทธิฐานบารมีไว้เป็นเบื้องหน้า ชุกเศียรเข้าไว้ ณ ภายในขนดนอนนิ่งมิได้ไหวติง ฝ่ายพราหมณ์จึงร่ายมนต์อาถรรพ์เข้าไปจับนาคฤๅษิตไว้ที่หางหัวให้ศีรษะห้อยลง จับเขย่าให้สำรอกอาหารออกและทำร้ายร่างกายของนาคฤๅษิต จนนาคฤๅษิตบาดเจ็บแทบสิ้นชีวิตแต่ก็ไม่ได้โกรธและได้ตอบพราหมณ์นั้นเลย

พราหมณ์จับนาคฤๅษิตใส่ตาข่ายแล้วนำไปออกแสดงให้ชาวบ้านดูเพื่อหาเงิน พราหมณ์ร่ายมนต์บังคับให้นาคฤๅษิตแสดงฤทธิ์ต่างๆ ให้นเรนมิติตัวให้ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ให้ขาด ให้คลาย ให้แผ่พังพาน ให้ทำสีกายเป็นสีต่างๆ ฟันไฟ ฟันควัน ฟันน้ำ นาคฤๅษิตก็ยอมทุกอย่าง ชาวบ้านที่มาดูต่างก็เวทนาสงสาร จึงให้เงินทองมากมาย พราหมณ์เมื่อได้เงินก็ยิ่งโลภจึงพานาคฤๅษิตเที่ยวแสดงไปตามที่ต่าง ๆ จนถึงเมืองพาราณสี จึงกราบทูล พระราชาว่าจะให้นาคแสดงฤทธิ์ถวายให้ทอดพระเนตร

ฝ่ายพระนางสมุทราชาพระมารดาของนาคฤๅษิตนั้น ทรงพระสุบินว่า พระนางถูกชายคนหนึ่งตัวดำ ตาแดง เอาดาบตัดแขนขวาของพระนางขาดแล้วนำไปทิ้งๆ ที่มีเลือดไหลอยู่ พระนางจึงดำริว่า คงมีผู้ใดทำร้ายบุตรของพระนาง เมื่อได้ทราบว่านาคฤๅษิตหายไปจากที่จำศีล พระนางจึงทรงให้เหล่านาคพี่น้องของนาคฤๅษิตออกตามหาตามทีต่าง ๆ

นาคสุทศนะผู้เป็นพี่ชายและนางอัจฉิมูชีผู้เป็นน้องสาวต่างมารดาได้ออกตามหาในเมืองมนุษย์เมื่อไปถึงเมืองพาราณสีได้ทราบข่าวว่ามีนาคถูกจับมาแสดงให้ชาวบ้านดู และกำลังจะทำการแสดงให้พระราชาทรงทอดพระเนตรในพระลานหลวง จึงได้ติดตามไปถึงบริเวณที่ทำการแสดง นาคฤๅษิตได้เห็นพี่ชายของตนจึงได้เลื้อยเข้าไปหา ชบหัวร้องไห้อยู่แทบเท้าของนาคสุทศนะ พราหมณ์เห็นดังนั้นจึงบอกแก่นาคสุทศนะว่าไม่ต้องกลัวในนาคนั้น เพราะถึงแม้จะถูกกัดตนก็จะรักษาให้หายได้ นาคสุทศนะจึงกล่าวทำพราหมณ์นั้นว่าตนเองไม่ได้กลัวในพิษของนาคนั้นเลย เพราะพิษของเขียดน้อยของตนนั้นร้ายแรงกว่าพิษของนาคนั้นมาก พราหมณ์จึงทำประลองพิษของนาคเขียดน้อยและขอให้วางเดิมพันไว้ด้วยทรัพย์ นาคสุทศนะจึงทูลขอให้พระราชาทรงรับประกันทรัพย์ในการเดิมพันให้แก่ตน โดยพระราชาทรงรับประกันในการเดิมพันให้แล้ว นาคสุทศนะจึงเรียกนางอัจฉิมูชีออกมาคายนพิษลงบนฝ่ามือ 3 หยด แล้วทูลพระราชาวา พิษของเขียดน้อยนี้ร้ายแรงเป็นอย่างมาก เพราะนางเป็นธิดาของท้าว

ธรรมาธิบดีเป็นราชาแห่งนาค หากพิษนี้หยดลงบนพื้นดิน พิษพันธต้นไม้จะตายทั้งหมด หากโยนขึ้นไปบนอากาศฝนจะไม่ตกถึง 7 ปี หากหยดลงในน้ำสัตว์น้ำจะตายทั้งหมด พระราชาไม่ทราบจะทำอย่างไรดี นาคสุทัศน์ะจึงทูลขอให้ ชุดบ่อ 3 บ่อ บ่อแรกใส่ยาพิษ บ่อที่สองใส่โคมัย บ่อที่สามใส่ยาทิพย์ แล้วจึงหยดพิษลงในบ่อแรก ก็เกิดควันลูกจันเป็นเปลวไฟ ลามไปติดบ่อที่สองและสาม จนกระทั่งยาทิพย์ไหม้หมด ไฟจึงดับ พราหมณ์ซึ่งยืนอยู่ข้างบ่อถูกไอพิษจนผิวหนังลอกกลายเป็นซีเรื้อนต่างไปทั้งตัวจึงร้องขึ้น 3 ครั้งว่า ข้าพเจ้าปล่อยนาคละ

นาคภริทิตได้ฟังดังนั้นจึงเลื้อยออกมาจากตาข่ายที่ขึง เนมิตการเป็นมนุษย์ พระราชาได้ทอดพระเนตรดังนั้นจึงตรัสถามถึงความเป็นมาของนาคภริทิตและนาคสุทัศน์ะ เมื่อนาคสุทัศน์ะได้กราบทูลถึงความเป็นมาของตน พระราชาเมื่อได้ทรงทราบว่านาคทั้ง 2 เป็นบุตรของพระนางสมุทราชาผู้เป็นน้องสาวของพระองค์จึงประสงค์จะพาหลานทั้งสองไปเฝ้าพระราชบิดาที่สละราชสมบัติออกผนวชเป็นดาบสอยู่ นาคสุทัศน์ะจึงทูลขอว่าพระนางสมุทราชาผู้เป็นมารดาของตนนั้นเฝ้าคอยข่าวของนาคภริทิตอยู่ด้วยความกลัดกลุ้ม จึงทูลลาพระราชบิดานาคภริทิตน้องชายไปเฝ้าพระมารดาก่อน และจักนำพระมารดาและหลานของพระองค์ไปเฝ้าพระอัยกาที่อาศรมของพระอัยกาในป่า

ฝ่ายนายพรานเนสาท เมื่อได้ทราบข่าวว่าพราหมณ์ผู้ที่จับนาคภริทิตไปได้กลายเป็นโรคเรื้อนเพราะพิษของเขี้ยวของนาคก็เกิดความกลัวว่ากรรมชั่วจะตกถึงตนด้วย จึงไปยังแม่น้ำยมุนาเพื่อจะล้างบาป ในขณะที่ตนเองนาคสุโภคะกำลังเที่ยวตามหานาคภริทิตอยู่ ได้ยินคำของนายพรานเนสาทก็เกิดความโกรธจึงเอาหางพันขาของนายพรานทั้งสองข้างลากให้ลงจมในน้ำ พอใกล้จะตายก็ยกขึ้น แล้วลากกลับไปใต้น้ำอีก ทำซ้ำอยู่อย่างนั้นหลายครั้ง นายพรานนั้นจึงถามว่าเหตุใดถึงได้ทำร้ายตนเอง เมื่อได้ทราบว่านาคสุโภคะเป็นน้องชายของนาคภริทิต จึงเกิดความกลัวว่านาคนั้นจะทรมาณตนเองจนตาย จึงได้กล่าวหลอกนาคสุโภคะว่า ตนเป็นเป็นพราหมณ์ผู้บูชาไฟ เป็นผู้ทรงเวทย์เป็นพราหมณ์ที่ใครๆไม่ควรฆ่า นาคสุโภคะได้ฟังดังนั้นจึงลึกลับใจไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร จึงได้พานายพรานนั้นไปยังเมืองนาค เพื่อให้เหล่าพี่น้องได้ช่วยกันตัดสินใจ เมื่อไปถึงประตูเมืองนาค ก็พบนาคอริกฐะนั่งรออยู่ นาคอริกฐะนั้นเป็นผู้เลื่อมใสพราหมณ์ ครั้นรู้ว่าพี่ชายจับพราหมณ์มา จึงกล่าวสรรเสริญคุณของพราหมณ์ สรรเสริญความยิ่งใหญ่แห่งพรหม และกล่าวว่าพราหมณ์เป็นบุคคลที่ไม่สมควรจะถูฆ่า ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆ การฆ่าพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้บูชาไฟนั้นจะทำให้เกิดความเสียหายใหญ่หลวง นาคสุโภคะจึงไม่ทราบจะทำอย่างไรต่อไปดี ในขณะนั้น นาคภริทิตได้กลับถึงเมืองนาคและได้ยินคำของนาคอริกฐะที่สรรเสริญคุณของพราหมณ์ที่บูชาไฟ และสรรเสริญความยิ่งใหญ่แห่งพรหม จึงได้กล่าววาจาหักล้างคำของนาคอริกฐะเพื่อป้องกันความเห็นผิดของเหล่านาคทั้งหลาย และให้ปล่อยนายพรานเนสาทไปโดยไม่ให้ทำอันตรายใดๆ หลังจากที่ได้เข้าเฝ้าพระมารดาแล้ว เหล่านาคจึงได้พาพระมารดาไปยังอาศรมของพระอัยกาเพื่อเข้าเฝ้าพระอัยกาและพระราชาที่ทรงเสร็จไปรอคอย

อยู่ เมื่อเข้าเฝ้าพระอัยกาและพระราชแล้ว นาคฤทธิ์จึงได้ทูลลาพระมารดาเพื่อกลับไปรักษาอุโบสถศีลต่อไปตลอดชีวิต เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ตามที่ปรารถนาไว้

พระศาสดาค็นทร่งนำพระธรรมเทศานี้มาแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนอุบาสกทั้งหลาย โบรมณบัณฑิต เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้น ก็ยังทรงสละนาคสมบัติเห็นปานนี้ กระทำอุโบสถกรรมดังนี้ จึงประชุมชาดกว่า มารดาบิดา(ของพระฤทธิ์)ในกาลนั้นได้มาเป็นศากยราชตระกูล พรหมณ์เนสาทมาเป็นพระเทวทัต โสมทัตมาเป็นพระอานนท์ นางอัจฉิมุขีมาเป็นนางอุบลวรรณา สุทัสนะเป็นพระสารีบุตร สุภคมาเป็นพระโมคคัลลานะ กาณาริฏฐะมาเป็นสุนักขัตตลิจฉวี ฤทธิ์ตมาเป็นเราผู้ตรัสรู้ชอบด้วยตนเอง³⁵

2.2.7 จันทชาดก

ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญขันติบารมี คือความอดทน

พระศาสดาเมื่อคราวที่ประทับอยู่ภูเขาคิชฌกูฏ ขณะนั้นบรรดาภิกษุทั้งหลายกำลังสนทนากันถึงเรื่องพระเทวทัต ที่ได้ก่อเวรคิดฆ่าคนทั้งหลาย นับแต่พระเจ้าพิมพิสาร ตลอดจนคิดจะปลงพระชนม์ของพระตถาคตด้วย เมื่อพระพุทธองค์ทรงได้ยินจึงตรัสว่า ไม่เฉพาะในกาลนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อนพระเทวทัตก็พยายามที่จะฆ่าชนเป็นอันมาก ภิกษุเหล่านั้นจึงทูลวิงวอนให้พระองค์ตรัสเล่าให้ฟัง พระองค์จึงเรื่องในอดีตมาแสดงดังนี้³⁶

ในอดีตกาล ในครั้งที่เมืองพาราณสีมีชื่อว่า ปุพพวดี มีพระราชานามว่า เอกราช ทรงครองราชสมบัติในเมืองนั้น พระองค์มีพระราชโอรส พระนามว่า จันทกุมาร ดำรงตำแหน่งอุปราช และมีพราหมณ์ชื่อว่า กัณฑหาล เป็นปุโรหิตผู้ถวายคำแนะนำต่าง ๆ แก่พระราช กัณฑหาลพราหมณ์ยังมีหน้าที่ตัดสินคดีความต่างๆอีกตำแหน่ง แต่เขาเป็นผู้ไม่ยุติธรรม มักจะรับสินบนจากคู่ความอยู่เสมอ ครั้นได้รับสินบนแล้ว ก็ตัดสินให้ผู้มีใจเจ้าของให้เป็นเจ้าของ ผู้เป็นเจ้าของมิให้ได้เป็นเจ้าของ ในวันหนึ่งคู่ความที่ไม่ได้รับความยุติธรรมในการตัดสินคดีความคนหนึ่งได้โพนทนาถึงความไม่ยุติธรรมในการตัดสินคดีของกัณฑหาลพราหมณ์ในศาลาที่วินิจฉัยคดีนั้น เมื่อได้เห็นพระจันทกุมารผู้เสด็จมาเข้าเฝ้าพระราชาก็ได้กราบทูลถึงการตัดสินคดีความที่ไม่เป็นธรรมของกัณฑหาลพราหมณ์แก่พระราชกุมาร พระจันทกุมารจึงได้ทรงรับปากกับเขาว่าจะทรงทำการตัดสินคดีความใหม่ด้วยพระองค์เอง เมื่อพระราชกุมารทรงทำการตัดสินคดีความใหม่ก็ทรงตัดสินด้วยความยุติธรรม ประชาชนทั้งหลายจึงได้แซ่ซ้องสรรเสริญพระราชกุมาร พระเจ้าเอกราชเมื่อได้ทรงทราบความนั้นจึงทรงถอดถอนกัณฑหาลพราหมณ์ออกจากตำแหน่งและได้ทรงแต่งตั้งให้พระจันทกุมารเป็นผู้ทำการตัดสินคดีความต่างๆแทนฝ่ายกัณฑหาลพราหมณ์เมื่อถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งตัดสินคดีความ ก็เกิดความเคียดแค้นต่อพระจันท

³⁵ พุ. ชา. อ. 64/117.

³⁶ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร, อ่างแล้ว,* หน้า 537.

กุมารว่าเป็นคนทำให้ตนเองเสียผลประโยชน์และอับอายขายหน้า จึงผูกใจพยาบาทต่อพระเจ้าจันทกุมารมาตั้งแต่บัดนั้น

ในวันหนึ่งพระเจ้าเอกราชทรงพระสุบินเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันวิจิตรงดงาม ประกอบไปด้วยสมบัติที่น่ารื่นรมย์ต่างๆ เมื่อทรงตื่นจากบรรทม ก็ทรงอาลัยปรารถนาใครจะได้ครองสมบัติในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น จึงทรงเรียกกัณท์ทาลพราหมณ์มาเพื่อทรงถามถึงเหตุที่จะได้สมบัติเหล่านั้น กัณท์ทาลพราหมณ์นั้นเห็นโอกาสที่จะแก้แค้นพระเจ้าจันทกุมาร จึงกราบทูลแก่พระราชบิดาให้ทำการบูชาด้วยพระราชาโอรส พระมเหสี เศรษฐี ขวานิคม ช้างและม้าทั้งหลาย อย่างละ 4 แล้วจะได้ไปยังสวรรค์ ด้วยความที่พระเจ้าเอกราชทรงมีความปรารถนาอย่างยิ่งยวดที่จะได้เสวยสุขในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และด้วยความที่พระองค์เป็นผู้ที่มีปัญญาน้อย จึงได้ทรงเชื่อในคำกราบทูลของกัณท์ทาลพราหมณ์นั้นและได้ทรงรับสั่งให้ราชบุรุษไปนำตัวพระราชาโอรส พระมเหสี เศรษฐี ขวานิคม ช้าง ม้าที่กัณท์ทาลพราหมณ์นั้นระบุชื่อมาเพื่อที่จะได้ทรงฆ่าบูชาด้วยพระองค์เอง ซึ่งความจริงแล้วกัณท์ทาลพราหมณ์ปรารถนาจะทำร้ายเพียงพระเจ้าจันทกุมารพระองค์เดียวเท่านั้น แต่ครั้งนี้จะทำการบูชาด้วยเพียงพระเจ้าจันทกุมารเพียงพระองค์เดียวก็กลัวผู้คนสงสัย จึงได้กราบทูลให้ทำการบูชาด้วยผู้อื่นด้วยถึงอย่างละสี่ เมื่อเหล่าบุคคลและช้าง ม้า ที่ถูกระบุชื่อนั้นถูกราชบุรุษไปจับตัวเพื่อที่จะทำการบูชาด้วย จึงเกิดความโกลาหลขึ้น ผู้คนได้ร้องไห้คร่ำครวญทั่วทั้งเมือง

ฝ่ายพระเจ้าจันทกุมาร เมื่อราชบุรุษเข้าไปกราบทูลก็ทรงตรัสถามว่าใครเป็นผู้ทูลให้พระราชบิดาทรงประกอบพิธีบูชาด้วยและผู้ที่จะถูกบูชาด้วยนั้นมีเพียงพระองค์หรือมีผู้อื่นด้วย เหล่าราชบุรุษทูลว่ากัณท์ทาลพราหมณ์เป็นผู้กราบทูลและผู้ที่จะถูกบูชาด้วยนั้นประกอบไปด้วยหมวด 4 แห่งบุคคลและสัตว์ทั้งหลาย พระเจ้าจันทกุมารก็ทรงทราบว่าที่กัณท์ทาลพราหมณ์ได้กราบทูลให้พระราชบิดาทำการบูชาด้วยนั้นเป็นเพราะความพยาบาทที่มีต่อพระองค์เป็นเหตุ พระองค์จึงทรงถือเป็นการที่จะต้องช่วยหาค่าชดเชยและสัตว์เหล่านั้นพ้นจากภัย จึงได้ทรงรับสั่งให้ราชบุรุษนำพระองค์ไปสู่สถานที่ประกอบพิธีบูชาด้วย เมื่อผู้ที่จะถูกบูชาด้วยทั้งหมดถูกนำตัวไปสู่สถานที่บูชาแล้ว ญาติทั้งหลายจึงได้พากันทูลอ่อนวอนให้พระเจ้าเอกราชทรงยกเลิกการบูชาด้วย แต่พระราชบิดาก็ไม่ทรงยินยอม เพราะมีพระทัยลุ่มหลงในเทวโลกและทรงเชื่องมกในคำทูลของกัณท์ทาลพราหมณ์ คนทั้งหลายจึงได้พากันไปกราบทูลเรื่องแก่พระราชบิดาและพระราชมารดาของพระเจ้าเอกราชที่ยังทรงมีพระชนม์อยู่ให้ทราบ เมื่อทั้งสองพระองค์ได้ทรงทราบเรื่องก็ทรงรีบเสด็จไปยังสถานที่ประกอบพิธีบูชาด้วยและตรัสห้ามพระเจ้าเอกราชไม่ให้ทำการบูชาด้วย และให้ทำบุญมีทานเป็นต้น แต่พระเจ้าเอกราชก็ได้ทรงเชื่อ เพราะถือเอาคำของกัณท์ทาลพราหมณ์นั้น

เมื่อพระราชมารดาและพระราชบิดาของพระเจ้าเอกราชไม่อาจทำให้พระราชบิดาทรงเชื่อได้ พระเจ้าจันทกุมารจึงทรงดำริว่า เพราะพระองค์ทรงไปขัดขวางช่องทางของคนพาล จึงทำให้เกิดความทุกข์แก่ผู้คนมากมาย พระองค์จึงทรงกราบทูลอ่อนวอนพระราชบิดาว่าขออย่าฆ่าพระองค์และชน

เหล่าอื่นเลย โปรตพระทานทานให้เป็นทาของกัณฑลพราหมณ์แทนหรือจะขับไล่จากแคว้นก็ได้ พระเจ้าเอกราชเมื่อได้ทรงฟังคำของพระราชกุมารก็เกิดความเสียพระทัยประหนึ่งว่าพระอุระจะแตก มีพระเนตรองน้ำพระอัสสุชน ตรัสให้ยกเลิกการทำพิธีบูชาญญและได้ปล่อยชนทั้งปวงให้เป็นอิสระ ครั้นเมื่อกัณฑลพราหมณ์ผู้กำลังเตรียมการประกอบพิธีบูชาญญอยู่ทราบก็รีบเข้าไปกราบทูลคัดค้านและล่อลวงให้พระราชากล้อยตามด้วยความหลงใหลในสวรรค์อีก พระราชาจึงได้รับสั่งให้ราชบุรุษไปจับชนทั้งหลายมาเมื่อทำการบูชาญญอีก พระจันทกุมารจึงกราบทูลวิงวอนพระราชาอีก พระราชาเมื่อได้ฟังคำวิงวอนของพระราชกุมารก็ทรงรับสั่งให้ยกเลิกพิธีบูชาญญอีกครั้ง แต่ครั้นกัณฑลพราหมณ์เข้ามากราบทูลอีก พระราชาก็ทรงเชื่ออีก พระจันทกุมารจึงกราบทูลโต้แย้งคำของกัณฑลพราหมณ์ว่าถ้าหากคนบูชาญญด้วยบุตรแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ ขอให้กัณฑลพราหมณ์บูชาด้วยบุตรของตนก่อน เป็นต้น แต่พระราชาไม่ทรงเชื่อคำกราบทูลของพระจันทกุมาร และแม้แต่บุคคลอื่นๆ จะกราบทูลอ้อนวอนอย่างไร พระเจ้าเอกราชก็ไม่ทรงยินยอมอีก

ฝ่ายกัณฑลพราหมณ์ด้วยเกรงว่าจะมีคนเข้าไปกราบทูลชักจูงพระราชาอีกยกเลิกพิธีบูชาญญอีก จึงได้สั่งให้เปิดประตูวังและทูลเชิญพระราชาให้เสด็จไปประทับอยู่ในที่อันใครๆ ก็เข้าเฝ้าไม่ได้ เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีบูชาญญ พระนางจันทาเวทีผู้เป็นพระชายาของพระจันทกุมารจึงได้ทำการตั้งสังจจอธิฐานขอให้เทพดาทั้งหลายมาช่วยปลดปล่อยมิจฉาภิภูฏฐิของพระราชา เมื่อพระนางจันทาเวทีได้ทรงทำสังจจอธิฐานจบแล้ว ท้าวสักกะเทวราชได้ทรงสดับสังจจอธิฐานนั้น จึงทรงถือเอาค้อนเหล็กอันลุกโหลงเสด็จมาจากเทวโลกตรัสสอนทางที่ถูกต้องและขู่พระเจ้าเอกราชด้วยค้อนเหล็ก พระเจ้าเอกราชเมื่อได้ทรงสดับคำของท้าวสักกะก็ทรงตกพระทัยเป็นอย่างมากจึงรับสั่งให้ยกเลิกพิธีบูชาญญและปล่อยชนทั้งหลาย ในทันใดนั้นเหล่าชนที่ประชุมกันอยู่ในสถานที่นั้นได้พากันเอาก้อนหิน ก้อนดิน และท่อนไม้ปาใส่กัณฑลพราหมณ์จนถึงความสิ้นชีวิตในที่นั้นเอง เมื่อกัณฑลพราหมณ์ถึงแก่ความตายแล้วชนทั้งหลายก็จะหันไปฆ่าพระราชาอีก แต่พระจันทกุมารได้เข้าไปสวมกอดพระราชบิดาไว้ ชนทั้งหลายเกรงว่าจะทำร้ายพระจันทกุมารด้วย จึงละเว้นชีวิตของพระเจ้าเอกราช แต่ไม่ยอมให้พระเจ้าเอกราชได้ครองแผ่นดินอีก จึงพากันถอดพระเจ้าเอกราชออกจากตำแหน่งพระราชาให้เป็นคนจันฑาลแล้วขับไล่ออกจากเมืองไป จากนั้นจึงพากันอภิเษกพระจันทกุมารขึ้นเป็นพระราชาปกครองเมืองสืบต่อไป ฝ่ายพระเจ้าจันทกุมารเมื่อได้ครองราชย์สมบัติแล้วก็ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความยุติธรรม และได้ทรงปฏิบัติต่อพระราชบิดาผู้ถูกขับไล่ออกจากเมืองอย่างดีเสมอ เมื่อเสด็จสวรรคตแล้วก็ได้เสด็จไปยังเทวโลกในที่สุด

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้ว ประกาศอริยสังแล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่ในบัดนี้โดยเฉพาะเท่านั้น แม้ในกาลก่อน พระเวททัตพยายามเพื่อฆ่าคนเป็นอันมากเพราะอาศัยเราแม้ผู้เดียว ดังนี้แล้วจึงทรงประชุมชาดก กัณฑลพราหมณ์ในกาลนั้นได้เป็นพระเวททัต พระนางโคตมีเทวีเป็นพระมหามายา พระนางจันทาเทวีเป็นราหุลมารดา พระวสุละเป็นพระ

ราหุล พระเสลา कुमार เป็นอุบลวรรณา พระสุกรมารเป็นพระอานนท์ พระรามโคตตะเป็นกัสสปะ พระภัททเสนเป็นโมคคัลลานะ พระสุริยกุมารเป็นพระสารีบุตร ท้าวสักกเทวราชเป็นอนุรุทธะ บริษัทในกาลนั้นได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วนพระจันทกุมารนั้นคือเราสัมมาสัมพุทธะดังนี้แล³⁷

2.2.8 นารถชาดก

ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือความวางเฉย

เมื่อคราวที่พระศาสดาประทับอยู่ที่สวนตาลหนุ่ม ทรงปรารภถึงการทรงพระมานุรุเวลกัสสป อาจารย์ของหมู่ชฎิล 3 พี่น้องว่าการทรงพระมานุรุเวลกัสสป ในกาลนี้ไม่อัศจรรย์เท่ากับครั้งก่อน พุทธบริษัททั้งบริษัททั้งหลายจึงกราบทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงเล่าให้ฟัง จึงทรงนำเอาอดีตมาเล่าดังนี้³⁸

ในอดีตกาล มีพระราชาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้าอังคตราช ทรงเสวยราชสมบัติในกรุง มิถิลา ในรัฐวิเทหะ ทรงเป็นผู้ที่ตั้งมั่นในทศพิธราชธรรม ทรงพระธิดาพระนามว่า พระนางรุจाराชกุมารี เป็นมีรูปโฉมงดงาม พระราชาทรงโปรดปรานพระราชธิดาของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ในทุกๆ วันจะทรงพระราชทานสิ่งของให้พระราชธิดามีเคียดขาด ในทุก ๆ กิ่งเดือนจะทรงพระราชทานทรัพย์เป็นอันมากแก่พระราชธิดาเพื่อบริจาทานแก่มหาชนในพระนคร และพระองค์มีอำมาตย์ที่คอยให้คำปรึกษาอยู่ 3 คน คือ วิชัยอำมาตย์ สุนามอำมาตย์ และอลาตอำมาตย์

ครั้นถึงวันเพ็ญเดือน 12 บนท้องฟ้าปรากฏเพ็ญเต็มดวงสว่างไสว ในสระน้ำก็เจิ่งนองสดใส เต็มไปด้วยบัวใหญ่งดงามขึ้นบาน ประชาชนพากันตกแต่งเคสสถานอย่างงดงาม พระเจ้าอังคตราชทรงประทับอยู่ที่ท่ามกลางเหล่าอำมาตย์ในปราสาทอันประดับประดาอย่างวิจิตรตระการตา พระราชาทรงปรารภกับหมู่อำมาตย์ว่าราตรีที่น่านี้นรมย์เช่นนี้ควรทำอะไรดี อลาตอำมาตย์ทูลว่าควรจะทำเตรียมกองทัพใหญ่ยกรบเอาดินแดน สุนามอำมาตย์ทูลว่าควรที่จะจัดการเลี้ยงดื่มสุราเมรัยให้สำราญและหาความเพลิดเพลินจากระบำรา่พื่อนวิชัยอำมาตย์ทูลว่าควรไปหาสมณพราหมณ์ผู้รู้ธรรมแล้วฟังธรรมดีกว่า พระราชาพอพระทัยคำทูลของวิชัยอำมาตย์ จึงตรัสถามว่าควรจะไปหาใครที่เป็นผู้รู้ธรรม อลาตอำมาตย์แนะนำว่ามีชีเปลือยรูปหนึ่งอยู่ในมิกทายวัน เป็นพหูสูตร พุดจน่าฟัง ชื่อว่าคณาชิวก ท่านคงจะช่วยขจัดข้อสงสัยของทั้งหมดได้ เจ้าอังคตราชได้ทรงฟังก็ทรงพอพระทัย รับสั่งให้เตรียมขบวนเสด็จไปหาชีเปลือยชื่อคณาชิวกนั้น

เมื่อไปถึงที่อยู่ของชิวกนั้นแล้ว พระราชาก็ทรงเข้าไปหาคณาชิวก ตรัสถามปัญหาธรรมที่พระองค์สงสัยอยู่ว่าคนควรปฏิบัติต่อมารดาบิดาอย่างไร ฟังปฏิบัติธรรมอย่างไรเมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วจึงได้ไปสู่สุคติ และคนทำอะไรจึงเป็นเหตุให้ไปนรก เป็นต้น คณาชิวกทูลตอบตามมัจฉาปฏิญญาของ

³⁷ พุ. ชา. อ. 64/191.

³⁸ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, อ้างแล้ว,

ตนาว่า บาบไม่มีผล บุญไม่มีผล ปรโลกไม่มี ทานที่ให้แล้วไม่มีผล คนเกิดมาแล้วย่อมบริสุทธิ์ได้เอง เป็นต้น

อลาตอามายได้ฟังดังนั้นก็พูดสนับสนุนว่าตนเองก็เห็นเป็นเช่นนั้นจริง เพราะตนเองระลึกชาติได้หนึ่งชาติ ในอดีตชาติตนได้ทำชั่วไว้มากมาย แต่กลับได้มาเกิดในตระกูลอามายผู้มียศใหญ่ไม่ต้องตกนรก และมีคนชื่นใจผู้เป็นทาสชื่อว่าวิชกะ ซึ่งระลึกชาติได้ว่าชาติก่อนตนเองทำบุญรักษาศีลบริจาคทานมากมาย แม้ชาตินี้ก็บริจาคทาน แต่กลับต้องเกิดมาเป็นคนยากจนชื่นใจต้องเป็นทาสของคนอื่น ก็ได้สนับสนุนคำของคณาชิวคด้วย ที่ทั้ง 2 กล่าวเช่นนั้นเพราะกรรมชั่วและกรรมดีที่ทั้งของทั้ง 2 คนพูดถึงนั้นยังไม่ได้ให้ผลเลยเข้าใจผิดว่ากรรมดีกรรมชั่วไม่มีผล

พระเจ้าอังคตราชเมื่อได้สดับดังนั้นก็เชื่อโดยสนิทพระทัย เมื่อเสด็จกลับถึงพระราชวัง ก็มีพระราชโองการให้จัดทักทายคุณทั้งหลายไว้ถวายพระองค์ และให้คนอื่นดูแลราชกิจแทน ส่วนพระองค์ทรงหมกมุ่นอยู่ในการเสพทักทายคุณทั้งหลาย นับจากนั้นก็เกิดเสียงเล่าลือไปทั้งพระนครว่า พระราชากลายเป็นมัจฉาทิฐิ เชื่อคำของชีเปลือยคณาชิวคบ้านเมืองย่อมจะถึงความเสื่อม เมื่อความนี้ทราบไปถึงพระนางรจจาราชกุมารี พระนางทรงร้อนพระทัยเมื่อทราบว่าพระบิดาทรงรับสั่งให้รื้อโรงงานทั้งสี่มุมเมือง จะไม่ทำการบริจาคทานอีกต่อไป ทั้งยังได้กระทำการข่มเหงน้ำใจประชาชนมากมายหลายประการ ด้วยความที่ทรงเชื่อว่า บุญไม่มี บาบไม่มี บุคคลไปสู่สุคติเองเมื่อถึงเวลา พระนางรจจาราชกุมารีจึงเข้าเฝ้าพระบิดา ทูลขอพระราชทานทรัพย์หนึ่งพันเพื่อจะเอาไปทรงบริจาคทาน พระราชบิดาทรงปฏิเสธพร้อมทั้งแนะนำให้พระนางเลิกให้ทานรักษาศีลเสีย เพราะทำไปแล้วก็ไม่มีผล พระนางรจจาราชกุมารีพยายามกราบทูลเตือนสติพระบิดาให้เลิกเป็นมัจฉาทิฐิ ทรงแสดงความที่พระนางระลึกชาติได้ 14 ชาติ เล่าบุพพกรรมถวายพระราชบิดา พร้อมทั้งชี้โทษแห่งการคบคนพาลและอานิสงค์ของการคบบัณฑิต แต่พระราชบิดาได้เชื่อคำรจจาราชกุมารี ยังคงยึดมั่นตามที่ได้ฟังมาจากคณาชิวค พระนางทรงเป็นทุกข์ถึงผลที่พระบิดาจะได้รับเมื่อสิ้นพระชนม์ จึงทรงตั้งจิตอธิษฐานต่อเทพดาให้มาปลดเปลื้องมัจฉาทิฐิของพระราชบิดา

ขณะนั้น มีพรหมองค์หนึ่งชื่อ นารท เป็นผู้มีความกรุณาในสรรพสัตว์ มักอุปการะเกื้อกูลผู้อื่นอยู่เสมอ นารทพรหมเล็งเห็นความทุกข์ของพระนางรจจาราชกุมารี และเล็งเห็นความเดือดร้อนอันจะเกิดแก่ประชาชน หากพระราชบิดาทรงเป็นมัจฉาทิฐิ จึงเสด็จจากเทวโลกแปลงเป็นบรรพชิต ภาชนะทองใส่สาแหรกข้างหนึ่ง คนโทแก้วใส่สาแหรกอีกข้างหนึ่ง ใส่คานทานวางบนบ่าเหาะไปสู่ปราสาท ลอยอยู่ตรงหน้าพระพักตร์ของพระเจ้าอังคตราช พระราชาเมื่อทอดพระเนตรเห็นก็ทรงตกตะลึงและตรัสถามถึงความเป็นมาของนารทพรหม นารทพรหมตอบว่าตนเป็นพรหมอยู่บนเทวโลก พระราชาจึงตรัสถามถึงเหตุของการได้เป็นพรหมต่อนารทพรหม นารทพรหมตอบความสงสัยของพระราชาถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นพรหมมี สัจจะ ธรรมะ ชันติ จาคะ เป็นต้น พระเจ้าอังคตราชได้ทรง

สดับเช่นนั้นก็ไม่ทรงเชื่อในโลก เพราะทรงยึดมั่นในมิจฉาทิฎฐิ จึงตรัสถามว่านารทพรหมจะพิสูจน์ว่านรกหรือสวรรค์มีจริงอย่างไร

นารทพรหมจึงได้บรรยายถึงเหตุที่คนจะไปนรกสวรรค์ เมื่อพระเจ้าอังคตราชทรงกลัวในนรกและปรารถนาจะไปสวรรค์ จึงได้เทศนาสอนธรรมแก่พระเจ้าอังคตราช สอนให้พระราชาทรงตั้งมั่นในทาน ในศีล อันเป็นหนทางไปสู่สวรรค์ ครั้นนารทพรหมแสดงธรรมถวายพระเจ้าอังคตราช ให้ทรงละมิจฉาทิฎฐิ ให้ตั้งอยู่ในศีลอย่างนี้แล้ว จึงถวายโอวาทกะพระราชาทว่าตั้งแต่ขึ้นไปพระองค์จะลงปาปมิตรเข้าไปใกล้กัลยาณมิตร อย่าทรงประมาทเป็นนิตย์ แล้วพรรณนาคุณของพระนางจุจาราชธิดา ให้โอวาทแก่ราชบริษัทและทั้งนางในแล้วจึงได้กลับไปสู่พรหมโลกด้วยอานุภาพอันใหญ่ พระเจ้าอังคตราชทรงตั้งอยู่ในโอวาทของนารทพรหม ละมิจฉาทิฎฐิ บำเพ็ญบารมีทานเป็นต้น เมื่อสิ้นพระชนม์ชีพได้เป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้วจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อนเราก็ทำลายช่ายคือทิฎฐิ แล้วจึงทรมาณอุรुเวลกัสนะนั่นเอง เมื่อจะประชุมชาดก จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ในตอนจบว่า อลาตเสนาบดีเป็นพระเทวทัต สุณามอำมาตย์เป็นพระภิกษุ วิชยอำมาตย์เป็นสารีบุตร คุณาชีวกผู้เฉลกเป็นสุนัขขี้ตะลิจฉวีบุตร พระนางจุจาราชธิดาผู้ทรงยังพระราชให้เลื่อมใสเป็นพระอานนท์ พระเจ้าอังคตราชผู้มีทิฎฐิชั่วในกาลนั้นเป็นพระอุรุเวลกัสนะ มหาพรหมโพธิสัตว์เป็นเรตถาคต ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาดกไว้ด้วยประการฉะนี้แล³⁹

2.2.9 วิรุจชาดก

จากเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญสัจจบารมี คือความสัตย์

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร วันหนึ่งพระภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงความอัศจรรย์แห่งพระปัญญาของพระตถาคต ที่สามารถย้ายถ้อยคำกล่าวร้ายของคนอื่น ทรงทรมาณให้หมดพยศ แล้วให้ตั้งอยู่ในสรวงและศีลได้ พระศาสดาได้ยินจึงตรัสว่า ไม่น่าอัศจรรย์เลย เพราะในกาลก่อนเมื่อพระองค์กำลังแสวงหาพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก็เป็นผู้มีปัญหา ย้ายถ้อยคำของคนอื่นให้ร้ายเหมือนกัน ภิกษุเหล่านั้นอาราธนาอ้อนวอนให้พระองค์ทรงเล่าให้ฟัง แล้วพระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสดังนี้⁴⁰

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนามว่า ฌัญชัยโกรพยราช ทรงครองราชย์ในกรุงอินทปัตต์ แคว้นกुरु ทรงมีอำมาตย์ชื่อว่า วิรุจบัณฑิต เป็นผู้ให้น่าแนะนำในด้านต่างๆ วิรุจบัณฑิตเป็นผู้มีวาจาฉลาดหลักแหลม เมื่อจะกล่าวถ้อยคำสิ่งใดก็สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและชื่นชมยินดีในถ้อยคำนั้น ในครั้งนั้นมีพราหมณ์อยู่สี่คนเคยเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่สมัยยังเป็นหนุ่ม ต่อมาพราหมณ์

³⁹ พุ. ชา. อ. 64/279.

⁴⁰ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, อ้างแล้ว,

ทั้งสี่เห็นโทษในกามคุณจึงได้พากันได้ออกบวชเป็นดาบสบำเพ็ญญาณและอภิญญาสมาบัติอยู่ในป่าหิมพานต์ ต่อมาพราหมณ์ทั้งสี่ได้เที่ยวจาริกไป เพื่อต้องการเสพรสเค็มรสเปรี้ยว เมื่อไปถึงกรุงกาลจัมปา กะ ในแควนอังคะ จึงพากันพักอยู่ในพระราชอุทยาน วันรุ่งขึ้นจึงเขาไปปรึกษาจารย์ในพระนคร

ในกรุงจัมปากะนั้นมีเศรษฐีอยู่สี่คนที่เลื่อมใสในอิริยาบถของดาบสทั้งสี่ จึงได้พากันเชิญดาบสทั้งสี่ท่านไปยังเรือนของพวกตนเพื่อที่จะได้ถวายอาหารอันประณีต ดาบสทั้งสี่นั้นเมื่อได้รับโภชนาอาหารในเรือนของเศรษฐี มีความประสงค์จะพักผ่อนจึงได้ไปสูที่ต่างๆ คือ คนหนึ่งไปยังเทวโลก คนหนึ่งไปยังภพของนาค คนหนึ่งไปยังภพของครุฑ คนหนึ่งไปยังราชอุทยานของพระเจ้าธัญชัยโกรพยราช เมื่อกลับจากที่ต่างๆ แล้วดาบสทั้งสี่จึงได้เล่าถึงสมบัติของพระอินทร์ สมบัติของนาค สมบัติของครุฑ และสมบัติของพระราชชาติตามลำดับ ให้แก่เศรษฐีที่ได้อุปถัมภ์พวกตนฟัง เศรษฐีทั้งสี่เมื่อได้ฟังคำพรรณนาก็เกิดความเลื่อมใสอยากจะได้สมบัติเช่นนั้นบ้าง ต่างก็พากันพยายามบำเพ็ญบุญ มีการให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น และได้พากันอธิษฐานขอให้ได้ไปเกิดเป็นเจ้าขอสมบัติดังที่ต้องการ ด้วยอำนาจแห่งบุญ มีการให้ทานและรักษาศีล เป็นต้นนั้น เมื่อสิ้นอายุขัยแล้ว เศรษฐีทั้งสี่ก็ได้ไปเกิดในที่ที่ตนตั้งความปรารถนาไว้ คือ คนหนึ่งไปเกิดเป็นท้าวสักกะเทวราช คนหนึ่งพร้อมด้วยบุตรภรรยาไปเกิดเป็นพญานาค คนหนึ่งไปเกิดเป็นพญาครุฑ คนหนึ่งเกิดเป็นราชโอรสของพระเจ้าธัญชัย ครั้นเมื่อพระเจ้าธัญชัยสวรรคตแล้ว โกรพยราชกุมารก็ได้ครองราชสมบัติในเมืองอินทปัตต์สืบต่อจากพระราชบิดา

ชนทั้งสี่คือ ท้าวสักกะ พญานาค พญาครุฑ และพระราชชา ล้วนมีใจฝักใฝ่ในการให้ทาน รักษาอุโบสถศีล และบำเพ็ญธรรม ต่างก็ได้พากันแสวงหาโอกาสบำเพ็ญบุญมีการรักษาอุโบสถศีล ให้ทาน และบำเพ็ญธรรมอยู่เป็นนิตย์ ในวันหนึ่งชนทั้งสี่ได้พบกันที่สระโบกขรณี ในราชอุทยาน ด้วยอำนาจแห่งความผูกพันที่มีมาตั้งแต่ครั้งยังเกิดเป็นเศรษฐีสี่สหาย ชนทั้งสี่คนจึงได้ทักทายปราศรัยกัน ด้วยไมตรีจิต ขณะกำลังสนทนาก็ได้เกิดการถกเถียงกันขึ้นว่า ศीलของใครประเสริฐที่สุด ชนทั้งสี่ถกเถียงกันเป็นเวลานาน แต่ก็ไม่สามารถได้ข้อสรุปได้ จึงชวนกันไปหาวิรุณบัณฑิต เพื่อให้ช่วยตัดสิน วิรุณบัณฑิตก่อนจะแก้ความสงสัยของชนทั้งสี่ ได้ถามถึงเหตุแห่งความถกเถียงกันของชนทั้งสี่ ชนทั้งสี่จึงเล่าถึงศีลที่พวกตนประพฤติได้ใจความว่าพญานาคประพฤติอิวาสนขันตีคือความไม่โกรธ พญาครุฑประพฤติการไม่ทำชั่วเพราะความอยาก ท้าวสักกะประพฤติการละกามคุณทั้ง 5 พระราชาประพฤติความไม่มีกังวล วิรุณบัณฑิตได้ฟังแล้วก็ตัดสินว่าคุณธรรมทั้ง 4 นั้นล้วนประเสริฐเหมือนกัน ผู้ประพฤติคุณธรรมทั้ง 4 ได้ชื่อว่าเป็นผู้สงบเหมือนกัน ชนทั้งสี่เมื่อได้สดับคำตัดสินนั้น ก็มีความชื่นชมยินดีในปัญญาของวิรุณบัณฑิต ที่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีเหตุมีผล ต่างก็ได้พากันบูชาความสามารถของวิรุณบัณฑิตด้วยของมีค่าที่เป็นสมบัติของตน และได้พากันแยกย้ายกลับสู่ที่อยู่ของตน เมื่อวรุณนาคราชกลับถึงเมืองนาคพิภพ พระนางวิมลมาผู้เป็นพระชายาไม่เห็นแก้วมณีที่เคยประดับอยู่ที่พระศอกของวรุณนาคราช จึงได้ทูลถามถึงแก้วมณีนั้น วรุณนาคราชจึงตรัสตอบว่าได้มอบให้วิรุณ

บัณฑิตเพื่อบูชาธรรมกถาอันไพเราะของเขา และได้กล่าวสรรเสริญวิธรรณบัณฑิตถึงความเป็นผู้แสดงธรรมได้ไพเราะและมีประกอบด้วยประโยชน์

พระนางวิมลลาได้ฟังดังนั้นก็เกิดความปรารถนาที่จะได้ฟังวิธรรณบัณฑิตแสดงธรรมบ้าง แต่ก็ทราบดีกว่าหากบอกไปตามตรงวรุณนาคราชก็คงไม่ไปเชิญวิธรรณบัณฑิตให้มาแสดงธรรมให้ตนฟัง จึงทรงทำอุบายว่าเป็นไข้เพราะเกิดความปรารถนาในดวงหทัยของวิธรรณบัณฑิต เมื่อวรุณนาคราชทรงทราบก็เสด็จไปเยี่ยมตีสยามถึงสาเหตุของโรคและวิธีรักษาให้หาย พระนางวิมลลาจึงทูลตอบถึงความปรารถนาที่จะได้ดวงหทัยของวิธรรณบัณฑิต หากไม่ได้ดวงหทัยของวิธรรณบัณฑิตดังที่ปรารถนาพระนางก็คงต้องถึงแก่ความตาย วรุณนาคราชได้ฟังถึงความปรารถนาของพระนางก็ตกพระทัย ตรัสบอกแก่พระนางถึงความที่วิธรรณบัณฑิตเป็นที่รักใคร่ของผู้คนทั้งหลายอีกทั้งพระราชาทิ้งหลายในชมพูทวีปต่างก็พากันให้การปกป้อง คงจะไม่มีผู้ใดสามารถล่วงล้ำเข้าไปเอาหัวใจวิธรรณบัณฑิตได้ พระนางวิมลลาก็แสวงหาเป็นอาการป่วยกำเริบหนักขึ้นอีก วรุณนาคราชจึงทรงกลัดกลุ้มพระทัยอย่างยิ่ง

ฝ่ายนางอิรันทตีธิดาของวรุณนาคราชเห็นพระบิดาทรงวิตกกังวลจึงถามถึงเหตุที่เกิดขึ้น วรุณนาคราชจึงเล่าให้นางฟัง นางอิรันทตีจึงขึ้นอาสาจะช่วยให้พระมารดาได้สิ่งที่ปรารถนาให้จงได้ จึงป่าวประกาศให้บรรดาคนธรรพ์ รากษส นาค ครุฑ มนุษย์ กิณร และชนทั้งหลายได้ทราบว่าหากผู้ใดสามารถนำหัวใจวิธรรณบัณฑิตมาให้นางได้ นางจะยอมแต่งงานด้วย ในขณะที่นั้นปุณณกยักร์ผู้เป็นหลานของท้าวเวสุมหาราชผ่านมาได้เห็นนางอิรันทตีก็รักอยากจะได้เป็นชายา จึงเข้าไปหานางและชั้นอาสาที่จะนำดวงหทัยของวิธรรณบัณฑิตมาให้แก่นาง เมื่อปุณณกยักร์ ได้ทราบว่าวิธรรณบัณฑิตเป็นอำมาตย์ในราชสำนักพระเจ้าธนัญชัยโกรพยราชและเป็นที่รักษาของผู้คนในชมพูทวีปเป็นอย่างมาก จึงคิดได้ว่าหากตนไปจับตัววิธรรณบัณฑิตโดยตรงคงไม่สามารถทำได้โดยง่าย ดังนั้นจึงควรที่จะทำเดิมพันกับพระเจ้าธนัญชัยโกรพยราชโดยเอาวิธรรณบัณฑิตเป็นสิ่งเดิมพัน ด้วยวิธีนี้คงสามารถนำตัวของวิธรรณบัณฑิตไปได้โดยง่าย เมื่อคิดได้ดังนั้นปุณณกยักร์จึงได้ไปทำพินันสกากับพระราชาวาเมื่อแพ้วจะมอบแก้วมณีอันเป็นสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ และมีวิเศษคู่บุญของพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าตนชนะพระราชาทองพระราชทานของให้ตามที่ขอ พระเจ้าธนัญชัยโกรพยราชจึงรับปากว่านอกจากตัวพระองค์ พระมเหสี และเศวตฉัตรแล้ว อย่างอื่นยอมให้ได้หมด ทั้งคู่จึงได้เริ่มเล่นสากัน ปรากฏว่าปุณณกยักร์สามารถเอาชนะได้ จึงออกปากขอตัววิธรรณบัณฑิตเป็นรางวัลที่ชนะเดิมพัน พระเจ้าธนัญชัยโกรพยราชจึงได้ตรัสบอกว่า ตัวของวิธรรณบัณฑิตนั้นก็เปรียบเสมือนตัวพระองค์ พระองค์ยอมไม่สามารถยกให้ได้ เมื่อเถียงกันไม่ได้ข้อสรุป ปุณณกยักร์จึงขอให้พาไปกันสอบถามกับวิธรรณบัณฑิตให้เป็นคนตัดสิน เมื่อไปหาวิธรรณบัณฑิตแล้ว ปุณณกยักร์จึงได้ถามวิธรรณบัณฑิตว่าตัวท่านเป็นทาสหรือเสมอด้วยพระราชาวา วิธรรณบัณฑิตจึงตอบว่าตนเองเป็นทาสของพระราชาวาและยินดีจะไปกับปุณณกยักร์ตามที่ได้ตกลงเดิมพันกับพระราชาวา เมื่อพระราชาวาได้สดับคำของวิธรรณบัณฑิตก็เสียพระทัยว่าวิธรรณบัณฑิตไม่เห็นแก่พระองค์ที่มีอุปการะคุณให้ลาภสักการะแก่เขา กลับไปเห็นแก่ปุณณกยักร์ที่ไม่เคยพบกันมาก่อน

แต่ก็ทรงเข้าใจในคำของวิรุณบัณฑิต จึงได้ขอให้แสดงธรรมให้ฟังก่อนจะไป เพราะถ้าวิรุณบัณฑิตจากไปแล้วพระองค์คงไม่ได้สดับธรรมกถาอันไพเราะอีก วิรุณบัณฑิตจึงได้แสดงฆราวาสธรรมถวายแด่พระองค์

เมื่อแสดงธรรมกถาถวายพระเจ้าธัญชัยโกกรพราชจบแล้ว วิรุณบัณฑิตจึงขอปูนณกัณฑ์อยู่ที่เรือนเป็นเวลา 3 วันเพื่อทำกิจทั้งหลายมีการอบรมบุตรภรรยาเป็นต้นก่อนจึงจะไปพร้อมกัน เมื่อปูนณกัณฑ์อนุญาต วิรุณบัณฑิตจึงได้เรียกบุตร ภรรยา และคนรับใช้ทั้งหลายมา แจ้งความที่ตนเองจะต้องไปกับปูนณกัณฑ์แล้วสอนราชวสดีธรรมแก่คนทั้งหมด เมื่อครบกำหนด 3 วันแล้วจึงได้จากไปพร้อมกับปูนณกัณฑ์ ในระหว่างทางปูนณกัณฑ์คิดว่าจะฆ่าวิรุณบัณฑิตให้ตาย แล้วควักเอาแต่หัวใจไปนำจะสะดวกกว่า จึงได้พยายามทำร้ายวิรุณบัณฑิตให้ตายด้วยวิธีการต่างๆ มีจับพาดที่ก้อนหิน ต้นไม้ ชูให้ตกใจกลัว เป็นต้น ก็ไม่เป็นผล เพราะบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ได้คุ้มครองวิรุณบัณฑิต เมื่อปูนณกัณฑ์พยายามฆ่าไม่สำเร็จ วิรุณบัณฑิตจึงได้ถามความจริงว่าที่จริงแล้วปูนณกัณฑ์เป็นใคร ทำไมถึงต้องการฆ่าตนเอง ปูนณกัณฑ์จึงได้บอกความจริงว่าตนเองเป็นยักษ์ ที่ต้องการฆ่าวิรุณบัณฑิตเพราะจะเอาหัวใจไปถวายพระนางวิมลมา แล้วแต่งงานกับนางอิรันทตีผู้เป็นธิดา วิรุณบัณฑิตได้ฟังก็หยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาว่าที่เห็นนั้นพระนางวิมลมาปราถนาจะได้ฟังธรรมอันเป็นที่เลื่องลือของตนเท่านั้น จึงคิดว่าควรจะแสดงธรรมแก่ปูนณกัณฑ์ เพื่อมิให้หลงผิดจึงได้แสดงธรรมชื่อว่า สาธุธรรม ธรรมของคนดีแก่ปูนณกัณฑ์

ปูนณกัณฑ์ได้ฟังธรรมก็รู้สึกในความผิดว่าวิรุณบัณฑิตมีอุปการคุณแก่ตน ไม่ควรจะกระทำร้ายหรือแม้แต่คิดร้ายต่อวิรุณบัณฑิต จึงตัดสินใจว่าจะพาวิรุณบัณฑิตกลับไปยังกรุงอินทปัตต์ ตนเองจะไม่ตั้งความปรารถนาในนางอิรันทตีอีกต่อไปแล้ว เมื่อวิรุณบัณฑิตทราบถึงการตัดสินใจของปูนณกัณฑ์ จึงให้พาไปยังนาถพิภพตามเดิมเพราะตนเองเป็นผู้ไม่ได้กระทำชั่ว ย่อมไม่กลัวตายอยู่แล้ว ปูนณกัณฑ์จึงนำวิรุณบัณฑิตไปเฝ้าพระยารุณนาคราชในนาถพิภพ เมื่อได้พบพระยารุณนาคราชและพระนางวิมลมาผู้เป็นแม่เหสี วิรุณบัณฑิตจึงได้สอบถามถึงความประหลาดที่ให้ได้มาซึ่งสมบัติของพระยานาค เมื่อได้ทราบว่าพระยานาคได้สมบัติต่างๆ มาเพราะกรรมดีของตนมีการให้ทานและรักษาศีลเป็นต้น และได้กล่าวธรรมกถาแนะนำให้พระยานาคประพฤติธรรมมีการไม่ประทุษร้ายด้วยกายและวาจาเป็นต้นเพิ่มเติม ก็จักได้สมบัติอันยิ่งกว่าสมบัติในปัจจุบัน เมื่อพระยารุณนาคราชและพระนางวิมลมาได้ฟังธรรมกถาของวิรุณบัณฑิตก็พากันสรรเสริญวิรุณบัณฑิต มอบนางอิรันทตีให้แต่งงานกับปูนณกัณฑ์ตามสัญญาแล้ว ให้ปูนณกัณฑ์พาวิรุณบัณฑิตกลับไปส่งยังกรุงอินทปัตต์

เมื่อวิรุณบัณฑิตกลับถึงกรุงอินทปัตต์ พระเจ้าธัญชัยโกกรพราชทรงโสมนัสเป็นอย่างยิ่งจึงได้จัดให้มีมหรสพเฉลิมฉลองการกลับมาของวิรุณบัณฑิตเป็นเวลาถึงหนึ่งเดือน วิรุณบัณฑิตเมื่อได้กลับเมืองอินทปัตต์ก็ได้สอนธรรมกถาแก่พระราชและชาวพระนครทั้งหลายให้บำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น

และรักษาศीलอุโบสถกรรมตลอดอายุ เมื่อสิ้นอายุ ก็ได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ฝ่ายพระราชและชาวนคร ทั้งหลายก็ได้พากันให้ทานและรักษาศีล เมื่อสิ้นอายุก็ได้ไปสู่สุคติตามกรรมที่ได้พากันทำไว้แล้ว

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศานี้มาแล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายไม่ใช่แต่ในบัดนี้ อย่างเดียวเท่านั้น แม้ในกาลก่อนเราตถาคตก็ถึงพร้อมด้วยปัญญา ฉลาดในอุบายเหมือนกัน ดังนี้แล้ว จึงประกาศสั่งจะ ประชุมชาดก มารดาบิดาของบัณฑิตในกาลนั้นครั้งกลับชาติมาได้เป็นมหาราชสกุล ในบัดนี้ ภริยาใหญ่ของบัณฑิตในกาลนั้นได้เป็นมารดาของพระราหุลในบัดนี้ บุตรคนโตของบัณฑิตใน กาลนั้นได้เป็นพระราหุลในบัดนี้ พระนางวิมลมาในกาลนั้นได้เป็นพระนางอุบลวรรณาในบัดนี้ พระยา วรณนาคราชในกาลนั้นได้เป็นพระสารีบุตรในบัดนี้ พระยาครุฑในกาลนั้นได้เป็นพระโมคคัลลานะใน บัดนี้ ท้าวสักกเทวราชในกาลนั้นได้เป็นพระอนุรุทธะ ในบัดนี้ พระเจ้าโกรพยราชในกาลนั้นได้เป็นพระ อานนทในบัดนี้ ปุณณกัณษิณีในกาลนั้นได้เป็นพระฉันทะในบัดนี้ ม้ามโนมัยสินธพในกาลนั้นได้เป็น พญาม้ากัณฐกะในบัดนี้ บริษัทนอกจากนั้นในกาลนั้นได้เป็นพุทธบริษัทในกาลนี้ ส่วนวิรุบบัณฑิตใน กาลนั้นครั้งกลับชาติมาได้เป็นเราตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้แล้ว⁴¹

2.2.10 เวสสันดรชาดก

ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญทานบารมี คือการบริจาคทาน

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่โครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ เหล่าศากยวงศ์ทั้งหลายพากันมาเฝ้า แต่ถือตัวว่าอาวุโสกว่าพระพุทธองค์ จึงไม่ยอมไหว้พระองค์ พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงหาวิธีที่จะให้ บรรดาพระญาติวงศ์ไหว้ จึงเหาะขึ้นไปบนอากาศ ประจุไปประจุลงอัฐิพระบาทบนเศียรแห่งพระ ญาติเหล่านั้นเป็นท้อศจรรย พระเจ้าสุทโธทนะจึงไหว้พระพุทธองค์ พระญาติอื่น ๆ เห็นดังนั้นจึงพากัน ไหว้พระพุทธองค์ทั้งหมด เมื่อพระองค์เสด็จลงมาประทับนั่ง ณ บวรพุทธอาสน์ที่ปูไว้ ฝนโบกขรพรรษ ก็ตกลงมาเป็นที่น่าอัศจรรย์ บรรดาภิกษุทั้งหลายก็พากันสนทนาถึงความอัศจรรย์นั้น พระพุทธองค์จึง ตรัสว่าไม่เฉพาะแต่ในกาลนี้เท่านั้น ในกาลก่อนเราก็ทำให้มีฝนโบกขรพรรษตกลงยังที่ในญาติสมาคม เช่นกัน เมื่อภิกษุเหล่านั้นอาราธนา พระองค์ก็ทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่า ดังนี้⁴²

ในอดีตกาล พระเจ้าสัญชัย ทรงครองราชสมบัติเมืองสีพี มีพระมเหสีทรงพระนามว่า พระ นางมุสตี ธิดาพระเจ้ากรุงมัททราช พระนางมุสตีนี้ในชาติก่อน ๆ ได้เคยถวายแก่นจันทร์หอมเป็นพุทธ บูชาและอธิษฐาน ขอให้ได้เป็นพุทธมารดาพระพุทธเจ้าในกาลอนาคต ครั้นเมื่อนางสิ้นชีวิตก็ได้ไป บังเกิดในเทวโลก เมื่อถึงวาระที่จะต้องจุติมาเกิดในโลกมนุษย์ พระอินทร์ได้ประทานพรสิบประการแก่ นาง ครั้นเมื่อพระนางมุสตีทรงครรภ์ทรงมีพระประสงค์ตั้งโรงงาน 6 แห่งในพระนครและบริจาค ทรัพย์ 6 แสนบริจาทานในทุก ๆ วัน เหล่าพราหมณ์จึงทำนายว่าพระโอรสที่จะประสูตินั้นเป็นผู้เป็น

⁴¹ พุ. ชา. อ. 64/455.

⁴² กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*, อ้างแล้ว,

ใหญ่ในทานบารมี พระเจ้าสุริยวงษ์จึงทรงให้ตั้งโรงงานและบริจาคตริพย์ให้ทานตามพระประสงค์ของพระนาง เมื่อพระนางใกล้กำหนดประสูติทรงปรารถนาไปเที่ยวชมพระนคร ในขณะที่เสด็จประพาสนั้น พระนางทรงเจ็บครรภ์และประสูติพระโอรสในบริเวณย่านนั้น พระโอรสจึงทรงพระนามว่า เวสสันดร พร้อมกับที่พระโอรสประสูติ ช่างต้นของพระเจ้าสุริยวงษ์ก็ตกลงเป็นช่างเผือกเทศผู้ได้รับชื่อว่า ปัจฉัยนาค เป็นช่างต้นคูปัญญาพระเวสสันดร

พระเวสสันดรทรงมีพระทัยน้อมไปในการบริจาคตานตั้งแต่วันแรกที่ประสูติ เมื่อทรงเจริญวัยขึ้นพระเจ้าสุริยวงษ์โปรดให้คนทำเครื่องประดับที่มีค่ามากให้ พระเวสสันดรก็ทรงประทานให้เป็นทานแก่พระนางนมทั้งหลายถึง 9 ครั้ง เมื่อมีพระชนมพรรษาได้ 8 ปี ได้ดำริว่าพระองค์ให้แต่ทานภายนอกคือทรัพย์สมบัติ ทานนั้นยังไม่ทำให้พระองค์ยินดีเท่าที่ควร พระองค์จึงทรงตั้งความปรารถนาจะให้ทานภายในคืออวัยวะทั้งหลายด้วย จึงทรงอธิษฐานว่าถ้ามีใครมาขอหทัยก็จะผ่าอูระนำหทัยให้ ถ้าขอจักษุก็จะควักให้ ถ้าขอเนื้อก็จะเชือดเนื้อให้ ถ้าขอโลหิตก็จะเอาโลหิตให้ หรือแม้แต่ถ้าขอให้เป็นทาส ก็จะยอมเป็นทาส เมื่อพระองค์ตั้งความปรารถนาดังนั้นเทวดาทั้งหลายก็แซ่ซ้องสาธุการไปจนถึงพรหมโลก

เมื่อมีพระชนมพรรษาได้ 16 ปี ทรงได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี และได้ครองราชสมบัติต่อจากพระเจ้าสุริยวงษ์ผู้เป็นพระราชบิดา ต่อมาพระนางมัทรีก็ได้ประสูติพระโอรสพระนามว่า ชาลิกุมาร และพระธิดาพระนามว่า กัณหาชินาราชกุมารี ในกาลนั้นเองกาลิงครรัฐเกิดฝนแล้ง ทำให้เกิดทุพภิกภัยขึ้นในเมือง เจ้าผู้ครองกาลิงครรัฐจึงแต่งตั้งให้พราหมณ์ 8 คนเป็นทูตให้ไปทูลขอช้างเผือกปัจฉัยนาคกับพระเวสสันดรเพื่อที่จะให้ฝนฟ้ากลับมามากตามฤดูกาล เมื่อพราหมณ์ทั้ง 8 ได้ไปยังเมืองสีพีทูลขอช้างกับพระเวสสันดร พระองค์จึงทรงบริจาคตานด้วยช้างเผือกปัจฉัยนาคพร้อมด้วยเครื่องประดับช้างมูลค่าถึง 24 แสน พร้อมทั้งคนบำรุงช้างจำนวน 500 ตระกูลแก่พราหมณ์ทั้ง 8 เมื่อชาวเมืองสีพีเห็นพระเวสสันดรทรงบริจาคตานด้วยช้างปัจฉัยนาคคู้บ้านคู้เมืองไปดั่งนั้น ต่างไม่พอใจพากันชุมนุมไปฟ้องพระเจ้าสุริยวงษ์ ทูลขอให้ส่งโทษพระเวสสันดรที่บริจาคตานช้างมงคลคู้บ้านคู้เมืองโดยให้ขับไล่ออกจากเมืองให้ไปอยู่ในป่าเขาวงกต เมื่อพระเจ้าสุริยวงษ์ถูกชาวเมืองบีบบังคับจึงต้องจำยอมขับไล่พระเวสสันดรไป ซึ่งพระเวสสันดรก็ไม่ได้ขัดข้อง ยอมออกจากเมืองตามคำของชาวเมืองแต่ก่อนจะออกจากเมืองพระเวสสันดรได้ขอโอกาสที่จะบริจาคตาสตมกมหาทานก่อน เมื่อได้บริจาคตานแล้วพระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี พระชาลิกุมาร และพระกัณหาชินาราชกุมารี จึงได้ออกจากเมืองโดยธมม้าเทียมด้วยม้า 4 ตัว เมื่อพระเวสสันดรกำลังจะออกจากเมือง พระนางผุสดีทรงทราบข่าวพระเวสสันดรมิเจ็ดน้อมไปในทาน จึงได้ส่งเกรียนทั้งหลายที่เต็มด้วยรัตนะ 7 ประการและเครื่องประดับทั้งปวงตามไป พระเวสสันดรจึงได้บริจาคตานในระหว่างออกจากเมืองถึง 17 ครั้งจนสมบัติเหล่านั้นหมดไป เมื่อออกพ้นจากเมืองทรงเหลือแต่ธมม้าและม้า 4 ตัวเท่านั้น ขณะกำลัง

เดินทางไปอยู่นั่นเอง ได้มีพราหมณ์ 4 คนมาขอฆ่า และอีก 1 คนมาขอธมมา พระองค์ก็ทรงบริจาคนให้ทั้งหมด จากนั้นทั้ง 4 พระองค์จึงทรงเสด็จดำเนินไปด้วยพระบาทจนถึงมาตุลนคร ในเจตรัฐ

เมื่อเสด็จถึงเจตรัฐแล้ว บรรดาพระยาเจตราชผู้ครองเจตรัฐจำนวนหกหมื่นจึงออกมาต้อนรับให้พระเวสสันดร พร้อมทั้งขอให้ร่ออยู่ที่เจตรัฐก่อน พวกตนจักไปกราบทูลให้พระเจ้าสุยชัยทรงเปลี่ยนพระทัย แต่พระเวสสันดรได้ทรงห้ามไว้ เพราะกลัวว่าชาวเมืองสีพีจะทำอันตรายแก่พระราชบิดา และเมื่อพระยาเจตรัฐทั้งหลายพากันทูลขอให้ทรงครองราชสมบัติในเจตรัฐ พระเวสสันดรก็ปฏิเสธเพราะกลัวว่าจะเกิดการรบกับชาวเมืองสีพีเป็นเหตุให้คนอื่นต้องเดือดร้อน และขอให้พระยาเจตรัฐทั้งหลายชี้ทางไปสู่ป่าเขาวงกตให้พระองค์ พระยาเจตรัฐทั้งหลายจึงได้นำเสด็จพระเวสสันดรไปยังทางเข้าป่า ชี้ทางไปสู่เขาวงกตให้พระเวสสันดรแล้ว แต่งตั้งให้นายพรานผู้หนึ่งชื่อว่า เจตบุตรคอยดูแลคุ้มกันอยู่ที่ทางเข้าป่า อย่าให้ปัจฉิมมิตรทั้งหลายไปทำอันตรายแก่พระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระโอรสพระธิดา เมื่อพระเวสสันดรเสด็จถึงที่เขาวงกตแล้ว ได้พบอาศรมที่ท้าวสักกะเทวราชทรงบัญชาให้เทพบุตรมาเนรมิตรไว้ ก็ทรงทราบจากอักษรที่จารึกอยู่ว่าสร้างไว้เพื่อพระองค์ จึงทรงประทับอยู่ที่อาศรมนั้น ออกบวชเป็นบรรพิต บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ ณ ที่นั้นพร้อมทั้งพระนางมัทรี พระชาลีกุมารและพระกัณหาชินากุมารีเป็นเวลา 7 เดือน

ในกาลนั้นเองมีพราหมณ์แก่คนหนึ่งมีชื่อว่า ชูชก อยู่ในหมู่บ้านพราหมณ์ทุนนวิภูษะ ในกาลครั้ง มีภรรยาสาวคนหนึ่งชื่อ อมิตตดาบนา วันหนึ่งภรรยาของเขาถูกเหล่าภรรยาของพราหมณ์อื่นด่าว่าถากถาง จึงแค้นแก่ชูชกว่าอยากได้ทาสและทาสีมาคอยรับใช้ ให้ชูชกไปขอพระชาลีกุมารและพระกัณหาชินากุมารีจากพระเวสสันดรมาเพื่อให้เป็นทาสและทาสีของตน พราหมณ์เฒ่าชูชกถูกภรรยาบเร้าบ่อย ๆ จึงต้องออกเดินทางไปยังป่าเขาวงกตตามคำขอของนาง เมื่อเดินทางไปถึงทางเข้าป่าเขาวงกตเกิดหลงทางและถูกฝูงสุนัขไล่จนต้องขึ้นไปหลบบนต้นไม้ร้องขอให้คนช่วยอยู่ พรานเจตบุตรได้ยินเสียงของชูชก ก็คิดว่าชูชกน่าจะมาขออะไรกับพระเวสสันดร จึงปรากฏตัวออกไปชู้ว่าจะยิงให้ตายด้วยหน้าไม้ พราหมณ์ชูชกจึงได้กล่าวมุสาวาทหลอกพรานเจตบุตรว่าตนเองเป็นพราหมณ์ผู้เป็นทูตของพระเจ้าสุยชัย เดินทางมาเพื่อทูลเชิญพระเวสสันดรกลับเมืองสีพี พรานเจตบุตรก็หลงเชื่อในคำของพราหมณ์ชูชก จึงช่วยลงจากต้นไม้ เลี้ยงดูด้วยอาหารแล้วชี้ทางไปยังที่อยู่ของพระเวสสันดรให้ เมื่อพราหมณ์ชูชกเดินทางต่อไปก็ได้พบกับพระอัจจุตฤาษี สนทนากันแล้วก็กล่าวมุสาวาทหลอกถามที่อยู่ของพระเวสสันดร พระอัจจุตฤาษีหลงเชื่อในคำมุสาวาทของพราหมณ์ชูชกจึงได้บอกทางไปยังที่อยู่ของพระเวสสันดรแก่พราหมณ์ชูชก

เมื่อพราหมณ์ชูชกเดินทางไปถึงอาศรมของพระเวสสันดรก็เป็นเวลาค่ำพอดี เขาจึงคิดว่าถ้าเขาไปขอพระชาลีกุมารและพระกัณหาชินากุมารีตอนนี้ พระนางมัทรีอยู่กับพระเวสสันดรด้วยคงจะขัดขวางไม่ยอมมอบให้ จึงรอจนเวลาสายของอีกวัน เมื่อพระนางมัทรีเข้าป่าไปหาผลไม้ พราหมณ์ชูชกจึงได้เข้าไปทูลขอพระชาลีกุมารกับพระกัณหาชินากุมารี พระเวสสันดรผู้ถูกทูลขอก็ได้ทรงบำเพ็ญปีย

บุตรทานประทานพระโอรสและพระธิดาให้กับชูชก โดยบอกให้ชูชกพาพระโอรสพระธิดาไปยังเมืองสีพีแล้วรับรางวัลกับพระเจ้าสัญชัย แต่พราหมณ์ชูชกได้ปฏิเสธพระกั้วพระราชอาญาและบอกว่าจะนำไปเป็นทาสและทาสีให้กับภรรยาของตน พระชาลิ कुमारและพระกัณหาชินากุมารี ได้ยินดังนั้นพากันตกใจกลัว รีบวิ่งไปแอบยังที่ต่าง ๆ พราหมณ์ชูชกเมื่อไม่เจอทั้ง 2 พระองค์ ก็ไปต่อว่าพระเวสสันดรว่าทรงประทานให้แล้วกลับซ่อนพระโอรสพระธิดาไว้ พระเวสสันดรจึงได้เสด็จออกไปตามหา เจอพระชาลิ कुमारกับพระกัณหาชินากุมารีแล้วลอบให้ทั้ง 2 พระองค์ออกมาจากที่ซ่อนเพื่อช่วยทำให้ทานบารมีของพระองค์เต็มเปี่ยม เพื่อที่พระองค์จะได้ข้ามฝั่งแห่งทุกข์ได้และช่วยให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายข้ามได้ด้วย พระโอรสพระธิดาเมื่อได้ฟังพระดำรัสของพระเวสสันดรจึงพากันออกมาจากที่ซ่อน ทำตามพระดำรัสของพระบิดา พระเวสสันดรจึงได้ประทานพระโอรสพระธิดาแก่พราหมณ์ชูชก พร้อมทั้งตั้งค่าไถ่ไว้หากพระโอรสพระธิดาต้องการจะเป็นไท

พราหมณ์ชูชกจึงได้อาณาจารย์มัดพระหัตถ์ของพระชาลิ कुमारและพระกัณหาชินากุมารีคนละข้าง พร้อมทั้งเอาไม้โยไปตลอดทางจนพระโลหิตไหล พระเวสสันดรได้เห็นพราหมณ์ชูชกทำดังนั้น ก็เกิดความเศร้าโศกเสียพระทัยเพราะความรักในบุตร ถึงคิดว่าจะตามไปฆ่าพราหมณ์ชูชกเสีย แต่ก็ทรงระงับด้วยเพราะทรงคิดได้ว่าบุคคลบริจาคนแล้วไม่ควรเสียใจในภายหลัง จึงทรงนั่งชมความเศร้าโศกอยู่ที่อาศรมนั้น เมื่อพระนางมัทรีกลับมายังอาศรมไม่เจอพระโอรสพระธิดาก็ทูลถามกับพระเวสสันดร แต่พระเวสสันดรไม่ทรงตอบ พระนางจึงได้เที่ยวตามหาไปทั่วด้วยความเศร้าโศกเพราะคิดว่าพระโอรสและพระธิดาคงตายแล้ว พระนางเที่ยวตามหาจนหมดแรงสลบไป พระเวสสันดรจึงเข้าไปเอาน้ำพรมให้ฟื้นแล้วตรัสบอกความจริงว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญปิยบุตรทาน บริจาคพระชาลิ कुमारและพระกัณหาชินากุมารีแก่พราหมณ์ชูชกไปแล้ว ที่พระองค์ไม่ทรงตรัสบอกในที่แรกเพราะกลัวพระนางจะเสียพระทัย เมื่อพระนางมัทรีได้ฟังก็ทรงอนุโมทนาในปิยบุตรทานของพระเวสสันดร

ในขณะนั้นเองท้าวสักกะเทวราชทรงดำริว่า เมื่อพระเวสสันดรได้ประทานปิยบุตรทานไปแล้ว ต่อไปหากมีใครมาทูลขอพระนางมัทรีอีก พระเวสสันดรจะต้องอยู่พระองค์เดียว พระองค์จึงทรงจำแลงกายเป็นพราหมณ์เข้ามาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรจึงได้มองดูพระนางมัทรี พระนางก็ทรงทูลว่าชีวิตของพระนางมีพระเวสสันดรเป็นเจ้าของชีวิต จะทรงประทานแก่ใครหรือจะฆ่าเสียก็ยอมได้ พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญปิยทารุณ ประทานพระนางมัทรีแก่พราหมณ์ ท้าวสักกะเทวราชจึงได้ตรัสบอกความจริงว่าพระองค์เป็นท้าวสักกะ ทรงสรรเสริญและอนุโมทนาในทานของพระเวสสันดร ถวายพระนางมัทรีคืนแล้ว ให้พระเวสสันดรขอพร 8 ประการ ประทานพร 8 ประการแก่พระเวสสันดรแล้วเสด็จกลับเทวโลกตามเดิม

ฝ่ายพราหมณ์ชูชก เมื่อจุ่งพระชาลิ कुमारและพระกัณหาชินากุมารีไปด้วยคิดว่าจะกลับไปบ้านของตน แต่เทวดาผู้รักษาพระพระชาลิ कुमारและพระกัณหาชินากุมารีได้ทำให้เขาเดินไปยังเมืองสีพี เมื่อถึงเมืองสีพีแล้วพระเจ้าสัญชัยจึงได้ไถ่ตัวพระชาลิ कुमारและพระกัณหาชินากุมารีคืนจาก

พราหมณ์ชูชก ได้มอบสมบัติต่างๆ มีปราสาท 7 ชั้นพร้อมทั้งบริวารจำนวนมากแก่พราหมณ์ชูชก แล้วจึงตรัสถามถึงความเป็นอยู่ของพระเวสสันดรและพระนางมัทรีจากพระราชนัดดา เมื่อถูกพระราชนัดดาทูลขอให้ระลึกถึงความรักในบุตร พระเจ้าสฤษดิ์จึงทรงมีพระดำรัสให้จัดขบวนเสด็จพระไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับพระนคร เมื่อได้กลับมายังพระนครแล้วพระเวสสันดรทรงประสวงค์จะบริจาคทาน ด้วยพรที่ทำวสัฏกะทรงให้ไว้ ฝนแห่งรัตนะทั้งหลายก็ตกลงมายังพระราชนิเวศน์ให้เต็มไปทั่วด้วยรัตนะต่างๆ พระเวสสันดรจึงได้ทรงบริจาคทาน ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนามหาเวสสันดรชาดก ซึ่งประดับด้วยคาถาประมาณ 1,000 คาถานี้มาแล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ ในกาลก่อน มหาเมฆก็ยังฝนโบกขรพรรษให้ตกในที่ประชุมแห่งพระประยูรญาติของเราอย่างนี้เหมือนกัน ตรัสดังนี้แล้วทรงประชุมชาดกว่า พราหมณ์ชูชกในกาลนั้นคือภิกษุเทวทัต นางอมิตตตปาปาคือนางจิญจมาณวิกา พรานเจตบุตรคือภิกษุฉันทะ อัจจุตตาสคือภิกษุสารีบุตร ท้าวสักกเทวราชคือภิกษุอนุรุทธะ พระเจ้าสฤษดิ์ยรินทรราชคือพระเจ้าสุทโธทนมหาราช พระนางมุสตีเทวีคือพระนางสิริมหามายา พระนางมัทรีเทวีคือโยสธราพิมพามารดา ราหุล ชาลีกุมารคือราหุล กัณหาชินาคือภิกษุณีอุบลวรรณา ราชบริษัทนอกนี้คือพุทธบริษัท ก็พระเวสสันดรราชคือเราเองผู้สมาสัมพุทธเจ้าแล⁴³



⁴³ พุ. ชา. อ. 64/769.

บทที่ 3

แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

การศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกในบทนี้ เป็นการศึกษาแนวคิดเรื่องความดี-ความชั่ว เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม และจุดมุ่งหมายของชีวิต ซึ่งจะเน้นวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏในทศชาติชาดกตามแนวทางของจริยศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาที่จะศึกษาออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

3.1 แนวคิดทางจริยศาสตร์

3.2 แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

3.1 แนวคิดทางจริยศาสตร์

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นที่จะศึกษาออกเป็น 9 ประเด็น คือ 3.1.1 ความหมายของจริยศาสตร์ 3.1.2 ประเภทของจริยศาสตร์ 3.1.3 ขอบเขตของจริยศาสตร์ 3.1.4 เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในทางจริยศาสตร์ 3.1.5 จุดมุ่งหมายของชีวิตในทางจริยศาสตร์ 3.1.6 ขอบเขตของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา 3.1.7 ระดับของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา 3.1.8 เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในทางพระพุทธศาสนา 3.1.9 จุดมุ่งหมายของชีวิตในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

3.1.1 ความหมายของจริยศาสตร์

ความหมายในทางนิรุกติศาสตร์ คำว่า จริยศาสตร์ เป็นภาษาสันสกฤตมาจากคำว่า จริยะ แปลว่า หลักที่พึงประพฤติ และคำว่า ศาสตร์ แปลว่า วิชาหรือความรู้ จริยศาสตร์จึงแปลว่า วิชาหรือความรู้ที่ว่าด้วยหลักการหรือแนวทางที่พึงประพฤติ แต่โดยความเข้าใจทั่วไป จริยศาสตร์เป็นศัพท์บัญญัติที่ใช้แทนคำว่า Ethics ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Ethos หมายถึง อุปนิสัย หรือ หลักของความประพฤติ ดังนั้น จริยศาสตร์ หรือ Ethics จึงหมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักจริยธรรม ความประพฤติ หรือการกระทำทางศีลธรรมของมนุษย์

ความหมายในทางเนื้อหา จริยศาสตร์ คือ วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย ของดี ชั่ว ถูก ผิด และเกณฑ์หรือมาตรฐาน สำหรับตัดสินว่าการกระทำอย่างไรจึงถือว่า ดี หรือ ชั่ว ถูก หรือ ผิด พร้อมกับศึกษาเกี่ยวกับความหมายของการมีชีวิตที่ดี คำถามสำคัญในทางจริยศาสตร์คือ การดำเนินชีวิตอย่างไรจึงถือว่าเป็นการมีชีวิตอยู่อย่างดีที่สุดหรือเป็นชีวิตที่มีคุณค่าสูงสุดในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์¹

¹ สรรเสริญ อินทร์ตัน, *จริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2552), หน้า 2.

นักวิชาการทางปรัชญาได้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความของจริยศาสตร์ไว้ ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ว่า ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไร ไหนถูก ไหนผิด ดี ไม่ดี ควร ไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสภาพของค่าทางศีลธรรม²

ดร. เคเอ็น ชยติลเลเก ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ว่า จริยศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติของมนุษย์ และว่าด้วยปัญหาที่ว่าความดีคืออะไร ความชั่วคืออะไร ความถูกต้องคืออะไร ความยุติธรรมคืออะไร หน้าที่ ภาระและสิทธิคืออะไร³

วศิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ว่า จริยศาสตร์ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Ethics หมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรม หลักศีลธรรม กฎที่ว่าด้วยความประพฤติและพฤติกรรม⁴

กิริติ บุญเจือ ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ว่า คือ วิชาว่าด้วยความประพฤติดี ดังนี้ คือ

1) ความประพฤติ หมายถึง พฤติกรรมที่มีมโนธรรมเข้าแทรก เมื่อมีมโนธรรมเกิดขึ้น ก็ย่อมจะต้องมีการตัดสินใจอย่างเสรีตามมา หากตัดสินใจเลือกทำตามมโนธรรมก็เรียกว่ามีความประพฤติดี หากตัดสินใจเลือกปฏิบัติฝืนมโนธรรมก็เรียกว่ามีความประพฤติเลว

2) พฤติกรรม ได้แก่ การกระทำทุกอย่างของมนุษย์และสัตว์ ถ้ามีมโนธรรมเข้าแทรก เรียกว่าความประพฤติ ถ้าไม่มีมโนธรรมเข้าแทรกเรียกว่าพฤติกรรมหรือศีลธรรม

3) มโนธรรม คือ ความสำนึกดีชั่ว (ช้วน้อยเรียกว่าเลว) อาจจะสำนึกในขณะที่จะต้องตัดสินใจเลือกวิถีทางประพฤติเฉพาะหน้า หรืออาจจะสำนึกในอดีตแต่ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกวิถีทางประพฤติเฉพาะหน้าก็ได้⁵

บุญมี แทนแก้ว ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ว่า จริยศาสตร์เป็นสาขาของปรัชญาที่กล่าวถึงปัญหาด้านจริยศาสตร์ หรือปรัชญาชีวิต เช่น มาตรฐานการตัดสินความดีความชั่วในการประพฤติของบุคคลว่าอย่างไร อย่างไรชั่ว อย่างไรถูก อย่างไรผิด ชีวิตที่ดีมีลักษณะอย่างไร อะไรคือสิ่งที่น่าปรารถนาที่สุด หรืออะไรคือจุดปลายทางของชีวิต ความดีคืออะไร อาศัยอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสิน

²ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2540), หน้า 34.

³เคเอ็น ชยติลเลเก, จริยศาสตร์แนวพุทธ, แปลโดย สุเชาว์ พลอยชุม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 1.

⁴วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, 2541), หน้า 2.

⁵กิริติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2538), หน้า 3.

ความดีความชั่วเป็นเรื่องจิตใจของแต่ละบุคคลหรือว่ามีอยู่จริงนอกเหนือจากอารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์ตลอดจนจะปฏิบัติตนในวิถีทางใดมนุษย์จึงจะบรรลุจุดประสงค์อันสูงสุดของชีวิตได้⁶

สรุปความว่า จริยศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติของมนุษย์ ว่าการกระทำเช่นไรเป็นความดี เช่นไรเป็นความชั่ว เช่นไรถูก เช่นไรผิด อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินความดี ความชั่ว และว่าด้วยจุดมุ่งหมายในชีวิตของมนุษย์ว่าอะไรเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิตของมนุษย์ที่มนุษย์จะพึงปฏิบัติ

3.1.2 ประเภทของจริยศาสตร์

นักปรัชญาปัจจุบันแบ่งจริยศาสตร์ออกเป็น 3 ประเภทหลัก ๆ ตามประเด็นที่มุ่งศึกษา คือ

1) อภจริยศาสตร์ คือ จริยศาสตร์ที่แสวงหาความหมายของดี ชั่ว ถูก ผิด ว่าคืออะไร เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงหรือเป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้น หลักการทางจริยธรรมของมนุษย์ได้มาจากไหน มาจากเหตุผล ศรัทธา หรือปัญญา หลักการเหล่านั้นมีความเป็นจริงในตัวเอง เป็นเพียงข้อตกลงทางสังคม หรือเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ของมนุษย์ คำตอบก็อาจจะเห็นว่าหลักการทางจริยธรรมเป็นผลของความจริงสากลบ้าง เจตจำนงพระเจ้าบ้าง กฎเกณฑ์การใช้เหตุผลในการตัดสินทางจริยธรรมของมนุษย์บ้าง ซึ่งจัดเป็น 3 ทศนะหลัก ๆ ดังนี้

1.1) ดี ชั่ว ถูก ผิด มีอยู่จริงอย่างเป็นภววิสัย เป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ ไม่ขึ้นอยู่กับความเห็นของบุคคล หรือวัฒนธรรมทางสังคมและเป็นสิ่งสากลที่มนุษย์ทุกคน ทุกสังคม สามารถเข้าใจตรงกันได้ ยึดถือปฏิบัติร่วมกันได้

1.2) ดี ชั่ว ถูก ผิด มีอยู่อย่างสัมพัทธ์ เป็นข้อตกลงทางสังคมขึ้นอยู่กับความเห็นส่วนบุคคล และวัฒนธรรมทางสังคมไม่แน่นอนตายตัว แปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ ไม่ใช่สิ่งสากลที่ทุกคน ทุกสังคมจะสามารถเห็นตรงกัน และยึดถือปฏิบัติร่วมกันได้

1.3) ดี ชั่ว ถูก ผิด เป็นผลจากภาวะทางจิตวิทยา คือ หลักการที่เราใช้ตัดสินการกระทำว่าดี หรือชั่ว ถูกหรือผิด มาจากข้อเท็จจริงทางจิตวิทยาของมนุษย์ เช่น ความเห็นแก่ตัว ที่เป็นแรงจูงใจให้มนุษย์กระทำการทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของตนเอง และการเห็นแก่ผู้อื่น ที่แสดงออกเป็นความเมตตา กรุณาอันเป็นแรงจูงใจให้เราทำเพื่อผู้อื่น เป็นต้น

2) จริยศาสตร์บรรทัดฐาน ศึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานที่กำหนดถูก ผิด ดี ชั่ว ที่เกี่ยวกับความประพฤติ และการกระทำของมนุษย์ เพื่อหาคำตอบว่า อย่างไรจึงเรียกว่ามีคุณธรรม มีเหตุผลอย่างไร จึงสรุปว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร และมนุษย์มีสิทธิและหน้าที่ทางศีลธรรมอย่างไร คำตอบที่ได้แบ่งเป็น 2 ทฤษฎีดังนี้

2.1) ทฤษฎีคุณธรรม มุ่งวิเคราะห์คุณลักษณะประจำตัวของบุคคลมากกว่าการกระทำ เฉพาะกรณี คือพิจารณาความมีคุณธรรมจากการเป็นไม่ใช่จากการกระทำในสถานการณ์เฉพาะต่าง ๆ

⁶บุญมี แทนแก้ว, *ปรัชญา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2541) หน้า 16.

พื้นฐานการวิเคราะห์ความมีคุณธรรมจึงยึดตัวผู้กระทำเป็นหลัก กล่าวคือ ถ้าตัวผู้กระทำเป็นคนดี หรือเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นปกตินิสัย เขาย่อมทำสิ่งที่ดี หรือทำสิ่งที่ถูกต้องเสมอ ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีการตรวจสอบ มีคุณธรรม อยู่ในระบบระเบียบและมีความสมดุล

2.2) ทฤษฎีหน้าที่ มุ่งวิเคราะห์ความถูกต้องทางศีลธรรมบนพื้นฐานของการกระทำ การตัดสินถูกผิดทางศีลธรรมไม่ใช่ดูที่การเป็น หรือดูว่าผู้กระทำเป็นคนอย่างไร แต่ให้ดูที่ การกระทำ คือให้ดูว่าการกระทำของเขาในกรณีหรือสถานการณ์นั้น ๆ เป็นอย่างไร ทฤษฎีนี้จึงมุ่งแสวงหาหลักการพื้นฐานของพันธะทางศีลธรรมของมนุษย์ และหลักการดังกล่าวนี้เป็นหน้าที่ที่มนุษย์มีพันธะต้องปฏิบัติ

3) จริยศาสตร์ประยุกต์ คือ ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่นำหลักการของอภิจริยศาสตร์และจริยศาสตร์บรรทัดฐานมาประยุกต์ใช้กับปัญหาต่าง ๆ ซึ่งมีหลายทฤษฎี ในที่นี้ขอยกมาเพียงบางตัวอย่าง เช่น จริยศาสตร์การแพทย์ ที่สนใจประเด็นทางจริยธรรมจากการประยุกต์ศาสตร์ทางชีววิทยาและทางการแพทย์ ประเด็นการอภิปรายคือเรื่องของชีวิตและความตาย ควรปฏิบัติอย่างไรในเรื่องดังกล่าว สิทธิของผู้ป่วย จรรยาบรรณของแพทย์ จริยศาสตร์ธุรกิจ ประเด็นการศึกษาคือความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจต่อสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ประเด็นสำคัญที่ศึกษาคือ มนุษย์มีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะบริโภคทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่ สรรพสิ่งในธรรมชาติมีคุณค่าในตัวเอง หรือมีคุณค่าเพียงเพราะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติมีสิทธิของตัวเองหรือไม่ เช่น สัตว์ต่าง ๆ มีสิทธิของสัตว์ ซึ่งเป็นสิทธิโดยธรรมชาติเท่าเทียมกับสิทธิโดยธรรมชาติของมนุษย์หรือไม่ เป็นต้น⁷

3.1.3 ขอบเขตของจริยศาสตร์

การศึกษาเรื่องคุณค่าทางจริยศาสตร์อันเกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์สามารถพิจารณาตามขอบเขตของจริยศาสตร์ที่พยายามศึกษาหาคำตอบใน 3 ประเด็น ดังนี้

1) คุณค่าการกระทำของมนุษย์ เป็นการศึกษาความหมายของค่าทางจริยธรรม อันได้แก่ ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร และศึกษาบ่อเกิดของค่าทางจริยธรรมที่เรียกว่าอภิจริยศาสตร์ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้พุดถึงธรรมชาติของค่าทางจริยธรรม คือ

- การศึกษาว่าคุณค่ามาจากไหน และมีความสำคัญอย่างไร
- คุณค่าการกระทำ ความประพฤติ พฤติกรรมของมนุษย์ที่ดีชั่ว ถูกผิด ควรไม่ควร เป็นแบบใด
- ดีชั่ว ถูกผิด คืออะไร สามารถนิยามได้หรือไม่ ถ้านิยามได้จะนิยามว่าอย่างไร
- ความดี ความชั่วมีอยู่จริงหรือเป็นเพียงกฎเกณฑ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

- และถ้าหากความดีชั่ว ถูกผิดมีอยู่จริงแล้วมีลักษณะเป็นอย่างไร

⁷ สรรเสริญ อินทรรัตน์, *จริยศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า 9-10.

2) เกณฑ์ตัดสินคุณค่าการกระทำของมนุษย์ เป็นการศึกษาหลักหรือมาตรการที่ใช้ตัดสินพฤติกรรม หรือการกระทำอย่างหนึ่งว่าดีชั่ว ถูกผิด อีกนัยหนึ่งคือ เป็นการศึกษาว่า เมื่อคน ๆ หนึ่งกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จะใช้หลักหรือมาตรการอะไรมาตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด และมีเหตุผลอย่างไรที่ใช้หลักหรือมาตรการนั้นมาตัดสิน อีกทั้ง มนุษย์นำสิ่งใดมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความถูก ความผิด หากมิได้เอาความรู้สึกส่วนตัว กฎหมาย จารีต ประเพณี หรือความเชื่อมาตัดสิน แล้วมีเหตุผลอะไรมาเป็นมาตรฐานรองรับในการตัดสินในเรื่องนั้น ๆ ว่าดีชั่ว ถูกผิด และมีเกณฑ์ตัดสินคุณค่าที่แน่นอนตายตัวหรือไม่

3) อุดมคติหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือการศึกษาว่า ชีวิตมนุษย์เกิดมาเพื่ออะไร ชีวิตที่ดีหรือชีวิตที่ประเสริฐที่มนุษย์ควรแสวงหาควรเป็นชีวิตแบบใด มนุษย์ควรใช้ชีวิตอย่างไรจึงคุ้มค่าของการเกิดมาเป็นมนุษย์ อะไรคือความดีสูงสุดซึ่งมนุษย์ควรประพฤติปฏิบัติ หรืออุดมคติอันสูงสุดของมนุษย์ควรเป็นเช่นไรและมนุษย์ควรจะทำประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะบรรลุถึงอุดมการณ์นั้นได้⁸

ตามทัศนะของนักการศึกษาไทย ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับขอบเขตของจริยศาสตร์ ดังนี้

1) ศึกษาถึงเรื่องหน้าที่ของมนุษย์ โดยถือว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาไม่ว่าชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ ล้วนแล้วแต่มีหน้าที่ที่จะต้องทำและรับผิดชอบต่อกันทั้งสิ้น เช่น บิดามารดามีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรและอบรมสั่งสอนบุตรแต่ในทางที่ดี ส่วนบุตรก็มีหน้าที่เลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านและปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ แทนท่านได้ เป็นต้น

2) ศึกษาถึงความดีอันสูงสุด ความดีสูงสุดในที่นี้หมายถึง ความเหมาะสมในหน้าที่ที่พึงกระทำก่อน หรือหน้าที่เฉพาะหน้าที่สำคัญกว่า ความรู้สึกต่อความเหมาะสมในหน้าที่นี้ จะเป็นแรงผลักดันให้เรารีบทำหน้าที่เฉพาะหน้าก่อนหน้าที่อื่น เช่น เมื่อมีหน้าที่หลายอย่างเกิดขึ้นพร้อมกัน ไม่อาจทำหน้าที่พร้อมกันได้ ต้องเลือกทำสิ่งที่มีคุณค่าดีกว่าสูงกว่า ในเมื่อมีสิ่งอันมีคุณค่าด้วยกันหลาย ๆ อย่าง ตัวอย่าง นักศึกษาคนหนึ่งมีหน้าที่เรียนหนังสือและกำลังจะเข้าสอบไล่ปลายปี ซึ่งเป็นภาคสุดท้ายของการศึกษา เขาได้รับข่าวจากทางบ้านว่า พ่อกำลังป่วยหนัก ขอให้รีบกลับบ้านด่วน เขาจะทำอย่างไรดี ความเหมาะสมในเรื่องหน้าที่อันสูงสุด จึงกำหนดได้โดยความดีอันสูงสุดของหน้าที่ที่สูงกว่า หน้าที่ที่สูงกว่าในที่นี้ก็คือ การพยาบาลพ่อซึ่งกำลังป่วยหนัก ส่วนการสอบนั้นถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญรองลงมา ดังนั้น จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์แห่งความดีสูงสุดและเป็นเรื่องของอุดมคติในชีวิตของมนุษย์

3) ศึกษาถึงอุดมการณ์อันสูงสุดของชีวิตมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เช่น การเสียสละชีพเพื่อรักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การเสียสละชีพเพื่อรักษา

⁸ พระครูสุนทรชัยทวี (ทวี สุชีโว-ตัวประโคน), “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรุทธกถาธรรมบท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2555, หน้า 17-18.

สถาบันเหล่านี้ ถือว่า เป็นอุดมการณ์อันสูงสุดของประชาชนชาวไทย และในอุดมการณ์ของลูกเสือก็มีว่า เสียชีพอย่าเสียสัตย์ โสกราตีส นักปรัชญาที่มีชื่อเสียงของกรีกยอมดื่มยาพิษเพื่อรักษาเหตุผลหรืออุดมการณ์ ซึ่งในกาลต่อมาได้มีคำกล่าวเปรียบเทียบกับ ยอมเป็นโสกราตีสที่ผอมโซ ดีกว่าเป็นคนโง่ที่อ้วนพี (คือเป็นคนมีเหตุผลและรักษาอุดมการณ์) เหตุนี้ อุดมการณ์ในชีวิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนควรปลูกฝังอบรมให้เกิดขึ้น⁹

3.1.4 เกณฑ์ตัดสินความดี-ความชั่วในทางจริยศาสตร์

เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว ผิดหรือถูกนั้น มีนักปราชญ์ทางจริยศาสตร์ได้กำหนดหลักการหรือมาตรการที่ใช้ตัดสินพฤติกรรมหรือการกระทำที่มนุษย์เรียกว่า เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1) กลุ่มสัมพัทธ์นิยม สัมพัทธ์นิยม เชื่อว่า ความดีความชั่วมิได้มีคุณค่าที่ได้อยู่ในตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น คุณค่าทางจริยธรรม หรือความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด เป็นสิ่งสัมพัทธ์ คือผันแปรตามตามสภาพการณ์และเวลา ดังนั้นการกระทำอย่างหนึ่ง เช่น การพูดปด จะถูก ผิด ดี ชั่ว ยังตอบไม่ได้จนกว่าจะทราบก่อนว่า ใครโกหกใคร โกหกทำไม โกหกแล้วเป็นอย่างไร เช่น ถ้าแพทย์โกหกคนไข้ เพื่อหวังผลดีในการรักษา การโกหกเช่นนี้ก็ถือว่าไม่ผิด สัมพัทธ์นิยมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สัมพัทธ์นิยมส่วนบุคคล และสัมพัทธ์นิยมทางสังคม (1) สัมพัทธ์นิยมส่วนบุคคล หมายถึง ความเชื่อที่ว่า ความดี ความชั่ว เป็นเรื่องส่วนบุคคล คนแต่ละคนย่อมมีความรู้สึกนึกคิดไม่เหมือนกัน การกระทำอย่างเดียวกัน คนหนึ่งอาจบอกว่าดี อีกคนหนึ่งอาจบอกว่าไม่ดีก็ได้ ในสมัยกรีกโบราณนักปรัชญาที่มีแนวคิดแบบนี้ได้แก่พวกโซพิสต์ซึ่งกล่าวว่า “มนุษย์เป็นเครื่องวัดสิ่งทั้งปวง” ซึ่งหมายความว่า จริง เท็จ ดี ชั่ว เป็นเรื่องส่วนบุคคล ใครรู้สึกว่าเป็นจริงก็จริงสำหรับคนนั้น ใครว่าเท็จก็เท็จสำหรับคนนั้น สิ่งที่ดีก็คือสิ่งที่ตรงกับความปรารถนาของคน ๆ หนึ่ง และสิ่งที่ชั่วก็คือสิ่งที่ตรงกับความเกลียดของคน ๆ นั้น ไม่มีอะไรดีชั่วในตัวเอง และไม่มีเหตุการณ์อะไรตัดสินชี้ขาดสิ่งต่าง ๆ ว่า ดี ชั่ว ได้นอกจากบุคคลเหล่านั้น (2) สัมพัทธ์นิยมทางสังคม หมายถึง ความเชื่อที่ว่าความดี ความชั่ว ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อม สังคมเป็นตัวตัดสินว่าอะไรถูกอะไรผิด เพราะความรู้สึกทางศีลธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้รับการอบรมมาจากจารีตประเพณีของสังคมที่เขาอาศัยอยู่ ความชอบไม่ชอบหรือค่านิยมของแต่ละคนไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เป็นสิ่งที่ได้รับจากสภาพแวดล้อมที่เจริญเติบโตขึ้นมา เนื่องจากสังคมมีจารีตที่แตกต่างกัน มีค่านิยมไม่เหมือนกัน ดังนั้นสิ่งที่ถือว่าดี ชั่ว ถูก ผิด จึงไม่เหมือนกัน เช่น บางสังคมชายมีภรรยาพร้อมกันได้หลายคนถือว่าไม่ผิด¹⁰

2) กลุ่มสัมบูรณ์นิยม มีทัศนะตรงข้ามกับพวกสัมพัทธ์นิยมว่า ค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งสัมบูรณ์ในตัวมันเอง ความดีความชั่วเป็นสิ่งแน่นอนตายตัว ถ้าการกระทำอันหนึ่งดี มันต้องดีเสมอโดย

⁹ ชัยวัฒน์ อัทธพัฒน์, *จริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548), หน้า 3.

¹⁰ บุญมี แทนแก้ว, *จริยธรรมกับชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2541), หน้า 109.

ไม่มีเงื่อนไข ไม่ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำนั้นว่า จะทำให้มนุษย์เป็นสุขหรือทุกข์มากขึ้น ไม่ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้ตัดสินใจ ถ้าการกระทำอย่างเดียวกัน คนหนึ่งตัดสินว่าดี อีกคนตัดสินว่าเลว ต้องมีใครใดคนหนึ่งผิดและอีกคนถูก เมื่อมีทัศนคติว่าความดี ความเลว เป็นสิ่งสัมบูรณ์แน่นอนตายตัวแล้ว พวกสัมบูรณ์นิยมจึงถือว่า เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมที่ถูกต้องสูงสุดนั้นมีเพียงเกณฑ์เดียวและเป็นเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว พวกสัมพัทธ์นิยมถือว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด เป็นอัตวิสัย เป็นเรื่องของความต่างจิตต่างใจที่แต่ละคนจะตัดสินว่าการกระทำนี้ดีหรือเลวตามความรู้สึกนึกคิดหรือตามประเพณีและค่านิยมของตน ในขณะที่พวกสัมบูรณ์นิยมถือว่าค่าความดีความชั่วมีอยู่จริงในการกระทำเป็นวัตถุวิสัย ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามการตัดสินของแต่ละคน ดังนั้นกฎศีลธรรมจึงแน่นอนตายตัว เกณฑ์ตัดสิน ถูก ผิด ดี ชั่ว จึงต้องมีเกณฑ์เดียว ศาสนาโดยทั่วไปมีทัศนคติแบบสัมบูรณ์นิยม และถือว่าเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมที่ถูกต้องที่สุดมีเพียงเกณฑ์เดียว คือ คำสอนในศาสนาตนเท่านั้น เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมอื่นใดที่ขัดแย้งกับคำสอนในศาสนาของตนย่อมเป็นเกณฑ์ที่ไม่ถูกต้อง

ลัทธิมโนธรรมสัมบูรณ์ ถือว่ามโนธรรมของแต่ละคนเป็นเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม “มโนธรรมคือ จิตสำนึกที่มีอยู่โดยธรรมชาติ และมีอยู่ในจิตใจของแต่ละคนในฐานะเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่เกิดจากความรู้อันรับรู้ผิดชอบชั่วดีและยังสามารถตัดสินใจได้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด” ลัทธิมโนธรรมสัมบูรณ์อธิบายว่า เหตุที่บางครั้งคนเราตัดสินความดี ความชั่วไม่ตรงกันทั้ง ๆ ที่มีมโนธรรมเหมือนกัน ก็เพราะว่ามโนธรรมของบางคนถูกบดบังด้วยกิเลสตัณหา ทำให้เห็นผิดเป็นชอบและมโนธรรมของคนบางคนยังพัฒนาไม่เต็มที่ ทำให้ไม่สามารถตัดสินความดีความชั่วได้ถูกต้องครบถ้วน¹¹

3) กลุ่มประโยชน์นิยม แนวคิดของกลุ่มประโยชน์นิยมเชื่อว่า ประโยชน์สุขเป็นเครื่องตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่าดีว่าชั่ว ถูกหรือผิด ชอบหรือไม่ชอบ อยู่ที่ผลที่จะได้ คือ ถ้าเราอยู่ในสถานการณ์ที่จะต้องเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตัวที่จะตัดสินก็คือ อันไหนให้ประโยชน์สุขมากกว่าถือว่าดีกว่า ประโยชน์นิยมเห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ ค่าของสิ่งอื่น ๆ นั้น ก็อยู่ที่ว่ามันพาไปสู่ความสุข ไม่มีอะไรมีค่าในตัวเองนอกจากความสุข ดังนั้นการตัดสินใจว่าอะไรดี ไม่ดี ควรไม่ควร ถูกหรือผิด จึงต้องใช้ความสุขเป็นตัวตัดสิน กล่าวคือ ถ้าสิ่งใดให้ประโยชน์มากกว่า สิ่งนั้นก็ดีกว่าและควรทำมากกว่า แต่ประโยชน์ในที่นี้มิได้หมายถึงประโยชน์สุขของผู้กระทำเอง แต่หมายถึงประโยชน์สุขของคนทั่วไป ซึ่งประโยชน์นิยมกล่าวว่า หมายถึงสิ่งที่ก่อประโยชน์สุขมากที่สุด แก่คนจำนวนมากที่สุด หลักนี้รู้จักกันในนามหลักมสุขุ ประโยชน์นิยมมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมว่าสิ่งใดดี สิ่งใดถูกต้อง ดังนี้

- สิ่งที่ให้ประโยชน์สุขยาวนานกว่า
- ถ้าไม่มีสิ่งใดดีเลือกสิ่งทีละวน้อยกว่า
- ถือประโยชน์สุขมากที่สุดของคนจำนวนมากที่สุดเป็นหลักสำคัญ

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

- ไม่ลดส่วนของตนเองให้น้อยกว่าผู้อื่น และไม่ลดส่วนของผู้อื่นให้น้อยกว่าตน ทุกฝ่ายมีประโยชน์เท่าเทียมกัน

- เจตนาในการกระทำไม่สำคัญ แต่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำสำคัญกว่า

ลัทธิประโยชน์นิยม ในทัศนะของพวกเขาประโยชน์นิยม จะมีแนวคิดที่สอดคล้องกับพวกสัมพัทธ์นิยม ในแง่ที่ถือว่าธรรมชาติของความจริงและความดีมีลักษณะไม่เด็ดขาดตายตัวภายในตัวของมันเอง แต่พวกประโยชน์นิยมจะมีทัศนะเพิ่มเติมออกไปในแง่ที่ถือว่า ดีชั่วสัมพัทธ์หรือขึ้นอยู่กับผลประโยชน์สุข หรืออีกนัยหนึ่งพวกนี้ถือว่า ความดีเป็นสิ่งเดียวกับความสุข จากการที่ถือว่าความดีเป็นสิ่งเดียวกับความสุขนี้เอง พวกนี้จึงใช้หลักมหัสข เป็นเกณฑ์ตัดสินดีชั่ว ใจความโดยสรุปของหลักมหัสขมีว่า การกระทำที่ดีที่สุดคือการกระทำที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด แต่ถ้าการกระทำใดก่อให้เกิดทั้งสุขและทุกข์ปนกัน ก็ต้องแสวงหาความสุขนั้นด้วยความรอบคอบ คือ ต้องคำนวณดูว่าความสุขหรือความทุกข์ด้านไหนจะมีมากกว่ากัน ถ้าให้สุขมากกว่าก็จะเป็นการกระทำดี และถ้า ในบางกรณีทุกการกระทำล้วนแต่ก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งสิ้น ก็จะต้องเลือกกระทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดทุกข์น้อยที่สุด เพราะในสถานการณ์ที่เลือกไม่ได้ อันที่ก่อให้เกิดความทุกข์น้อยที่สุดก็ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดเช่นกัน

นอกจากนี้แล้วพวกประโยชน์นิยมยังมีแนวความคิดต่อไปอีกว่า จาริตประเพณี กฎหมาย และหลักคำสอนของศาสนาล้วนแต่เป็นเครื่องมือนำความสุขมาสู่มวลมนุษยชาติ ดังนั้นการปฏิบัติตามสามสิ่งนี้ถือว่าไม่ได้ขัดแย้งกับหลักการของพวกประโยชน์นิยม แต่ถ้าเมื่อใดละเมิดทั้งสามสิ่งนี้ก่อให้เกิดผลประโยชน์สุขมากกว่า พวกประโยชน์นิยมจะถือว่าการละเมิดดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นการกระทำดีเช่นกัน¹²

4) กลุ่มปฏิบัตินิยม กลุ่มนี้ถือว่าการตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด เป็นต้น ต้องอาศัยผลของการปฏิบัติ ถ้าเกิดผลดีแก่การดำรงชีวิตและการงานก็เป็นสิ่งดี เป็นประโยชน์ในด้านส่วนตัว ส่วนในด้านการทำงานควรคำนึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นเพราะการปฏิบัติการทำงานนั้นด้วย หรือการปฏิบัติที่ถือว่ามีคุณค่าจริง ๆ จะต้องมีการทดสอบหรือมีการปฏิบัติก่อน จึงจะยอมรับว่ามีคุณค่าจริงและเป็นสิ่งที่ถูก ด้วยเหตุนี้นักปฏิบัตินิยมจึงกล่าวว่า “คุณค่าที่ไม่ได้รับการทดสอบ ไม่ควรจะได้รับ การประทับตราว่ามีคุณค่า และเป็นเพียงสำนวนเสนาหุ หรือเป็นคติเตือนใจของศาสนาสำหรับชีวิตประจำวันในระดับต่ำเท่านั้น”

กลุ่มปฏิบัตินิยมนี้ยังเชื่อว่า สิ่งที่ดีจะต้องดีสำหรับส่วนรวม สิ่งที่ถูกจะต้องได้รับการยอมรับของสังคมความจริงจะต้องเป็นความจริงโดยส่วนรวมหรือจะเป็นสากล และความดีก็เช่นกัน จะเป็นความดีโดยส่วนรวม ด้วยเหตุนี้ ความดีความชั่วจึงสามารถจะยึดหยุ่นได้เสมอไม่ตายตัว นั่นคือจะต้องสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสังคม ตามกาลสมัยนั้น ๆ หลักการทางจริยธรรมที่จะอำนวยประโยชน์สุข

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 110-111.

แก่สังคม หรือใช้ได้ในสังคมจะต้องยืดหยุ่นได้เสมอ ด้วยเหตุนี้คุณค่าทางจริยธรรมก็คือการทดสอบว่าใช้ได้จริง ใช้ประโยชน์ได้จริงตามสมมติฐานที่ได้วางไว้ และประโยชน์สุขนั้นจะต้องเป็นประโยชน์สุขของส่วนรวมและเป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย¹³

5) กลุ่มบริสุทธิชนนิยม กลุ่มนี้เชื่อว่า เจตนาดีเป็นเครื่องตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่าอะไรดี อะไรถูกต้อง ถ้ากระทำด้วยเจตนาดี ถือว่าเป็นการกระทำดี เป็นการกระทำที่ถูกต้อง โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลว่าจะเป็นอย่างไร ในทางตรงกันข้าม ถ้าเจตนาไม่ดี ย่อมเป็นการตัดสินได้ว่าเป็นการกระทำที่ชั่ว ไม่ดี คุณค่าทางจริยธรรมย่อมมีความแน่นอนตายตัว และมีอยู่จริงในตัวของมันเอง โดยไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขใด ๆ เช่น บุคคล สังคมหรือสถานที่ เป็นต้น ความดีนี้ไม่ว่าจะปฏิบัติเมื่อใด สถานที่ใด ในโอกาสใด ย่อมเป็นความดีทั้งนั้น อิมมานูเอล ค้านท์ ผู้ก่อตั้งทฤษฎีนี้กล่าวว่า “การกระทำที่ดีคือการกระทำด้วยเจตนาดี และการกระทำด้วยเจตนาดีนี้เอง หมายถึง การกระทำตามหน้าที่” ดังนั้นการกระทำที่ดีคือการกระทำตามหน้าที่นั่นเอง โดยไม่ต้องหวังผลตอบแทนใด ๆ นั่นคือทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ไม่ใช่ทำหน้าที่เพื่อสิ่งอื่นหรือวัตถุอื่น แม้จะเป็นทางรูปธรรมหรือ นามธรรม เช่น ทหารเข้าสู่สงคราม ถ้ามีศัตรูมารุกรานก็จำเป็นต้องฆ่าศัตรูนั้น หรือเพชรฆาตที่มีหน้าที่ประหาร ชีวิตนักโทษ (ฆ่านักโทษ) ก็เป็นการกระทำตามหลักจริยธรรม เป็นการกระทำที่ถูกต้อง เพราะเขาได้กระทำตามหน้าที่ของเขาแล้ว แต่แนวคิดของค้านท์จะแตกต่างไปจากพวกสัมบูรณ์นิยมในแง่ที่ถือเอาเจตนาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินดีชั่ว โดยถือว่า การทำดีคือการทำโดยเจตนาดี แต่คำว่าเจตนาดีตามความหมายของค้านท์จะมีความหมายแตกต่างออกไปจากของคนทั่วไป ตามความหมายของคนทั่วไปเมื่อเอ่ยคำว่า เจตนาดี จะหมายถึงความปรารถนาดี หรือตั้งใจที่จะให้เกิดผลในทางที่ดี เจตนาดีในที่นี้จะมีค่าเท่ากับใช้ผลที่ได้เป็นเครื่องวัดการกระทำ เหมือนที่ศนะของพวกประโยชน์นิยมนั่นเอง ส่วนคำว่าเจตนาดีตามความหมายของค้านท์หมายถึง การทำตามหน้าที่ โดยไม่นำเอาอารมณ์หรือความรู้สึกใด ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับกรกระทำนั้น การทำหน้าที่นั้นจะต้องเกิดจากความสำนึกของเหตุผลล้วน ๆ และเป็นการทำงานที่โดยไม่มุ่งหวังสิ่งใดเป็นเงื่อนไขตอบแทน (ทำหน้าที่โดยไม่มีเงื่อนไข ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่เท่านั้น) ค้านท์เรียกการทำงานที่เพื่อหน้าที่ดังกล่าวนี้ว่าเป็นการทำตามคำสั่งเด็ดขาด¹⁴

สรุปว่า กลุ่มบริสุทธิชนนิยม มีทัศนะว่า ความดีความชั่วมีลักษณะเด็ดขาดแน่นอนตายตัวของมันเอง และเครื่องมือที่ใช้ตัดสินดีชั่วคือ เจตนาดี หมายถึงการทำตามหน้าที่ที่ออกมาจากคำสั่งเด็ดขาด และสามารถจงใจให้กลายเป็นกฎสากลได้

6) กลุ่มอัตถิภาวนิยม กลุ่มนี้เชื่อว่า คุณค่าพื้นฐานทางจริยธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาเอง ด้วยการเลือกในสิ่งที่มีความรับผิดชอบเป็นพื้นฐาน ไม่มีเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมที่แน่นอนตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับบุคคลแต่ละคนในสถานการณ์เฉพาะหน้าของตนเอง ที่จะใช้เสรีภาพในการตัดสิน

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111-112.

หรือเลือกกระทำได้ แต่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เพราะบุคคลมีเสรีภาพในการจะเลือกทำอย่างไรหรือทำอะไรก็ได้ ดังนั้น ชาร์ต จึงกล่าวว่า “มนุษย์เป็นผู้กำหนดชนิด กำหนดการใช้ และกำหนดคุณค่าให้แก่ทุก ๆ สิ่ง” เนื่องจากมนุษย์เกิดมาด้วยความว่างเปล่า ไม่มีอะไรมาก่อน จึงมีอิสระและเสรีภาพที่จะเลือกทุกอย่างทุกอย่างให้แก่ตนเอง เช่น ตนจะทำอะไรหรือไม่ทำอะไร ตนจะเป็นอะไรหรือไม่เป็นอะไร เป็นต้น เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะเลือกเอาแต่สิ่งที่ดีงามกว่าหรือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตน การเลือกก็เป็นการยอมรับหรือยืนยันในคุณค่าของสิ่งที่ตนเลือกนั้น เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมจะไม่เลือกในสิ่งที่เลวกว่า ด้วยเหตุนี้เอง ชาร์ตจึงได้กล่าวว่า “ไม่มีสิ่งใดจะดีสำหรับเรา ถ้าสิ่งนั้นไม่ดีสำหรับคนอื่นด้วย” ดังนั้นสิ่งที่มนุษย์เลือกจึงเป็นสิ่งที่ดีสำหรับตัวเขา และจะต้องเป็นสิ่งที่ดีสำหรับผู้อื่นด้วย และก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอีกด้วย มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อทางเลือกของตน ในการเลือกอะไร มนุษย์จะต้องคำนึงถึงเหตุ 2 ประการ คือ (1) คำนึงในสิ่งที่จะต้องรับผิดชอบต่อทางเลือก การคำนึงชนิดนี้จะสงบลงได้เมื่อมนุษย์เลือกได้สิ่งที่ดีเรียบร้อยแล้ว (2) คำนึงในสิ่งที่เลือกผิด การคำนึงชนิดนี้จะสงบลงได้ต่อเมื่อมนุษย์เราได้พยายามเลือกใหม่ จนกระทั่งการเลือกใหม่นั้นเป็นการเลือกได้ในสิ่งที่ตนพอใจ¹⁵

สรุปว่า กลุ่มอัตถิภาวนิยม มีทัศนะว่า คุณค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาเอง โดยอาศัยความรับผิดชอบเป็นพื้นฐาน ไม่มีเกณฑ์ทางจริยธรรมที่แน่นอนตายตัว แต่มนุษย์เป็นผู้สร้างเกณฑ์ขึ้นมาเองโดยอิสระ และอาศัยเสรีภาพ โดยทำแต่ในสิ่งที่ดีและมีคุณค่าแก่ตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด

3.1.5 จุดมุ่งหมายของชีวิตในทางจริยศาสตร์

ในหัวข้อนี้ จะกล่าวถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิตตามหลักจริยศาสตร์ ซึ่งปัญหาเรื่องเป้าหมายสำคัญสำหรับมนุษย์ในทางจริยศาสตร์ เรียกว่า Summun Bonum ซึ่งอาจศึกษาได้จาก 3 ทฤษฎี คือ สุขนิยม อสขนิยม และมนุษยนิยม ซึ่งแต่ละทฤษฎีก็มีแนวคิดในเรื่องนี้แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1) สุขนิยม คือ ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่มีแนวคิดว่า ความสุขสบายทางประสาทสัมผัสเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตที่มนุษย์ควรแสวงหา ไม่มีสิ่งใดที่มนุษย์ต้องการนอกจากความสุข ดังนั้น ความสุขตามทัศนะของสุขนิยม จึงเป็นความสุขแบบอิงอาศัยเนื้อหนังมังสา และการแสวงหาความสุขของมนุษย์ ก็มี 2 ด้าน คือ ด้านแสวงหาสภาพความเจ็บปวดมีความทุกข์ และด้านแสวงหาความรู้สึกรู้สึกสบาย ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปของแนวคิดสุขนิยม มีดังนี้คือ (1) เน้นความสุขทางกายว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด (2) ถือว่าความสุขจบในตัวเอง มิได้เป็นมรรควิธีนำไปสู่สิ่งอื่นต่อไปอีก (3) ความสุขเป็นสิ่งสุดท้ายที่มนุษย์แสวงหา เป็นเป้าหมายที่แสวงหา (4) การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรม เป็นมรรควิธีให้ได้มาซึ่งความสุขโดยมีความทุกข์น้อยที่สุด¹⁶

¹⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 113.

¹⁶ พระเทวิน เทวินโท, *แก่นพุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, 2549), หน้า 148.

แนวคิดทฤษฎีสุนิยม แบ่งออกเป็น 2 แนวคิดย่อย คือ

(1) สุนิยมแบบอัตนิยม แนวคิดสุนิยมแบบนี้ เน้นความสุขทางประสาทสัมผัสของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ โดยสอนว่าบุคคลควรแสวงหาความสุขทางกายให้แก่ตัวเองให้มากที่สุด โดยไม่ต้องคำนึงถึงบุคคลอื่น หน้าที่อันจะพึงมีต่อผู้อื่นก็ต่อเมื่อสามารถจะนำความสุขมาสู่ตัวเอง ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม ถ้าไม่อาจนำความสุขมาให้ตนเลย ก็ไม่จำเป็นต้องไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้อื่น นักคิดที่เป็นตัวแทนของสุนิยมแบบนี้ เช่น อาริสติปปัส ซึ่งเป็นนักคิดสุนิยมคนแรกในประวัติศาสตร์ เป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิไซเรนิกเขามีแนวคิดที่ว่า ความสุขสบายคือสิ่งเดียวที่ควรแสวงหา สิ่งทุกอย่างจะถือว่าดีวัดกันด้วยความสุข ซึ่งหมายถึงความสุขทางกายหรือความสุขทางประสาทสัมผัส และอีกทั้งต้องเป็นความสุขที่กำลังได้รับอยู่ในขณะปัจจุบันเท่านั้น ถือว่าเป็นความสุขที่มีค่ามากกว่าความสุขในความทรงจำในอดีต หรือความสุขที่คาดหมายว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากนี้ อาริสติปปัส ยังสอนให้บุคคลหาความสุขแบบเข้มข้นที่สุดด้วย ถ้ายิ่งเข้มข้นก็ยิ่งมีความสุขมากขึ้น และยังถือว่าความสุขทางกายหรือความสุขทางประสาทสัมผัสน่าพึงพอใจกว่าหรือมีค่ามากกว่าความสุขทางใจ เอพิคิวรัส เป็นนักคิดกรีก ผู้ให้กำเนิดลัทธิเอพิคิวเรียน ซึ่งมีลักษณะเป็นสสารนิยม ที่ถือว่าสสารหรือวัตถุเท่านั้นเป็นจริง วิญญาณของมนุษย์ก็มีลักษณะเป็นสสาร จึงมีการแตกดับ ไม่มีโลกหน้าที่มนุษย์จะได้รับการพิจารณาว่าดีหรือชั่ว ความดีและความชั่วที่คนเชื่อกันเป็นสิ่งสมมติ สิ่งที่เป็นจริงก็คือความสุขและความทุกข์ที่มนุษย์ได้รู้จักและประสบในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ขณะที่มีชีวิตอยู่จึงควรแสวงหาความสุขให้แก่ตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะมีโอกาสทำได้ คือ จะสอนให้บุคคล จงกิน จงดื่ม และหาความสุขสำราญ (เสียแต่ในขณะนี้) เพราะพรุ่งนี้เราก็ตาย การแสวงหาความสุขตามทัศนะของเอพิคิวรัส เกิดจากแรงปรารถนา 2 ประการ คือ (1) แรงปรารถนาตามธรรมชาติที่เกิดจากความจำเป็นของชีวิต เป็นความอยากที่เกิดตามธรรมชาติและเป็นสิ่งจำเป็น เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค (2) แรงปรารถนาที่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิต แบ่งออกเป็นแรงปรารถนาที่เป็นไปตามธรรมชาติ แต่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิต เช่น ความต้องการทางเพศ และแรงปรารถนาที่มีได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติและไม่มีจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ เช่น ของฟุ่มเฟือยต่าง ๆ เกียรติยศ ชื่อเสียง ความหรูหรา เป็นต้น¹⁷ ในทัศนะของเอพิคิวรัส ชีวิตที่อยู่อย่างเรียบง่ายตามความจำเป็นและสงบ เป็นชีวิตที่ดีประเสริฐ มนุษย์ไม่ควรตกเป็นทาสของสิ่งใด ปลีกตัวจากสังคมเพื่อความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง

(2) สุนิยมสากล แนวคิดสุนิยมแบบนี้ เน้นความสุขของทุก ๆ คนในสังคม มิได้มุ่งเน้นแต่ความสุขของบุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยเฉพาะ นักคิดที่เป็นตัวแทนของสุนิยมแบบนี้ เช่น เจเรมี เบ็นธัม เป็นนักคิดชาวอังกฤษ ผู้ให้กำเนิดลัทธิประโยชน์นิยม เขามีทัศนะว่า การกระทำทุกอย่างของมนุษย์มี

¹⁷ พระมหากันต์ วาฒนวิโส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องเกณฑ์การตัดสินใจทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่านักกับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2537, หน้า 12.

เป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่ความสุข ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม มนุษย์ควรหลีกเลี่ยงความทุกข์ ความเจ็บปวด สร้างความสุขให้เกิดมีมากที่สุด ดังนั้น ในการเลือกกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างรอบคอบ จึงควรพิจารณาให้รอบคอบว่า การกระทำนั้น จะให้ผลเป็นความสุขหรือความทุกข์ ถ้าเป็นความสุขก็สมควรทำ แต่ถ้าให้ความทุกข์ก็สมควรหลีกเลี่ยงเสีย ถ้าในกรณีที่มันให้ทั้งความสุขและความทุกข์ทั้งสอง ก็ควรคำนวณดูว่าให้อย่างไรหนามากกว่ากัน และในการคะแนนแนวโน้มการกระทำ ก็ควรหักลบกันระหว่างความสุขและความทุกข์ที่การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดทั้งในทางตรงและทางอ้อม¹⁸

2) อสุขนิยม คือ แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ถือว่า ความสุขโดยเฉพาะความสุขทางกาย มิใช่สิ่งที่ดีที่สุดของชีวิตมนุษย์ แต่มีสิ่งอื่น คือ ความรู้ (ปัญญา) และความสงบของจิตใจ (วิมุตติ) ซึ่งเป็นความสุขทางจิตใจ มีค่ามากกว่าความสุขกายนั้น ในทัศนะของอสุขนิยม การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้ามนุษย์มีแต่แสวงหาความสุขสบายทางกาย จึงเสนอความคิดว่า เป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์มิใช่ความสุขภายนอก อันเกิดจากการหาวัตถุมาเสพ ประนเปรอความต้องการของตนหรือสังคม แต่คือความสุขภายใน คุณค่าของชีวิตมนุษย์อยู่ที่การรู้ความจริงและการมีจิตใจสุข สงบ เยือกเย็น¹⁹ แนวคิดตามทฤษฎีนี้ แบ่งเป็น 2 แนวคิดย่อย คือ ปัญญานิยมและวิมุตตินิยม

(1) ปัญญานิยม คือ แนวคิดที่ถือว่า ปัญญา (ความรู้) เป็นสิ่งที่ดีที่สุดและมีค่าในตัวเอง ความสุขเป็นเพียงมรรควิธีที่จะนำไปสู่กิจกรรมทางปัญญาเท่านั้น ปัญญาในทัศนะของปัญญานิยมต้องเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ เป็นสัจธรรม และอมตะ ไม่เกี่ยวข้องกับความต้องการทางกาย มีใจที่สงบ ไม่แก่งแย่งแข่งขัน สรรูปก็คือ ปัญญานิยมมุ่งการค้นหาคำปัญหา หรือการแสวงหาความจริงที่เป็นสิ่งประเสริฐสำหรับชีวิต นักคิดที่เป็นตัวแทนของปัญญานิยม เช่น โสกราตีส มีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนต้องการทำความดี แต่เหตุที่ทำให้เขาทำความชั่ว ก็เพราะว่าไม่รู้ โสกราตีสกล่าวว่า “ไม่มีผู้ใดทำผิดโดยสมัครใจ” นั่นก็คือว่าโสกราตีสเชื่อว่า คนทุกคนมีแนวโน้มที่จะทำความดี แต่ขาดความรู้ คือไม่รู้ว่าจะอะไรดี อะไรไม่ดี ความรู้ซึ่งหมายถึงความรู้ตัวเอง จึงเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่มนุษย์ต้องการคือการรู้ตัวเองในฐานะเป็นมนุษย์ ถ้าเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์อย่างแท้จริง ก็จะเข้าใจได้ดีว่า ในฐานะที่เป็นมนุษย์เราควรทำอย่างไร ความรู้ในทัศนะของปัญญานิยม มี 2 ประการ คือ (1) ความรู้ที่เกี่ยวกับความจริงของโลกภายนอก เช่น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งช่วยให้มนุษย์มีความสุขสำราญและช่วยให้มนุษย์แสพความพึงพอใจสนองร่างกาย (2) ความรู้เพื่อความรู้ เป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

(2) วิมุตตินิยม คือแนวคิดที่ถือว่า ความสุขสบายมิใช่สาระของชีวิต ความสงบทางใจต่างหากมีคุณค่ามากกว่า ดังนั้น จึงถือว่าสิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหาคือความสงบของจิตที่ปราศจากทั้งความสุขและความทุกข์ ความสงบของจิตจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการระงับความอยากเสีย เมื่อไม่หวังอยาก

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

¹⁹ พระเวทิน เทวินโท, *แก่นพุทธจริยศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า 148.

ได้อะไร ก็ไม่มีโอกาสเป็นสุขเพราะสมหวัง หรือเป็นทุกข์เพราะผิดหวัง ชาววิมุตตินิยมถือว่าต้นเหตุของความทุกข์ ก็คือความอยากแล้วไม่สมอยาก ซึ่งเป็นตัวก่อให้เกิดความทุกข์ขึ้น วิธีป้องกันไม่ให้เกิดความไม่สมอยากทำได้ 2 วิธี คือ (1) ดิ้นรนแสวงหาสิ่งที่ตนอยากได้ให้ครบถ้วนจนสมอยาก (2) ขจัดความอยากให้หมดไปหรือลดให้เหลือน้อยที่สุด ยิ่งมีความอยากน้อยเท่าใด โอกาสที่จะไม่สมอยากก็น้อยลงเท่านั้น ถ้าไม่มีความอยากเลย ก็จะไม่ทุกข์เลย²⁰

ความสุขและความทุกข์ในทัศนะของวิมุตตินิยมมาควบคู่กันเสมอ ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ถ้าบุคคลยังต้องการอยากได้ความสุข ก็จะได้ความทุกข์ตามมา เมื่อสุขกับทุกข์เป็นของคู่กัน จึงไม่ควรแสวงหาความสุข เพราะจะทำให้เกิดความทุกข์ตามมา แต่สิ่งที่ควรแสวงหา ก็คือ ความสงบสุข ของจิตที่ปราศจากความสุขและความทุกข์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งมีค่าที่สุดสำหรับมนุษย์

3) มนุษยนิยม เป็นลัทธิที่แย้งต่อสุขนิยมและอสุขนิยม ยืนยันทัศนะที่เป็นกลางระหว่างแนวคิดทั้ง 2 กล่าวคือ ขณะที่สุขนิยมให้ความสำคัญกับร่างกาย ถือว่าความสุขและความสำราญทางร่างกายเป็นจุดหมายของชีวิต การกระทำทุกอย่างของมนุษย์มีจุดหมายอยู่ที่ความสุขสบาย ส่วนอสุขนิยมก็ให้ความสำคัญกับปัญญา (ความรู้) และความสงบของจิต ที่เป็นเรื่องของจิตวิญญาณ เหยียดหยามความสุขทางกายว่าเป็นของต่ำ เหตุเพราะสัตว์ก็สามารถมีความสุขได้เช่นเดียวกับมนุษย์ แต่มนุษย์นิยมมองว่า ทั้งสุขนิยมและอสุขนิยมต่างก็มองโลกแบบสุดโต่งไปคนละด้าน เป็นแนวคิดที่แคบเกินไป จึงเสนอว่ามนุษย์มีทั้งร่างกายและจิตวิญญาณมีความสำคัญพอ ๆ กัน เพราะถ้าขาดอย่างหนึ่งอย่างใดมนุษย์ก็ไม่อาจมีอยู่ได้ ถ้าร่างกายปราศจากวิญญาณก็จะเป็นเหมือนท่อนไม้ท่อนหนึ่ง และจิตวิญญาณก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากร่างกาย ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับร่างกายและจิตใจอย่างเท่าเทียมกัน ความสุขสบายเป็นอาหารทางร่างกายฉันใด ความรู้จริงและความสงบทางจิตใจก็เป็นอาหารทางใจฉันนั้น มนุษย์จึงควรมองชีวิตให้รอบด้าน แทนที่จะมองเพียงด้านเดียว เพราะการมองด้านเดียว ทำให้ทัศนคติของตนแคบ จะส่งผลให้การใช้ชีวิตของมนุษย์นั้นแคบไปด้วย แต่ทางที่ถูกมนุษย์ควรมองชีวิตในทัศนะของสุขนิยมและอสุขนิยม คือ ปัญญานิยมและวิมุตตินิยม ด้วยเหตุนี้ในเรื่องสิ่งมีค่าหรือสิ่งประเสริฐของชีวิต มนุษย์นิยมจึงถือว่า ทั้งความสุข ปัญญา (ความรู้) ความสงบทางจิต การชื่นชมศิลปะ มิตรภาพ เสรีภาพ เป็นต้น ต่างก็มีค่าในตัวเอง ไม่มีอะไรมีค่าสูงสุด มนุษย์ควรแสวงหาสิ่งใด ๆ อันจะสามารถตอบสนองความต้องการของตนในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ก็ต้องรู้จักควบคุมความต้องการให้อยู่ในระดับพอเหมาะพอดีและเหมาะสม ไม่เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง ต้องทำให้สมดุลกัน จึงจะเป็นการใช้ชีวิตที่รอบคอบที่สุด²¹

²⁰ พระมหากันต์ วทฒนวิโส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่านักบวชในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)”, อ้างแล้ว, หน้า 12.

²¹ พระเทวิน เทวินโท, *แก่นพุทธจริยศาสตร์*, อ้างแล้ว, หน้า 149.

สรุปความว่า คุณค่าของชีวิตในทัศนะของสุขนิยม อสุขนิยมและมนุษยนิยม จะเห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตของมนุษย์บรรลุถึงชีวิตที่มีค่าที่น่าปรารถนา ในทัศนะของสุขนิยม ความสุขคือความสุขสบาย แบ่งเป็น (1) สุขนิยมของอาริสติปปุส ซึ่งถือว่าความสุขคือความสบายทางกาย หรือทางประสาทสัมผัสที่เข้มข้นที่สุดและเป็นความสุขเฉพาะหน้า ดังนั้นชีวิตของมนุษย์จะเป็นชีวิตที่มีค่าก็ต่อเมื่อมนุษย์ผู้นั้นมีความสุขสบายทางกายเฉพาะหน้าที่เข้มข้นที่สุดหรือมีความสุขสนุกสนาน (2) สุขนิยมของเอพิคิวรุส ซึ่งถือว่า ความสุข คือความสุขสบายทางกายและทางใจ โดยมุ่งให้แสวงหาความสุขสบายระยะยาวหรือความสุขสบายที่จะไม่นำมาซึ่งความทุกข์ภายหลัง ซึ่งต้องอาศัยความรอบคอบและการมองการณ์ไกล เหตุนี้ชีวิตของมนุษย์จะเป็นชีวิตที่มีค่า ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีความสุขสบายระยะยาว (3) ขณะที่สุขนิยมของเบ็นธัมมองว่า ความสุขคือความสะดวกสบายของคนหมู่มาก ถ้าจะมีทุกข์จากการกระทำของตน ก็มีน้อยที่สุด เพราะฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์จะเป็นชีวิตที่มีค่าก็ต่อเมื่อการกระทำของมนุษย์ผู้นั้นสร้างประโยชน์สุขแก่ส่วนใหญ่มากที่สุด

ในทัศนะของอสุขนิยม ความสุข คือ การมีความรู้จริง (ปัญญา) หรือความสงบทางจิต แบ่งออกเป็น (1) ปัญหานิยม ซึ่งถือว่า ความสุขคือการมีปัญญา ความรู้จริง ดังนั้นชีวิตของมนุษย์จะเป็นชีวิตที่มีค่าก็ต่อเมื่อมนุษย์ผู้นั้นมีกิจกรรมทางปัญญาหรือมีความรู้จริง (2) วิมุตตินิยม ซึ่งถือว่า ความสุขคือความสงบของจิตใจ ดังนั้น ชีวิตของมนุษย์จะเป็นชีวิตที่มีค่าก็ต่อเมื่อมนุษย์ผู้นั้นมีจิตใจที่สงบปราศจากสุขและทุกข์²²

ในทัศนะของมนุษยนิยม ความสุข คือ การตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจอย่างสมดุลกัน ดังนั้นชีวิตของมนุษย์จะเป็นชีวิตที่มีค่าก็ต่อเมื่อมนุษย์ผู้นั้นได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจในระดับสมดุล ไม่ละเลยด้านใดด้านหนึ่งไป²³

3.1.6 ขอบเขตของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยพบว่าขอบเขตของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเมืองคัมภีร์ประกอบหรือขอบเขตอันเป็นอุดมการณ์สำคัญอยู่ 2 ประการดังนี้

1) อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมมนุษย์โดยตรง กล่าวคือ พระพุทธศาสนาได้วางหลักการปฏิบัติตนของบุคคลในสังคมที่พึ่งมีต่อกัน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเน้นการอยู่ร่วมกันในสังคมภายใต้หลักการเอาใจเขามาใส่ใจเราและเอาใจเราไปใส่ใจเขา ซึ่งเป็นการสอนให้คนยอมรับความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นเช่นเดียวกับตน และปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเห็นอกเห็นใจประนีประนอมซึ่งกันและกัน อันเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นำมาซึ่งความสงบสันติของสังคมมนุษย์

²² พระมหากันต์ วทฒนวิโส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่านักบวชในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)”, อ้างแล้ว, หน้า 13.

²³ ชัยวัฒน์ อัทพัฒน์, *จริยศาสตร์*, อ้างแล้ว, หน้า 13-14.

จากการที่ทรงเน้นหลักการอยู่ร่วมกันโดยมีความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน นี้เอง บรรดาคำสั่งสอนที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเกือบทั้งสิ้น อาทิเช่น หลักเบญจศีล-เบญจธรรม กฎแห่งกรรม ฆราวาสธรรม กุศลมูล-อกุศลมูล อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 กฎของปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงแนวคิดไปถึงสภาพแวดล้อม สัตว์ดิรัจฉาน และเทวดา อันเป็นเพื่อนร่วมสังสารวัฏอีกด้วย จะเห็นได้จากในวินัยของพระสงฆ์พระองค์ทรงวางหลักการในการปฏิบัติตนต่อสิ่งเหล่านี้อย่างถูกต้องไม่เบียดเบียนซึ่งและกัน หรือการใช้ปัจจัย 4 ก็ให้พึงใช้เท่าที่จำเป็นเอา สารมากกว่าที่ยึดติดในรูปแบบอันเป็นความฟุ่มเฟือย เป็นต้น

2) อุดมการณ์ที่จะทำให้เกิดความเป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบหรือมนุษย์ในอุดมคติ ซึ่งเป็นกล่าวถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หลักการทางพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์มิใช่เป็นผลผลิตของสสารล้วนๆ และก็มีใช้เป็นผลงานสร้างสรรค์ของพระเป็นเจ้า ดังนั้นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ก็หาได้อยู่ที่วัตถุทรัพย์สินเป็นตัวกำหนด เช่นที่พวกวัตถุนิยมยึดถือกันไม่ หรืออยู่ที่การกำหนดมาจากพระเป็นเจ้า ดังที่พวกเทวนิยมยึดถือกันก็หาไม่ แต่อยู่ที่การกระทำของมนุษย์ตลอดจนผลงานของชีวิตที่เป็นคุณต่อมนุษย์ด้วยกันภายใต้หลักจริยศาสตร์ จริยธรรมคือการไม่ทำความชั่ว การประกอบคุณความดี และการทำให้บริสุทธิ์ตามแนวของพระพุทธศาสนา คือ การไม่ทำความชั่ว การประกอบแต่คุณงามความดี และทำให้บริสุทธิ์ การกระทำที่ประกอบด้วยคุณสมบัติทางจริยศาสตร์เหล่านี้เท่านั้น คือตัวกำหนดคุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

ทั้งนี้ด้วยเหตุว่าหลักการทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นกรรมวาท คือยึดถือการกระทำและความรับผิดชอบของมนุษย์ ในฐานะที่เป็นผู้มีเจตจำนงอิสระในการกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตัวของมนุษย์เอง และปฏิเสธระบบจริยศาสตร์สุดโต่งสองสายคือ สายวัตถุนิยมและสายเทวนิยม เพราะตามหลักการของพระพุทธศาสนา แนวคิดทั้งสองสายนี้ไม่ได้ถือว่ามนุษย์คือศูนย์กลางแห่งคุณค่าทั้งปวง หรือคุณค่าของมนุษย์มิได้อยู่ที่ตัวของมนุษย์เองโดยความพยายามของมนุษย์²⁴

3.1.7 ระดับของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้จัดระเบียบของการดำเนินชีวิตสำหรับพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป เพื่อความผาสุกในชีวิตปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนการมีชีวิตที่ราบรื่น ดังนั้น ระดับของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาจึงแบ่งลำดับตามความสามารถและเหตุผลของบุคคลได้ 3 ระดับ ดังนี้

ในระดับโลกียธรรมหรือธรรมสำหรับฆราวาสทั่วไปจัดไว้ดังนี้

1) ระดับต้น เป็นจริยศาสตร์เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม มีหลักธรรมสำคัญ ๆ ดังนี้คือ ศีล 5 ธรรม 5 ทิศ 6 เป็นต้น

²⁴สิทธิ์ บุตรอินทร์, *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น*, (เอกสารประกอบการบรรยาย, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522), หน้า 148.

2) ระดับกลาง เป็นจริยศาสตร์เพื่อการขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมที่สูงขึ้น หลักธรรมคือศีล 8 หรืออกุศลกรรมบถ 10

ในระดับที่สูงขึ้นหรือโลกุตตรธรรม ซึ่งเป็นการพัฒนาจิตเพื่อก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพานนั้นได้จัดแบ่งไว้ดังนี้

3) ระดับสูง เป็นจริยศาสตร์เพื่อพัฒนาตนไปสู่ความเป็นอริยชน หลักธรรมที่สำคัญ คือ มรรคมีองค์ 8²⁵

สรุปว่า ในทางพระพุทธศาสนา ได้วางระดับของจริยศาสตร์ไว้ 3 ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลาง สำหรับเป็นข้อปฏิบัติของฆราวาสผู้ครองเรือนได้ยึดถือเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และจริยศาสตร์ระดับสูง สำหรับผู้ออกบวชหรือผู้ที่ต้องการความหลุดพ้นจากทุกข์ได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา

3.1.8 เกณฑ์ตัดสินความดี-ความชั่วในทางพระพุทธศาสนา

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาการกระทำที่มีค่าเป็น ดี ชั่ว ถูก ผิด เรียกว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ดีก็เรียกว่า กรรมดี (กุศลกรรม) ถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ชั่วก็เรียกว่า กรรมชั่ว (อกุศลกรรม) และถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาไม่ดีไม่ชั่วมิเรียกว่า กรรมไม่ดีไม่ชั่ว (อัปยาคตกรรม)

การที่มนุษย์สามารถพัฒนาปัญญาจนสามารถเห็นหรือเข้าใจสังขธรรมตรงกันได้ ก็เพราะว่าสังขธรรมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในธรรมชาติ หรือมียู่แล้วตามกฎธรรมชาติ และดี ชั่ว ถูก ผิด ก็เป็นสังขธรรมอย่างหนึ่งที่มีอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติเช่นกัน (มียู่ในฐานะเป็นเจตสิกหรือคุณสมบัติของจิต ซึ่งทำงานตามกฎจิตนิยมบวกกรรมนิยม) ดังนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถค้นพบ เข้าใจ หรือเห็นตรงกันได้ด้วยปัญญา และเนื่องจากพุทธศาสนากล่าวว่า กฎจริยธรรมมาจากกฎธรรมชาติ การกระทำที่มีความหมายเป็นดี ชั่ว ถูก ผิดในทางจริยธรรมจึงสัมพันธ์กับกฎธรรมชาติหรือกฎอิทัปปัจจยตา คือกฎของความเป็นเหตุปัจจัยที่ครอบคลุมทุกสิ่งในธรรมชาติ ซึ่งกฎอิทัปปัจจยตานี้ อาจจำแนกเป็นกฎย่อยได้อีก ดังนี้

1) อุตุนิยาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือกฎความเป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวกับสสารพลังงานทั้งหมด เทียบได้กับกฎเกณฑ์ทั่วไปทางฟิสิกส์ กฎดังกล่าวนี้ควบคุมความเป็นเหตุปัจจัยหรือความเป็นระเบียบสม่ำเสมอในโลกของสสารพลังงาน การแปรสภาพของสสารวัตถุ ความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล สภาพความเป็นไปของลมฟ้าอากาศ เป็นต้น

²⁵ วติน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ธรรมดา 2549), หน้า 37.

2) พินิยาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตหรือกฎความเป็นเหตุปัจจัยของสิ่งมีชีวิต เทียบได้กับกฎเกณฑ์ทั่วไปในทางชีววิทยา กฎดังกล่าวนี้ควบคุมความเป็นเหตุปัจจัย หรือความเป็นระเบียบสม่ำเสมอในโลกของสิ่งมีชีวิต เช่น การถ่ายทอดทางพันธุกรรม กลไกทางชีวภาพของพืชและสัตว์

3) จิตนิยาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับจิต การทำงานและแสดงพฤติกรรมของจิตที่เป็นไปอย่างมีระเบียบสม่ำเสมอ เช่นเมื่อจิตมีกิเลส จิตย่อมเศร้าหมองเสมอ เมื่อจิตไม่มีกิเลส จิตย่อมผ่องใสเสมอ เป็นต้น

4) กรรมนิยาม ได้แก่ กฎแห่งกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำของมนุษย์ ซึ่งกำหนดว่า การกระทำที่ดี ย่อมก่อให้เกิดผลดี การกระทำที่ชั่วย่อมก่อให้เกิดผลชั่ว

5) ธรรมนิยาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่สิ่งที่กล่าวถึงข้างต้น หมายถึงกฎความเป็นสาเหตุและผลของสรรพสิ่งตามกฎ 4 ข้อนั้นด้วย และเกี่ยวกับสิ่งอื่นที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของกฎธรรมชาติ 4 ข้อนั้น (ถ้าหากจะมีอยู่)

ในทัศนะของพุทธศาสนา การกระทำที่ดีหรือชั่วสัมพันธ์โดยตรงกับกฎธรรมชาติ 2 กฎ คือ จิตนิยาม กับ กรรมนิยาม กล่าวคือ ถ้าจิตคิดดีย่อมทำให้เกิดการกระทำที่ดี และการกระทำที่ดี ย่อมส่งผลย้อนกลับให้จิตเกิดความสุขและดีงามยิ่งขึ้น จิตซึ่งเป็นสุขและดีงามยิ่งขึ้นก็จะทำให้เกิดการกระทำที่ดีงามหรือมีคุณธรรมจริยธรรมที่เข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ จนบรรลุความเต็มเปี่ยมของความดีก็คือความมีอิสรภาพจากพันธนาการของกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าจิตคิดชั่วก็ย่อมนำไปสู่การกระทำที่ชั่ว และส่งผลย้อนกลับเป็นความทุกข์แก่จิต เช่น เมื่อเราตำคนอื่นด้วยความโกรธ คำตำและอารมณ์โกรธนั้นก็กลับมาทิ่มแทงจิตใจเราเสียเอง เมื่อเราจงใจจะทำให้ใครเจ็บปวดเป็นทุกข์ ความเจ็บปวดเป็นทุกข์นั้นย่อมเกิดขึ้นต่อตัวเราเองด้วยพร้อมกับการคิดและการกระทำ เช่นนั้น ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นไปตามกฎธรรมชาติของจิต (จิตนิยาม) และกฎแห่งกรรม (กรรมนิยาม) ที่ตรงไปตรงมาและเที่ยงธรรม เมื่อการกระทำที่ดี ชั่ว ถูก ผิด เกิดจากกฎธรรมชาติของจิตและกฎแห่งกรรม ความดี ความชั่ว จึงไม่ใช่สิ่งสมมติ หากแต่เป็นสิ่งที่มียุ่อยู่จริง ทัศนะต่อความดีความชั่วของพุทธศาสนาจึงเป็นแบบสัมบูรณ์นิยม ถือว่าค่าความจริงของดี ชั่ว ถูก ผิด มียุ่อยู่ในตัวการกระทำนั้นเอง ไม่ขึ้นกับความเห็นของบุคคลหรือวัฒนธรรมทางสังคม แต่ในการมององค์ประกอบของการกระทำถูกหรือผิดนั้น พระพุทธศาสนามองความจริงทุกด้าน ไม่มองจำเพาะด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเหมือนจริยศาสตร์ของค่านิยมและลัทธิประโยชน์นิยม²⁶

การกระทำที่นับว่าดี ชั่ว ถูก ผิด ควรหรือไม่ควร ควรจะต้องตรวจสอบโดยเกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนาได้เสมอนำไปสู่ความดีสูงสุดหรือไม่ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าความดีสูงสุด คือความสมบูรณ์ทางศีลธรรม และความเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์นั่นเอง สิ่งนี้เองเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตที่จะพึงบรรลุถึงได้ในชีวิตของมนุษย์หรือในมนุษยโลกนี้

²⁶ สรรเสริญ อินทรรัตน์, *จริยศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า 67-69.

ปัญหาที่ว่า จะใช้อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินความดี ความชั่วของการกระทำเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมากในทางจริยศาสตร์ ในที่นี้จึงได้รวบรวมเกณฑ์การตัดสินความดี ความชั่ว จากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในคัมภีร์และมติของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา มีเกณฑ์ 3 ลักษณะ คือ ใช้เกณฑ์ตามหลักอริปไตย 3 ใช้เกณฑ์ตามหลักกาลามสูตร และเกณฑ์ที่มีความละเอียดเป็นที่ยอมรับและนำไปใช้กันมากที่สุด คือเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วตามแนวของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

- เกณฑ์ตัดสินความดี ความชั่ว ตามหลักอริปไตย 3

1) อัตตาริปไตย ได้แก่ ใช้ความสำนึกผิดชั่วดีของตนเองเป็นเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่ว
2) โลกาธิปไตย ได้แก่ ใช้เกณฑ์สิ่งที่คนทั่วไปยอมรับว่าดีหรือชั่ว มาตัดสินความดีความชั่ว 3) ธรรมาริปไตย ได้แก่ ใช้เกณฑ์สิ่งที่ดีหรือชั่วตามหลักธรรม มาตัดสินความดีความชั่ว

- เกณฑ์ตัดสินความดี ความชั่วในกาลามสูตร

คือใช้หลักการพึงรู้ด้วยตนเองว่า 1) สิ่งเหล่านี้เป็นกุศลหรืออกุศล 2) สิ่งเหล่านี้เป็นคุณหรือโทษ 3) สิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ 4) สิ่งเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญหรือติเตียน หลังจากพิจารณาตามหลักนี้แล้ว จึงพิจารณาว่าควรละเว้น หรือถือปฏิบัติตามนั้น²⁷

- เกณฑ์ตัดสินความดี ความชั่วตามมติของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมในพระพุทธศาสนาไว้ 2 ระดับ คือ เกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เกณฑ์หลัก สำหรับตัดสินความที่กรรมเป็นกุศลหรืออกุศล โดยใช้เจตนา และสภาวะแห่งธรรมนั้นที่ส่งผลต่อจิต เกณฑ์รอง คือ ใช้มโนธรรมของตนเอง การยอมรับของบัณฑิต และพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ ดังนี้

1) เกณฑ์หลัก คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่าเป็นเจตนาเกิดจากกุศลมูล หรือเกิดจากอกุศลมูล พิจารณาตามสภาวะว่าเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดภัย ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต พิจารณาตามสภาวะว่า ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น พิจารณาตามสภาวะว่า การกระทำนี้มีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร²⁸

เกณฑ์หลักฝ่ายอกุศลพิจารณาการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลซึ่งเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ เมื่อการกระทำเกิดจากกิเลสเหล่านี้ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ย่อมส่งผลต่อจิต ทำให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง เมื่อ

²⁷ ชาตรี ชุมเสน, *จริยธรรมกับชีวิต*, (เอกสารประกอบการสอนรายวิชา : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2556), หน้า 161.

²⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2546) หน้า 179.

จิตขุนม้าเศร้าหมองก็ปิดกันแสงสว่างแห่งปัญญา กลายเป็นคนเห็นผิด ไม่มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ ทำให้บุคคลทำอกุศลกรรมอย่างอื่นได้มากมาย ดังพระพุทธพจน์ว่า จิตที่เห็นผิดย่อมทำความชั่วได้มากมาย และว่าจิตที่บุคคลไม่คุ้มครองรักษาย่อมนำไปสู่ความพินาศใหญ่หลวง จึงตัดสินได้ว่าเมื่อเริ่มต้นด้วยการกระทำที่เป็นอกุศลย่อมนำไปสู่ความเสื่อมแน่นอน ส่วนเกณฑ์หลักฝ่ายกุศลพิจารณาการกระทำที่เกิดจากกุศลมูลซึ่งเกิดจากอโลภะ โทสะ โมหะ เมื่อการกระทำเกิดจากกุศลมูลเหล่านี้ ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ย่อมส่งผลต่อจิต ทำให้จิตผ่องใส เมื่อจิตผ่องใสก็เปิดโอกาสแห่งการพัฒนาปัญญา กลายเป็นคนเห็นถูกต้อง มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ ทำให้บุคคลทำอกุศลกรรมอย่างอื่นได้มากมาย ดังพระพุทธพจน์ว่า จิตที่เห็นถูกต้องย่อมทำความดีได้มากมาย และว่า จิตที่บุคคลคุ้มครองรักษาย่อมนำไปสู่ความเจริญใหญ่หลวง จึงตัดสินได้ว่าเมื่อเริ่มต้นด้วยการกระทำที่เป็นกุศล ย่อมนำไปสู่ความเจริญแน่นอน²⁹

2) เกณฑ์รอง คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้โมธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่าการกระทำนั้น ตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ พิจารณาความยอมรับของบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับกันหรือไม่ บัณฑิตชื่นชมสรรเสริญหรือตำหนิติเตียน พิจารณาลักษณะ (วิธีการในการกระทำ) และผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นหรือไม่³⁰

เกณฑ์รองตัดสินโดยถือโมธรรมสำนึกความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณา ร่วมกับเกณฑ์หลักเพื่อให้การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเป็นไปด้วยความละเอียดขึ้น โดยพิจารณาว่าการกระทำที่เป็นอกุศลนั้นเกิดจากการขาดมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบัณฑิตติเตียน เป็นการเบียดเบียนตนและคนอื่นและเป็นไปเพื่อทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตขุนม้า เศร้าหมอง และนำไปสู่การกระทำที่เป็นอกุศลได้อีกมากมาย เกณฑ์รองฝ่ายกุศลนี้พิจารณาว่า การกระทำที่เป็นกุศลนั้น เกิดจากการมีมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบัณฑิตสรรเสริญ เป็นการเกื้อกูลตนและคนอื่น และเป็นไปเพื่อสุข เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตผ่องใส สงบเย็น และนำไปสู่การกระทำที่เป็นกุศลได้อีกมากมาย การใช้เกณฑ์หลักและเกณฑ์รองร่วมกันในการพิจารณาความดีความชั่ว ความสอดคล้องของเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง คือการใช้ความเป็นกุศลมูลและอกุศลมูลและสภาวะที่ส่งผลต่อจิตใจ เช่น ความปลอดโปร่ง บริสุทธิ์ สงบ ความกระวนกระวาย ความเร่าร้อน เป็นเกณฑ์หลักในการตัดสิน ส่วนเกณฑ์อื่น ๆ ที่กล่าวถึงได้แก่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลของการกระทำนั้น แม้พระพุทธศาสนาจะไม่ถือว่าเป็นหลักในการตัดสินการกระทำ แต่ก็ต้องนำมาพิจารณาด้วย โดยนัยนี้เกณฑ์ในการตัดสินค่าทางจริยะของการกระทำนั้น ต้องอาศัยทั้งเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เกณฑ์หลักกล่าวคือการพิจารณาความเป็น

²⁹ ชาตรี ชุมเสน, *จริยธรรมกับชีวิต*, อ่างแล้ว, หน้า 162-163.

³⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, อ่างแล้ว, หน้า 179.

กุศลและอกุศล โดยเจตนาและสภาวะที่การกระทำนั้นมีต่อสภาวะแห่งจิตนั้น เป็นเกณฑ์แรกที่จะใช้ เป็นเกณฑ์ เนื่องจากในการกระทำของมนุษย์มีจิตเป็นผู้สั่งการและเป็นใหญ่ในการกระทำทั้งหมด และมีผลมากกว่าการกระทำที่เกิดทางกายและทางวาจา ทั้งในการกระทำดีและกระทำชั่ว เมื่อบุคคลคิด และทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง กระบวนการทำงานของจิตและเจตนา ตามหลักจิตนิยมและกรรม นิยามย่อมดำเนินควบคู่กันไปโดยการอาศัยกันและกัน แต่แยกกันโดยความเป็นกฎธรรมชาติที่ต่างกัน ส่วนเกณฑ์รอง ใช้เป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซ้ำซ้อนไม่ว่าจะโดยมโน ธรรมต่อสังคม การยอมรับของบัณฑิต วิธีการในการกระทำ และผลของการกระทำที่มีต่อตนเองและ สังคม ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซ้ำซ้อนกันนี้ จะใช้เจตนาเพียงอย่างเดียวตัดสินนั้นเป็น การไม่เพียงพอ ดังนั้น เพื่อให้การตัดสินว่าการกระทำอย่างนี้ถูก ผิด ควรไม่ควรอย่างไร จึงต้องอาศัย เกณฑ์รองเป็นมาตรการทางจริยะอีกประการหนึ่งในการตัดสินร่วมด้วย³¹

สรุปหลักเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว หรือกรรมดี กรรมชั่ว ทั้งตามแนวกรรมนิยามล้วน ๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับสังคมนิยม ทั้งโดยสภาวะและโดยคุณค่า ซึ่งเป็นคุณค่าโดยสภาวะบ้าง คุณค่าตามที่กำหนดไว้บ้าง จัดจำแนกข้อแตกต่างกัน มีใจความคาบเกี่ยวกัน ดังนี้

- 1) ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ หรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศล ธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่
- 2) ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ทั้งจริงแก่ตน
- 3) ว่าโดยคุณโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม
- 4) ว่าโดยมโนธรรม หรือโดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือ พิจารณาเห็น ด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองดีเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้ หรือไม่
- 5) ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณีและสถาบัน ต่าง ๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญู ทั้งหลายตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถ้อยกันไปโดยมมายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญ แล้ว ยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี³²

เกณฑ์ร่วมตัดสินโดยถือมโนธรรม เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาร่วมกับเกณฑ์หลักเพื่อให้การ ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเป็นไปด้วยความละเอียดขึ้น เกณฑ์ร่วมฝ่ายกุศล พิจารณาว่าการกระทำที่

³¹ชาติรี ชุมเสน, *จริยธรรมกับชีวิต*, อ่างแล้ว, หน้า 163-164.

³²พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, อ่างแล้ว, หน้า 180.

เป็นกุศลนั้นเกิดจากการมีมโนธรรมสำนึก ความสอดคล้องของเกณฑ์หลักและเกณฑ์ร่วม คือการใช้ความเป็นกุศลมูลและอกุศลมูลและสภาวะที่ส่งผลต่อจิตใจ เป็นเกณฑ์หลักในการตัดสิน ส่วนเกณฑ์อื่นๆ ที่กล่าวถึงได้แก่เรื่องเกี่ยวกับผลของการกระทำนั้น ก็ต้องนำมาพิจารณาด้วย

กล่าวโดยสรุป ระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนามีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมและศีลธรรม ศีลธรรมคือส่วนที่เป็นความจริงโดยธรรมชาติที่พระองค์แสดงไว้โดยหลักแห่งไตรลักษณ์ และปฏิจกสมุปปาท เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความเป็นธรรมฐิติ ธรรมชาติ และธรรมนิยามแห่งสรรพสิ่งโดยความเป็นอยู่เองตามธรรมชาติ ส่วนศีลธรรมนั้นมีรากฐานอยู่บนศีลธรรม เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงพระนิพพาน โดยมีเกณฑ์หลักในการตัดสินการกระทำคือความเป็นกุศลและอกุศล และเกณฑ์รองคือมโนธรรมความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อสังคม³³ ดังนั้น ความแตกต่างระหว่างเกณฑ์ตัดสินจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาตามหลักทั่วไปกับทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ไม่ได้มีความแตกต่างกันแต่ประการใด แต่พระธรรมปิฎกได้อธิบายเพิ่มเติมจากเนื้อหาเดิมเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องมากขึ้น

3.1.9 จุดมุ่งหมายของชีวิตในทางพระพุทธศาสนา

พุทธปรัชญามีหลักคำสอนที่เกี่ยวกับเรื่องหลักของความสุข ที่ถือว่าเป็นประโยชน์เบื้องต้นและเบื้องปลายที่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนแห่งหลักธรรมทางศาสนาควรจะได้รับทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม เมื่อกล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนากล่าวถึงประโยชน์ไว้เป็น 3 ระดับด้วยกัน คือระดับประโยชน์ในปัจจุบัน ระดับประโยชน์ในภพหน้าหรือประโยชน์ต่อ ๆ ไป และระดับที่สูงขึ้นไปอันเป็นจุดหมายที่พุทธศาสนิกชนพึงปรารถนาในชีวิตคือปรมาตลประโยชน์ หรือนิพพาน ซึ่งเป้าหมายแต่ละขั้นมีรายละเอียด ดังนี้

1) **ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน** เป็นจุดหมายที่เป็นปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นจุดหมายขั้นต้นแห่งประโยชน์ทั้งสามประการ ชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นหมายถึงการดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ประโยชน์ที่เห็นได้ในชีวิตประจำวันนั้นได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นต้น การที่บุคคลจะบรรลุถึงประโยชน์ในปัจจุบันนี้ได้และการดำเนินชีวิตให้ประสบสุขและประสบผลสำเร็จได้นั้น จะต้องดำเนินตามหลักธรรมอันจะให้ได้รับผลในปัจจุบัน 4 ประการนี้ได้แก่

(1) อุภูลานสัมปทา สมบูรณ์ด้วยความหมั่นขยันในการประกอบภารกิจของตนในการศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติหน้าที่ประกอบธุรกิจหรือปฏิบัติราชการ เป็นต้น

(2) อารักขสัมปทา สมบูรณ์ด้วยการรักษาทรัพย์ที่หามาได้ในทางที่ชอบธรรม หากไม่สามารถเก็บรักษาทรัพย์ได้ ก็ไม่อาจรักษาฐานะทางเศรษฐกิจของตนได้ จึงต้องรู้จักเก็บออมรักษา

³³ วศิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, อ่างแก้ว, หน้า 37.

ทรัพย์เอาไว้เพื่อเป็นกองทุน หรือเพื่อแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในชีวิตของตน ตลอดถึงเก็บสะสมไว้เพื่อเลี้ยงดูตนเองเลี้ยงดูครอบครัวในยามแก่ชรา และเสริมสร้างฐานะเศรษฐกิจของตนให้มั่นคง

(3) กัลยาณมิตรตาคบหาสมาคมกับคนดี ไม่คบกับคนชั่วเป็นมิตรซึ่งการคบหาคนประเภทนี้ ได้แก่ การคบหาคนประเภทที่เรียกว่ามิตรแท้ ลักษณะมิตรแท่นั้น มีอธิบายไว้ดังต่อไปนี้

- มิตรมีอุปการะ ซึ่งแสดงออกให้เห็นโดยการป้องกันเราในยามประมาท ป้องกันทรัพย์สมบัติเราในยามเราประมาท เมื่อมีภัยอันตรายเกิดขึ้นสามารถเป็นที่พึ่งได้ เมื่อมีเหตุให้ช่วยเหลือก็เต็มใจให้ความช่วยเหลือ

- มิตรที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ ลักษณะของมิตรแท้ประเภทนี้ คือขยายความลับของตนแก่เพื่อนปกปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพรายออกไป ไม่ทอดทิ้งแม้ในยามประสบภัยพิบัติ ในยามที่มีภัยหรืออันตรายต่าง ๆ เกิดขึ้นก็พร้อมที่จะเสียสละแม้ชีวิตของตน

- มิตรแนะนำในสิ่งที่มีประโยชน์ ได้แก่มิตรที่คอยห้ามปรามมิให้ทำความชั่ว บอกกล่าวชี้แนะให้กระทำแต่ในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ให้ได้พึงในสิ่งที่ไม่เคยพึง และบอกทางแห่งความสุขความเจริญและทางสวรรค์ให้

- มิตรมีความรักใคร่ เป็นมิตรที่ทุกข์ก็ทุกข์ด้วยกัน สุขก็สุขด้วยกัน ได้ยินคนอื่นเขาในนินทาตำหนิติเตียนเพื่อนก็แก้ต่างชี้แจงแทนให้เขาเข้าใจ และรับรองคนที่ยกย่องสรรเสริญเพื่อน

มิตรที่กล่าวมาทั้ง 4 ประเภทนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า เหมือนมารดากับบุตรที่มีความเอื้ออาทรต่อกันอยู่ตลอดเวลา

(4) สมชีวิตา คือ การเป็นอยู่พอสมควรกับกำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ในปัจจุบันนี้ รู้จักพอใจพอประมาณพอควรพอดีในการซื้อหาจับจ่ายใช้สอยบริโภค เรียกหลักการนี้ว่า เศรษฐกิจแบบเพียงพอไม่ให้ฝืดเคืองจนเกินไปหรือไม่ให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไปนั่นเอง³⁴

2) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์ในเบื้องต้นหรือในภพหน้า เป็นประโยชน์ด้านคุณธรรมคุณค่าของชีวิตภายในช่วยเกื้อกูลอุดหนุนคุณภาพของชีวิตให้มีความก้าวหน้า เป็นจุดหมายขั้นที่สูงขึ้นไปถือว่าเป็นสิ่งประกันให้กับชีวิตที่บุคคลนั้นควรได้รับ เมื่อจากโลกนี้ไปแล้ว แต่เนื่องจากประโยชน์ในระดับนี้ถือได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับประโยชน์ระดับต้นอย่างเห็นได้ชัด เพราะว่าเมื่อต้นเหตุดี ปลายเหตุที่เป็นผลก็ย่อมดี คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเอื้อหนุน ในระดับนี้ก็คือ

(1) สัทธาสัมปทา สมบูรณ์ด้วยศรัทธา คือ ความเชื่ออันบุคคลให้ตั้งมั่นในคุณของพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระอรหันต์ผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นสารัตถ์ที่ฝึกคนได้อย่างยอด

³⁴ พระมหาจรัส เขมโขโต (บุคดาพงษ์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทกับศาสนาฮินดู”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2545, หน้า 33-34.

เยี่ยมไม่มีสารอื่น ๆ จะยิ่งไปกว่า ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นผู้มีโชค และมีความเชื่ออันเป็นสัมมาทิฐิคือ เชื่อว่าบาปมีผล บุญมีผล การกระทำทั้งดีและชั่วมีผล ทำดีย่อมได้ไปสู่สวรรค์ ทำชั่วย่อมได้ไปสู่นรก เป็นต้น

(2) สีสัมปทา ความสมบูรณ์ด้วยศีล คือการควบคุมรักษาอาการที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา ให้เป็นปกติเรียบร้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมส่วนรวม คือไม่ทำตัวเป็นพิษ เป็นภัยต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นคนมีศีลธรรมหรือมนุษยธรรม

(3) จากสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยจาคะ คือสมบูรณ์ด้วยการบริจาค ได้แก่ การเสียสละ โดยมุ่งอนุเคราะห์สงเคราะห์บุคคลอื่นด้วยความเมตตากรุณาหรือการบริจาคทานด้วยเมตตากรุณาอันเป็นการเฉลี่ยความสุขให้แก่กันและกัน หรือการบริจาคทานด้วยความสำนึกกตัญญูต่อท่านผู้มีความดี เช่น มารดาบิดา พระศาสนา ประเทศชาติ เป็นต้น

(4) ปัญญาสัมปทา สมบูรณ์ด้วยปัญญา คือ สามารถจำแนกแยกแยะให้เห็นว่าอะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ อะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นทางเสื่อม อะไรเป็นทางเจริญ เป็นต้น ตลอดจนสามารถใช้ปัญญามองสิ่งทั้งหลายเห็นตามสภาพความเป็นจริงในเรื่องนั้น ขจัดความเขลาความหลงออกไปจากจิตใจได้ตามลำดับ ความสมบูรณ์ด้วยปัญญานี้จะเกิดขึ้นได้ พุทธศาสนาชี้ว่าจะต้องศึกษาและปฏิบัติใน 3 แนวทาง คือ

- (1) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง
- (2) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด
- (3) ภวานามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรม

จากที่กล่าวมานี้ประโยชน์ 2 อย่างข้างต้น ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการครองชีพ สภาพแวดล้อม และความถึงพร้อมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ

ผู้บรรลุประโยชน์ทั้ง 2 ประการ เรียกว่าบัณฑิตชน ยังไม่ถือเป็นการเพียงพอและไม่ควรเป็นผู้หยุดอยู่และท้อถอยอยู่เพียงแค่นั้น ควรทำความก้าวหน้าให้แก่ชีวิตด้วยการมีความเพียรพยายามเพื่อให้ชีวิตหมดจดจากเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ในสังสารวัฏ เพื่อบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดที่เรียกว่า นิพพาน ตามหลักคำสอนในศาสนาอันถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง³⁵

3) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์อย่างยิ่ง ประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิตเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือนิพพานเป็นเป้าหมาย หรือจุดหมายสูงสุดในพุทธศาสนาเป็นสภาวะที่เข้าถึงด้วยการรู้แจ้งสภาวะของสรรพสิ่งทั้งปวง รู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิตผู้รู้ประจักษ์ประโยชน์ในระดับนี้ ย่อมไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตเป็นอิสระ ปราศจากธุลีคือกิเลส อยู่ปราศจากความทุกข์ มีความเห็นประจักษ์แจ้งความสุข สภาวะที่บุคคลดำรงอยู่นี้พระพุทธรองค์ตรัสเรียกว่า นิโรธในอริยสัจ 4 และทรงเรียกว่า นิพพาน ในฐานะเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต เพราะฉะนั้นประโยชน์ระดับ

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

นี่จึงถือว่า เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง หรือปรมาตถประโยชน์ ดังจะได้กล่าวถึงเรื่องนิพพานนั้น อันเป็นจุดหมายประการสุดท้ายและเป็นจุดหมายสูงสุด หรืออีกอย่างหนึ่ง นิพพาน คือ การดับหรือหลุดพ้นจากกิเลสทุกข์ทั้งสิ้นทั้งปวง อันเป็นผลมาจากการพัฒนาชีวิตจนมีศีลมีธรรมบริบูรณ์ ความสมบูรณ์ทางศีลและธรรมนั่นเอง ที่ทำลายกิเลสอันเป็นสาเหตุหรือที่มาของความทุกข์ทั้งปวงได้หมดสิ้น เมื่อสิ้นกิเลสก็สิ้นทุกข์ ก็ได้ชื่อว่ามีความสุขสมบูรณ์ ความดีระดับนี้จึงเป็นความดีสูงสุดของชีวิต และผู้ที่บรรลุถึงความดี ระดับนี้ เรียก อริยชน หรือ อริยบุคคล³⁶

3.2 แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นที่จะศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น คือ 3.2.1 แนวคิดเรื่องความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดก 3.2.2 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก และ 3.2.3 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดก เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏในเรื่องของทศชาติชาดก โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์การตัดสินความดี-ความชั่วในทางจริยศาสตร์ หลักเกณฑ์ตัดสินความดี-ความชั่วในพระพุทธศาสนา หลักจุดมุ่งหมายของชีวิตในทางจริยศาสตร์ และหลักจุดมุ่งหมายของชีวิตในทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นมาประกอบการพิจารณา ดังต่อไปนี้

3.2.1 แนวคิดเรื่องความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดก

3.2.1.1 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในเทมียชาดก

ความดีที่ปรากฏในเทมียชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การออกบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ (เนกขัมมะ) เมื่อครั้งยังพระเยาว์พระเทมียกุมารโพธิสัตว์ทรงระลึกชาติได้ว่า การครองราชสมบัตินั้นมีเหตุที่ต้องกระทำอกุศลกรรมทั้งหลาย มีการเปล่งผรุสวาท และการทำปาณาติบาต เป็นต้น อันเป็นเหตุให้พระองค์ต้องตกนรกถึง 80,000 ปี พระองค์ไม่ต้องการครองราชสมบัติสืบต่อจากพระบิดา จึงทรงตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ที่จะเสด็จออกบรรพชาเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อที่จะได้หลุดพ้นจากภัยคืออนรก ดังปรากฏเนื้อความที่ทรงตรัสกับนายสารถิดดังนี้

เราเป็นง่อยเปลี้ย เพราะไม่มีเครื่องติดต่อกีฬาไม่ เราเป็นหนวก เพราะไม่มีช่องหูกีฬาไม่ เราเป็นใบ้เพราะไม่มีลิ้นกีฬาไม่ ท่านอย่าเข้าใจว่าเราเป็นใบ้ เราระลึกชาติปางก่อนที่เราสวราชสมบัติได้ เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นแล้ว ต้องไปตกนรกอันกล้าแข็ง เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นยี่สิบปี ต้องหมกหม้มอยู่ในนรก 80,000 ปี เรากลัวจะต้องเสวยราชสมบัตินั้น ขอชนทั้งหลายอย่าพึงอภิเษก

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

เราในราชสมบัติเลย เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่พูดในสำนักของพระชนกและพระชนนี ในกาลนั้นพระชนกทรงอุ้มเราให้นั่งบนพระเพลา แล้วตรัสสั่งข้อความว่า จงฆ่าโจรคนหนึ่ง จงจองจำโจรคนหนึ่ง จงเอาหอกแทงโจรคนหนึ่ง แล้วเอาน้ำแสบราดแผล จงเสียบโจรคนหนึ่งบนหลาว ตรัสสั่งเจ้าหน้าที่นั้นอย่างนี้ เราได้ฟังพระวาจาอันหยาบคายที่พระชนกตรัสนั้นจึงกลัวการเสวยราชสมบัติ เรามิได้เป็นไปก็ทำเหมือนเป็นไป มิได้เป็นง่อยเปลี้ยก็ให้คนเข้าใจว่า ง่อยเปลี้ย แกล้งนอนเกลือกกลิ้งอยู่ในปัสสาวะและอุจจาระของตน ชีวิตนั้นเป็นของลำบาก เป็นของน้อย ทั้งประกอบด้วยทุกข์ ใครเล่าจะอาศัยชีวิตนี้ทำเวรด้วยเหตุการณ์หน้อยหนึ่ง ใครเล่าจะอาศัยชีวิตนี้ทำเวรด้วยเหตุการณ์หน้อยหนึ่ง เพราะไม่ได้ปัญญา เพราะไม่เห็นธรรม ความหวังผลของเหล่าบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จแน่นอน เรามีพรหมจรรย์สำเร็จแล้ว ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด นายสารถิประโยชน์โดยชอบของเหล่าบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมให้ผลแน่นอน เรามีพรหมจรรย์สำเร็จแล้ว ออกบวชแล้ว จะมีภัยแต่ไหนเล่า³⁷

การเสด็จออกบรรพชาเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ของพระเทมียกุมารโพธิสัตว์นั้น ยังก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่พระราชาบิดา พระราชมารดา ตลอดจนถึงชาวเมืองพาราณสี และชาวเมืองข้างเคียงทั้งหลายที่ได้ฟังธรรมเทศนาของพระเทมียกุมารโพธิสัตว์แล้วออกบรรพชาเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ตาม มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

นางสนมหมื่นหกพันคน และประชาชนมีเหล่าอมาตย์เป็นต้น นับตั้งแต่พระราชาและพระนางจันทาเทวีเป็นต้น ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระมหาสัตว์นั้นแล้ว ได้มีความประสงค์จะบรรพชาในคราวนั้น ครั้งนั้น พระราชา โปรดให้ตักลงประกาศในพระนครว่า ชนใด ๆ ปรารถนาจะบวชในสำนักของลูกเรา ชนนั้น ๆ จงบวชเถิด...พระราชาทรงผนวชในสำนักของพระมหาสัตว์ พร้อมด้วยประชาชนเป็นจำนวนมาก อาศรมสถานสามโยชน์ที่ท้าวสักกเทวราชถวายเต็มไปหมด...บรรดาบรรพชิตเหล่านั้น ผู้ใดตริกกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก พระมหาสัตว์ทรงทราบระจิตแห่งผู้นั้น เสด็จประทับนั่งแสดงธรรมสั่งสอนในอากาศ บรรพชิตเหล่านั้นทั้งหมดฟังพระโอวาทนั้นแล้ว ทำอภิญญาห้าและสมาบัติ (แปด) ให้เกิดพลันทีเดียว...บรรพชิตทั้งหมดนั้น ทำสมาบัติแปดให้บังเกิดในที่นั่นเอง เมื่อสิ้นชีวิตได้มีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า แม้ช่างและม้าทั้งหลายซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉาน ยังจิตให้เสื่อมใสในหมู่ฤษีทั้งหลาย ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นกามาพจร 6 ชั้น³⁸

³⁷ พุ. ขา. 63/408/5-6.

³⁸ พุ. ขา. อ. 63/65-67.

สรุปว่า การออกบวชของพระเทมียกุมารโพธิสัตว์นั้น นับว่าเป็นความดี เพราะเป็นเหตุให้เว้นจากการกระทำอกุศลมูลทั้งหลาย ทั้งยังเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่พระองค์เอง และชนเป็นอันมาก มีพระบิดาพระมารดา ชาวเมืองพาราณสี และชาวเมืองข้างเคียง เป็นต้น จึงนับได้ว่าเป็นความดีที่ควรประพุดอย่างยิ่ง เพราะเป็นเหตุนำความสุขอันแท้จริงมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ

ความดีที่ปรากฏในเทมียชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม ที่ถือว่าความดีความชั่ว เป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว การกระทำของพระราชาแม้เป็นการกระทำตามหน้าที่ที่ต้องลงโทษผู้กระทำความผิด แต่ก็จัดว่าเป็นกรรมชั่ว เพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น จึงเป็นเหตุให้ต้องตกนรกเมื่อตายไปแล้ว การกระทำของพระเทมียกุมาร ยังนับเข้าในแนวทางของกลุ่มประโยชน์นิยมได้ เพราะเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพราะการออกบวช ก่อให้เกิดประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ทั้งพระเทมียกุมารและชนทั้งหลายเป็นอันมาก กว่าที่พระเทมียกุมารครองราชย์สมบัติ

ความชั่วที่ปรากฏในเทมียชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- **การทำปาณาติบาต** เมื่อพระเทมียกุมารโพธิสัตว์ได้ฟังพระเจ้ากาสิกราชผู้เป็นพระราชบิดาสั่งให้ราชบุรุษลงพระอาญาโจรทั้งหลาย พระองค์ก็ทรงระลึกชาติได้และทรงทราบว่า การกระทำของพระบิดานั้นเป็นเหตุให้ต้องตกนรก และตัวพระองค์เองในอดีตชาติก็เคยเป็นพระราชารองราชสมบัติในเมืองพาราณสีนั้น อาศัยตำแหน่งพระราชนั้นทำกรรมมีปาณาติบาต เป็นต้น เป็นเหตุให้ต้องตกอุสสุทนรกถึง 80,000 ปี มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

ขณะนั้นพวก ราชบุรุษนำโจร 4 คนมาหน้าที่นั่ง พระราชาทอดพระเนตรเห็นโจรเหล่านั้นแล้ว มีพระราชดำรัสสั่งให้ลงพระอาญาโจรเหล่านั้น ให้เอาหอยทั้งหมด เอียนโจรคนหนึ่ง 1,000 ให้จำโจรคนหนึ่งด้วยโซ่ตรวนแล้วส่งเข้าเรือนจำ ให้เอาดอกแท่งที่สีระของโจรคนหนึ่ง ให้เอาหลาวเสียบโจรคนหนึ่ง...ครั้งนั้น พระมหาสัตว์ได้ทรงฟังพระดำรัสของพระบิดา ทั้งกลัวทั้งสะดุ้ง ทรงจินตนาการว่า โอ พระชนกของเราอาศัยราชสมบัติทำกรรมอันหนักเกิน ซึ่งจะไปสู่นรกวันรุ่งขึ้น พระพี่เลี้ยงนางนมทั้งหลายให้พระมหาสัตว์บรรทมเหนือพระแท่นที่สีริไสยาสน์ซึ่งตกแต่งแล้วภายใต้เศวตฉัตร พระโพธิสัตว์บรรทมหน้อยหนึ่ง ตื่นบรรทมลืมพระเนตรทั้งสอง ทอดพระเนตรเศวตฉัตรเห็นสิริราชสมบัติอันยิ่งใหญ่ ลำดับนั้น ความกลัวอย่างเหลือเกินได้เกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์ ผู้ทั้งกลัวทั้งสะดุ้งอยู่เป็นปกติแล้ว พระองค์ทรงดำริว่า เราจากที่ไหนมาสู่พระราชมณเฑียรนี้ เมื่อทรงใคร่ครวญดูก็ทรงทราบโดยทรงระลึกชาติได้ว่า มาจากเทวโลก เมื่อทรงทอดพระเนตรต่อจากนั้นไปอีก ก็ทอดพระเนตรเห็นว่าไปหม้อยู่ในอุสสุทนรก เมื่อทรงทอดพระเนตรต่อจากนั้นไปอีก ก็ทรงทราบว่า พระองค์เป็นพระราชบิดาในพระนครนั้นเทียว เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาอยู่ว่า เราได้ครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี 20 ปี แล้วหม้อยู่ในอุสสุทนรก 80,000 ปี บัดนี้เราเกิดในเรือนหลวงดูเรือนโจรนี้อีกเมื่อวานนี้ เมื่อเขานำโจร 4 คนมา พระบิดาของเราได้กล่าวพรุสวาจาเช่นนั้น ซึ่งเป็นเหตุให้ตกนรกหากว่าเราครองราชสมบัติ ก็จักบังเกิดในนรกเสวยทุกข์ใหญ่อีก ดังนี้ ได้เกิดความกลัวเป็นอันมาก พระ

สรีระซึ่งมีวรรณะดุจทองของพระโพธิสัตว์ได้เหี่ยวมีวรรณะเศร้าหมอง รวากะว่าดอกปทุมที่ถูกขยำด้วยมือ ฉะนั้น.³⁹

สรุปว่า การทำปาณาติบาต แม้จะไม่ได้กระทำเอง เพียงแต่สั่งให้ผู้อื่นทำ ทั้งยังทำโดยหน้าที่ คือเป็นพระราชาก็ต้องตดสิ้นลงโทษผู้กระทำผิดอาญาแผ่นดิน ก็ยังเป็นเหตุให้ต้องตกนรกเมื่อล่วงลับจากโลกนี้ไปแล้วได้ ฉะนั้น การทำปาณาติบาต จึงจัดได้ว่าเป็นความชั่วที่มีผลคือทำให้ต้องตกนรก เป็นกรรมที่ไม่ควรทำเป็นอย่างยิ่ง

ความชั่วที่ปรากฏในเทมียชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม ที่ถือว่าความดีความชั่ว เป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว การกระทำของพระราชาก็เป็นการกระทำตามหน้าที่ ที่ต้องลงโทษผู้กระทำผิด แต่ก็จัดว่าเป็นกรรมชั่ว เพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น จึงเป็นเหตุให้ต้องตกนรกเมื่อตายไปแล้ว ดังนั้นพระเทมียกุมาร จึงไม่ต้องการครองราชย์สมบัติ อันเป็นเหตุให้ต้องทำความชั่วนั้น

3.2.1.2 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในมหาชนกชาดก

ความดีที่ปรากฏในมหาชนกชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- **ความเพียร** เมื่อพระมหาชนกโพธิสัตว์เดินทางไปยังดินแดนสุวรรณภูมิ เรือที่โดยสารไปนั้นได้ล่มในท่ามกลางมหาสมุทร เหล่ามหาชนกประมาณ 700 คนบนเรือนั้นได้ถึงแก่ความตายในท่ามกลางมหาสมุทรนั้น พระมหาชนกโพธิสัตว์เมื่อรู้ว่าเรือกำลังจะล่ม จึงได้เตรียมตัวสำหรับว่ายน้ำในมหาสมุทร กำหนดทิศทางไปยังกรุงมิถิลานคร ทำการว่ายน้ำอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทรนั้นเป็นเวลาถึง 7 วัน ในวันที่ 7 นางมณีเมขลาได้ตรวจดูมหาสมุทรก็เห็นพระมหาชนกกำลังว่ายน้ำอยู่ เมื่อจะทำการทดสอบความเพียรของพระมหาชนกจึงได้กล่าวถามว่า

นี่ใคร เมื่อแลไม่เห็นฝั่งก็อุตสาหะพยายามว่ายน้ำอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร ท่านรู้อำนาจประโยชน์อะไร จึงพยายามว่ายน้ำอยู่อย่างนี้นักหนา.⁴⁰ ฝั่งมหาสมุทรลึกจนประมาณไม่ได้ ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายามอย่างลูกผู้ชายของท่านก็เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ทันถึงฝั่งก็จกตาย.⁴¹ การงานอันใด ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น การทำความพยายามในฐานะอันไม่สมควรใด จนความตายปรากฏขึ้น ความพยายามในฐานะอันไม่สมควรนั้นจะมีประโยชน์อะไร.⁴²

³⁹ พุ. ชา. อ. 63/18-19.

⁴⁰ พุ. ชา. 63/442/68.

⁴¹ พุ. ชา. 63/444/68.

⁴² พุ. ชา. 63/446/68.

พระมหากษัตริย์เมื่อจะกล่าวให้นางมณีเมขลาทราบถึงความเพียรอันยิ่งยวดของตน จึงกล่าวคาถาว่า

ดูก่อนเทวดา เราไตร่ตรองเห็นปฏิบัติแห่งโลก และ
 อานิสส์แห่งความเพียร เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็ตอง
 พยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร.⁴³ บุคคลเมื่อกระทำความ
 เพียร แม้จะตายก็เชื่อว่าไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติเทวดาและ
 บิดามารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างลูกผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อน
 ในภายหลัง.⁴⁴

ดูก่อนเทวดา ผู้ใฝ่ใจว่าการงานที่ทำจะไม่ลุล่วงไปได้จริง
 ๆ ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้น
 เสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน ดูก่อนเทวดา คนบางพวกใน
 โลกนี้ เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบกิจการงาน
 ทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ดูก่อนเทวดา
 ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่น ๆ จม
 ในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมา
 สติตอยู่ใกล้ ๆ เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลัง จักทำความ
 เพียรที่บุรุษควรทำไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร.⁴⁵

นางมณีเมขลาเมื่อได้ฟังคำกล่าวพรรณนาถึงความเพียรของพระมหากษัตริย์แล้วจึงได้กล่าว
 สรรเสริญในความเพียรนั้นว่า

ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงใน
 หัวมหรณพ ซึ่งประมาธนี้ได้ เห็นปานนี้ ด้วยกิจคือความเพียร
 ของบุรุษ ท่านนั้นจงไปในสถานที่ที่ใจของท่านยินดีนั้นเถิด.⁴⁶

เมื่อกล่าวดังนั้นแล้วนางมณีเมขลาจึงได้ถามถึงจุดหมายปลายทางของพระมหากษัตริย์ และได้
 พาไปส่งยังจุดหมายถือกรุงมิถิลาโดยสวัสดิภาพ

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า พระมหากษัตริย์นั้นได้อาศัยความเพียร
 อย่างไม่ย่อท้อ ว่ายน้ำในมหาสมุทรอยู่เป็นเวลาถึง 7 วัน ถึงแม้จะมองไม่เห็นฝั่ง ก็ไม่ยอมแพ้ยังว่ายน้ำ
 โดยไม่ละความเพียร จนในที่สุดก็พ้นจากภัยคือความตายในมหาสมุทรได้ด้วยความเพียรอันไม่ย่อท้อ

⁴³ พุ. ชา. 63/443/68

⁴⁴ พุ. ชา. 63/445/68.

⁴⁵ พุ. ชา. 63/447/68.

⁴⁶ พุ. ชา. 63/448/68.

นั่น ฉะนั้น ความเพียรของพระมหาชนกจึงนับได้ว่าเป็นความดีที่ควรประพฤติเป็นอย่างยิ่ง เพราะทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ ทำให้พ้นทุกข์คือความตาย เป็นความเพียรที่แม้แต่เทวดายังสรรเสริญและมาช่วยเหลือ

ความดีที่ปรากฏในมหาชนกชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม ซึ่งถือว่าความดีความชั่ว ขึ้นอยู่กับผลของการปฏิบัติ เพราะว่า ความเพียรของพระมหาชนกนั้น มีผลคือก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตตนเอง เป็นการกระทำที่ช่วยให้รอดพ้นจากภัยคือความตายได้

ความชั่วที่ปรากฏในมหาชนกชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- การก่อเวรต่อกัน พระเจ้าอริราชชนก ผู้ได้ครองกรุงมิลินาสาส์ต่อจากพระราชบิดา หลงฟังคำยุยงของอมาตย์คนหนึ่ง ได้ทำการก่อเวรต่อโพลชนกผู้เป็นกนิษฐภคินี ต่อมาภายหลังโพลชนกจึงได้นำกำลังพลเข้ารบกับพระเจ้าอริราชชนก ดังมีตัวอย่างต่อไปนี้

อมาตย์คนหนึ่งผู้ใกล้ชิดพระราชบิดา ไปเฝ้าพระราชบิดากราบทูลว่า ขอเดชะพระอุปราชใครจะปลงพระชนม์พระองค์ พระอริราชชนกทรงสดับคำบอภัย ๆ ก็ทำลายความสเนหาพระอนุชา ให้จับพระโพลชนกมหาอุปราชด้วยเครื่องจองจำ ให้อยู่ในคุกหลังหนึ่งใกล้พระราชนิเวศ มีผู้คุมรักษาพระโพลชนกทรงตั้งสัตยาธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าก่อเวรต่อพระเชษฐา เครื่องจองจำจงอย่าหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูจะงอแงเปิด ถ้าข้าพเจ้ามิได้ก่อเวรต่อพระเชษฐา เครื่องจองจำจงหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูจะเปิด เครื่องจองจำได้หักเป็นท่อน ๆ แม้ประตูเปิดในทันใดนั้น ต่อนั้นพระโพลชนกก็เสด็จออกไปยังปัจฉิมตคามแห่งหนึ่ง ประทับอยู่ที่ปัจฉิมตคามนั้น ชาวปัจฉิมตคามจำพระองค์ได้ก็บำรุงพระองค์ ครั้นนั้นพระอริราชชนกทรงไม่สามรถจะจับพระองค์ได้ พระโพลชนกนั้นได้ทำปัจฉิมตคามให้อยู่ในอำนาจโดยลำดับ เป็นผู้มึบวิวารมาก ทรงคิดว่า เมื่อก่อนเรามีได้ก่อเวรต่อพระเชษฐาของเรา แต่บัดนี้เราจะก่อเวรละ ทรงให้ประชุมพลนิกาย แวดล้อมไปด้วยมหาชน ออกจากปัจฉิมตคามถึงกรุงมิลินาสาส์โดยลำดับ ให้ตั้งค่ายพักแรมกองทัพออยู่นอก พระนคร ครั้นนั้น เหล่าทหารชาวมิถิลานครทราบข่าว พระโพลชนกเสด็จมา ก็ขนยุทธโปกรณ์มีพาหนะช้าง เป็นต้นมายังสำนักของพระโพลชนกนั้นโดยมาก แม้ชาวนครคนอื่น ๆ ก็พากันมาเข้าด้วย พระโพลชนกส่งสาส์นไปถวายพระเชษฐาว่า เมื่อก่อนข้าพระองค์มิได้ก่อเวรต่อพระองค์ แต่บัดนี้ข้าพระองค์จะก่อเวรละ พระองค์จะประทานเศวตฉัตรแก่ข้าพระองค์หรือจะรบ พระราชาอริราชชนกทรงสดับดังนั้นปรารถนาจะรบ...แล้วเสด็จกรีธาทัพออกจากพระนคร ครั้นนั้นทหารของพระโพลชนกยังพระอริราชชนกทรงให้ถึงชีพตักษัยในที่รบ ชาวพระนครทั้งสิ้นรู้ว่า พระราชาสวรรคตแล้ว ก็เกิดโกลาหลกันทั่วไป.⁴⁷

จากเนื้อเรื่องที่ปรากฏนั้น สรุปได้ว่า การก่อเวรต่อผู้ที่ไม่ได้คิดก่อเวรต่อตนเองก่อนนั้นได้นำความพินาศมาสู่พระเจ้าอริราชชนกจนถึงต้องสิ้นพระชนม์ในการรบ ดังนั้นการก่อเวรต่อกันจึงเป็น

⁴⁷ พุ. ชา. อ. 63/84-85.

ความชั่วที่ไม่ควรปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง เพราะเห็นเหตุให้ต้องจองเวรกันไปมา จนได้รับความเดือดร้อนเสียหายทั้งสองฝ่าย

ความชั่วที่ปรากฏในมหาชนกชาดกนั้น สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบุรณนิยม เพราะการจองเวรกันไปมานั้น เป็นการทำความเดือดร้อนให้แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าใครจะก่อเวรต่อใครด้วยเหตุผลใดก็สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นทั้งนั้น จึงจัดว่าเป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะผลของการจองเวรต่อกันนั้นคือ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่ตนละคนอื่น

3.2.1.3 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก

ความดีที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- การบำรุงมารดาบิดา เมื่อมารดาบิดาของสุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์มีจักขุบอดเพราะพิษของอสรพิษ สุวรรณสามกุมารได้ปฏิบัติกิจคือการบำรุงมารดาบิดาให้หายป่วย ดังมีตัวอย่างปรากฏดังนี้

พระมหาสัตว์ปลอมโยนให้บิดามารดาทั้งสองเบาใจ แล้วนำมาอาศรมบท ผูกเชือกเป็นราวในที่ซึ่งปวงสำหรับบิดามารดาทั้งสองนั้น คือที่พักกลางคืน ที่พักกลางวัน ที่จึงกรม บรรณศาลา ที่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ จำเดิมแต่นั้นมา ให้บิดามารดาอยู่ในอาศรมบท ไปนำมุลผลในป่ามาเองตั้งไว้ในบรรณศาลา กวาดที่อยู่ของบิดามารดาแต่เช้าทีเดียว ให้อาหารบิดามารดาแล้วถือหม้อน้ำไปสู่มิคสัมมทานที่นำน้ำดื่มมา แต่งตั้งของฉันทไว้ ให้ไม้สีฟันและน้ำบ้วนปากเป็นต้น ให้ผลาผลที่มีรสอร่อย เมื่อบิดามารดาบริโภคแล้วบ้วนปากแล้ว ตนเองจึงบริโภคผลาผลที่เหลือ เสรีกิจบริโภคแล้วให้เวลาบิดามารดามีผู้มฤคแวดล้อมเข้าป่าเพื่อต้องการหาผลาผล เหล่าकिनรที่เชิงบรรพต แวดล้อมพระโพธิสัตว์ช่วยเก็บผลาผลให้พระโพธิสัตว์ เวลาเย็นพระโพธิสัตว์กลับมาอาศรม เอาหม้อตักน้ำมาตั้งไว้ ตมน้ำให้ร้อน แล้วอาบและล้างเท้าบิดามารดาตามอัธยาศัย นำกระเบื้องถ่านเพลิงมาให้ผิง เช็ดมือเท้าของบิดามารดา เมื่อบิดามารดานั่งแล้ว ให้บริโภคผลาผล ส่วนตนเองบริโภคเมื่อบิดามารดาบริโภคเสร็จแล้ว จัดวางผลาผลที่เหลือไว้ในอาศรมบท พระโพธิสัตว์ปฏิบัติบำรุงบิดามารดาโดยทำนองนี้ทีเดียว.⁴⁸

ด้วยอานิสงค์ของการบำรุงมารดาบิดาของสุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์นี้ เมื่อถูกพระราชอาปิลยักษ์ราชยังด้วยลูกศรอาบยาพิษ มารดาบิดา และนางพสุนธรีเทพธิดาได้ทำสังจวจาว่า

ลูกสามะมิได้เป็นผู้ประพตธรรมเป็นปกติ ได้เป็นผู้ประพตติตั้งพรหมเป็นปกติ ได้เป็นผู้กล่าวคำจริงมาแต่ก่อน ได้เป็นผู้เลี้ยงบิดามารดา ได้เป็นผู้ประพตติยาเกรงต่อท่านผู้เจริญในสกุล เป็นผู้เป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเรา โดยความจริงใจ ไต ๆ ด้วยการกล่าวความจริงนั้น ๆ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป บุญอย่างใดอย่างหนึ่งที่ลูก

⁴⁸ พุ. ชา. อ. 63/164.

สามะกระทำแล้วแก่เราและแก่บิดามารดาของเรามีอยู่ ด้วย
 อานุกาฬกุศลบุญนั้นทั้งหมด ขอพิชของลูกสามะจึงหายไป.⁴⁹

นางพสุนธรีเทพธิดา อันตรธานไปจากภูเขาคันธมาทน์ มากล่าว
 สัจจวาจาด้วยความเอ็นดูสามกุมาร ว่า เราอยู่ที่ภูเขาคันธมาทน์
 ตลอดราตรีนาน ไคร ๆ อื่นซึ่งเป็นที่รักของเราว่าสามกุมารไม่มี
 ของหอมกลิ่นแล้วด้วยไม้หอมทั้งหมด ณ คันธมาทน์บรรพตมีอยู่
 ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิชของสามกุมารจงหายไป.⁵⁰

เมื่อนางเทพธิดากล่าวสัจจวาจาจบลง พิชได้หายไปสุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์ก็หายจากโรค
 แม้มารดาบิดาก็กลับมามองเห็นเป็นปกติ เมื่อจะแสดงอันสังข์ของการเลี้ยงดูมารดาบิดา พระ
 โพธิสัตว์ได้กล่าวกับพระราชาว่า

บุคคลใดเลี้ยงดูบิดามารดาโดยธรรม เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ย่อมแก้ไขคุ้มครองบุคคลผู้เลี้ยงดูบิดามารดานั้น บุคคลใดเลี้ยงดู
 บิดามารดาโดยธรรม นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้นั้น
 ในโลกนี้ บุคคลนั้นละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงอยู่ในสวรรค์.⁵¹

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การบำรุงมารดาบิดานั้นเป็นความดีที่ควรประพฤติเป็นอย่างยิ่ง เพราะ
 เป็นความดีที่แม้แต่เทวดายังสรรเสริญและคุ้มครองรักษาผู้บำรุงมารดาบิดานั้น ดังนั้น จึงนับได้ว่า การ
 บำรุงมารดาบิดานั้นเป็นความดีที่ควรประพฤติ เพราะเป็นความประพฤติที่น่าประโยชน์สุขมาให้แก่ผู้
 ปฏิบัติ

ความดีที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม
 เพราะความกตัญญูกตเวทินั้น เป็นความดีที่แน่นอนตายตัว ไม่ว่าจะทำในเวลาไหนหรือในสังคมใด ก็
 จัดว่าเป็นความดี และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะการไม่ลืมนพระคุณ
 ของคนอื่นและตอบแทนพระคุณนั้น ย่อมก่อให้เกิดผลดีแก่ทั้งผู้ปฏิบัติและผู้ได้รับการปฏิบัติ และยังเป็น
 เป็นการกระทำที่ทั้งเทวดาและมนุษย์ต่างก็สรรเสริญและปกป้องคุ้มครองผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทินั้น

ความชั่วที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- การประทุษร้ายผู้อื่น ทุกุลบัณฑิตและนางปาริกาผู้เป็นบิดามารดาของสุวรรณสามกุมาร
 โพธิสัตว์ มีบุพกรรมในอดีตชาติ คือ ทั้งสองเกิดในสกุลของแพทย์ แต่โกรธที่คนไม่จ่ายค่ารักษาจึง
 ประกอบยาทำให้จักษุของเขาบอด เป็นเหตุให้ในชาติปัจจุบันต้องเป็นผู้มีจักษุบอดด้วยพิชแห่งอสรพิช
 ดังมีตัวอย่าง ดังนี้

⁴⁹ พุ. ชา. 63/514/151.

⁵⁰ พุ. ชา. 63/517/152.

⁵¹ พุ. ชา. 63/522/153.

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อดาบสดาบสินีทั้งสองนำผลาผลในปากกลับมาในเวลาเย็น ถึงที่ใกล้ อาศรมบท มหาเมฆตั้งขึ้นฝนตก ท่านทั้งสองจึงเข้าไปสู่ โคนไม้แห่งหนึ่ง ยืนอยู่บนยอดจอมปลวก อสรพิษมีอยู่ภายในจอมปลวกนั้น น้ำฝนเจือกลิ่นเหงื่อจากสรีระของสองท่านนั้น ไหลลงเข้ารูจุมกแห่ง อสรพิษนั้น มันโกรธพ่นลมในจุมกออกมา ลมในจุมกนั้นถูกจิกขุทั้งสองข้างแห่งดาบสและดาบสินีนั้น ทั้งสองท่านก็เป็นคนจิกขุมัดไม่เห็นกันและกัน.....ดาบสและดาบสินีทั้งสองนั้น มีบุรพกรรมเป็นอย่างไร ได้ยินว่า ท่านทั้งสองนั้นในปางก่อนเกิดในสกุลแพथย์ ครั้งนั้นแพथย์นั้นรักษาโรคในจิกขุของบุรุษมี ทรัพย์มากคนหนึ่ง บุรุษนั้นจิกขุหายดีแล้ว ไม่ให้ทรัพย์ค่า รักษาอะไร ๆ แก่แพथย์นั้น แพथย์โกรธเขา ไปสู่เรือนแจ้งแก่ภริยาของตนว่า ที่รัก ฉันรักษาโรคในจิกขุของบุรุษนั้นหาย บัดนี้เขาไม่ให้ทรัพย์ค่า รักษาแก่ฉัน เราจะทำอย่างไรดี ฝ่ายภริยาได้สดับสามีกล่าวก็โกรธ จึงกล่าวว่า เราไม่ต้องการทรัพย์ที่มี อยู่ของมัน ท่านจงประกอบยาขนานหนึ่งให้มันหยอด ทำจิกขุทั้งสองของมันให้บอดเสียเลย สามี เห็นชอบด้วย จึงออกจากเรือนไปหาบุรุษนั้น ได้กระทำตามนั้น บุรุษผู้มีทรัพย์มากคนนั้น ไม่นานนักก็ กลับจิกขุมัดไปอีก ดาบสและดาบสินีทั้งสองมีจิกขุมัดด้วยบาปกรรมอันนี้⁵²

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การประทุษร้ายหรือการทำร้ายบุคคลอื่นไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดๆ ก็เป็น ความชั่วที่ไม่ควรประพฤติทั้งสิ้น เพราะผลของกรรมชั่วนั้นย่อมตามให้ผลแก่ผู้กระทำอย่างที่เราประจักษ์ ตัวอย่างข้างต้นนั้น อยู่ที่ว่าจะปรากฏช้าหรือเร็วเท่านั้น

- **การฆ่าสัตว์** พระราชาปิโยกราช ทรงโปรดการบริโภคเนื้อ ได้ทรงมอบราชสมบัติให้ พระชนนีปกครอง ทรงเข้าสู่ป่าหิมวันตประเทศเพื่ออัสตวัจนถึงสัมมตानที่อันเป็นสถานที่ตักน้ำของ สุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์ ได้เห็นสุวรรณสามกุมารที่ท่าน้ำจึงได้ทำการยิงลูกศรใส่เพื่อทดสอบว่าเป็น นาคหรือเทวดา เมื่อได้ทราบว่าเป็นสุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์เป็นมนุษย์ทั้งยังเป็นผู้บำรุงมารดาบิดาที่จิกขุ บอดและเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ตั้งอยู่ในธรรม จึงทรงปริวิตกว่าด้วยกรรมนั้น พระองค์จะทรงมี นรกเป็นไปในเบื้องหน้า ดั่งมีตัวอย่างปรากฏดังนี้

เราสำคัญว่าจะไม่แก่ไม่ตาย เรารู้เรื่องนี้วันนี้ แต่ก่อนหารู้ไม่ เพราะได้เห็นสามบัณฑิตทำกาลกิริยา ความไม่มาแห่งมฤตยูยอมไม่ มี สามบัณฑิตถูกลูกศรอาบยาพิษซึมซาบแล้วพุดอยู่กะเรา ครั้น กาลล่วงไปอย่างนี้ในวันนี้ ไม่พุดอะไร ๆ เลย เราจะต้องไปสู่ นรก แน่นนอน เราไม่มีความสงสัยในข้อนี้เลย เพราะว่าบาปหยาบเข้าอัน เราทำแล้วตลอดราตรีนานในกาลนั้น เราทำกรรมหยาบเข้าใน บ้านเมือง คนทั้งหลายจะติเตียนเรา ใครเล่าจะควรมากกล่าวติเตียน เราในราวป่าอันหามนุษย์นี้ได้ คนทั้งหลายจะประชุมกันใน

⁵² พุ. ขา. อ. 63/162-163.

บ้านเมือง โจทनाव่ากล่าวเอาโทษเรา ใครเล่าหนอจะโจทनाव่า
กล่าวเอาโทษเราในป่าอันหามนุษย์มีได้.⁵³

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การฆ่าสัตว์ การเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่นเป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเป็นเหตุให้ต้องตกนรกเมื่อล่วงลับไปแล้ว และยังเป็นกรรมอันหยาบช้า เป็นที่ตำหนิติเตียนของ วิญญูชนทั้งหลาย

ความชั่วที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการประทุษร้ายผู้อื่น การฆ่าสัตว์ การเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่นนั้น ไม่ว่าจะทำไปเพราะเหตุผลใด ก็จัดเป็นความชั่ว เพราะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะผลของการประทุษร้ายผู้อื่นและการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นนั้น มีผลคือผู้อื่นก็ได้รับความเดือดร้อนเพราะความปฏิบัตินั้น แม้แต่ตนเองก็ต้องเดือดร้อนในภายหลังเพราะผลกระทบของการปฏิบัตินั้น

3.2.1.4 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในเนมิราชชาดก

ความดีที่ปรากฏในเนมิราชชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การประพาศิพรมจรรย์ พระเจ้าเนมิราช เมื่อทรงครองราชสมบัติแล้ว ได้ทรงบริจาคตาน รักษาอุโบสถศีลและชักชวนมหาชนในเมืองให้บำเพ็ญบุญมีการให้ทานและรักษาศีลเป็นต้น จนมหาชนเป็นอันมากเมื่อตายไปแล้วได้บังเกิดในเทวโลก ในวันหนึ่งขณะที่ทรงรักษาอุโบสถศีล นั่งขัดสมาธิอยู่ทรงดำริขึ้นว่า

เราให้ทานไม่มีปริมาณแก่ประชุมชนและรักษาศีล ผลแห่งทานบริจาคมามากหรือแห่งพรหมจรรย์วาสนามีผลมากหนอ.⁵⁴

เมื่อทำสักกเทวราชทรงทราบความปริวิตกของพระเจ้าเนมิราช จึงทรงเสด็จมาแสดงอานิสงส์ของการประพาศิพรมจรรย์อันมีผลมากกว่าทาน ว่า

บุคคลย่อมบังเกิดในชาติตยสกุลเพราะประพาศิพรมจรรย์อย่าง
ต่ำ บุคคลได้เป็นเทพเจ้าเพราะประพาศิพรมจรรย์ปานกลาง
บุคคลย่อมหมดจดวิเศษเพราะประพาศิพรมจรรย์สูงสุด หมู่
พรหมเหล่านั้น อันใคร ๆ จะพึงได้เป็นด้วยการประพาศิพรมจรรย์ก็หา
ไม่ ต้องเป็นผู้ไม่มีเหี้ยมเรื้อนบำเพ็ญตบะธรรม จึงจะได้บังเกิดในหมู่
พรหม.⁵⁵

⁵³ ชุ. ชา. 63/494/146-147.

⁵⁴ ชุ. ชา. อ. 63/220.

⁵⁵ ชุ. ชา. 63/526/196.

เมื่อพระเจ้าเนมิราชได้สละราชสมบัติออกผนวชแล้วก็ทรงบำเพ็ญสมณธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ตลอดพระชนม์อายุ และได้บังเกิดในพรหมโลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ดังมีปรากฏดังนี้

พระเจ้าเนมิราชทรงผนวชแล้วประทับอยู่ ณ อัมพวันนั้นนั่นเอง เจริญพรหมวิหาร 4 มีฌานไม่เสื่อม ได้เป็นผู้บังเกิดในพรหมโลก⁵⁶

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การประพฤติพรหมจรรย์นั้นมีอานิสงส์มาก เพราะเป็นเหตุผู้ประพฤติให้ไปบังเกิดในพรหมโลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ทั้งยังเป็นการละเว้นจากอกุศลมูลทั้งหลาย ฉะนั้นจึงนับได้ว่าเป็นความดีที่ควรประพฤติอย่างยิ่ง

นอกจากนี้แล้ว ในเรื่องเนมิราชชาดกนี้ ยังมีปรากฏความดีอันเป็นเหตุให้บุคคลได้ไปบังเกิดในสวรรค์ ตามที่มหาตลีเทพสารณีได้ตอบเพื่อคลายความสงสัยของพระเจ้าเนมิราช เมื่อคราวที่พาชฆิमारของเหล่าเทวดา ดังนี้

- เทพธิดาชื่อว่าวรุณี มีวิมาน 5 ยอด ใหญ่ 12 โยชน์ ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีหมู่อัปสรหนึ่งพันแวดล้อม เพราะทำกรรมดีคือ เป็นผู้ยินดี อังคาสภิกษุที่มาสู่เรือนโดนเคารพ เป็นผู้ร่วมในการถวายทาน

- เทพบุตรชื่อว่าโสณทินนะ มีวิมานทอง 7 หลัง มีแสงส่องสว่างดั่งดวงอาทิตย์ ประดับด้วยเครื่องสรรพากรณ เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีหมู่เทพธิดาเป็นอันมากแวดล้อม เพราะทำกรรมดี คือ ได้สร้างวิหาร 7 หลังถวายต่อบรรพชิตและบำรุงภิกษุที่ผู้อยู่ในวิหารทั้ง 7 หลังนั้นโดยเคารพ ได้บริจาคเครื่องนุ่งห่ม อาหาร เสนาสนะ เครื่องประทีปด้วยจิตเลื่อมใส รักษาอุโบสถศีลอยู่เป็นนิตย์

- เทพอัปสรทั้งหลาย มีวิมานแก้วผลึกสูง 250 โยชน์ ประกอบด้วยเสาอันประดับด้วยแก้ว 7 ประการหลายร้อยต้น ประดับด้วยยอดหลายร้อยยอด ห้อยกระดิ่งเป็นแถวรอบ มีธงที่ทำด้วยทองและเงินปักโดยรอบ ประกอบด้วยอุทยานอันวิจิตรด้วยบุปผานานาชนิด ประกอบด้วยสระโบกขรณี เพราะทำกรรมดีคือ เป็นอุบาสิกามีศีล ยินดีในทาน มีจิตเลื่อมใสในท่านผู้ทรงศีล

- เทพบุตรทั้งหลาย มีวิมานทองเป็นอันมากลอยอยู่ในนภากาศ ไพโรจน์โชติช่วงดั่งสายฟ้าในระหว่างก้อนเมฆ เป็นผู้มีฤทธิ์มาก ประดับด้วยเครื่องสรรพากรณ มีหมู่อัปสรแวดล้อม เพราะทำกรรมดีคือ เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสนา มีศรัทธาตั้งมั่นในพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การให้ทาน การรักษาศีล การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้ามีภูวนาเป็นต้น เป็นการกระทำอันเป็นเหตุให้ผู้ทำบังเกิดในสวรรค์เมื่อสิ้นชีพจากโลกมนุษย์ไปแล้ว ดังนั้นจึงนับได้ว่าเป็นความดีที่ควรปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง เพราะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ

ความดีที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการประพฤติพรหมจรรย์นั้น ไม่ว่าใครจะปฏิบัติและปฏิบัติที่ไหน ปฏิบัติเมื่อไหร่ ก็จัดว่าเป็น

⁵⁶ พุ. ชา. อ. 63/273.

ความดี เพราะเป็นการเว้นจากการทำชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะการประพฤติพรหมจรรย์ รวมถึงการให้ทาน รักษาศีล เป็นต้นนั้น มีผลดีผู้ปฏิบัติ ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบสุขทางจิตใจในโลกนี้ และได้สมบัติต่าง ๆ มีสมบัติในพรหมโลกเป็นต้น เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว

ความชั่วที่ปรากฏในเนมิราชชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- ความชั่วทางกาย วาจา ใจ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงนรกภูมิเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว มาตลีเทพบุตร ได้นำเสด็จพระเจ้าเนมิราชไปชมนรกภูมิอันเป็นไปอยู่ของเหล่าชนที่นำบาปหลังจากตายไปแล้ว และแสดงให้พระองค์ทราบถึงบาปกรรมอันชนเหล่านั้นได้กระทำเมื่อมีชีวิตอยู่ ดังมีปรากฏตัวอย่างดังนี้

พระเจ้าเนมิราชทอดพระเนตรเห็นเหล่าสัตว์ถูกทุบทุบใหญ่ เบียดเบียน ในเวตรณินที ก็สะดุ้งกลัว ตรัสถามมาตลีเทพสารถีว่า สัตว์เหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้.⁵⁷ มาตลีเทพสารถีได้ทูลถวายพยากรณ์ให้ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลกเป็นผู้มีกำลัง มีบาปกรรมเบียดเบียน ต่ำกว่าทบผู้ที่หากำลังมิได้ สัตว์เหล่านั้นมีกรรมหยาบช้ากระทำบาป จึงตกลงในเวตรณินที.⁵⁸

พระราชชาติรสว่า สุนัขแดง สุนัขดำ ผึ้งร้าย ผึ้งกา นากลับ เคี้ยวกินสัตว์นรก ความกลัวปรากฏแก่เรา เพราะเห็นสัตว์เหล่านั้นเคี้ยวกินสัตว์นรก เราขอถามท่าน สัตว์เหล่านี้ที่ผึ้งกาเคี้ยวกิน ได้ทำบาปอะไรไว้.⁵⁹ มาตลีเทพสารถีอันพระเจ้าเนมิราชตรัสถามแล้ว ได้ทูลพยากรณ์วิบากของเหล่าสัตว์ทำบาปตามที่ได้ทราบ แต่พระเจ้าเนมิราชผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นผู้ตระหนี่เหนียวแน่น มีบาปธรรม มักบริภาษเบียดเบียนต่ำทบสมณพราหมณ์ สัตว์เหล่านั้นมีกรรมหยาบช้ากระทำบาป จึงถูกผึ้งกาเคี้ยวกิน.⁶⁰

สัตว์นรกเหล่านี้มีร่างลายลูกโพล่ง เดินเหยียบแผ่นดินเหล็ก และนายนิรยบาลโดยด้วยท่อนเหล็กแดง ความกลัวปรากฏแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านั้น ดูก่อนมาตลีเทพสารถี เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ทำบาปอะไรไว้ จึงถูก

⁵⁷ พุ. ชา. 63/540/199.

⁵⁸ พุ. ชา. 63/541/199-200.

⁵⁹ พุ. ชา. 63/542/200.

⁶⁰ พุ. ชา. 63/543/200.

เบียดเบียนด้วยท่อนเหล็กนอนอยู่.⁶¹ มาตลีเทพสารถิฑุลพยากรณ์ พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลายแต่ พระราชาผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้ มีบาปกรรมเบียดเบียนต่าระทอบชายหญิงผู้มีกุศลธรรม สัตว์ เหล่านั้นมีกรรมหยาบช้า กระทบบาปกรรมแล้ว จึงถูกเบียดเบียน ด้วยท่อนเหล็กนอนอยู่.⁶²

สัตว์เหล่าอื่นร้องไห้ มีกายไฟไหม้ทั่วดินนอนอยู่ในหลุมถ่านเพลิง ความกลัวปรากฏแก่เราเพราะเห็นกิริยานี้ ดูก่อนมาตลีเทพสารถิ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ จึงมาร้องไห้ดิน นอนอยู่ในหลุมถ่านเพลิงนี้.⁶³ มาตลีเทพสารถิอันพระเจ้าเนมิราชตรัสถาม แล้วได้ฑุลพยากรณ์วิบากของเหล่าสัตว์ผู้ทำบาปตามที่ได้ ทราบ แต่พระเจ้าเนมิราชผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่านี้ยังหนี ให้เกิด เพราะสร้างพยานโก่งเหตุแห่งทรัพย์ของประชุมชน ยังหนี ให้เกิดแก่ประชุมชน มีกรรมหยาบช้าทำความชั่ว จึงมาร้องไห้ดิน นอนอยู่ในหลุมถ่านเพลิง พระเจ้าข้า.⁶⁴

หม้อโลหะใหญ่ไฟติดทั่วลูกโพลงโชติช่วงย่อมปรากฏ ความกลัว ย่อมเกิดแก่เราเพราะได้เห็นความเป็นไปนี้ แน่มาตลีเทพสารถิ เรา ขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ทำบาปอะไรไวจงตกในโลหกุมภี.⁶⁵ มาตลีเทพสารถิฑุลพยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่ง สัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชาผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใด เป็นผู้ มีบาปกรรม เบียดเบียน ต่าระทอบสมณะหรือพราหมณ์ผู้มีศีล สัตว์เหล่านั้นมีกรรมหยาบช้า กระทบบาปกรรมแล้ว จึงตกในโลห กุมภี.⁶⁶

นายนิรยบาลผูกคอสัตว์นรกด้วยเชือกเหล็กลูกโพลง แล้วตัด ศีรษะโยนลงไปใต้น้ำร้อน ความกลัวเกิดแก่เราเพราะได้เห็นความ

⁶¹ พุ. ขา. 63/544/200.

⁶² พุ. ขา. 63/545/200.

⁶³ พุ. ขา. 63/546/201.

⁶⁴ พุ. ขา. 63/547/201.

⁶⁵ พุ. ขา. 63/548/201.

⁶⁶ พุ. ขา. 63/549/201.

เป็นไปนี้ ดูก่อนมาตลีเทพสารถิ เราขอถามท่าน สัตว์เหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ จึงมีศีระษะขาดนอนอยู่.⁶⁷ มาตลีเทพสารถิทูลพยากรณ์พระดำรัสถามตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบ ว่า ข้าแต่พระองค์เป็นจอมประชาชน สัตว์เหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก มีบาปธรรม จับนกงมาฆ่า สัตว์เหล่านั้นมีกรรมหยาบช้ำกระทำบาป จึงมีศีระษะขาดนอนอยู่.⁶⁸

แม่น้ำนี้มีน้ำมาก มีตลิ่งไม่สูง มีท่าอันดี ไหลอยู่เสมอ สัตว์นรกเหล่านั้นเราร้อนเพราะความร้อนแห่งไฟจะต็มน้ำ ก็แต่เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นจะต็มน้ำ ก็กลายเป็นแกลบไป ความกลัวย่อมปรากฏแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปนี้ แน่มาตลีเทพสารถิ ข้าพเจ้าขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ เมื่อจะต็มน้ำ น้ำจึงกลายเป็นแกลบไป.⁶⁹ มาตลีเทพสารถิทูลพยากรณ์พระดำรัสถามตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใดมีการงานไม่บริสุทธิ์ ชายช้าวเปลือกแท้เจือด้วยข้าวลีบแกลบแก่ผู้ซื้อ เมื่อสัตว์เหล่านั้นมีความร้อนยิ่งเพราะความร้อนแห่งไฟ กระจายน้ำ จะต็มน้ำ น้ำจึงกลายเป็นแกลบไป.⁷⁰

นายนิรยบาลแห่งข้างทั้ง 2 แห่งสัตว์นรกผู้ร้องให้อยู่ด้วยลูกศร หอก โคมร ความกลัวปรากฏแต่เราเพราะได้เห็นความเป็นไปนี้ ดูก่อนมาตลีเทพสารถิ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ จึงถูกฆ่าด้วยหอกนอนอยู่.⁷¹ มาตลีเทพสารถิทูลพยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ ไม่ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใด เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มึนกรรม ไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ถือเอาของที่เจ้าของไม่ให้ คือ ัญชาติ ทรัพย์ เงิน ทอง แพะ แกะ ปศุสัตว์ และกระบือ มา

⁶⁷ พุ. ชา. 63/550/201-202.

⁶⁸ พุ. ชา. 63/551/202.

⁶⁹ พุ. ชา. 63/552/202.

⁷⁰ พุ. ชา. 63/553/202.

⁷¹ พุ. ชา. 63/554/202.

เลี้ยงชีวิต สัตว์เหล่านั้น เป็นผู้มีการมหายาบเข้าทำบาป จึงถูกฆ่าด้วย หอกนอนอยู่.⁷²

สัตว์นรกเหล่านี้นายนิรบาลผูกคอไว้เพราะเหตุอะไร ยังพวก อื่นอีกพวกหนึ่ง อันนายนิรบาลตัดทำให้เป็นชิ้น ๆ นอนอยู่ ความ กลัวย่อมปรากฏแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปนี้ ดูก่อนมาตลี เทพสารถี เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ทำบาปอะไรไว้ จึงถูกทำให้เป็นชิ้น ๆ นอนอยู่.⁷³ มาตลีเทพสารถี ทูลพยากรณ์พระดำรัส ถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่านี้เคยเป็นผู้ฆ่าแกะ ฆ่าสุกร ฆ่าปลา ครั้นฆ่าสัตว์ของเลี้ยง ระเบิด แพะ แกะ แล้ววางไว้ในร้านที่ฆ่าสัตว์ ขายเนื้อ เป็นผู้มีการมหายาบเข้าทำบาปจึงถูกตัดเป็นชิ้น ๆ นอน อยู่.⁷⁴

ห้วงน้ำนี้เต็มไปด้วยมูลและคูถ มีกลิ่นเหม็น ไม่สะอาด เน่า ฟุ้งไป สัตว์นรกมีความหิวครอบงำ ก็กินมูลและคูถนั้น ความกลัวปรากฏ แก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปนั้น ดูก่อนมาตลีเทพสารถี เราขอ ถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ จึงมีมูลและคูถเป็น อาหาร.⁷⁵ มาตลีเทพสารถีทูลถวายพยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่านี้ทำอะไรทุกๆ เบียดเบียนมิตรสหายเป็นต้น ตั้งมั่นอยู่ใน ความเบียดเบียนผู้อื่นทุกเมื่อ สัตว์นรกเหล่านั้น มีการมหายาบเข้า เป็นพาลประทุษร้ายมิตร จึงต้องกินมูลและคูถ.⁷⁶

ห้วงน้ำนี้เต็มไปด้วยเลือดและหนอง มีกลิ่นเหม็น ไม่สะอาด เน่า ฟุ้งไป สัตว์นรกถูกความร้อนแผดเผาแล้ว ย่อมดื่มเลือดและหนอง กิน ความกลัวย่อมปรากฏแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปนั้น ดูก่อนมาตลีเทพสารถี เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาป

⁷² พุ. ชา. 63/555.202-203.

⁷³ พุ. ชา. 63/556/203.

⁷⁴ พุ. ชา. 63/557/203.

⁷⁵ พุ. ชา. 63/558/203.

⁷⁶ พุ. ชา. 63/559/203-204.

อะไรไว้จึงมีเลือดและหนองเป็นอาหาร.⁷⁷ มาตลีเทพสารถิทูลถวาย พยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลกฆ่ามารดาบิดาแลพระอรหันต์ ชื่อว่าต้องปาราชิกในคิทธิเพศ สัตว์นรกเหล่านั้นมีกรรมหยาบช้า ทำบาปจึงมีเลือดและหนองเป็นอาหาร.⁷⁸

ท่านจงดูกลิ่นของสัตว์นรกที่เกี่ยวข้องด้วยเบ็ด และหนังที่แม่ไปด้วยของสัตว์นรกย้อมดินรนเหมือนปลาที่โยนไปบนบกย้อมดินรนฉะนั้น ร้องไห้ น้ำลายไหล เพราะกรรมอะไร ความกลัวย้อมปรากฏแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปนั้น ดูก่อนมาตลีเทพสารถิ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ จึงกลิ่นเบ็ดนอนอยู่.⁷⁹ มาตลีเทพสารถิทูลพยากรณ์พระดำรัสถามตามที่ ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นมนุษย์อยู่ในตำแหน่งผู้ตีราคา ยังราคาซื้อให้เสื่อมไปด้วยราคา ทำกรรมอันโกงด้วยความโกง เหตุโลก ทรัพย์ปกปิดไว้ บุคคลเข้าไปใกล้ปลาเพื่อจะฆ่าเอาเหยื่อเกี่ยวเบ็ดปิดเบ็ดไว้ฉะนั้น บุคคลจะป้องกันช่วยคนทำความโกงผู้อันกรรมของคนหุ้มห่อไว้ ไม่มีเลย สัตว์นรกเหล่านั้นมีกรรมหยาบช้าทำบาป จึงมากกลิ่นเบ็ดนอนอยู่.⁸⁰

หญิงนรกเหล่านี้มีร่างกายแตกทั่ว มีชาติทรมาน มีแมลงวันตอมเปรอะเปื้อนด้วยเลือดและหนอง มีศีรชะขาด เหมือนฝูงโคที่ศีรชะขาดบนที่ฆ่า ประคองแขนทั้งสองร้องไห้ หญิงนรกเหล่านั้นจมอยู่ในภูมิภาคเพียงเอาจทุกเมื่อ ภูเขาไฟตั้งมาแต่สี่ทิศ ลูกโพลงกลิ้งมาบดหญิงนรกเหล่านั้นให้ละเอียด ความกลัวปรากฏแก่เราเพราะได้เห็นความเป็นไปนั้น ดูก่อนมาตลีเทพสารถิ เราขอถามท่าน หญิงนรกเหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ จึงต้องมาจมอยู่ในภูมิภาคเพียงเอาจทุกเมื่อ

⁷⁷ พุ. ขา. 63/560/204.

⁷⁸ พุ. ขา. 63/561/204.

⁷⁹ พุ. ขา. 63/562/204.

⁸⁰ พุ. ขา. 63/563/204.

ภูเขาไฟลูกโพลงตั้งมาแต่สี่ทิศบดให้ละเอียด.⁸¹ มาตลีเทพสารถิทูลพยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบว่า หญิงนรกเหล่านั้นเป็นกฤชิตา เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก มีกิจการไม่บริสุทธิ์ ได้ประพฤติน่ายินดี เป็นหญิงนักร้อง ละสามีเสียได้ คบหาชายอื่นเพราะเหตุ ยินดีและเล่น หญิงเหล่านั้นเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก ยังจิตของตนให้ ยินดีในชายอื่นจึงถูกภูเขาไฟอันลูกโพลงตั้งมาแต่สี่ทิศ บดให้ละเอียด.⁸²

เพราะเหตุไร นายนิรยบาลทั้งหลายจึงจับสัตว์นรกเหล่านี้อีก พวกหนึ่งที่เขาเอาหัวลงโยนลงไปในนรก ความกลัวย่อมปรากฏแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปนั้น ดูก่อนมาตลีเทพสารถิ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ จึงถูกโยนให้ตกไปในนรก.⁸³ มาตลีเทพสารถิทูลพยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่ง สัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใด เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มีความไม่ดี ล่วงเกินภรรยาทั้งหลาย ของชายอื่น สัตว์เหล่านั้นเป็นผู้ลักภักดิ์อันอุดมเช่นนั้น จึงมาตก นรก เสวยทุกข์เวทนาในนรกนั้นสิ้นปีเป็นอันมาก บุคคลผู้ช่วย ป้องกันบุคคลผู้มักทำบาป ผู้อันกรรมของตนหุ้มห่อไว้ไม่มีเลย สัตว์ นรกเหล่านั้นมีกรรมหยาบช้าทำบาป จึงมาตกอยู่ในนรก.⁸⁴

สัตว์นรกเหล่านี้ ทั้งน้อยใหญ่ต่างพวกประกอบเหตุการณ์ มี รูปร่างพิลึก ปรากฏอยู่ในนรก ความกลัวย่อมปรากฏแก่เรา เพราะ ได้เห็นความเป็นไปนั้น ดูก่อนมาตลีเทพสารถิ เราขอถามท่าน สัตว์ นรกเหล่านี้ได้ทำบาปอะไรไว้ จึงได้เสวยทุกข์เวทนาอันลำแข็งเผ็ด ร้อนมีประมาณยิ่ง.⁸⁵ มาตลีเทพสารถิทูลพยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรง ทราบว่า สัตว์เหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มีความเห็นเป็น

⁸¹ พุ. ชา. 63/564/204-205.

⁸² พุ. ชา. 63/565/205.

⁸³ พุ. ชา. 63/566/205-206.

⁸⁴ พุ. ชา. 63/567.206.

⁸⁵ พุ. ชา. 63/568/206.

บาป หลงทำกรรมอันทำด้วยความคั่นเคย และชักชวนผู้อื่นในทิวฎี
 เช่นนั้น สัตว์เหล่านั้นเป็นผู้มีทิวฎีอันลามกทำบาป จึงต้องเสวยทุกข์
 เวทนาอันกล้าแข็งเผ็ดร้อนประมาณยิ่ง.⁸⁶

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความชั่วอันเป็นเหตุให้ต้องตกนรกที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนั้น คือ การเบียดเบียนผู้อื่น การด่าผู้ไม่ด่าตอบ ความเป็นผู้ตระหนี่ การด่ากระทบสมณพราหมณ์ผู้มีศีล การด่ากระทบผู้มีกุศลธรรม การสร้างพยานเท็จเพื่อคดโกงผู้อื่น การฆ่าสัตว์ด้วยวิธีอันทรมาณ การมีการงานไม่บริสุทธิ์ที่มีการคดโกงผู้อื่นเป็นต้น การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ การประทุษร้ายมิตร การฆ่ามารดาบิดาและพระอรหันต์ การช่วยปกปิดความผิดของผู้อื่น การประพฤติผิดประเวณีนอกใจภรรยาสามีของตนล่วงเกินภรรยาสามีของบุคคลอื่น การเป็นผู้มีมิจฉาทิวฎีคือมีความเห็นผิด ความชั่วเหล่านี้เมื่อพิจารณาโดยอุกศลกรรมบถแล้ว จัดเป็นความชั่วทางกาย วาจา ใจ ที่ไม่ควรประพฤติเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเหตุให้ได้รับผลของกรรมคือต้องตกนรก ถูกทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ ดังที่ปรากฏแล้วนั้น

ความชั่วที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการกระทำทางกาย วาจา และใจ ที่ปรากฏข้างต้นนั้น ไม่ว่าจะกระทำเมื่อใด กระทำที่ไหน ก็จัดว่าเป็นความชั่ว เพราะเป็นการทำตนและคนอื่นสัตว์อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะการกระทำเหล่านั้นมีผลไม่ดีคือ ผู้ทำต้องได้รับผลกรรมที่ทำได้ ต้องตกนรกได้รับความทุกข์ทรมานเมื่อสิ้นชีวิตจากโลกนี้ไปแล้ว

3.2.1.5 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในมโหสถชาดก

ความดีที่ปรากฏในมโหสถชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- การให้อภัย เมื่อพระเจ้าวิเทหราชทรงทราบความจริงว่า อาจารย์ทั้ง 4 พากันใส่ความให้ร้ายมโหสถบัณฑิตและยังปกปิดความชั่วต่าง ๆ ของพวกตัวเองไว้ จึงทรงรับสั่งให้นำไปตัดศีรษะ แต่มโหสถบัณฑิตได้ให้อภัยแก่อาจารย์ทั้ง 4 และขอพระราชทานอภัยโทษให้ ดังมีปรากฏตัวอย่างดังนี้

พระเจ้าวิเทหราชได้ทรงสดับถ้อยคำแห่งมโหสถก็ทรงพิโรธว่าอาจารย์เหล่านั้นปองร้ายกันเอง มาลงเอามโหสถว่าเป็นผู้ปองร้ายเรา จึงมีพระราชดำรัสสั่งราชบุรุษว่า พวกเจ้าจงไป จงนำอาจารย์ทั้ง 4 นั้นออกจากพระนคร ให้นำหนทางบนหลาวแล้วตัดศีรษะเสีย เมื่ออาจารย์ทั้ง 4 อันราชบุรุษมัดมือไพล่หลัง เขียนด้วยไม้เรียวร้อยที่ครวละ 4 ครวละ 4 แล้วนำไปสู่ประหารชีวิต มโหสถกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ อาจารย์เหล่านี้เป็นอมตย์เก่าของพระองค์ ขอพระองค์ทรงงดโทษแก่อาจารย์เหล่านี้ พระราชาพระราชทานอนุญาต แล้วให้เรียกอาจารย์ทั้ง 4 มา ตรัสสั่งยกให้เป็นทาสแห่งมโหสถ ก็แต่มโหสถทูลยกให้เป็นไทในเวลานั้นนั่นเอง พระราชาตรัสสั่งให้ขับไล่อาจารย์ ทั้ง 4 จากพระราชอาณาจักร มโหสถทูลขอพระราชทานโทษว่า ขอได้โปรดอดโทษแก่คนอันธพาลเหล่านั้น

⁸⁶พ. ขา. 63/569/206.

ขอให้ทรงยกย่องอยู่ในฐานันดรนั้น พระราชาทรงเลื่อมใสในมโหสถเกินเปรียบ ด้วยทรงดำริว่า มโหสถ
ได้มีเมตตาเห็นปานนี้ในเหล่าปัจจามิตร มโหสถจักไม่มีเมตตาเห็นปานนี้ในชนเหล่าอื่นอย่างไร.⁸⁷

จากตัวอย่างที่ปรากฏข้างต้น สรุปได้ว่า การให้อภัยนั้นจัดเป็นความดี เพราะเป็นการไม่
พยายามท้าวเวรต่อกัน จัดเป็นกุศลมูลในหมวดมโนสุจริต เป็นการช่วยเหลือชีวิตของผู้อื่นให้พ้นจาก
ความตาย ทั้งยังเป็นเหตุให้พระเจ้าวิเทโหราชทรงทราบถึงจิตใจอันประกอบด้วยเมตตาจิตของมโหสถ
บัณฑิต จนเป็นเหตุให้ได้รับความไว้วางพระทัยด้วย ดังนั้นการให้อภัยจึงนับว่าเป็นความดีที่ควร
ประพฤติเป็นอย่างยิ่ง

- **ความซื่อสัตย์** เมื่ออาจารย์แก้วออกอุบายลวงให้พระเจ้าวิเทโหราชเสด็จไปยังเมือง
อุตตรปัญจาละเพื่ออภิเษกกับพระนางปัญจาละจันตี ผู้เป็นพระธิดาของพระเจ้าจูลนีพรหมทัต มโหสถ
บัณฑิตก็ได้ออกอุบายลักเอาพระราชมารดา พระมเหสี พระราชบุตร พระราชธิดาของพระเจ้าจูลนี
พรหมทัตพร้อมทั้งส่งพระเจ้าวิเทโหราชเสด็จกลับกรุงมิลิลาอย่างปลอดภัย พระเจ้าจูลนีพรหมทัตจึงได้
ยอมแพ้ต่อปัญญาของมโหสถบัณฑิตและได้ชักชวนให้เข้ารับใช้ในราชสำนักของพระองค์ ดังนี้

ข้าจะให้เครื่องเลี้ยงชีพ การบริหาร เบี้ยเลี้ยงและบำเหน็จ
เพิ่มขึ้น 2 เท่า และให้โภชนาภัณฑ์อันไพบุลย์อื่น ๆ เจ้าจงใช้สอยสิ่งที่
ปรารถนา จงรื่นรมย์เถิด อย่ากลับไปหาพระเจ้าวิเทโหราชเลย พระ
เจ้าวิเทโหราชจักทำอะไรได้.⁸⁸

มโหสถบัณฑิตได้ปฏิเสธคำชวนของพระเจ้าจูลนีพรหมทัต เพราะมีความซื่อสัตย์ต่อพระเจ้า
วิเทโหราชพร้อมทั้งรับปากว่าจะถวายตัวรับใช้เมื่อพระเจ้าวิเทโหราชผู้เป็นนายของตนสิ้นพระชนม์แล้ว
ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ฝ่ายมโหสถบัณฑิตเมื่อจะทูลห้ามพระเจ้าจูลนีได้ทูลว่า

ข้าแต่พระมหाराชเจ้า ผู้ใดสละท่านผู้ซบเลี้ยงตนเพราะเหตุ
แห่งทรัพย์ ผู้นั้นยอมถูกตนเองและผู้อื่นติเตียนทั้งสองฝ่าย พระเจ้า
วิเทโหราชยังทรงพระชนม์อยู่เพียงใด ข้าพระองค์ไม่พึงเป็นราชบุรุษ
ของพระราชาอื่นเพียงนั้น ข้าแต่พระมหाराชเจ้า ผู้ใดสละท่านผู้ซบ
เลี้ยงตนเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ผู้นั้นยอมถูกตนเองและผู้อื่นติเตียน
ทั้งสองฝ่าย พระเจ้าวิเทโหราชยังดำรงพระชนม์อยู่เพียงใด ข้า
พระองค์ไม่พึงอยู่ในแคว้นแคว้นของพระราชาอื่นเพียงนั้น.⁸⁹

⁸⁷ พุ. ชา.อ. 63/386.

⁸⁸ พุ. ชา. 63/674/293.

⁸⁹ พุ. ชา. 63/675/293.

ลำดับนั้น พระเจ้าจูลีตรีสกะมิโสดว่า แน่บัณฑิต ถ้าอย่างนั้น ท่านจงให้ปฏิญาณว่าจะมาในนครนี้ ในเมื่อพระราชาท่านทิวคตแล้ว มิโสดทูลสนองว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า เมื่อข้าพระองค์ยังมีชีวิตอยู่จักมา.⁹⁰

เมื่อพระเจ้าวิเทโรราชผู้เป็นนายสิ้นพระชนม์แล้ว มิโสดบัณฑิตจึงได้ถวายตัวเข้ารับใช้ในราชสำนักของพระเจ้าจูลีตรีสกะมหัต ได้บำรุงบ้านเมืองของพระเจ้าจูลีตรีสกะมหัตดุจเดียวกับที่ได้เคยทำแล้วในราชสำนักของพระเจ้าวิเทโรราชตลอดชีวิตของตน

จากตัวอย่างข้างต้น สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์นั้นจัดเป็นความดี เพราะเป็นการแสดงความกตัญญูต่เวทิตาคณต่อผู้ที่ไว้วางใจและมอบหมายงานให้ทำ เป็นความประพฤติที่ชนทั้งหลายในทุก ๆ สังคมต่างก็ให้การสรรเสริญ เป็นความดีที่ควรยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง

ความดีที่ปรากฏในมิโสดชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณนิยม เพราะการให้อภัยนั้น เป็นการตัดความอาฆาตพยาบาท ไม่ก่อให้เกิดการจองเวรซึ่งกันและกันในอนาคต จัดเป็นความดีทางใจหรือมโนสุจริต และความซื่อสัตย์ต่อผู้เป็นนายหรือผู้ที่มอบหมายงานให้ตนทำนั้น ก็จัดเป็นความดีที่ไม่ว่าใครจะกระทำ กระทำที่ไหนเมื่อไหร่ก็ได้รับการยอมรับว่าดี เป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ปฏิบัติ และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะการให้อภัยนั้นและความซื่อสัตย์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ทั้งแก่ผู้ให้อภัยเอง และแก่ผู้ที่ได้รับการให้อภัย ทั้งแก่เจ้านายและบริวาร เป็นการกระทำที่มีผลดีต่อทั้ง 2 ฝ่าย

ความซื่อสัตย์ที่ปรากฏในมิโสดชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- การใส่ความให้ร้ายผู้อื่น บัณฑิตทั้ง 4 ในสำนักของพระเจ้าวิเทโรราช เกิดความไม่พอใจและอิจฉาในตัวมิโสดบัณฑิตจึงได้พากันวางแผนใส่ความเพื่อให้มิโสดบัณฑิตได้รับโทษจากพระราชาราชานี้ปรากฏตัวอย่างดังนี้

อยู่มาวันหนึ่ง เสนกะเห็นปุ๊กกุสะ กามินทะ และเทวินทะทั้งสามอาจารย์มาสู่สำนักตน จึงปรึกษาอาจารย์เหล่านั้นกล่าวว่า แน่ผู้เจริญทั้งสาม เราทั้งสี่คนไม่เทียมทันมิโสดผู้บุตรครุหบดี ก็บัดนี้เขานำภรรยาผู้ฉลาดตนมาเอง พวกเราพึงทำลายเขาระหว่างพระราชาราชเสียอย่างไร เสนกะจึงกล่าวว่า พวกท่านอย่าวิตก เรามีอุบายอยู่อย่างหนึ่ง อาจารย์ทั้งสามถามว่า อุบายอะไรท่านอาจารย์ เสนกะจึงแจ้งว่า เราจักลักพระจุฬามณีของพระราชาราชมา ท่านปุ๊กกุสะจงลักสุวรรณมัลลามา ท่านกามินทะจงลักคลุมบรรทมกัมพลมา ท่านเทวินทะจงลักฉลองพระบาททองคำมา ก็และครั้นลักราชารณทั้งสี่อย่างมาได้ฉะนี้แล้ว เราทั้งสี่จงยังราชารณทั้งสี่นั้นให้เข้าไปอยู่ในเรือนของมิโสด เราแม่ทั้งสี่จักลักราชารณทั้งสี่มาด้วยอุบายแล้ว แต่นั่นจักให้เข้าไปอยู่ในเรือนมิโสด...บัณฑิตทั้งสี่นั้นไปสู่ราชสำนักทูลว่า พระองค์ไม่ทรงประดับพระจุฬามณีหรือพระเจ้าข้า พระเจ้าวิเทโรราชตรัสว่า จะประดับ จงไปนำมา อาจารย์ทั้งสี่นั้นไปดูไม่เห็นพระจุฬามณีในสถานที่เก็บและไม่เห็นราชารณสามอย่างนอกนี้ จึง

⁹⁰ พุ. ชา. อ. 63/493.

ทูลยุยงว่า ข้าแต่สมมติเทพ ราชอาณาจักรของพระองค์อยู่ในเรือนของมโหสถ มโหสถใช้ราชอาณาจักรเองก่อนจะเป็นศัตรูต่อพระองค์.⁹¹

จากตัวอย่างเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่าบัณฑิตทั้ง 4 นั้นเกิดความอิจฉาและไม่พอใจในตัวของมโหสถบัณฑิตที่มีปัญญามากเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าวิเทหราชแถมยังได้ภรรยาผู้ฉลาดอีก จึงพากันวางแผนเพื่อที่จะใส่ความมโหสถบัณฑิตให้ได้รับความเดือดร้อน ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าพฤติกรรมของบัณฑิตทั้ง 4 นั้นเป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเป็นการทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

ความชั่วที่ปรากฏในมโหสถชาดกนั้น สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะเป็นการกระทำที่มีผลคือ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น จึงจัดว่าเป็นความชั่ว และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการใส่ความผู้อื่นนั้น เป็นความชั่วที่แน่นอนตายตัว ไม่ว่าผู้ใดจะทำ ทำเมื่อใด ก็จัดว่าเป็นความชั่ว

3.2.1.6 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในภริทัตชาดก

ความดีที่ปรากฏในภริทัตชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การรักษาศีลอุโบสถ พระภริทัตโพธิสัตว์ได้เห็นสมบัติอันเป็นทิพย์อันไพบุลย์ของเหล่าเทพดาทั้งหลายในเทวโลกเมื่อคราวได้ไปเฝ้าท้าวสักกเทวราช ก็ตั้งความปรารถนาที่จะได้สมบัตินั้นบ้าง จึงได้อิच्छารักษาศีลอุโบสถอยู่ที่จอมปลวกริมฝั่งแม่น้ำยมุนา ในวันหนึ่งได้พบกับพราหมณ์เนสาทพร้อมด้วยโสมทัตผู้เป็นบุตร ด้วยความกลัวว่าศีลอุโบสถจะขาด พระภริทัตโพธิสัตว์จึงได้บอกความจริงว่าตนเป็นนาคและกลัวว่าพวกเขาจะบอกที่อยู่จำศีลของตนแก่หมองูจึงได้พาพราหมณ์เนสาทพร้อมด้วยโสมทัตไปอยู่ในนาคพิภพ บำรุงพวกเขาด้วยสมบัติอันเป็นทิพย์ของนาคมากมาย แต่อยู่มาวันหนึ่งพราหมณ์เนสาทเกิดเบื่อหน่ายในนาคพิภพนั้นจึงได้ขอกลับไปอยู่กับภรรยาบนโลกมนุษย์ตามเดิม พระภริทัตโพธิสัตว์ก็ได้อนุญาตตามที่พราหมณ์เนสาทนั้นขอพร้อมทั้งจะมอบแก้วมณีสารพัดนึกให้ แต่พราหมณ์ปฏิเสธเสียโดยอ้างว่าตนจักบวช เมื่อได้กลับไปอยู่กับบุตรภรรยาตามเดิมแล้วพราหมณ์เนสาทเกิดความลำบากในการหาเลี้ยงชีพ ในวันหนึ่งพราหมณ์นั้นได้พบกับหมองูอาลัมพายนท์ที่เก็บแก้วมณีสารพัดนึกที่นางนาคมาณวิกาทั้งหลายลึ้มไว้บนฝั่งได้ จึงได้เข้าไปขอแลกแก้วมณีนั้นกับการบอกที่อยู่จำศีลของพระภริทัตโพธิสัตว์ เมื่อพราหมณ์เนสาทพาหมองูไปถึงที่จำศีลของพระภริทัตโพธิสัตว์ พระภริทัตโพธิสัตว์ก็รู้ได้โดยทันทีว่าพราหมณ์นั้นพาหมองูมาอยู่ที่อยู่ของตน ถึงแม้จะสามารถทำร้ายพราหมณ์และหมองูได้ แต่พระภริทัตโพธิสัตว์ก็ยอมอดกลั้นไว้เพราะกลัวศีลอุโบสถจะขาด ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระมหาสัตว์ลิมเนตรขึ้นแลเห็นพราหมณ์เนสาท จึงคิดว่า เราได้คิดแล้วว่า พราหมณ์คนนี้จะทำอันตรายแก่อุโบสถของเรา เราจึงพาผู้นี้ไปยังนาคพิภพ แต่งให้มีสมบัติเป็นอันมาก เขาไม่ปรารถนาเพื่อจะรับแก้วที่เราให้ แต่บัดนี้ไปรับเอาหมองูมา ถ้าเราโกรธแก่ผู้ประทุษร้ายมิตร ศีลของ

⁹¹ พุ. ชา. อ. 63/354-355.

เราก็จักขาด ก็เราได้อิฐฐานอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ 4 ไว้ก่อนแล้วต้องให้คงที่อยู่ อาลัยพายนจะ ตัด จะเผา จะฆ่า จะแทงด้วยหาวก็ตามเถิด เราจะไมโกรธเขาเลย ถ้าเราจะแลดูเขาด้วยความโกรธ เขาก็จะแหกเป็นเหมือนขี้เถ้า ช่างเถอะทุบตีเราเถอะ เราจักไมโกรธเลย ดังนี้แล้วก็หลับเนตรลง ทรง บำเพ็ญอิฐฐานบารมีไว้เป็นเบื้องหน้า ชุกเศียรเข้าไว้ ณ ภายในชนิด นอนนิ่งมิได้ไหวติงเลย.⁹²

เมื่อถูกหมองอุลัยพายนจับไปแล้ว บังคับให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ พระภริทตโพธิสัตว์ก็ทำ ตามแต่โดยดีด้วยหวังว่าหมองอุลัยพายนจะปล่อยตนไปเมื่อได้ทรัพย์ตามต้องการแล้ว แต่ด้วยความ โลกของหมองอุลัยพายนนั้น แม้จะได้ทรัพย์ถึงพันหนึ่งในชนบทแล้วก็ยังไม่พอใจ จึงนำพระภริทต โพธิสัตว์เข้าไปในเมืองพาราณสีเพื่อจะแสดงแก่พระราชชา เมื่อกำลังแสดงอยู่นั้นพระภริทตโพธิสัตว์ได้ พบกับนาคสุทศนะและอัจฉิมุขีผู้เป็นญาติ จึงได้รับอิสระและกลับไปยังนาคพิภพตามเดิม เมื่อกลับไป ยังนาคพิภพแล้ว ได้พบกับพราหมณ์เสนาทที่ถูกลูกศรโคธะจับมาจากกริมฝั่งแม่น้ำ พระภริทตโพธิสัตว์ ก็ได้ให้อภัยแก่พราหมณ์นั้นอีก ไม่ได้ทำอันตรายใด ๆ แก่พราหมณ์เลยเพราะกลัวศีลอุโบสถจะขาด พระภริทตโพธิสัตว์รักษาศีลอุโบสถโดยนัยนี้ตลอดชีวิต เมื่อสิ้นชีพแล้วก็ได้ไปบังเกิดบนเทวโลกตาม ประสงค์ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ ก็รักษาศีลอยู่จนตลอดชีวิต ในที่สุดแห่งชนมายุก็ได้ดำเนินไปในทาง สวรรค์กับนาคบริษัท.⁹³

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การรักษาศีลอุโบสถนั้น เป็นความดีทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่ควร ประพฤติอย่างยิ่ง เพราะเป็นเหตุให้ไปบังเกิดในเทวโลก ทั้งยังเป็นการงดเว้นจากการทำร้ายผู้อื่นทั้ง ทางกาย ทางวาจา และทางใจ จึงนับได้ว่าเป็นความดีที่ควรประพฤติ

ความดีที่ปรากฏในภริทตชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการรักษาศีลอุโบสถของพระภริทตโพธิสัตว์ เป็นการเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะการรักษาศีลอุโบสถนั้น ก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ คือ ได้ไปบังเกิดในเทวโลกเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ตามที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้

ความชั่วที่ปรากฏในภริทตชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- **การประทุษร้ายมิตร** พราหมณ์เสนาทได้รับการเลี้ยงดูจากพระภริทตอย่างดีในนาคพิภพ แต่เกิดความเบื่อหน่ายจึงหาอุบายกลับไปอยู่กับภรรยาบนที่อยู่ของมนุษย์ เมื่อจะกลับพระภริทตยังได้ มอบแก้วสารพัดนึกให้และได้พวาราณาไว้ว่าถ้าต้องการทรัพย์สมบัติอะไรให้ไปหาพระภริทตได้ แต่ พราหมณ์เสนาทปฏิเสธไม่รับเอา เมื่อได้กลับไปอยู่กับภรรยาแล้วเกิดความลำบากในการหาเลี้ยงชีพ วันหนึ่งได้พบกับหมองอุลัยพายนผู้ถือแก้วสารพัดนึกมาในระหว่างทาง จึงเข้าไปขอแก้วสารพัดนึก

⁹² พุ. ชา. อ. 64/62-62.

⁹³ พุ. ชา. อ. 64/115.

แลกกับการบอกที่อยู่จำอุโบสถศีลของพระภิกษุผู้เป็นมิตรของตน แม้โสมทัตต์ผู้เป็นบุตรจะกล่าวห้ามไว้ และบอกโทษของการกระทำนั้นว่า

คนประทุษร้ายต่อมิตร สละความเกื้อกูล จะตกหมกหม่อมอยู่ใน
นรกอันร้ายแรง แผ่นดินย่อมสับสนนั้น หรือเมื่อผู้นั้นมีชีวิตอยู่ที่สุข
ซิด ถ้าคุณพ่อปรารถนาทรัพย์ ภริษัทตนาคราซก็คงจักให้ ลูกเข้าใจว่า
คุณพ่อจักต้องประสบเวรที่ตนทำไว้ในไม่ช้า.⁹⁴

พราหมณ์เนสสาทก็ไม่ได้เชื่อในคำของโสมทัตต์ผู้เป็นบุตร ยืนยันจะแลกเอาแก้วสารพัดนึกกับการบอกที่อยู่จำอุโบสถศีลของพระภิกษุที่แก่หมองอายุล้มพายน โสมทัตต์ผู้เป็นบุตรจึงได้ขอแยกทางกับพราหมณ์เนสสาทตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไป เมื่อได้พาหมองอายุล้มพายนไปยังที่อยู่ของพระภิกษุที่แก่แล้ว หมองอายุล้มพายนได้โยนแก้วสารพัดนึกให้ แต่พราหมณ์เนสสาทรับไม่ทัน แก้วมณีจึงได้ตกลงยังพื้นดินและจมลงไปยังนาคพิภพ แต่นั้นมาพราหมณ์เนสสาทจึงได้เป็นเสื่่อมจากสมบัติ เสื่่อมจากมิตร เสื่่อมจากบุตร เพราะการประทุษร้ายมิตร ดังมีปรากฏตัวอย่างดังนี้

พราหมณ์เนสสาทเสื่่อมจากฐานะ 3 ประการ คือเสื่่อมจากแก้วมณี เสื่่อมจากมิตรภาพกับพระภิกษุที่แก่ และเสื่่อมจากบุตร เขาก็ร้องไห้รำพันว่า เราหมดที่พึ่งพาอาศัยแล้ว เพราะเราไม่ทำตามคำของบุตร แล้วไปสู่เรือน.⁹⁵

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การประทุษร้ายมิตร เป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น และยังเป็นเหตุแห่งความเสื่่อมหลายประการ

ความชั่วที่ปรากฏในภริษัทตนาคราซนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการประทุษร้ายผู้อื่น เป็นการเบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะทำแก่ผู้ใด ทำที่ไหน ทำเมื่อไหร่ ก็จัดว่าเป็นความชั่ว และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะการประทุษร้ายมิตรนั้น มีผลไม่ดี คือ เป็นการสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น และตนเองก็ได้รับความเสื่่อมจากการกระทำนั้นด้วย

3.2.1.7 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในจันทชาดก

ความดีที่ปรากฏในจันทชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- การตัดสินใจโดยชอบธรรม เมื่อกัณหาลพราหมณ์ผู้เป็นปุโรหิตของพระเจ้าเอกราช ทำหน้าที่ตัดสินคดีความโดยความไม่ชอบธรรม เพราะรับสินบนมา ชาวเมืองผู้ที่ไม่ได้รับความยุติธรรมจึงได้นำความไปบอกพระจันทกุมาร พระจันทกุมารจึงได้ทำการตัดสินคดีใหม่โดยความยุติธรรม ทำให้ชาวเมืองทั้งหลายต่างก็แซ่ซ้องสาธุการในความยุติธรรมของพระองค์ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

⁹⁴ พุ. ชา. 64/721/7-8.

⁹⁵ พุ. ชา. อ. 64/63.

กัณฑทาลพราหมณ์นั้นเป็นคนมีจิตใจฝักใฝ่ในสินบน ครั้นได้รับสินบนแล้ว ก็ตัดสินให้ผู้มีใจเจ้าของให้เป็นเจ้าของ ผู้เป็นเจ้าของมิให้ได้เป็นเจ้าของ ครั้นภายหลังวันหนึ่ง มีบุรุษผู้แพ่คคิคนหนึ่ง โพนทนาว่าอยู่ในที่เป็นที่วินิจฉัยอรรถคดี ครั้นออกมาภายนอกเห็นพระจันทกุมารจะเสด็จมาสู่ที่เฝ้าพระราชาก็กราบลงแทบพระบาทแล้วร้องให้ พระจันทกุมารนั้นถามเขาว่า เรื่องอะไรกับบุรุษผู้เจริญ เขาทูลว่า กัณฑทาลนี้ปล้นเขาในการตัดสินความ เมื่อเขาได้รับสินบนแล้ว เขาก็ทำให้ถึงความพ่ายแพ้ในอรรถคดีพระเจ้าข้า พระจันทกุมารตรัสลอบว่า อย่ากลัวไปเลย ดังนี้แล้วก็ทรงพาบุรุษนั้นไปสู่โรงเป็นที่วินิจฉัยอรรถคดี กระทำผู้เป็นเจ้าของนั้นแลให้เป็นผู้มีใจเจ้าของ ให้เป็นผู้มีใจเจ้าของ มหาชนพากันแซ่ซ้องสาธุการด้วยเสียงอันดังพระราชาก็ได้ทรงสดับเสียงนั้นจึงตรัสถามว่า นั้นเสียงอะไร มีผู้ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ได้ยินว่า มีอรรถคดีอันพระจันทกุมารทรงตัดสินแล้วโดยชอบธรรม เสียงนั้นคือเสียงสาธุการของมหาชน เพราะฟังเสียงนั้นพระราชาก็เกิดปีติ⁹⁶

จากตัวอย่างนี้ จึงสรุปได้ว่า การตัดสินความโดยชอบธรรมนั้น นับว่าเป็นความดีที่ควรประพฤติ เพราะเป็นเหตุนำความยุติธรรมมาให้แก่ผู้บริสุทธิ์ ทั้งยังเป็นเหตุให้ได้รับคำสรรเสริญจากชนทั้งหลาย จนเป็นเหตุให้พระราชารู้เป็นพระราชบิดาของพระจันทกุมารเกิดความปีติไปด้วย นับได้ว่าเป็นความกตัญญูกตเวทีอีกรูปแบบหนึ่ง

- **ความกตัญญูกตเวที** เมื่อพระเจ้าเอกราชทรงหลงเชื่อถ้อยคำของกัณฑทาลพราหมณ์ผู้เป็นคนพาลผู้ผูกอาฆาตพยาบาทในพระจันทกุมาร กำลังจะทำการบูชายัญด้วยการฆ่าพระจันทกุมารพร้อมด้วยพระราชบุตร พระมเหสีและชนเป็นอันมาก แต่ท้าวสักกเทวราชทรงได้สดับเสียงคร่ำครวญของพระนางจันทาเทวีผู้ทำสังจกิริยา จึงถือค้อนเหล็กอันลุกโพลงเสด็จมาสู่พระเจ้าเอกราชและกัณฑทาลให้ปล่อยคนที่จับมาเพื่อฆ่าบูชายัญทั้งหมด เมื่อพระจันทกุมารและชนทั้งหลายที่ถูกจับมาถูกปล่อยเป็นอิสระแล้ว ชาวเมืองจึงได้เอาก่อนดินก่อนหินปาใส่กัณฑทาลพราหมณ์จนถึงความตาย เมื่อฆ่ากัณฑทาลพราหมณ์แล้ว ก็จักพากันฆ่าพระเจ้าเอกราชต่อ พระจันทกุมารจึงได้เข้าสวมกอดพระบิดาไว้เพื่อปกป้องชีวิตของพระบิดา ต่อมาชาวเมืองจึงได้ปลดพระเจ้าเอกราชออกจากราชสมบัติ ทำให้เป็นคนจันทาลแล้วไล่ไปอยู่นอกพระนคร แล้วอภิเษกพระจันทกุมารไว้ในราชสมบัตินั้น พระจันทกุมารเมื่อได้ครองราชสมบัติแล้ว ก็ไม่ทรงทอดทิ้งพระบิดาที่ถูกขับไล่ไป ทรงเสด็จไปทำกิจคือการบำรุงบิดาอยู่บ่อย ๆ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ส่วนมหาชน ครั้นฆ่ากัณฑทาลพราหมณ์นั้นแล้ว ก็เริ่มเพื่อจะฆ่าพระราชาก็พระโพธิสัตว์สวมกอดพระราชบิดาไว้แล้ว มิได้ประทานให้เขาฆ่า มหาชนกล่าวว่า เราจะให้แต่ชีวิตเท่านั้นแก่พระราชานี้ แต่พวกเราจะไม่ยอมให้ฉัตรและที่อยู่อาศัยในพระนครแก่พระราชานี้ เราจักทำพระราชานี้เป็นคนจันทาลแล้วให้ไปอยู่เสียภายนอกพระนคร แล้วก็ให้นำออกเสียซึ่งเครื่องทรงสำหรับพระราชานี้ ให้ทรงผ้าย้อมด้วยน้ำฝาด ให้โปกพระเศียรด้วยท่อนผ้าย้อมด้วยขมิ้น กระทำให้เป็น

⁹⁶ ชู. ขา. อ. 64/142-143.

จันทาลแล้ว ส่งไปสู่อุที่เป็นอยู่ของคณจันทาล.⁹⁷ พระโพธิสัตว์ทรงเริ่มตั้งวัตรปฏิบัติต่อพระราชาบิดา พระราชาบิดาไม่ได้เสด็จเข้าสู่พระนคร ในกาลเมื่อเสปียงอาหารสิ้นไป พระโพธิสัตว์ก็เสด็จไปเพื่อ ประโยชน์แกกิจต่าง ๆ มีการเล่นสวนเป็นต้น ก็เข้าไปเฝ้าพระราชาบิดานั้น ...โพธิสัตว์ตรัสถามว่า พระ บิดาต้องประสงคด้วยสิ่งใด พระเจ้าเอกราชจึงทูล ความปรารถนาแล้วพระโพธิสัตว์ก็โปรดให้ถวายค่า จับบายใช้สอยแก่พระราชาบิดา พระโพธิสัตว์นั้นครองราชสมบัติโดยเที่ยงธรรมแล้ว ในกาลเป็นที่สุด แห่งอายุก็ได้เสด็จไปยังเทวโลก.⁹⁸

จากตัวอย่างที่ปรากฏนั้น จึงสรุปได้ว่า ความกตัญญูทเวทของพระจันทกุมารนั้น สามารถ รักษาชีวิตของพระบิดาไว้ ถึงแม้พระบิดาจะหลงเชื่อคำของคณพาลจะทำอันตรายแก่ตน แต่พระจันท กุมารก็ได้กระทำกตัญญูทเวทิตาคณต่อพระบิดา จึงนับได้ว่าเป็นความดีที่น่าประพุดติเป็นอย่างยิ่ง

ความดีที่ปรากฏในจันทชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณนิยม เพราะ การตัดสินคดีโดยชอบธรรม และความกตัญญูทเวทนี้ จัดเป็นความดีที่แน่นอนตายตัว ไม่ว่าจะกระทำ ในสังคมใด ในกาลใด ก็จัดว่าเป็นความดี เพราะเป็นการกระทำที่สามารถอำนวยการประโยชน์สุขให้ทั้งแก่ ผู้ปฏิบัติและผู้ได้รับการปฏิบัติ

ความชั่วที่ปรากฏในจันทชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การรับสินบน พราหมณ์ชื่อว่า กัณฑทาล ผู้เป็นปุโรหิตของพระเจ้าเอกราชผู้ครองกรุง พาราณสี ได้เป็นผู้ถวายอนุศาสน์พร้อมทั้งอรรถและธรรมแก่พระราชา พระราชาจึงตั้งให้ดำรง ตำแหน่งผู้ตัดสินคดี แต่กัณฑทาลนั้นเป็นผู้รับสินบน ตัดสินคดีโดยไม่ชอบธรรม ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พราหมณ์ชื่อว่า กัณฑทาล ได้เป็นปุโรหิต เขาถวายอนุศาสน์ทั้งอรรถและธรรมแก่พระราชา ได้ยินว่าพระราชาครั้นทรงสดับว่ากัณฑทาลเป็นบัณฑิต ก็ทรงให้ดำรงไว้ในหน้าที่ตัดสินอรรถคดี ก็กัณฑทาลพราหมณ์นั้นเป็นคนมีจิตใจฝักใฝ่ในสินบน ครั้นได้รับสินบนแล้ว ก็ตัดสินให้ผู้มีใจเจ้าของให้ เป็นเจ้าของ ผู้เป็นใจเจ้าของมิให้ได้เป็นใจเจ้าของ ครั้นภายหลังวันหนึ่ง มีบุรุษผู้แพคคีคนหนึ่ง โพนทนาว่า ว่าจะอยู่ในที่เป็นที่วินิจฉัยอรรถคดี ครั้นออกมาภายนอก เห็นพระจันทกุมารจะเสด็จมาสู่ที่เฝ้าพระราชา กราบลงแทบพระบาทแล้วร้องให้ พระจันทกุมารนั้นถามเขาว่า เรื่องอะไรกันบุรุษผู้เจริญ เขาทูลว่า กัณฑทาลนี้ปล้นเขาในการตัดสินความ ถึงข้าพระองค์ เมื่อเขารับสินบนแล้ว เขาก็ทำให้ถึงความพ่าย แพ้ในอรรถคดีพระเจ้าข้า.⁹⁹

พระจันทกุมารจึงได้รับตัดสินคดีความโดยยุติธรรม จนเป็นที่แซ่ซ้องสาธุการของมหาชนในเมือง เมื่อพระเจ้าเอกราชทรงทราบความ จึงได้ปลดกัณฑทาลออกจากตำแหน่งตัดสินคดีความแล้วตั้ง

⁹⁷ พุ. ชา. อ. 64/188.

⁹⁸ พุ. ชา. อ. 64/190-191.

⁹⁹ พุ. ชา.อ. 64/142.

พระจันทกุมารให้ทำหน้าที่แทน และเพราะเหตุนี้เอง กัณหาหาลจึงได้ผูกอาฆาตพยายามในพระจันทกุมาร

จากตัวอย่างที่ปรากฏข้างต้น สรุปได้ว่า การรับสินบน ตัดสินคดีความโดยขาดความยุติธรรมของกัณหาหาลพราหมณ์นั้น ยิ่งความเสียหายให้เกิดแก่ผู้แพ่คดีความโดยไม่ชอบธรรม จนเขาต้องนำความเข้ากราบทูลพระจันทกุมาร นับว่าเป็นการสร้างความเดือนร้อนให้แก่ผู้อื่น ดังนั้นจึงนับว่าเป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติเป็นอย่างยิ่ง

- **การผูกอาฆาตพยายาม** เมื่อพระเจ้าเอกราชทรงพระสุบินสวรรคค์ขึ้นดาวดึงส์อันไพบุลย์ด้วยสมบัติอันเป็นทิพย์ พระองค์ต้องการที่จะไปยังเทวโลกเพื่อจะได้ครอบครองสมบัตินั้น จึงทรงถามกับกัณหาหาลพราหมณ์นั้นถึงกรรมอันเป็นเหตุที่จะให้ถึงซึ่งหนทางไปสู่เทวโลกนั้น ด้วยความที่เขาได้ผูกอาฆาตพยายามในพระจันทกุมาร จึงได้กราบทูลให้พระเจ้าเอกราชทรงบูชาโยถุด้วยการฆ่าพระจันทกุมารและบุคคลต่าง ๆ ดังปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

กัณหาหาลพราหมณ์ คิดว่า เวลานี้เป็นเวลาที่จะได้เห็นหลังปัจจามิตรของเรา บัดนี้เราจักกระทำให้พระจันทกุมารให้ถึงสิ้นชีวิตแล้ว จักทำมโนรถของเราให้สำเร็จบริบูรณ์ ครั้นนั้นกัณหาหาลพราหมณ์ ครั้นกราบทูลพระราชา แล้วจงกล่าวคาถาที่ 3 ว่า¹⁰⁰

ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ คนทั้งหลายให้ทานอันล่วงล้ำทาน
ฆ่าแล้วซึ่งบุคคลอันไม่พึงฆ่า ชื่อว่าทำบุญแล้ว ย่อมไปสู่สุคติด้วย
ประการฉะนี้.¹⁰¹ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ยัญพิงบูชาด้วยพระราช
บุตรทั้งหลาย ด้วยพระมเหสีทั้งหลาย ด้วยขวานิคมทั้งหลาย ด้วย
โคอุสภราชทั้งหลาย ด้วยม้าอาชาไนยทั้งหลาย อย่างละ 4 ข้าแต่
พระองค์ผู้สมมติเทพ ยัญพิงบูชาด้วยหมวด 4 แห่งสัตว์ทั้งปวง.¹⁰²

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ด้วยความที่กัณหาหาลพราหมณ์ได้ผูกอาฆาตพยายามในพระจันทกุมาร จึงได้ทูลหลอกให้พระเจ้าเอกราชผู้ที่ต้องการสร้างทางไปสวรรค์ แต่กลับบอกทางไปนรกให้ เพียงเพราะต้องการที่จะให้พระจันทกุมารสิ้นชีวิต กลับทูลหลอกให้พระราชาฆ่าชนเป็นอันมากเพื่อบูชาโยถุ จึงนับได้ว่า การผูกอาฆาตพยายามนั้น เป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเป็นเหตุให้คนอื่นต้องได้รับเดือดร้อน

- **การคบคนพาล** พระเจ้าเอกราช ทรงมีกัณหาหาลพราหมณ์ผู้เป็นคนพาลเป็นบุโรหิตถวาย อรรถธรรม เมื่อทรงสุบินถึงสวรรคค์ขึ้นดาวดึงส์ ทรงตรัสถามถึงเหตุที่จะไปสู่สวรรค์นั้นกับกัณหาหาลผู้เป็นบุโรหิต แต่กลับถูกกัณหาหาลบุโรหิตผู้เป็นคนพาลหลอกให้บูชาโยถุด้วยการฆ่าพระราชบุตร พระ

¹⁰⁰ พุ. ชา. อ. 64/144.

¹⁰¹ พุ. ชา. 64/776/116.

¹⁰² พุ. ชา. 64/778/116-117.

มเหสีเป็นต้น ทรงหลงเชื่อในคำของปุโรหิตนั้น เพราะพระองค์เป็นผู้มีปัญญาน้อย ดังมีปรากฏตัวอย่าง
ดังนี้

พระราชพงศาวดารว่า เอกราช เป็นผู้มีการมอันหยาบช้า อยู่ใน
พระนครบุปผวดี ท้าวเธอตรีศกามกัณฑทาลปุโรหิต ผู้เป็นเผ่าพันธุ์
พราหมณ์ เป็นผู้หลงว่า ดูก่อนพราหมณ์ ท่านเป็นผู้ฉลาดในธรรม
วินัย ขอจงบอกทางสวรรค์แก่เรา เหมือนอย่างนรชนทำบุญแล้ว ไป
จากภพนี้สู่สุคติภพ ฉะนั้นเถิด.¹⁰³

กัณฑทาลทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ คนทั้งหลายให้ท่านอันล่วงล้ำท่าน
ฆ่าแล้วซึ่งบุคคลอื่นไม่พึงฆ่า ชื่อว่าทำบุญแล้ว ย่อมไปสู่สุคติด้วย
ประการฉะนี้.¹⁰⁴ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ยัญพิงบุชาด้วยพระ
ราชบุตรทั้งหลาย ด้วยพระมเหสีทั้งหลาย ด้วยชาวนิคมทั้งหลาย
ด้วยโคสุภราชทั้งหลาย ด้วยม้าอาชาไนยทั้งหลาย อย่างละ 4 ข้า
แต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ยัญพิงบุชาด้วยหมวด 4 แห่งสัตว์ทั้ง
ปวง.¹⁰⁵

ข้าแต่พระมหाराช พระองค์อาจเพื่อกระทำยัญบูชานี้หรือ ๆ ไม่อาจ...ราชาตรีศว่า ดูก่อน
อาจารย์ ท่านกลัว ของเราบูชายัญแล้ว จักไปสู่เทวโลก...พระราช ทรงแมรับสั่งให้เรียกราชบุรุษ
ทั้งหลายมาแล้วสั่งว่า ดูก่อนพ่อทั้งหลาย เราฆ่าบุตรธิดาและภรรยาทั้งหลายของเราบูชายัญแล้ว เรา
จักไปสู่เทวโลก เจ้าจงไปทูลพระราชบุตร พระราชธิดา และพระมเหสีเหล่านั้น แล้วพามาสู่ที่นี้
ทั้งสิ้น.¹⁰⁶

จากตัวอย่างที่ปรากฏนั้น จะเห็นได้ว่า การคบคนพาลนั้น เป็นเหตุให้พระเจ้าเอกราชผู้ทรง
ด้อยปัญญาต้องถูกคนพาลนั้นหลอกให้ทำกรรมอันหนัก อันเป็นเหตุให้ไปสู่นรกภูมิ แทนที่จะแนะนำ
ทางไปสู่สวรรค์ตามที่พระองค์ทรงประสงค์ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การคบคนพาลนั้น เป็นความชั่วที่ไม่
ควรประพฤติเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเหตุนำความฉิบหายมาให้แก่ตน

ความชั่วที่ปรากฏในจินตชาติกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะ
การรับสินบน การผูกอาฆาตพยาบาท และการคบคนพาล จัดว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี เป็นความชั่ว

¹⁰³ พุ. ขา. 64/775/116.

¹⁰⁴ พุ. ขา. 64/776/116.

¹⁰⁵ พุ. ขา. 64/778/116-117

¹⁰⁶ พุ. ขา. อ. 64/146.

เพราะเป็นเหตุนำความเดือดร้อนมาให้ทั้งแก่ตนและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นในสมัยใด ก็จัดเป็นความชั่วโดยไม่เปลี่ยนแปลง

3.2.1.8 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในนารทชาดก

ความดีที่ปรากฏในนารทชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การคบบัณฑิต และ ความเป็นสัมมาทิฐิ พระนางรุจา ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าอังคิตราช ทรงเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทรงได้ยินพวกพี่เลี้ยงทั้งหลายทูลถึงความที่พระบิดาของพระองค์ทรงเป็นมิจฉาทิฐิเพราะฟังถ้อยคำของคณาชิวก จึงทรงตั้งพระทัยว่าจะทรงยังพระบิดาให้พ้นจากความ เป็นมิจฉาทิฐิ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ก็ในกาลนั้น เกิดลือกันขึ้นทั่วพระนครว่า พระราชาทรงอาศัยคณาชิวก จึงทรงถือมิจฉาทิฐิ พวกพระพี่เลี้ยงนางนม ได้ยินเขาลือกันดังนั้นจึงมาทูลพระนางรุจาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า เขาลือกันว่า พระชนกของพระองค์ทรงสตั้ถ้อยคำของอาชิวกแล้วทรงถือมิจฉาทิฐิ และได้ยินว่าพระราชานั้นตรัสสั่งให้หรือโรงทานที่ประตูเมืองทั้ง 4 และทรงข่มขืนหญิงและเด็กหญิงที่ผู้อื่นหวงห้าม มิได้ทรงพิจารณาถึงพระราชกรณียกิจเลย ทรงมัวเมาอยู่แต่ในกามคุณ พระนางรุจานั้นได้ทรงสตั้คำของพระพี่เลี้ยงนางนมเหล่านั้น ก็ทรงสลดพระหฤทัย จึงทรงพระดำริว่า เพราะเหตุอะไรหนอ พระชนกของเราจึงเสด็จเข้าถามปัญหาแก่คณาชิวก ผู้ปราศจากคุณธรรม ไม่มีความละอาย ผู้เปลือยกายเช่นนั้น สมณพราหมณ์ผู้มีธรรมเป็นกรรมวาที ควรที่จะเข้าไปถามมีอยู่มิใช่หรือ แต่วันเราเสียแล้วคนที่จะปลดเปลื้องมิจฉาทิฐิพระชนกของเราให้กลับตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิอีก คงจะไม่มีใครสามารถ ก็เราระลึกถึงชาติได้ถึง 14 ชาติ คือ ที่เป็นอดีต 7 ชาติ ที่เป็นอนาคต 7 ชาติ เพราะฉะนั้น เราจะทูลแสดงกรรมชั่วที่ตนทำในชาติก่อน และแสดงผลแห่งกรรม ปลุกพระชนกของเรา ให้ทรงตื่น.¹⁰⁷

เมื่อตั้งพระทัยดังนั้นแล้ว พระนางรุจาจึงได้เข้าไปเฝ้าพระบิดา ถูกพระบิดาแนะนำให้เลิกบริจาทานเลิกรักชาติเพราะความเป็นมิจฉาทิฐิ พระนางรุจาจึงได้แสดงถึงโทษของการคบคนพาล อานิสงค์ของการคบบัณฑิต โทษของการเป็นมิจฉาทิฐิ และอานิสงค์ของการเป็นสัมมาทิฐิ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระนางรุจाराชิดา ผู้มีพระฉวีวรรณงดงาม ทรงทราบกฎธรรมดาในอดีต 7 ชาติ ในอนาคต 7 ชาติ ได้สตั้พระดำรัสของพระเจ้าวิเทโหราชแล้ว กราบทูลพระชนกนาถว่า แต่ก่อนกระหม่อมฉันได้ฟังมาเท่านั้น กระหม่อมฉันเห็นประจักษ์เองข้อนี้ว่า ผู้ใดเข้าไปเสพคนพาล ผู้นั้นก็เป็นพาลไปด้วย ผู้หลงอาศัยคนหลงย่อมถึงความหลงยิ่งขึ้น อลาตเสนาบดีและนายวิชกะสมควรจะหลง¹⁰⁸

¹⁰⁷ พุ. ชา. อ. 64/236-237.

¹⁰⁸ พุ. ชา. 64/859/201.

ขอเดชะ ก็พระองค์มีพระปรีชา ทรงเป็นนักปราชญ์ ทรงฉลาดรู้ ซึ่งอรรถ จะทรงเป็นเช่นกับพวกคนพาล เข้าถึงซึ่งทฎฐิอันแล้วได้ อย่างไร ก็ถ้าสัตว์จะบริสุทธิ์ได้ด้วยการท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ การบวชของคณาชิวก็ไม่มีประโยชน์ คณาชิวเป็นคนหลง งมงาย ย่อมถึงความเป็นคนเปลือย เหมือนตักแตนหลงบินเข้ากองไฟ ฉะนั้น คนเป็นอันมากไม่รู้อะไร ได้ฟังคำของกัสสปคณาชิวว่า ความหมัดดย่อมไม่มีด้วยสังสารวัฏ ก็เชื่อมั่นเสียก่อนทีเดียว จึงพากันปฏิเสธกรรมและผลของกรรม โทษคือความฉิบหายที่ยืดไว้ผิดใน เบื้องต้นก็ยากที่จะเปลื้องได้ เหมือนปลาติดเบ็ดยากที่จะเปลื้องตน ออกจากเบ็ดได้ฉะนั้น¹⁰⁹

ข้าแต่พระราชา กระทบมฉันจักยกตัวอย่างมาเปรียบถวาย เพื่อประโยชน์แก่ทุลกระหม่อม บัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้บางพวก ย่อมรู้เนื้อความได้ด้วยอุปมา เปรียบเหมือนเรือของพ่อค้า บรรทุก สินค้าหนักเกินประมาณ ย่อมนำสินค้าอันหนักยิ่งไปจมลงใน มหาสมุทรฉันใด นรชนสั่งสมบาปกรรมทีละน้อย ๆ ก็ย่อมพาเอา บาปอันหนักยิ่งไปจมลงในนรกฉันนั้น ทุลกระหม่อมเพคะ อกุศลอัน หนักของอลาตเสนาบดียังไม่บริบูรณ์ก่อน อลาตเสนาบดียังสั่งสม บาปอันเป็นเหตุให้ไปสู่หูดที่อยู่ ขอเดชะการที่อลาตเสนาบดีได้รับความ สุขอยู่ในบัดนี้ เป็นผลบุญที่ตนทำไว้แล้วในปางก่อนนั่นเอง บุญของอลาตเสนาบดีนั้นจะหมดสิ้น อลาตเสนาบดีจึงมายินดีใน อกุศลกรรมอันไม่ใช่คุณ หลีกละทางตรงเดินไปตามทางอ้อม นรชน สั่งสมบุญไว้แม้ทีละน้อย ๆ ย่อมไปสู่เทวโลก เหมือนวิชกบุรุษเป็น ทาสยินดีในกรรมอันงาม ย่อมมุ่งไปสู่สวรรค์ได้ เปรียบเหมือนตาชั่ง ที่กำลังชั่งของย่อมต่ำลงข้างหนึ่ง เมื่อเอาของหนักออกเสียข้างที่ต่ำ ก็สูงขึ้น นายวิชกะผู้เป็นทาสเห็นทุกขในตนวันนี้ เพราะได้เสพ บาปกรรมที่ตนทำไว้ในปางก่อน บาปกรรมของเขาจะหมดสิ้น เขา จึงมายินดีในวันนี้อย่างนี้ ทุลกระหม่อมอย่าคบหากัสสปคณาชิว ทรงดำเนินทางผิดเลยเพคะ.¹¹⁰

¹⁰⁹ พุ. ชา. 64/860/201-201.

¹¹⁰ พุ. ชา. 64/861/202.

ข้าแต่พระราชบิดา บุคคลคบบุคคลใด ๆ จะเป็นสัตบุรุษก็ตาม อสัตบุรุษก็ตาม ผู้มีศีลก็ตาม ผู้ไม่มีศีลก็ตาม เขาย่อมตกไปสู่อำนาจของบุคคลนั้น บุคคลทำบุคคลเช่นใดให้เป็นมิตร และเข้าไปคบหาคนเช่นใด แม้เขาก็ย่อมเป็นคนเช่นนั้น เพราะการอยู่ร่วมกันก็ย่อมเป็นเช่นนั้น ผู้เสพยา่อมติดนิสสัยผู้ที่ตนเสพ ผู้ติดต่อย่อมติดนิสสัยผู้ที่ตนติดต่อ เหมือนลูกศรอาบยาพิษย่อมเปื้อนแล่งฉะนั้น นักปราชญ์ไม่ควรเป็นผู้มีคนลามกเป็นสหาย เพราะกลัวจะแปดเปื้อน การเสพคนพาลย่อมเป็นเหมือนบุคคลเอาใบไม้ห่อปลาเน่า แม้ใบไม้ก็มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไปฉะนั้น ส่วนการคบหาสมาคมกับนักปราชญ์ ย่อมเป็นเหมือนบุคคลเอาใบไม้ห่อของหอม แม้ใบไม้ก็มีกลิ่นหอมฟุ้งไป ฉะนั้น เพราะฉะนั้น บัณฑิตรู้ความเป็นบัณฑิตของตนดังใบไม้สำหรับห่อ จึงไม่คบหาสมาคมอสัตบุรุษ คบหาสมาคมสัตบุรุษ อสัตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ.¹¹¹

เมื่อได้ทูลเล่าถึงโทษของการคบคนพาล อานิสงค์ของการคบบัณฑิตดังตัวอย่างข้างต้นแล้ว พระนางรูกาก็ได้ตรัสเล่าถึงอดีตชาติที่พระนางระลึกได้ถึง 14 ชาติให้พระบิดาฟัง เพื่อให้พระบิดาเห็นโทษของการเป็นมิจฉาทิฎฐิ และคุณของสัมมาทิฎฐิ แต่พระบิดาก็ไม่ได้ทรงเชื่อถ้อยคำของพระนาง ยังทรงเป็นมิจฉาทิฎฐิอยู่นั่นเอง ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระนางรูการาชธิดาได้ทูลเล่าถึงชาติที่ตนเกิดมาแล้วในอดีต และแสดงธรรมถวายแด่พระชนกนาถ ตั้งแต่เช้าตลอดคืนยังรุ่งแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์อย่าทรงถือถ้อยคำของคนเปลือยกาย ผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิเลย โลกนี้มี โลกหน้ามี สมณพราหมณ์มี ผลของความดี ความชั่วก็มี ขอพระองค์จงทรงเชื่อฟังคำของกัลยาณมิตรเช่นกระหม่อมฉันกล่าวนี้เถิด อย่าได้ทรงแล่นไปในที่มิใช่ทำเลเลย แม้เมื่อพระนางรูการาชธิดากราบทูลถึงอย่างนี้ ก็ไม่อาจปลดเปลื้องพระชนกจากมิจฉาทิฎฐิได้ ส่วนพระเจ้าอังคิตราช ทรงสดับวาจาอันไพเราะของพระราชธิดานั้นแล้ว ทรงปลื้มพระราชหฤทัย จริ่งอยู่มารดาบิดาย่อมรักเอ็นดูถ้อยคำของบุตรที่รัก แต่คำพูดนั้นหาทำให้บิดาละมิจฉาทิฎฐิได้ไม่.¹¹²

เมื่อพระนางรูกา ไม่สามารถเปลื้องพระราชบิดาให้พ้นจากความเป็นมิจฉาทิฎฐิได้ด้วยถ้อยคำของตน พระนางจึงได้ทรงตั้งสัจอธิฐานต่อสมณะพราหมณ์และเหล่าเทพยดาทั้งหลายขอให้มาปลดเปลื้องมิจฉาทิฎฐิของพระราชบิดา ซึ่งในกาลนั้นเอง พระโพธิสัตว์ผู้ทรงเสวยพระชาติเป็นท้าวมหาพรหมมีชื่อว่า นารทะ กำลังตรวจดูโลกเพื่ออนุเคราะห์หมู่สัตว์อยู่ ได้เห็นพระนางรูกากำลังทำสัจ

¹¹¹ พุ. ขา. 64/862/202-203.

¹¹² พุ. ขา. อ. 64/257-258.

อธิษฐานต่อเทพดาอยู่ จึงได้ดำริว่าจะไปปลดเปลื้องพระเจ้าอังคตราชจากมัจฉาทิฎฐิ จึงได้แปลงกายไปเพศบรรพชิตไปปรากฏกายต่อพระเจ้าอังคตราช ดังมีปรากฏตัวอย่างดังนี้

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ได้เป็นมหาพรหมนามว่า นารทะ ก็ธรรมดาพระโพธิสัตว์มีอัธยาศัยใหญ่ด้วยเมตตาภาวนา เทียวตรวจดูโลกตามกาลอันสมควรเพื่อจะดูเหล่าสัตว์ผู้ปฏิบัติดีและปฏิบัติชั่วในวันนั้นท่านตรวจดูโลก เห็นพระนางจุจาราชิตานั้นกำลังนมัสการเหล่าเทวดาผู้บริหารโลก เพื่อจะปลดเปลื้องพระชนกนาถจากมัจฉาทิฎฐิ จึงมาดำริว่า คนอื่นเว้นเราเสีย ย่อมไม่สามารถเพื่อจะปลดเปลื้องมัจฉาทิฎฐิพระเจ้าอังคตราชนั้นได้ วันนี้เราควรจะไปกระทำการสงเคราะห์ราชธิดาและกระทำ ความสวัสดิแก่พระราชาร่วมด้วย บริวารชน...ครั้นตกลงใจฉะนี้แล้ว ก็แปลงเพศเป็นมนุษย์มีวรรณะดังทองคำ นำเลื่อมใสผูกขุภามณฑลอันงามจับใจ...เหาะมาโดยอากาศ ด้วยเพศแห่งฤาษี ไพโรจน์โชติช่วงประหนึ่งพระจันทร์(เพ็ญ) ลอยเด่นบนพื้นอากาศ เข้าสู่พื้นใหญ่แห่งจันทกปราสาท ได้ยืนอยู่ ณ เบื้องพระพักตร์พระ เจ้าอังคตราช.¹¹³

เมื่อพระเจ้าอังคตราชทรงเห็นบรรพชิตผู้มีฤทธิ์มาก มีรูปกายงดงาม จึงตรัสถามถึงชื่อและการกระทำอันเหตุให้ได้มาซึ่งฤทธิ์ พระนารทพรหมโพธิสัตว์จึงได้แสดงธรรมเพื่อปลดเปลื้องพระเจ้าอังคตราชนั้นจากความเป็นมัจฉาทิฎฐิ ให้กลับมาเป็นสัมมาทิฎฐิตามเดิม ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

คุณธรรม 4 ประการนี้คือ สัจจะ 1 ธรรมะ 1 ทมะ 1 จากะ 1
 อาตมภาพได้ทำไว้ในภพก่อน เพราะคุณธรรมที่อาตมภาพเสพมาดี
 แล้วนั้นนั่นแล อาตมภาพจึงไปไหน ๆ ได้ตามความปรารถนาเร็ว
 ทันใจ.¹¹⁴

พระราชชา 6 พระองค์นี้ คือ ท้าวธตรฐ ท้าวเวสสามิตร ท้าวอัญญ
 กะ ท้าวมทัตติ ท้าวอุสสินนระ ท้าวสิวิราชและพระราชชาพระองค์
 อื่น ๆ ได้ทรงบำรุงสมณพราหมณ์ทั้งหลายแล้วเสด็จไปยังสวรรค์
 ฉันได ดูก่อนมหาบพิตรผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แม้มหาบพิตร ก็ฉัน
 นั้น จงทรงเว้นอธรรม แล้วทรงประพฤติธรรม ราชบุรุษทั้งหลายจง
 ถู้อาหารไปประกาศภายในพระราชนิเวศน์ และภายในพระนคร
 ว่า ใครหิว ใครกระหาย ใครปรารถนามาลา ใครปรารถนาเครื่อง
 ลูบไล้ ใครไม่มีผ้านุ่งห่ม จงนุ่งห่มผ้าสีต่าง ๆ ตามปรารถนา ใคร
 ต้องการร่ม ใครต้องการรองเท้าอย่างเนื้ออ่อน อดี ราชบุรุษ
 ทั้งหลายจงประกาศดังนี้ในพระนครของพระองค์ ทั้งเวลาเย็นเวลา
 เช้า มหาบพิตรอย่าได้ใช้คนแก่เฒ่า และโคม้าอันแก่ชราเหมือนดัง

¹¹³ พุ. ชา อ. 64/258-259.

¹¹⁴ พุ. ชา. 64/870/207-208.

ก่อน และจงทรงพระราชนาน เครื่องบริหารแก่บุคคลที่เป็นกำลัง
เคยกระทำความดีไว้เท่าเดิมเถิด.¹¹⁵

มหาบพิตรจงทรงสำคัญพระวรกายของพระองค์ว่าเป็นดังรถ
อันมีใจเป็นสารถึ กระจับปี่กระจับเป่า (เพราะปราศจากถิ่นมิทชะ)
อันมีอวิหิงสาเป็นเพลที่เรียบบร้อยดี มีการบริจาคนเป็นหลังคา มีการ
สำรวมเท้าเป็นกง มีการสำรวมมือเป็นกระพอง มีการสำรวมท้อง
เป็นน้ำมันหยอด มีการสำรวมวาจาเป็นความเงียบสนิท มีการกล่าว
คำสัตย์เป็นองค์รถอันบริบูรณ์ มีการกล่าวคำไม่ส่อเสียดเป็นการเข้า
หน้าไม้อสนิท มีการกล่าวคำอ่อนหวานเป็นเครื่องรถอันเกลี้ยงเกลา
มีการกล่าวพอประมาณเป็นเครื่องผูกมัด มีศรัทธาและอโกลนะเป็น
เครื่องประดับ มีการถ่อมตนและกราบไหว้เป็นทูป มีความไม่
กระด้างเป็นจอนรถ มีการสำรวมศีลเป็นเชือกชั้นชะเนาะ มีความไม่
โกรธเป็นอาการไม่กระเทือน มีกุศลกรรมเป็นเสวตฉัตร มีพาหุ
สัจจะเป็นสายทาบ มีการตั้งจิตมั่นเป็นที่มั่น มีความคิดเครื่องรู้จัก
กาลเป็นไม้แก่น มีความแก้แกล้วกล้าเป็นไม้ค้ำ มีความประพฤติด่อม
ตนเป็นเชือกชั้นแอก มีความไม่เย่อหยิ่งเป็นแอกเบา มีจิตไม่หดหู่
เป็นเครื่องลาด มีการเสพบุคคลผู้เจริญเป็นเครื่องกำจัดธุลี มีสติของ
นักปราชญ์เป็นประทัก มีความเพียรเป็นสายบังเหียน มีใจที่ฝึกฝนดี
แล้วเช่นดั่งม้าที่หัดไว้เรียบเป็นเครื่องนำทาง ความปรารถนาและ
ความโลภเป็นทางคด ส่วนความสำรวมเป็นทางตรง ขอถวายพระ
พร ปัญญาเป็น เครื่องกระตุ้นเตือนม้า ในรถคือพระวรกายของ
มหาบพิตรที่กำลังแล่นไปในรูป เสียง กลิ่น รส พระองค์นั้นแลเป็น
สารถึ ถ้าความประพฤติชอบและความเพียรมั่นมีอยู่ด้วยยานนี้ รถ
นั้นจะให้สิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่าง จะไม่นำไปบังเกิดในนรก.¹¹⁶

ครั้นพระนารถาชีแสดงธรรมถวายพระเจ้าอังคตราชให้ทรงละมิจฉาภิภูฏฐิ ให้ตั้งอยู่ในศีล
อย่างนี้แล้ว จึงถวายโอวาทกะพระราชาว่า ตั้งแต่นี้ไปพระองค์จงละปาปมิตร เข้าไปใกล้กัลยาณมิตร
อย่าทรงประมาทเป็นนิตย์ ดังนี้ แล้วพรรณนาคุณของพระนางรู่จาราชิตา ให้โอวาทแก่ราชบริษัทและ
ทั้งนางใน เมื่อมหาชนเหล่านั้นกำลังดูอยู่นั้นแลได้กลับไปสู่พรหมโลกด้วยอานุภาพ พระเจ้าอังคตราช

¹¹⁵ พุ. ขา. 64/890/212.

¹¹⁶ พุ. ขา. 64/891/213-214.

ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพรหมนารทะ ละมิจฉาภิภูฏี บำเพ็ญบารมีทานเป็นต้น ได้เป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า.¹¹⁷

สรุปว่า จากตัวอย่างต่าง ๆ ที่ปรากฏแล้วนั้น การคบบัณฑิต จึงเป็นความดีที่ควรประพฤติเป็นอย่างยิ่ง เพราะบัณฑิตย่อมนำทางให้ไปพบแต่สิ่งดี ๆ และช่วยปกป้องจากสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย ดังเช่นที่พระนางรุจาและนารทพรหมผู้เป็นบัณฑิตได้แนะนำพระเจ้าอังคิราชให้พ้นจากความเป็นมิจฉาภิภูฏี ให้ตั้งอยู่ในสัมมาภิภูฏี และการเป็นสัมมาภิภูฏีนั้น ย่อมเป็นเหตุให้บุคคลบำเพ็ญแต่กรรมที่ดี บำเพ็ญหนทางอันไปสู่สุคติโลกสวรรค์ จึงสรุปได้ว่า การคบบัณฑิตและการเป็นสัมมาภิภูฏีนั้น เป็นความดีที่ควรปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง

ความดีที่ปรากฏในนารทชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการคบบัณฑิต และการเป็นสัมมาภิภูฏีนั้น เป็นความดีที่แน่นอนตายตัว ไม่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา หรือสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในสมัยไหน หรือในสังคมใด การคบคนดี และการมีความเห็นที่ถูกต้อง มีทัศนคติที่ดี ย่อมนำพาให้ผู้ปฏิบัติได้พบแต่สิ่งดี ๆ ตามไปด้วย

ความชั่วที่ปรากฏในนารทชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การคบคนพาลและการเป็นมิจฉาภิภูฏี พระเจ้าอังคิราช ทรงเสวยราชสมบัติในกรุงมิลินคร ในวิเทหรัฐ แต่เริ่มเดิมทีพระองค์ทรงเป็นพระราชผู้ตั้งอยู่ในธรรม ในวันหนึ่งทรงปรึกษาเหล่าอำมาตย์ทั้งหลายถึงกิจที่ควรทำ อลาตเสนาบตีผู้เป็นคนพาลเสนอไปจัดทัพออกรบ สุนามอำมาตย์เสนอให้ทำการเฉลิมฉลองด้วยกามคุณทั้งหลาย วิชยอำมาตย์เสนอให้ไปพบสมณะพราหมณ์ผู้มีศีล ผู้เป็นพหูสูตรรู้แจ้งในอรรถธรรมเพื่อกำจัดความสงสัยทั้งปวง พระเจ้าอังคิราชทรงเชื่อในคำแนะนำของวิชยอำมาตย์ แต่อลาตเสนาบตีผู้เป็นคนพาล ได้ทูลเสนอให้ไปพบอเจลกชื่อคุณาชิวก ผู้เป็นมิจฉาภิภูฏี จนเป็นเหตุให้พระเจ้าอังคิราชผู้ทรงถามถึงอรรถธรรมอันควรถามกับบัณฑิตชนผู้เป็นสัมมาภิภูฏี แต่กลับต้องถามคุณาชิวกผู้เป็นมิจฉาภิภูฏี จนหลงเชื่อในถ้อยคำของคุณาชิวกนั้น กลายเป็นคนมิมิจฉาภิภูฏีไปด้วย ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

เมื่อคุณาชิวกทูลปราศรัยแล้ว ลำดับนั้น พระราชาผู้เป็นจอมทัพ ทรงใคร่ธรรม ได้ตรัสถามอรรถธรรมและเหตุว่า ท่านกัสสป นรชน พึงประพฤติธรรมในมารดาและบิดาอย่างไร พึงประพฤติธรรมในอาจารย์อย่างไร พึงประพฤติธรรมในบุตรและภรรยาอย่างไร พึงประพฤติธรรมในวุฒิบุคคลอย่างไร พึงประพฤติธรรมในพลนิกายอย่างไร และพึงประพฤติธรรมในชนบทอย่างไร ชนทั้งหลาย

¹¹⁷ พุ. ชา. อ. 64/279.

ประพุดิธรรมอย่างไร ละโลกนี้ไปแล้วจึงไปสู่สุคติ ส่วนคนบางพวก ผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรมเอนจึงตกลงไปไต้หวัน¹¹⁸

คุณาชีวกัสสปโคตร ได้ฟังพระดำรัสของพระเจ้าวิเทหราช ได้ กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหाराชา ขอ พระองค์ทรงสดับทางที่จริงแท้ ของพระองค์ ผลแห่งธรรมที่ประพุดิแล้วเป็นบุญเป็นบาปไม่มี ขอ เดชะ ปรโลกไม่มี ใครเล่าจากปรโลกนั้นมาโลกนี้ ปุยาตายายไม่มี มารดาบิดาจะมีที่ไหน ขึ้นชื่อว่าอาจารย์ไม่มี ใครจักฝึกผู้ฝึกไม่ได้ สัตว์เสมอกันหมด ผู้ประพุดิอ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญไม่มี กำลัง หรือความเพียรไม่มี บุรุษผู้มีความหมั่นจักได้รับผลแต่ที่ไหน สัตว์ที่เกิดตามกันมา เหมือนเรื่อน้อยห้อยท้ายเรือใหญ่ สัตว์ย่อมได้สิ่งที่ ควรได้ ในข้อนั้น ผลทานจักมีแต่ที่ไหน ผลทานไม่มี ความเพียรไม่มี อำนาจ ทานคนโง่บัญญัติไว้ คนฉลาดรับทาน คนโง่สำคัญตัวว่า ฉลาด เป็นผู้ไม่มีอำนาจ ย่อมให้ทานแก่นักปราชญ์ทั้งหลาย¹¹⁹

รูปกายอันเป็นที่รวม ดิน น้ำ ลม ไฟ สุข ทุกข์และชีวิต 7 ประการนี้ เป็นของเที่ยงไม่ขาดสูญ ไม่กำเริบ รูปกาย 7 ประการนี้ ของสัตว์เหล่าใด ชื่อว่าขาดไม่มี ผู้ที่ถูกฆ่าหรือถูกตัด หรือ เบียดเบียน ใด ๆ ไม่มี ศาตราทั้งหลายพึงเป็นรูปในระหว่างรูป กาย 7 ประการนี้ ผู้ใดตัดศีรษะของผู้อื่นด้วยดาบอันคม ผู้นั้นไม่ชื่อว่าตัดร่างกายเหล่านั้น ในการทำเช่นนั้น ผลบาปจะมีแต่ที่ไหน สัตว์ ทุกจำพวกท่องเที่ยวอยู่ในวิภวสังสาร 84 มหากัป ย่อมบริสุทธิ์ได้เอง เมื่อยังไม่ถึงกาลนั้น แม้จะสำรวมด้วยดีก็บริสุทธิ์ไม่ได้ เมื่อยังไม่ถึง กาลนั้นแม้จะประพุดิความดีมากมายก็บริสุทธิ์ไม่ได้ ถ้าแม้กระทำ บาปมากมาย ก็ไม่ล่วงขณะนั้นไป ในวาทะของเราทั้งหลาย ความ บริสุทธิ์ย่อมมีได้โดยลำดับเมื่อถึง 84 กัป พวกเราไม่ล่วงเลยเขตอัน แน่นอนนั้น เหมือนคลื่นไม่ล่วงฝั่งไปขณะนั้น¹²⁰

ประจวบกับอลาตเสนาบดีผู้เป็นคนพาลผู้ที่ซึ่งกรรมดีให้ผลก่อนกรรมชั่ว แต่ระลึกชาติได้แต่ ชาติที่ตนทำกรรมชั่วไว้ ไม่ได้ระลึกถึงชาติที่ทำกรรมดี และคนเชิงใจผู้เป็นทาสของคนอื่นนามว่าวิชกะ ผู้ที่กรรมชั่วให้ผลก่อนกรรมดี แต่ระลึกชาติได้แต่ชาติที่ตนทำกรรมดี ไม่ได้ระลึกได้ถึงชาติที่ตนทำ

¹¹⁸ พุ. ชา. 64/844/195.

¹¹⁹ พุ. ชา. 64/845/195-196.

¹²⁰ พุ. ชา. 64/846/196-197.

กรรมชั่วไว้ ทั้งสองนั้นได้ทูลสนับสนุนถ้อยคำอันเป็นมิจฉาภิภูฏฐิของคณาชิวกันนั้น เมื่อได้ฟังถ้อยคำอันสนับสนุนมิจฉาภิภูฏฐิของทั้งคู่แล้ว พระเจ้าอังคตราชก็ได้ทรงเชื่อกุณาชิวกันอย่างสนิทใจ และได้กลายเป็นคนมีมิจฉาภิภูฏฐิตั้งแต่บัดนั้น ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระเจ้าอังคตราชสดับคำของนายวีชกะแล้ว ได้ตรัสว่า ประตุสุคติไม่มี ยังสงสัยอยู่อีกหรือวีชกะ ได้ยินว่าสุขหรือทุกข์สัตว์ยอมได้เองแน่นอน สัตว์ทั้งปวงหมดจดได้ด้วยกรเวียนเกิดเวียนตาย เมื่อยังไม่ถึงเวลาอย่ารีบด่วนไปเลย เมื่อก่อนแม้เราก็เป็นผู้กระทำความดี ขวนขวายในพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายอนุศาสน์ราชกิจอยู่เนือง ๆ งดเว้นจากความยินดีในกามคุณตลอดกาลประมาณเท่านี้¹²¹

พระราชาทรงยังคิณนั้นให้ผ่านไป วันรุ่งขึ้นจึง ให้ประชุมเหล่าอำมาตย์แล้วตรัสว่า พวกท่านจงบำเรอกามคุณกันเถิด นับแต่วันนี้ไปเราจะเสวยความสุขในกามคุณเท่านั้น อย่าฟังรายงานกิจการอื่นให้เราทราบเลย ผู้ใดผู้หนึ่งจงกระทำการวินิจฉัยเถิด ครั้นตรัสดังนี้แล้ว ทรงมัวเมา เพลิดเพลินยินดีอยู่แต่ในกามคุณเท่านั้น¹²²

จากตัวอย่างที่ปรากฏข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การคบคนพาลนั้น เป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเหตุให้ต้องกลายเป็นคนพาล เป็นคนมีมิจฉาภิภูฏฐิอันเป็นความชั่วทางใจ ที่ส่งผลให้ทำความชั่วทางกายและทางวาจาได้ง่าย เหมือนพระเจ้าอังคตราชผู้ทรงเป็นพระราชผู้ทรงธรรม แต่เพราะหลงเชื่อในถ้อยคำของคนพาล และคนเป็นมิจฉาภิภูฏฐิ จนต้องการเป็นคนพาล และกลายเป็นคนมีมิจฉาภิภูฏฐิตามไปด้วย เป็นเหตุให้ปิดหนทางไปสู่สุคติโลกสวรรค์เสีย เพราะความเป็นมิจฉาภิภูฏฐินั้น

ความชั่วที่ปรากฏในนารทชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการคบคนพาล และการเป็นมิจฉาภิภูฏฐินั้น เป็นความชั่วที่แน่นอนตายตัว ไม่ว่าผู้กระทำจะทำในสมัยใด หรือในกาลใด ก็จัดว่าเป็นความชั่ว เพราะเป็นเหตุแห่งความเสื่อมจากคุณงามความดีทั้งหลายทั้งทางกาย วาจา และใจ

3.2.1.9 ความดีความดี-ความชั่วที่ปรากฏในวีรชชาดก

ความดีที่ปรากฏในวีรชชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

- การตั้งอยู่ในธรรมของผู้อยู่ครองเรือน เมื่อพระเจ้าธัญชัยโกรพยราช ทรงเล่นสกาแพ์ ปุณณกยัภษ์ ถูกขอวีรชบัณฑิตเป็นเดิมพัน ก่อนที่ปุณณกยัภษ์จะนำเอาตัววีรชบัณฑิตไป พระองค์จึง

¹²¹ พ. ช. 64/851/198-199.

¹²² พ. ช. อ. 64/234-235

ทรงขอให้วีรบุรุษจิตแสดงธรรมที่ผู้อยู่ครองเรือนควรปฏิบัติ วีรบุรุษจิตจึงได้แสดงธรรมแก่พระองค์
ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ท่านวีรบุรุษจิต คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนจะพึงมีความประพฤติ
อันปลอดภัยได้อย่างไร จะพึงมีความสงเคราะห์ได้อย่างไร จะพึงมี
ความไม่เบียดเบียนได้อย่างไร และอย่างไรมาจนพิจจะชื่อว่ามิปกติ
กล่าวคำสัตย์ จากโลกนี้ไปยังโลกหน้าแล้วจะไม่เศร้าโศกได้
อย่างไร.¹²³

วีรบุรุษจิตผู้มีคติ มีความเพียร มีปัญญาเห็นอรรถธรรมอันสุขุม
กำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ได้กราบทูลพระราชาในโรงธรรมสถานนั้นว่า ผู้
ครองเรือนไม่ควรคบหญิงสาธณะเป็นภริยา ไม่ควรบริโภคอาหาร
มีรสอร่อยแต่ผู้เดียว ไม่ควรชั่งเสพล้อยค้ำอันให้ติดอยู่ในโลกไม่ให้
สวรรคและนิพพาน เพราะถ้อยคำเช่นนั้นไม่ทำให้ปัญญาเจริญได้
เลย ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยวัตร ไม่ประมาท มี
ปัญญาเครื่องสอดส่องเหตุผล มีความประพฤติถ่อมตน ไม่พึงเป็น
คนตระหนี่เหนียวแน่น เป็นผู้สงบเสงี่ยม มีวาจาน่าคบเป็นสหาย
อ่อนโยน ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้สงเคราะห์มิตร จำแนกแจกทาน
รู้จักจัดทำ พึงบำรุงสมณพราหมณ์ด้วยข้าวน้ำทุกเมื่อ ผู้ครองเรือน
พึงเป็นผู้ใครต่อธรรม จำทรงอรรถธรรมที่ได้สดับมาแล้ว หมั่นไต่
ถาม พึงเข้าไปหาท่านผู้มีศีลเป็นพหูสูตโดยเคารพ คฤหัสถ์ผู้ครอง
เรือนจะพึงมีความประพฤติอันปลอดภัยได้อย่างไร จะพึงมีความ
สงเคราะห์ได้อย่างไร จะพึงมีความไม่เบียดเบียนกันได้อย่างไร และ
มาจนพิจปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่ามิปกติกล่าวคำสัตย์ จากโลกนี้
แล้วไปยังโลกหน้า จะไม่เศร้าโศกด้วยอาการอย่างนี้ พระเจ้าข้า.¹²⁴

จากตัวอย่างที่ปรากฏข้างต้น สรุปได้ว่า การไม่คบชู้กับภรรยาของผู้อื่น การไม่เสพล้อยคำ
อันไม่เป็นประโยชน์ การเป็นผู้มีศีล การไม่ประมาท การรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล การเป็นผู้
ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน การไม่ตระหนี่ การเป็นผู้สงบเสงี่ยม การมีวาจาไพเราะ การสงเคราะห์มิตร
การบำรุงสมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในธรรมด้วยทานให้ทานเป็นต้น การเป็นผู้รู้จักจำแนกจัดแจงในการ
งานทั้งหลาย การเข้าไปหาสมณะพราหมณ์ผู้มีศีลแล้วไต่ถามถึงความเป็นกุศลหรืออกุศล ความเป็น
พหูสูตคือได้ยินได้ฟังมาก จัดว่าเป็นความประพฤติที่คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนควรยึดถือเอาเป็น

¹²³ พุ. ชา. 64/948/296.

¹²⁴ พุ. ชา. 64/949/296-297.

แบบอย่างในการปฏิบัติและดำเนินชีวิต เป็นฆราวาสธรรมที่วิบุรุษบัณฑิตแสดงแก่พระราชาทูตทั้งชมพูทวีป จึงนับได้ว่าเป็นความดี เพราะถ้าหากพิจารณาถึงความประพฤติต่าง ๆ ที่ปรากฏนั้น ผู้ใดนำมาประพฤติปฏิบัติได้ ก็ย่อมนำมาแต่ความสุขความเจริญมาสู่ชีวิตของผู้ปฏิบัติ

- การบำเพ็ญบุญ มีให้ทานเป็นต้น กฎมพี 4 สหาย ในกรุงกาละจัมปาสะ ได้เลื่อมใสศรัทธาในฤาษี 4 องค์ จึงได้เชิญให้ไปบริโภคอาหารในเรือนของตน ฤาษีทั้ง 4 เมื่อบริโภคอาหารแล้วได้ไปยังที่ต่าง ๆ มีเทวโลก ภพของนาค ภพของครุฑ และอุทยานของพระราชชาติได้เห็นสมบัติอันน่าใคร่ในสถานทีนั้น ๆ แล้วจึงได้นำมาพรรณากฎมพีผู้ที่อยู่ภูมิลำเนาของตน กฎมพีเหล่านั้นเมื่อได้ฟังเหล่าฤาษีพรรณานถึงสมบัติเหล่านั้นก็ตั้งความปรารถนาที่จะได้สมบัตินั้นบ้าง จึงได้พากันบำเพ็ญบุญต่าง ๆ มีให้ทานเป็นต้น เมื่อสิ้นชีวิตไป ก็ได้ไปบังเกิดยังสถานที่ต่าง ๆ ได้ครองสมบัติดังที่ตนปรารถนาไว้ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

กฎมพี ๔ สหายนั้น เมื่อปรารถนาฐานะนั้น ๆ จึงบำเพ็ญบุญมีทาน เป็นต้น ในที่สุดแห่งการสิ้นอายุ คนหนึ่งบังเกิดเป็นท้าวสักกเทวราช คนหนึ่งพร้อมด้วยบุตรและภรรยาเกิดเป็นพระยานาคในนาคพิภพ คนหนึ่งเกิดเป็นพระยาครุฑในฉิมพลีรุกขพิมาน คนหนึ่งเกิดในครรภ์ของพระอัครมเทสี ของพระเจ้าธัญชัย.¹²⁵

และเมื่อวิบุรุษบัณฑิตไปถึงยังภพของนาค ได้ถามถึงกรรมอันเป็นเหตุให้ได้ครองสมบัติและฤทธิ์ของพระยานาค พระยานาคราชจึงได้บอกกล่าวถึงกรรมอันเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งสมบัติและฤทธิ์ของพวกตน ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

เราและภรรยาเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้ที่มีศรัทธา เป็นทานบดี ในครั้งนั้นเรือนของเราเป็นดั่งบ่อน้ำของสมณพราหมณ์ทั้งหลาย และเราได้บำรุงสมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ เราทั้งสองได้ถวายทาน คือดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ เครื่องประทีป ที่นอนที่พักอาศัย ฝ้านุ่งผ้าห่ม ผ้าปูนอนข้าวและน้ำโดยเคารพ ทานที่ได้ถวายโดยเคารพนั้นเป็นวัตรของเรา และการสมทานวัตรนั้นเป็นพรหมจรรย์ของเรา ดูก่อนท่านผู้เป็นปราชญ์ ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง กำลังกาย ความเพียร การเกิดในนาคพิภพและวิมานใหญ่ของเรานี้เป็นวิบากแห่งวัตรและพรหมจรรย์นั้นอันเราประพฤติดีแล้ว.¹²⁶

¹²⁵ พุ. ชา. อ. 64/331.

¹²⁶ พุ. ชา. 64/1011/317.

สรุปว่า การบำเพ็ญบุญมีให้ทานเป็นต้นนั้น จัดเป็นความดี เพราะเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งสมบัติต่าง ๆ มีสมบัติในเทวโลกของท้าวสักกะ สมบัติและฤทธิ์ของพระยานาค สมบัติของพระยาครุฑ และสมบัติของพระราชา

ความดีที่ปรากฏในวิรุทธชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะความประพฤติที่ปรากฏข้างต้น มีความไม่ประมาท ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก เป็นต้นนั้น ไม่ว่าจะสิ่งคมหรือในกาลไหน ๆ ถ้าผู้ใดประพฤติได้ก็จัดว่าเป็นความดีที่ไม่เปลี่ยนแปลง และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม เพราะความประพฤติต่าง ๆ ที่ปรากฏข้างต้นนั้น ย่อมมีผลดี คือนำแต่ประโยชน์สุขมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ และการบำเพ็ญบุญต่าง ๆ มีให้ทานเป็นต้นนั้น ก็ยังเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งผลอันดี คือได้ไปบังเกิดในภพภูมิที่ดีตามที่ตนได้ปรารถนาไว้ ดังที่ปรากฏแล้วนั้น

ความชั่วที่ปรากฏในวิรุทธชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การเบียดเบียนผู้อื่น(พยายามฆ่า) พระนางวิมลมา ผู้เป็นพระเมเหสีของพระยารุณนาคราช ได้ทราบข่าวว่าวิรุทธบัณฑิตโพธิสัตว์เป็นผู้แสดงธรรมได้ไพเราะ จึงเกิดอยากฟังธรรมของพระโพธิสัตว์ แต่ก็รู้ว่าถ้าบอกไปตามตรง พระยารุณนาคราชคงไม่ยอมพาพระโพธิสัตว์ไปยังนาคพิภพ เพราะความอยากของตน จึงได้แสร้งเป็นป่วย แล้วบอกว่าถ้าได้ดวงหทัยของวิรุทธบัณฑิตก็จะหายป่วย ซึ่งพระนางวิมลมานั้นต้องการเพียงให้นำตัววิรุทธบัณฑิตมาแสดงธรรมให้ฟังเท่านั้น แต่พระยารุณนาคราชเข้าพระทัยผิดว่าพระนางต้องการเนื้อดวงหทัย จึงได้บอกกับนางอิรันทตีผู้เป็นธิดา นางอิรันทตีจึงได้ป่าวประกาศว่า ผู้ใดนำดวงหทัยของวิรุทธบัณฑิตมาได้ จักยอมวิวาทกะผู้นั้น ปุณณกัณฑ์มีความใคร่ในนางอิรันทตี จึงได้ขึ้นอาสาไปนำดวงหทัยของวิรุทธบัณฑิตมา เมื่อขึ้นอาสารดั่งนั้นแล้วปุณณกัณฑ์จึงได้แปลงเพศเป็นมาณพไปทำตีสกากับพระเจ้าโกรพยราช เล่นสกาขณะแล้วได้นำตัววิรุทธบัณฑิตไปเพื่อที่จะฆ่าให้ตายแล้วควักเอาดวงหทัยไปมอบให้แก่นางอิรันทตี ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ฝ่ายปุณณกัณฑ์พักพระมหาสัตว์ไว้บนยอดกาฬาคิริบรรพตแล้ว จึงคิดว่า เมื่อวิรุทธบัณฑิตนี้ยังมีชีวิตอยู่ ชื่อว่าความเจริญย่อมไม่มีแก่เรา จำเราต้องฆ่าวิรุทธบัณฑิตนี้ให้ตายเสีย ถือเอาเนื้อหทัยไปถวายพระนางวิมลมาที่นาคพิภพ จักรับนางอิรันทตีไปสู่เทวโลก.¹²⁷

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การเบียดเบียนผู้อื่น มีการทำร้ายร่างกาย การพยายามฆ่าเป็นต้นนั้น เป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเป็นการยังความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นทางกายทวาร อันนับเป็นกายทุจริต

ความชั่วที่ปรากฏในวิรุทธชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยการพยายามฆ่าหรือทำร้ายผู้อื่นนั้น ไม่ว่าจะกระทำในกาลใด หรือในสถานที่ใด ก็จัดว่าเป็นความชั่วที่ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น

¹²⁷ พุ. ชา. อ. 64/415.

3.2.1.10 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก

ความดีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การบำเพ็ญทานบารมี เมื่อประพระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงจุดจากเทวโลกเกิดในพระครรภ์ของพระนางผุสดี พระมเหสีของพระเจ้าสุทนต์ ผู้ครองราชสมบัติในกรุงเชตุคร แคว้นสีพี พระนางผุสดีทรงมีพระประสงค์ให้สร้างโรงงาน 6 แห่งขึ้นในพระนคร สละทรัพย์หกแสนกหาปณะบริจาคทานทุกวัน พระเจ้าสุทนต์ทรงทราบความจากพราหมณ์ผู้ทำนายนิมิตว่า ผู้ที่มาอุบัติในครรภ์ของพระนางนั้นเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในทาน เป็นผู้ไม่อ้อมในการบริจาคทาน พระเจ้าสุทนต์จึงให้สร้างโรงงานและบริจาคทรัพย์ให้ทานตามความประสงค์ของพระนาง พระเวสสันดรโพธิสัตว์เมื่อทรงประสูติจากครรภ์พระมารดาในวันแรก ก็ทรงประสงค์จะบริจาคทาน ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระมหาสัตว์ประสูติจากพระครรภ์แห่งพระมารดา เป็นผู้บริสุทธิ์ ลืมพระเนตรทั้งสองออกมา เมื่อออกมาก็เหยียดพระหัตถ์ต่อพระมารดาตรัสว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า หย้อมฉันจักบริจาคทาน มีทรัพย์อะไร ๆ บ้าง ครั้งนั้นพระชนนีตรัสตอบว่า พ่อจงบริจาคทานตามอัยยาศัยของพ่อเถิด แล้ววางลูกหาปณะพันหนึ่งในพระหัตถ์ที่แบอยู่.¹²⁸

เมื่อทรงเจริญวัยขึ้น เมื่อพระราชบิดาทรงให้คนทำเครื่องประดับอันมีค่ามากให้ พระองค์ก็ทรงประทานแก่พระนางนมทั้งหลายถึง 9 ครั้ง และเมื่อทรงเจริญพระชนมพรรษาได้ 8 ปี ได้ทรงตั้งพระทัยว่า จะทรงให้ทานทั้งภายนอกคือทรัพย์สมบัติต่าง ๆ และให้ทานภายใน คืออวัยวะต่าง ๆ ถ้ามีคนมาขอก็จักประทานให้ทั้งหมด ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ก็ในกาลเมื่อพระราชกุมาร มีพระชนมพรรษา 8 ปี พระราชกุมารเสด็จไปสู่ปราสาทอันประเสริฐ ประทับนั่งบนพระยี่ภู่ ทรงคิดว่า เราให้ทานภายนอกอย่างเดียว ทานนั้นหาใช่เราให้ยินดีไม่ เราใครจะให้ทานภายใน แม้ถ้าใคร ๆ พึงขอหทัยของเรา เราจะพึงให้ผ้าอุระประเทศนนำหทัยออกให้แก่ผู้นั้น ถ้าเขาขอจักขุทั้งหลายของเรา เราก็จะควักจักขุให้ ถ้าเขาขอเนื้อในสรีระเราจะเชือดเนื้อแต่สรีระทั้งสิ้นให้ ถ้าแม่ใคร ๆ พึงขอโลหิตของเรา เราก็จะพึงถือเอาโลหิตให้ หรือว่าใคร ๆ พึงกล่าวกะเราว่า ท่านจงเป็นทาสของข้า เราก็ยินดียอมตัวเป็นทาสแห่งผู้นั้น.¹²⁹

เมื่อพระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงเจริญวัยได้ 16 พรรษา ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี ได้ครองราชสมบัติสืบต่อจากพระบิดา และได้มีพระโอรสพระนามว่า ชาลิกุมาร มีพระราชธิดาพระนามว่า กัณหาชานากุมารี ในสมัยนั้นเองในกาลถึงครุฑเกิดภัยคือ ฝนแล้ง เป็นเหตุให้เกิดทุพภิกขภัยขึ้น พระราชาผู้ครองแคว้นกาลิงครุฑ จึงรับสั่งให้พราหมณ์ 8 คนมาทูลขอช้างเผือกปัจฉิมยานาค ซึ่งมาสถิตอยู่ในแคว้นสีพีในวันที่พระเวสสันดรโพธิสัตว์ประสูติ ซึ่งชาวเมืองสีพีเชื่อกันว่าเป็นช้างมงคลคู่บ้านคู่เมือง พระเวสสันดรโพธิสัตว์เมื่อถูกพราหมณ์ทั้ง 8 ทูลขอ จึงพระราชทานช้างปัจฉิมยานาคอัน

¹²⁸ พุ. ชา. อ. 64/568.

¹²⁹ พุ. ชา. อ. 64/569.

ประดับด้วยเครื่องประดับมูลค่า 24 แสน พร้อมทั้งคนบำรุงช้าง 500 สกกุลแก่พราหมณ์ทั้ง 8 นั้น จนเป็นเหตุให้ชาวเมืองสีพีไม่พอใจ พวกกันไปเข้าเฝ้าพระเจ้าสุยชัย ขอให้ขับพระเวสสันดรโพนีสัตว์ออกจากเมืองให้ไปอยู่ในป่าเขาวงกต พระเจ้าสุยชัยเมื่อถูกชาวเมืองทั้งหลายบีบบังคับ ก็ทรงมีพระประสงค์ขับพระโพนีสัตว์เวสสันดรออกจากเมือง เมื่อพระโพนีสัตว์เวสสันดรทรงทราบว่าชาวเมืองทั้งหลายได้บีบบังคับให้พระราชบิดาขับพระองค์ออกจากเมือง ก็ไม่ได้เกิดความเสียใจ หากแต่เกิดความโสมนัสที่ได้บริจาคนาง ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระมหาสัตว์ได้ทรงสดับดังนั้นก็ทรงโสมนัสตรัสว่า

ดวงหทัยหรือจักขุเราก็ให้ได้ จะอะไรกะทรัพย์นอกร่างกายของเรา
คือ เงิน ทอง มุกดา ไพฑูรย์หรือแก้วมณี ในเมื่อมาจากมาแล้ว เราได้
เห็นเขาแล้ว พึงให้พาทาเบื่องขวาเบื่องซ้ายก็ได้ เราไม่พึงห่วงไหว
เพราะใจของเรายินดีในการบริจาค ปวงชาวสีพีจึงขับไล่หรือฆ่าเรา
เสียก็ตาม พวกเขาจะตัดเราเสียเป็น 7 ท่อนก็ตามเถิด เราจักไม่มด
เว้นจากการบริจาคเป็นอันขาด.¹³⁰

ในวันที่จะเสด็จออกจากเมือง พระเวสสันดรโพนีสัตว์ได้บริจาคนางสัตตสมภพาทานแก่ชาวเมืองทั้งหลาย พร้อมทั้งบริจาคนางขัตติยกัญญาทั้งหลายแก่พระราชาท้าวชมพูวิป แล้วจึงเสด็จออกจากเมืองพร้อมด้วยพระนางมัทรี พระชาลิกุมาร และพระกัญหาชินาราชกุมารี โดยรถเทียมม้าสินธพ 4 ตัว ขณะที่พระเวสสันดรโพนีสัตว์จะเสด็จนั้นพระนางมยุสดีผู้เป็นพระราชมารดา ทรงดำริว่าพระเวสสันดรโพนีสัตว์มีจิตน้อมไปในทาน จึงให้ส่งเกวียนทั้งหลายอันเต็มด้วยรัตนะ 7 ประการ พร้อมด้วยอาภรณ์ทั้งหลายตามเสด็จไปด้วย พระเวสสันดรโพนีสัตว์ก็ได้บริจาคนางด้วยรัตนะเหล่านั้น พร้อมด้วยอาภรณ์เครื่องประดับทั้งปวงแก่จากทั้งหลายในระหว่างทางถึง 18 ครั้ง เมื่อเสด็จออกพ้นพระนครทรงเหลือแต่เพียงรถเทียมด้วยม้าสินธพ 4 ตัวเท่านั้น ในขณะที่กำลังเสด็จไประหว่างทางนั้น ได้มีผู้มาขอม้าสินธพทั้ง 4 ตัว พร้อมด้วยรถม้า พระเวสสันดรโพนีสัตว์ก็ได้ประทานให้ทั้งหมด จากนั้นจึงทรงเสด็จดำเนินไปด้วยเท้าจนถึงมาตุลานครในเจตรัฐ

เมื่อเสด็จถึงเจตรัฐ เจ้าผู้ครองนครเจตรัฐทั้งหลายทูลขอให้พระเวสสันดรโพนีสัตว์ครองราชสมบัติในเจตรัฐนั้น แต่พระองค์ก็ได้ทรงปฏิเสธ เจ้าผู้ครองนครเจตรัฐทั้งหลายจึงได้นำเสด็จพระองค์ไปสู่ทางเข้าป่า และได้ให้นายพรานป่าชื่อ เจตบุตร คอยรักษาการอยู่ที่ทางเข้าป่านั้นเพื่อป้องกันปัจจามิตรทั้งหลาย เมื่อพระเวสสันดรโพนีสัตว์ พร้อมด้วยพระนางมัทรี พระชาลิกุมาร และพระกัญหาชินาราชกุมารี เสด็จถึงเขาวงกตในหิมวันตประเทศ ทรงพบอาศรมที่ท้าวสักกเทวราชสั่งให้เทพบุตรมาสร้างไว้ จึงทรงบรรพชาถือเพศบรรพชิตอยู่ที่อาศรมนั้นเป็นเวลา 7 เดือน

¹³⁰ พุ. ชา. 64/1068/462.

ในวันหนึ่งเมื่อพราหมณ์เฒ่าชื่อว่า ชูชก ลูกนางอมิตตตปาณาผู้เป็นภรรยาบอกให้ไปขอพระชาลิกุมาร และพระกัณหาชินากุมารีเพื่อให้มาเป็นทาสและทาสีทำงานแทนตนกับพระเวสสันดร โภธิสัตว์ผู้ประทับอยู่ที่เขาวงกต พราหมณ์ชูชกจึงได้ออกเดินทางไปยังเขาวงกต ทูลขอพระชาลิกุมาร และพระกัณหาชินาราชกุมารกับพระเวสสันดรโภธิสัตว์ในขณะที่พระนางมัทรีเข้าไปหาผลไม้ในป่า พระเวสสันดรโภธิสัตว์ก็ทรงทำปิยบุตรทาน ประทานพระชาลิกุมารและพระกัณหาชินากุมารีแก่พราหมณ์ชูชกนั้น ให้พราหมณ์ชูชกนำพระชาลิกุมารและพระกัณหาชินาราชกุมารีไปถวายแก่พระเจ้าสุทนต์ผู้เป็นอัยยิกาแล้วรับทรัพย์สมบัติ แต่ชูชกได้ปฏิเสธเพราะกลัวราชทัณฑ์และจักนำไปเป็นทาสทาสีของนางอมิตตตปาณา เมื่อพระชาลิกุมารและพระกัณหาชินาราชกุมารีได้ฟังคำของชูชกจึงพากันเสด็จไปแอบด้วยความกลัว พระเวสสันดรโภธิสัตว์จึงเสด็จไปตรัสถึงเหตุที่พระองค์ทรงประทานทั้งคู่ให้กับชูชก ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ดูก่อนพ่อชาลิกุมารรัก พ่อจงมา จงเพิ่มพูนบารมีของพ่อให้เต็ม จงช่วยโสจรสรงหทัยของพ่อให้เย็นฉ่ำ จงทำตามคำของพ่อ ขอเจ้าทั้งสองจงเป็นดั่งยานนาวาของพ่อ ไม่หวั่นไหวต่อสาครคือภพ พ่อจักข้ามฝั่งคือชาติ จักยังมนุษย์ทั้งเทวดาให้ข้ามด้วย.

ดูก่อนแม่กัณหาธิดารัก แม่จงมา จงเพิ่มพูนทานบารมีที่รักของพ่อ จงช่วยโสจรสรงหทัยของพ่อให้เย็นฉ่ำ จงทำตามคำของพ่อ ขอเจ้าทั้งสองจงเป็นดั่งยานนาวาของพ่อ ไม่หวั่นไหวต่อสาครคือภพ พ่อจักข้ามฝั่งคือชาติ จักยกขึ้นซึ่งมนุษย์ทั้งเทวดาด้วย.¹³¹

เมื่อได้สดับคำของพระบิดา พระชาลิกุมารและพระกัณหาชินากุมารีจึงออกมาจากที่แอบ พระเวสสันดรโภธิสัตว์ ตั้งค่าไถ่พระโอรสและพระธิดาไว้ หลังน้ำบนมือของชูชก ทรงประทานปิยบุตรทาน ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระเวสสันดรโภธิสัตว์ทรงกำหนดราคาพระราชกุมารกุมารี่อย่างนี้แล้ว ทรงพลบโยนแล้วเสด็จไปสู่อาศรม จับพระเต้าน้ำ เรียกชูชกมาตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ผู้เจริญ จงมานี่ แล้วทรงหลังน้ำลงในมือชูชก ทำให้เนื่องด้วยพระสัพพัญญุตญาณ ตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ผู้เจริญ พระสัพพัญญุตญาณย่อมเป็นที่รักยิ่งกว่าบุตรและบุตรผู้เป็นที่รักกว่าร้อยเท่าพันเท่าแสนเท่า เมื่อจะทรงยังปฐพีให้บันลือ ลั่นได้พระราชทานปิยบุตรทานแก่พราหมณ์ชูชก.¹³²

พระชาลิกุมารและพระกัณหาชินากุมารีถูกพราหมณ์ชูชกมัดพระหัตถ์ด้วยเถาวัลย์ เชี่ยนตีด้วยไม้จนพระฉวีแตก พระโลหิตไหล เพราะเอาพระปฤษฎางค์เข้ารับไม้แทนกันและกันเมื่อถูกตี หลุดจากเถาวัลย์ที่ชูชกมัดไว้ ได้วิ่งกรแสงเข้าไปอ้อนวอนพระบิดา ชูชกก็ได้เข้าไปโอบตีด้วยไม้และมัดมือ

¹³¹ช. ขา. 64/1170/512.

¹³²ช. ขา. อ. 64/677-678.

พาไปอีก พระเวสสันดรโพธิสัตว์เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ทรงเกิดความปริวิตกเพราะความ
 สีนหาในบุตร แต่ก็ทรงคิดได้ว่า การบริจาคทานแล้วเดือนร้อนในภายหลัง ไม่ใช่ธรรมของสัตว์บุรุษ ดังมี
 ปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

กาลนั้น ความเศร้าโศกมีกำลังเพราะปรารถนาพระโอรสพระธิดา ได้เกิดขึ้นแก่พระมหาสัตว์
 พระหทัยมังสะของพระมหาสัตว์ได้เป็นของร้อน พระองค์ทรงหวั่นไหวด้วยความเศร้าโศก ดุจ
 ช้างพลายตกมันถูกไกรสรราชสีห์จับ และดุจดวงจันทร์เข้าไปในปากแห่งราหู ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้
 ด้วยภาวะของพระองค์ มีพระเนตรนองไปด้วยพระอัสสุชล เสด็จเข้าบรรณศาลาทรงปริเทวนาการ
 อย่างน่าสงสาร.¹³³

ครั้งนั้นความปริวิตกได้เกิดขึ้นแก่พระเวสสันดรมหาสัตว์ ด้วยทรงสีนหาในพระโอรสและ
 พระธิดาอย่างนี้ว่า พราหมณ์นี้เปียดเบียนลูกทั้งสองของเราเหลือเกิน เมื่อไม่อาจลั่นความโศกไว้ได้
 ดังนี้ เราจักติดตามไปฆ่าพราหมณ์เสียแล้วนำลูกทั้งสองกลับมา แต่นั่นกลับทรงหวนคิดได้ว่า การที่ลูก
 เราทั้งสองถูกเปียดเบียนเป็นความลำบากยิ่ง นั้นไม่ใช่ฐานะ การบริจาคปิยปิบุตรทานแล้ว จะ
 เตือดร้อนภายหลัง หาใช่ธรรมของสัตว์บุรุษไม่.¹³⁴

เมื่อพระกัณหาชินากุมารีน้อยทรงพิลาปราพันองค์สิ้นเสด็จไปอยู่ พระเวสสันดรมหาสัตว์
 ทรงเศร้าโศกเป็นกำลัง พระหทัยวิตร้อน เมื่อพระนาสิกไม่พอจะระบายพระอัสสาสะปัสสาสะ ก็ต้อง
 ทรงปล่อยให้พระอัสสาสะปัสสาสะอันร้อนออกทางพระโอษฐ์ พระอัสสุเป็นดังหยาดพระโลหิตไหล
 ออกจากพระเนตรทั้งสอง พระเวสสันดรมหาสัตว์ทรงดำริว่า ทุกข์เห็นปานนี้เกิดเพราะโทษแห่งความ
 เสนหา หาใช่เพราะเหตุการณ์อื่นไม่ เพราะฉะนั้น ควรเราเป็นผู้มีจิตมัยย์สถ์วางอารมณ์เป็นกลาง อย่า
 ทำความเสนาหา ทรงดำรินี้แล้ว ทรง บรรเทาความโศกเห็นปานนั้นเสียด้วยกำลังพระญาณของ
 พระองค์ ประทับนั่งด้วยพระอาการเป็นปกติ.¹³⁵

เมื่อพระนางมัทรีกลับมาถึงที่อาศรมแล้วไม่เห็นพระชาลิกุมารและพระกัณหาชินากุมารี ก็
 ทรงตามหาโดยรอบอาศรม เมื่อตามหาทั่วแล้วไม่เจอก็ทรงพิลาปราพันด้วยความเศร้าโศกเป็นอันมาก
 เพราะคิดว่าบุตรของพระนางคงตายเสียแล้ว เมื่อทูลถามพระเวสสันดรโพธิสัตว์ พระองค์ก็นิ่งเสียไม่
 ตอบเพราะกลัวพระนางจะเป็นทุกข์ พระนางมัทรีจึงได้เที่ยวแสวงว่าบุตรทั้งสองตลอดราตรีด้วยความ
 เศร้าโศกจนสลบล้มลงแทบพระบาทของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ เมื่อพระนางฟื้นตื่นขึ้นมาพระ
 เวสสันดรโพธิสัตว์จึงตรัสเล่าถึงเวลาที่พระองค์ทรงบริจาคปิยบุตรทานแก่พราหมณ์ชุก เมื่อได้ทราบ
 ความจริงถึงเหตุที่พระสวามีทรงบริจาคปิยบุตรทาน พระนางมัทรีก็หายจากอาการเศร้าโศกและทรง
 อนุโมทนาในปิยบุตรทานนั้น ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

¹³³ พุ. ขา. อ. 64/686.

¹³⁴ พุ. ขา. อ. 64/688.

¹³⁵ พุ. ขา. อ. 64/691-692.

แต่นั้น เมื่อพระนางมัทรีทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพพระองค์ประทานลูกทั้งสองแก่พราหมณ์แล้ว ไม่รับสั่งให้หม่อมฉันผู้คร่ำครวญเที่ยวอยู่ตลอดราตรีทราบความเพราะเหตุไร.¹³⁶

พระมหาสัตว์จึงตรัสว่า

แนะมัทรี ฉันไม่ปรารถนาจะบอกเธอแต่แรกให้เป็นทุกข์ว่า พราหมณ์แก่เป็นยาจกเชิญใจมาสู่อาศรม บุตรบุตรฉันให้แก่ พราหมณ์นั้นแล้ว แนะมัทรีเธออย่ากลัวเลย จงยินดีเถิด เธอจงเห็น แก่ฉัน อย่าเห็นแก่บุตรบุตร อย่าคร่ำครวญนักเลย เราทั้งสองยังมี ชีวิตอยู่ไม่มีโรค ก็จักได้บุตรบุตรและสัตว์ของเลี้ยง ธัญญาหารทั้ง ทรัพย์อย่างอื่นในเรือน สัตบุรุษเห็นยาจกมาบริจาคทาน ดูก่อนมัทรี เธอจงอนุโมทนาปิยบุตรทานอันเป็นอุดมทานของฉัน.¹³⁷

พระนางมัทรีทูลว่า

ข้าแต่สมมติเทพ หม่อมฉันขออนุโมทนาปิยบุตรทานอันอุดม ของพระองค์ พระองค์ทรงบริจาคทานแล้วจงยังพระหฤทัยให้ เลื่อมใส ขอจงทรงบำเพ็ญทานให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด ข้าแต่พระ ขนาธิปราช ในเมื่อชนทั้งหลายมีความตระหนี่ พระองค์ผู้ยังแคว้น ของชาวสี่พีให้เจริญ ได้ทรงบริจาคปิยบุตรทานแก่พราหมณ์.¹³⁸

ในขณะนั้นเอง ท้าวสักกเทวราชทรงดำริว่า พระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงบริจาคปิยบุตรทาน แล้ว ต่อไปถ้ามีคนไปทูลขอพระนางมัทรีอีก พระองค์ก็จักต้องอยู่คนเดียว ดังนั้นจึงได้จำแลงกายเป็น พราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระเวสสันดรโพธิสัตว์แล้วทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรโพธิสัตว์จึงทรง บริจาคปิยทารทาน ประทานพระนางมัทรีแก่ท้าวสักกเทวราชนั้น พระนางมัทรีเมื่อพระเวสสันดร โพธิสัตว์ทอดพระเนตรดูพระพักตร์ ทรงตรัสคล้อยตามพระสวามี ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ทอดพระเนตรดูพระพักตร์ของพระนางมัทรี ด้วยทรงคิดว่า มัทรีจะ เป็นอย่างไร พระนางเจ้าจึงทูลถามว่า ข้าแต่สมมติเทพ พระองค์ทอดพระเนตรดูหน้าหม่อมฉัน ทำไม.¹³⁹

เมื่อทรงบันลือสีหนาทจึงตรัสคาถานี้ว่า

หม่อมฉันผู้ยังเป็นสาว เป็นเทวีของพระองค์ท่านใด พระองค์ ท่านนั้นเป็นพระภักดาเป็นใหญ่ของหม่อมฉัน พระองค์ท่านทรง

¹³⁶ พุ. ขา. อ. 64/716.

¹³⁷ พุ. ขา. 64/1198/530.

¹³⁸ พุ. ขา. 64/1199/530.

¹³⁹ พุ. ขา. อ. 64/723.

ปรารถนาจะพระราชทานแก่บุคคลใด ก็จงพระราชทานแก่บุคคล
นั้น หรือจะให้ฟังตายฟังฆ่าเสียย่อมได้.¹⁴⁰

ท้าวสักกเทวราช เมื่อทราบอภัยคำของพระเวสสันดรโพธิสัตว์และพระนางมัทรี จึงทรงชม
ชยทั้ง 2 พระองค์ และถวายพระนางมัทรีคืนแก่พระเวสสันดรโพธิสัตว์ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ท้าวสักกเทวราชทรงทราบพระดำริของสองกษัตริย์ จึงได้
ตรัสคำนี้ว่า ข้าศึกทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ พระองค์
ทั้งสองทรงชนะแล้ว ปฐพีบันลือลั่น เสียงสาธุการก้องไปถึงสวรรค์
ชั้นไตรทิพ สายฟ้าก็แวบวาบไปโดยรอบ เสียงโกลาหลนั้นปรากฏ
ดังหนึ่งเสียงภูเขากล่มทลาย เทพนิกายทั้งสองคือนารทและปัพพ
ตะเหล่านั้นย่อมอนุโมทนาแก่สองกษัตริย์นั้น พระอินทร์ พระ
พรหม พระชวาบดี พระโสม พระยม และพระเวสวัณมหาราช เทพ
เจ้าทั้งหมดย่อมอนุโมทนาว่า พระองค์ทรงทำกิจที่ทำได้ยากแท้
เพราะความที่เหล่าผู้ให้ทานให้ด้วยยาก เพราะความที่เหล่าผู้ทำบุญ
กรรมทำด้วยยาก อสัตบุรุษทั้งหลายทำตามไม่ได้ ธรรมของสัตบุรุษ
ทั้งหลาย อันอสัตบุรุษทั้งหลายนำไปยาก เหตุตั้งนั้น คติภูมิที่ไปจาก
โลกนี้ของสัตบุรุษและอสัตบุรุษทั้งหลายต่างอัน อสัตบุรุษทั้งหลาย
ย่อมไปสู่นรก สัตบุรุษทั้งหลายมีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ข้อที่
พระองค์เมื่อเสด็จประทับแรมอยู่ในป่า ได้พระราชทานกุมารกุมารี
และพระมเหสีนี้ นับว่าเป็นพรหมยานอันสัมฤทธิ์แล้วแต่พระองค์
เพราะจะมีต้องเสด็จไปในอบายภูมิ ขอพระกุศลทานอันนั้นจง
อำนวยวิบากสมบัติแด่พระองค์ ในสวรรค์เกิด.¹⁴¹

เมื่อถวายพระนางมัทรีคืนแก่พระเวสสันดรโพธิสัตว์แล้ว ท้าวสักกเทวราชจึงได้แจ้งความจริง
ว่าพระองค์เป็นพระอินทร์ และตรัสว่าจักถวายพร 8 ประการแก่พระเวสสันดรโพธิสัตว์ ขอทรงเลือก
เอาพร 8 ประการ พระเวสสันดรโพธิสัตว์จึงได้ขอพร 8 ประการกับท้าวสักกเทวราชเมื่อพระเวสสันดร
โพธิสัตว์ทรงขอพระทั้ง 8 ประการแล้ว ท้าวสักกเทวราชทรงตรงบอกว่าพระราชบุตรพระราชธิดาที่
พลัดพรากจักได้เสด็จกลับมาพบพระเวสสันดรโพธิสัตว์ในอีกไม่นาน ได้พระราชทานพระพรแก่พระ
เวสสันดรโพธิสัตว์เสด็จกลับไปสู่เทวโลกดังเดิม

จากตัวอย่างที่ปรากฏแล้วข้างต้นนั้น จึงสรุปได้ว่า การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร
โพธิสัตว์ เป็นความดีที่ควรประพฤติ เพราะเป็นเหตุยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ผู้รับทาน และยังเป็นการ

¹⁴⁰ พ. ชว. 64/1209/533.

¹⁴¹ พ. ชว. 64/1210/533-534.

กระทำที่เหล่าเทวดาทั่วสากลจักรวาลล้วนแซ่ซ้องสาธุการ ทั้งยังเป็นการบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นปัจจัยให้บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ อันจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชนเป็นอันมากทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ความดีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มประโยชน์นิยม เพราะการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรโพธิสัตว์นั้น เป็นการให้ทานเพื่อเป็นปัจจัยสู่การบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก เป็นการกระทำที่ผ่านการพิสูจน์แล้วว่าก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่มหาชนอันยิ่งกว่าประโยชน์อย่างอื่นคือ พระนิพพาน

ความชั่วที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

- การกล่าวมุสาวาท เมื่อพราหมณ์ชูชกเดินทางไปยังเขาวงกตเพื่อขอพระชาลีกุมารและพระกัณหาชินามกุมารีจากพระเวสสันดรโพธิสัตว์ เพื่อนำไปเป็นทาสให้นางอมิตตดาปนาผู้เป็นภรรยาของตน ได้เกิดหลงทางและถูกฝูงสุนัขไล่จิ้งป็นขึ้นนั่งร้องขอความช่วยเหลือบนต้นไม้ พราหมณ์ชูชกได้ยินเสียงร้องของพราหมณ์ชูชกก็คิดว่าพราหมณ์เฒ่านี้คงเดินทางไปพบพระเวสสันดรโพธิสัตว์เพื่อที่จะขอพระนางมัทรี หรือ พระโอรส พระธิดา จึงได้เข้าไปขู่ด้วยหน้าไม้ พราหมณ์ชูชกจึงได้กล่าวมุสาวาทหลอกลามทางพราหมณ์ชูชกว่าตนเองเป็นทูตของพระเจ้าสฤษดิ์ เดินทางไปพบพระเวสสันดรโพธิสัตว์เพื่อทูลเชิญกลับพระนคร ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ชูชกได้ฟังคำของพราหมณ์ชูชกแล้ว ก็ตกใจกลัวแต่มรรณภัย เมื่อจะกล่าวมุสาวาท จึงกล่าว

ดูก่อนเจตบุตร ข้าเป็นพราหมณ์ทูตไม่ควรฆ่า เจ้าจงฟังข้าก่อน เพราะฉะนั้น คนทั้งหลายจึงไม่ฆ่าทูต นี่เป็นธรรมเนียมเก่า ชาวสี่พิทั้งปวงหายขัดเคือง พระชนกก็ทรงปรารภว่าจะพบพระเวสสันดร ทั้งพระชนนีของข้าเธอก็ถอยพระกำลัง พระเนตรทั้งสองฟังเสื่อมโทรมโดยกาลไม่นาน ดูก่อนเจตบุตร ข้าเป็นผู้อันพระราชาพระราชินีทรงส่งมาเป็นทูต เจ้าจงฟังข้าก่อน ข้าจักเชิญพระเวสสันดรราชโอรสกลับ ถ้าเจ้ารู้จงบอกหนทางแก่เรา.¹⁴²

เมื่อพราหมณ์ชูชกหลงเชื่อในคำมุสาวาทของพราหมณ์ชูชก จึงได้ช่วยเหลือจากสุนัข เลี้ยงดูด้วยอาหารแล้วบอกทางไปยังอาศรมที่อยู่ของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ พราหมณ์ชูชกเดินทางต่อไปได้พบกับพระอัจจุตฤาษี ถูกพระฤาษีถามถึงเหตุที่มาพบพระเวสสันดร จึงได้กล่าวมุสาวาทหลอกลามทางพระฤาษีอีก ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ดาบสกล่าวว่า

¹⁴² พุ. ขา. 64/1137/494-495.

มิใช่แกลมาเพื่อพบพระเจ้าสิริราชผู้มีบุญ ชะรอยแกลปรารถนา
พระมเหสีของท้าวเธอซึ่งเป็นผู้ยำเกรง พระราชสามี หรือชะรอยแกล
อยากได้พระกัณหาชีนาไปเป็นทาสี และพระชาติไปเป็นทาส แน่ะ
ตาพราหมณ์ อีกอย่างหนึ่ง แกลมาเพื่อนำพระราชเทวีพระราชกุมาร
กุมารีทั้งสามพระองค์ไปจากป่า โภคสมบัติและพระราชทรัพย์อัน
ประเสริฐของพระเวสสันดร ย่อมไม่มี.¹⁴³

ชูชกได้ฟังดังนั้นแล้วจึงกล่าวว่า

ท่านผู้เจริญยังไม่ควรจะโกรธเคืองข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้ามิ
ได้มาขอทาน การเห็นพระผู้ประเสริฐยอมให้สำเร็จประโยชน์ การ
อยู่ร่วมกับพระผู้ประเสริฐเป็นความสุขทุกเมื่อ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็น
พระเจ้าสิริราชที่ถูกชาวสี่ทิศขี้ใจ ค้าพเจ้ามาเพื่อจะพบพระองค์ ถ้า
พระคุณเจ้าทราบก็จงแจ้งแก่ข้าพเจ้า.¹⁴⁴

พราหมณ์ชูชก อาศัยการกล่าวมุสาวาทถึง 2 ครั้ง หลอกถามผู้ที่คอยอารักขาและผู้มีศีลถึง
ทางไปยังที่อยู่ของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ แล้วไปทูลขอพระชาติกุมารและพระกัณหาชีนากุมารี ยัง
ความเศร้าโศกให้เกิดแก่พระนางมัทรีผู้เป็นมารดา ด้วยประการฉะนี้

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การกล่าวมุสาวาท เป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ เพราะจัดเป็นความ
ชั่วทางวจีกรรมที่ปรากฏในอกุศลกรรมบถ และยังเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น

- การทำร้ายร่างกายผู้อื่น เมื่อพราหมณ์ชูชกได้พบพระเวสสันดรโพธิสัตว์ ทูลขอพระชาติ
กุมารและพระกัณหาชีนากุมารี พระเวสสันดรโพธิสัตว์ได้บริจาคปิยบุตรทาน ประทานพระโอรส
พระธิดาแก่พราหมณ์ชูชก พราหมณ์ชูชกได้มัดพระหัตถ์ของพระชาติกุมารและพระกัณหาชีนากุมารี
ด้วยเถาวัลย์ ทำร้ายร่างกายทั้ง 2 พระองค์ด้วยการเขียนตี โปยด้วยไม้ จนพระฉวีแตก พระโลหิตไหล
ต่อหน้าพระเวสสันดรโพธิสัตว์ จนยังความปริวิตกให้เกิดแก่พระเวสสันดรโพธิสัตว์ ดังมีปรากฏ
ตัวอย่าง ดังนี้

ฝ่ายชูชกเข้าไปสู่ชฎีป่า เอาพินักัดเถาวัลย์ถ้อมมาผูกพระหัตถ์เบื้องขวาแห่งพระชาติกุมาร
รวมกันกับพระหัตถ์เบื้องซ้ายแห่งพระกัณหาชีนากุมารี ถ้อมปลายเถาวัลย์นั้นไว้ โปยตีพาไป.¹⁴⁵

พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า

แต่นั้น พราหมณ์ผู้ร้ายกาจนั้น ก็เอาพินักัดเถาวัลย์ ผูกพระกร
แห่งพระกุมารกุมารีด้วยเถาวัลย์อีกข้างหนึ่งไว้ แต่นั้นพราหมณ์ถือ

¹⁴³ ชุ. ขา. 64/1147/501.

¹⁴⁴ ชุ. ขา. 64/1148/501-502.

¹⁴⁵ ชุ. ขา. อ. 64/679.

เถาว์ลัยถือไม้เขียนตี นำพระกุมารกุมารีไปต่อหน้าที่นั่งแห่งพระ
เวสสันดรสีวีราช.¹⁴⁶

พระฉวีของพระขาลีพระกัณหาชيناแตกตรงที่ถูกตีแล้ว ๆ นั้น ๆ พระโลหิตไหล พระขาลี
และพระกัณหาชيناต่างเอาพระปฤษฎางค์เข้ารับไม้แทนกันและกันเมื่อถูกตี.¹⁴⁷

กาลนั้น ความเศร้าโศกมีกำลังเพราะปรารถนาพระโอรสพระธิดา ได้เกิดขึ้นแก่พระมหาสัตว์
พระหทัยมังสะของพระมหาสัตว์ได้เป็นของร้อน พระองค์ทรงหวนไหวด้วยความเศร้าโศก ดุจ
ช้างพลายตกมันถูกไกรสรราชสีห์จับ และดุจดวงจันทร์เข้าไปในปากแห่งราหู ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้
ด้วยภาวะของพระองค์ มีพระเนตรนองไปด้วยพระอัสสุชล เสด็จเข้าบรรณศาลาทรงปริเทวนาการ
อย่างน่าสงสาร.¹⁴⁸

คาถาแสดงการพร่ำรำพันของพระมหาสัตว์มีดังต่อไปนี้

วันนี้เด็กทั้งสองจะเป็นอย่างไรหนอ หิว กลัว เดินทางร้องไห้
เวลาเย็นบริโภคอาหาร ใครจะให้โภชนาหารแก่เด็กทั้งสองนั้น เด็ก
ทั้งสองจะร้องขออาหารว่า แม่จ๋า หม่อมฉันทั้งสองหิว ขอเสด็จแม่
จงประทานอาหารแก่หม่อมฉันทั้งสอง เด็กทั้งสองดำเนินด้วยพระ
บาทเปล่าไม่มีรองพระบาท จะดำเนินไปตามหนทางอย่างไรหนอ
เมื่อเด็กทั้งสองมีพระบาทพองบวมทั้งสองข้าง ใครจักจูงหัตถ์เธอทั้ง
สองไป ชูชกตีลูก ๆ ผู้ไม่ประทุษร้ายต่อหน้าเรา แก่ช่างไม่อดสูแก่ใจ
บ้างเลยหนอ แก่เป็นอลัชชีแท้ ใครที่มีความอดสูแก่ใจ จักกล้าตี
ทาสีทาสหรือคนใช้อื่นของเราที่สละให้แล้วได้ ชูชกแก่ดำตีลูก ๆ ที่
รักของเราทั้งเห็นต่อตา ดุจคนหาปลาตีปลาที่ติดอยู่ในปากแห.¹⁴⁹

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การทำร้ายร่างกายผู้อื่นนั้น เป็นความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเป็น
กรรมชั่วทางกายทวาร ทั้งยังเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ความชั่วที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัตินิยม
เพราะการกล่าวมุสาวาท และการทำร้ายร่างกายผู้อื่นของพราหมณ์เฒ่าชูชกนั้น มีผลคือก่อให้เกิด
ความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นทั้งทางกายและทางใจ

¹⁴⁶ พุ. ขา. 64/1172/513.

¹⁴⁷ พุ. ขา. อ. 64/680.

¹⁴⁸ พุ. ขา. อ. 64/686.

¹⁴⁹ พุ. ขา. 64/1176/516-517.

3.2.2 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก

3.2.2.1 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเตมียชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเตมียชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือการกระทำที่เป็นกุศล ตัดความอยากในกามคุณทั้งหลาย และเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น อันเป็นเหตุให้ไม่ต้องตกรกเมื่อสิ้นชีวิตจากโลกนี้ไปแล้ว และยังเป็นกรกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ชนส่วนมาก นั่นก็คือ การออกบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ของพระเตมียกุมาร ส่วนการกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่วนั้น คือ การกระทำที่เป็นอกุศล อันก่อให้เกิดผลไม่ดีแก่ผู้ปฏิบัติ ไม่ว่าจะทำไปด้วยหน้าที่หรือด้วยเจตนาใด ได้แก่ การทำร้ายผู้อื่น หรือการทำปาณาติบาตแม้ไม่ได้ทำเองเพียงสั่งให้ผู้อื่นกระทำของพระราชา ก็เป็นเหตุให้ได้รับผลกรรมของการกระทำนั้น คือ ต้องตกรกภูมิเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ถึงแม้ว่าจะเป็นการกระทำตามหน้าที่ ก็ยังได้รับผลคือต้องตกรกเพราะการกระทำนั้น

3.2.2.2 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในมหาชนกชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในมหาชนกชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือการกระทำที่ก่อให้เกิดผลดี อำนวยประโยชน์สุขแก่ตัวผู้ปฏิบัติ ซึ่งในเรื่องนี้ก็ได้แก่ ความเพียรของพระมหาชนก และการออกบวชประพาศพรหมจรรย์เพื่อตัดความกังวลของพระมหาชนก เพราะว่า ความเพียรของพระมหาชนกนั้นมีผลดีคือทำให้พระมหาชนกรอดตายจากเหตุการณ์เรือล่มในทะเล จนในที่สุดก็ได้ครองราชสมบัติในกรุงมิถิลาสมดังที่ปรารถนา และการออกบวชนั้นก็ยังมีผลคือสามารถตัดความกังวลในกามคุณทั้งหลายได้ และยังเป็นเหตุให้เข้าถึงพรหมโลกเมื่อสิ้นพระชนม์ไปแล้ว และการกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องได้รับผลไม่ดี เป็นการนำมาซึ่งความพินาศแก่ตนเองและคนรอบข้าง คือการก่อเวรต่อผู้อื่นของพระเจ้าอริฏฐชนก ที่ได้ก่อเวรต่อพระโปลชนกผู้เป็นพระอนุชา จนเป็นเหตุให้พระโปลชนกต้องรวมรวบไพร่พลมาทำการทำรบ จนท้ายที่สุดผู้ก่อเวรคือพระเจ้าอริฏฐชนกก็ได้รับความพินาศเพราะการก่อเวรของพระองค์ แม้แต่พระมเหสีที่ทรงพระครรภ์อยู่ก็ต้องหลบหนีเพื่อลี้ภัยไปอยู่เมืองอื่น

3.2.2.3 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือการกระทำอันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งยังเป็นการกระทำที่วิญญูชนทั้งหลายสรรเสริญ เทวดาก็รักษาคุ่มครอง ซึ่งได้แก่

การบำรุงมารดาบิดาของสุวรรณสามกุมาร หรือความกตัญญูตเวที่นั่นเอง การกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือการกระทำที่เป็นอกุศล เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลไม่ดีทั้งแก่ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ คือผู้กระทำก็ได้รับผลกระทบชั่วที่ตนกระทำ ผู้ถูกกระทำก็ได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำ ซึ่งได้แก่การประทุษร้ายผู้อื่นในอดีตชาติของมารดาบิดาของสุวรรณสามกุมารและการฆ่าสัตว์ของพระเจ้าปิลยักษราช

3.2.2.4 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเนมิราชชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือการกระทำที่เป็นกุศล อันก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ คือเกิดความสงบสุขในโลกนี้และเป็นเหตุให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เข้าถึงพรหมโลกเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ซึ่งได้แก่การประพฤติพรหมจรรย์ของพระเจ้าเนมิราชและการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือการกระทำที่เป็นอกุศล เป็นความชั่วทางกาย วาจา ใจ อันเป็นเหตุให้ได้รับผลไม่ดี คือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นในขณะที่ทำและผู้ทำเองก็ ต้องตกนรก ได้รับความทุกข์ทรมานในแดนนรกขุมต่าง ๆ เมื่อสิ้นชีวิตจากโลกนี้ไปแล้ว มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม กล่าววาจิจุจริต มีมิจฉาปฏิญญาเป็นต้น อันเป็นวิบากกรรมของเหล่าสัตว์นรกทั้งหลายที่ปรากฏแก่พระเจ้าเนมิราชเมื่อคราวได้เที่ยวชมนรกภูมิ

3.2.2.5 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในมโหสถชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในมโหสถชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือ การกระทำอันเป็นเหตุให้ระงับการจองเวรกัน มีผลคือก่อให้เกิดความสงบสุขตั้งแต่ตนเองและคนรอบข้าง เพราะไม่ต้องจองเวรกันไปมา ซึ่งได้แก่การที่มโหสถบัณฑิตได้ให้อภัยแก่อาจารย์ทั้ง 4 ที่ได้ก่อเวรต่อตนเองหลายต่อหลายครา ทั้งยังช่วยทูลขอชีวิตของอาจารย์ทั้ง 4 กับพระราชา การกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือ การกระทำที่มีผลร้ายต่อผู้อื่น คือ สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น โดยที่สุดท้ายเมื่อความจริงเปิดเผยแม้แต่ตนเองก็ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งได้แก่การให้ร้ายใส่ความผู้อื่นของอาจารย์ทั้ง 4 ที่ได้ให้ร้ายใส่ความมโหสถบัณฑิตต่อพระราชา

3.2.2.6 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในอุริทัตชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในอุริทัตชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือ การกระทำอันเป็นกุศล เว้นจากการเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นถึงแม้จะมีฤทธิ์เดชมีความสามารถทำได้แต่ก็อดกลั้นไว้ อันเป็นการกระทำที่มีผลดี ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตัวผู้ปฏิบัติเมื่อสิ้นชีวิตจากโลกนี้ไปแล้ว ซึ่งได้แก่การรักษาอุโบสถศีล

ของพระภริยาที่โศกเศร้า การกระทำที่จักกว่าเป็นความชั่ว คือการกระทำที่เป็นอกุศล เป็นเหตุให้ได้รับความเสื่อม ก่อให้เกิดผลไม่ดีทั้งแก่ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ คือ ผู้กระทำก็ได้รับความเสื่อม ผู้ถูกกระทำก็ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งได้แก่การประทุษร้ายมิตรของเนสารพราหมณ์

3.2.2.7 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในจันทชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในจันทชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือ การกระทำอันก่อให้เกิดผลดี คือ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำรวมไปถึงผู้ครอบข้างด้วย ทั้งยังเป็นการกระทำที่วิญญูชนทั้งหลายต่างก็สรรเสริญ ซึ่งได้แก่การทำหน้าที่ตัดสินคดีโดยชอบธรรมและความกตัญญูกตเวทียของพระเจ้าจันทกุมาร การกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือการกระทำที่เป็นอกุศล เป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ทั้งตนและผู้อื่น เป็นการกระทำที่มีผลไม่ดี คือ ผู้อื่นที่ได้รับการปฏิบัติได้รับความเดือดร้อนจนเกือบสิ้นชีวิต แม้แต่ตัวผู้กระทำเองก็ได้รับความเดือดร้อนจนถึงสิ้นชีวิต สูญเสียอำนาจ สูญเสียตำแหน่ง ซึ่งได้แก่การรับสินบนแล้วตัดสินคดีโดยขาดความยุติธรรมของกัณหาท้าวทศบาล การผูกอาฆาตพยาบาทในพระเจ้าจันทกุมารของกัณหาท้าวทศบาล และการคบคนพาลของพระเจ้าเอกราช

3.2.2.8 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในนารทชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในนารทชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือ การกระทำที่เป็นเหตุชักนำให้ผู้ทำได้พบกับสิ่งดี ๆ ในชีวิต การกระทำที่นำไปให้ชีวิตดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง คือไม่เดือดร้อนจากการกระทำนั้นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งจัดเป็นการกระทำที่มีผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ ได้แก่การคบกับคนที่เป็นบัณฑิต และการมีสัมมาทิฐิ การกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือ การกระทำอันเป็นเหตุชักนำให้ได้พบกับสิ่งไม่ดี การกระทำที่นำไปให้ชีวิตดำเนินไปในทางที่ผิดจากทำนองคลองธรรม การกระทำที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ทั้งตนเองและคนรอบข้าง ซึ่งเป็นการกระทำที่มีผลไม่ดี ได้แก่การคบคนพาลและการเป็นมิถิลาทิฐิ

3.2.2.9 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในวิรุทธชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในวิรุทธชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม และกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือการกระทำที่ส่งผลให้ชีวิตดำเนินไปในทางที่ถูกต้องตามคลองธรรม การกระทำที่มีผลดีแก่การดำเนินชีวิตของตนในปัจจุบันและส่งผลดีคือมีสุคติโลกสวรรค์เป็นไปในเบื้องหน้าเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ซึ่งได้แก่การปฏิบัติตามข้อปฏิบัติของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนที่วิรุทธบัณฑิตได้แสดงแก่พระราชาท้าวทั้งชมพูทวีป และการบำเพ็ญบุญต่าง ๆ มีการให้ทานเป็นต้น

การกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือการกระทำที่มีผลไม่ดี เป็นการการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ซึ่งได้แก่การเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น

3.2.2.10 เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก

สำหรับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ของกลุ่มประโยชน์นิยมและกลุ่มปฏิบัตินิยม และใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือ การกระทำที่จัดว่าเป็นความดี คือการกระทำที่ก่อให้เกิดผลดีแก่ตนเองและผู้อื่น และยังเป็นการกระทำอันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้คนจำนวนมาก ซึ่งได้แก่การบำเพ็ญทานบารมีเพื่อเป็นพุทธการก เป็นปัจจัยหนุนสู่การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณของพระเวสสันดร การกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดผลไม่ดี เป็นการสร้าง ความเดือดร้อนทั้งทางกายและทางใจแก่ผู้อื่น ซึ่งได้แก่การกล่าวมั่วสวาทและการทำร้ายร่างกายผู้อื่นของพราหมณ์ชูชก

3.2.3 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดก

3.2.3.1 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเทมียชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเทมียชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ในขณะที่พระเทมียกุมารโพธิสัตว์ยังทรงพระเยาว์ เมื่อทรงระลึกชาติได้ว่า การครองราชสมบัตินั้นเป็นเหตุให้ต้องทำกรรมอันทำให้ตนรกรถึง 80,000 ปี พระองค์จึงทรงตั้งจุดมุ่งหมายว่าจะทรงทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะหลุดพ้นจากราชสมบัตินั้น จึงทรงแกล้งเป็นคนง่อยเปลี้ย เป็นคนใบ้ เป็นคนหูหนวก อดทนต่อบททดสอบต่าง ๆ ของพระบิดาเป็นเวลานานถึง 16 ปี จนได้ออกบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ ดังมีตัวอย่างที่ตรัสกับนายสารทิวว่า

เราเป็นง่อยเปลี้ยเพราะไม่มีเครื่องติดต่อกีหาไม่ เราเป็นหนวก เพราะไม่มีช่องหูกีหาไม่ เราเป็นใบ้เพราะไม่มีลิ้นกีหาไม่ ท่านอย่าเข้าใจว่าเราเป็นใบ้ เราชะลึกชาติปางก่อนที่เราสวราชสมบัติได้ เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นแล้วต้องไปตกนรกอันกล้าแข็ง เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นยี่สิบปีต้องหมกไหม้อยู่ในนรก 80,000 ปี เรากลับจะต้องเสวยราชสมบัตินั้น ขอชนทั้งหลายอย่าพึงอภิเษกเราในราชสมบัติเลย เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่พูดในสำนักของพระชนกและพระชนนี ในกาลนั้นพระชนกทรงอุ้มเราให้นั่งบนพระเพลา แล้วตรัสสั่งข้อความว่า จงฆ่าโจรคนหนึ่ง จงจงจำโจรคนหนึ่ง จงเอาดอกแทงโจรคนหนึ่งแล้วเอาน้ำแสบราดแผล จงเสียบโจรคนหนึ่งบนหลาว ตรัสสั่งเจ้าหน้าที่นั้นอย่างนี้ เราได้ฟังพระวาจาอันหยาบคายที่พระชนกตรัสนั้น จึงกลัวการเสวยราชสมบัติ

เรามีได้เป็นไขก็ทำเหมือนเป็นไข มีได้เป็นง่อยเปลี้ยก็ให้คนเข้าใจว่า
ง่อยเปลี้ย แกล้งนอนเกลือกกลิ้งอยู่ในปัสสาวะและอุจจาระของตน
ชีวิตนั้นเป็นของลำบาก เป็นของน้อย ทั้งประกอบด้วยทุกข์ ใครเล่า
จะอาศัยชีวิตนี้ทำเวรด้วยเหตุการณ่น้อยหนึ่ง ใครเล่าจะอาศัย
ชีวิตนี้ทำเวรด้วยเหตุการณ่น้อยหนึ่งเพราะไม่ได้ปัญญา เพราะไม่
เห็นธรรม ความหวังผลของเหล่าบุคคลผู้ไม่รีบร้อนย่อมนำสำเร็จ
แน่นอน เรามีพรหมจรรย์สำเร็จแล้ว ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด นายสารถี
ประโยชน์โดยชอบของเหล่าบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมให้ผลแน่นอน
เรามีพรหมจรรย์สำเร็จแล้ว ออกบวชแล้ว จะมีภัยแต่ไหนเล่า.¹⁵⁰

และเมื่อได้ออกบวชแล้วก็ประพฤติพรหมจรรย์ในป่า ทำอภิญญา 5 และสมาบัติ 8 ให้
บังเกิด เมื่อสิ้นชีวิตก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก และยังได้เทศนาสั่งสอนจนพระบิดาพระมารดา กษัตริย์
สามนัทรราชพร้อมด้วยข้าราชการบริวารและชาวเมืองทั้งหลายให้ออกบวชตามปฏิบัติธรรมจนได้อภิญญา
และสมาบัติ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็ไปบังเกิดในพรหมโลกทั้งหมด ดังมีปรากฏตัวอย่างดังนี้

นางสนมหมื่นหกพันคน และประชาชนมีเหล่าอมาตย์เป็นต้น นับตั้งแต่พระราชินีและพระ
นางจันทาเทวีเป็นต้น ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระมหาสัตว์นั้นแล้ว ได้มีความประสงค์จะบรรพชา
ในคราวนั้น ครั้นนั้น พระราชาโปรดให้ตั้งกลองประกาศในพระนครว่าชนใด ๆ พราถนจะบวชใน
สำนักของลูกเรา ชนนั้น ๆ จงบวชเถิด และโปรดให้เปิดประตูพระคลังทองเป็นต้นทั้งหมด แล้วให้
จารึกในแผ่นทองผูกไว้ที่เสาห้องพระโรงว่า หม้อขุมทรัพย์ใหญ่มีอยู่ในที่โน้นด้วยในที่โน้นด้วย ผู้ที่
ต้องการจงถือเอาเถิด ฝ่ายชาวพระนครทั้งหลายก็ละทิ้งร้านตลาดตามที่เปิดเสนอขายของกัน และทิ้ง
บ้านเรือนซึ่งเปิดประตูไว้ไปสู่สำนักแห่งพระราชินี พระราชินาทรงผนวชในสำนักของพระมหาสัตว์พร้อม
ด้วยประชาชนเป็นจำนวนมาก อาศรมสถานสามโยชน์ที่ท้าวสักกเทวราชถวาย เต็มไปหมด พระมหา
สัตว์ทรงพิจารณาบรรณศาลาทั้งหลาย ทรงมอบบรรณศาลาทั้งหลายในที่ท่ามกลาง แก่เหล่าสตรี พระ
มหาสัตว์ทรงพิจารณาแล้วทรงมอบบรรณศาลาลังนอก ๆ แก่เหล่าบุรุษ บรรพชิตชายหญิงทั้งหมด
เก็บผลไม้ที่ต้นไม้มีผลทั้งหลายอันพระวิสุกรรมเนรมิตไว้ ซึ่งหล่นลงที่พื้นดิน ในวันรักษาอุโบสถ มา
บริโภคแล้วเจริญสมณธรรม บรรดาบรรพชิตเหล่านั้น ผู้ใดตริกกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก
พระมหาสัตว์ทรงทราบวาระจิตแห่งผู้นั้น เสด็จประทับนั่งแสดงธรรมสั่งสอนในอากาศ บรรพชิต
เหล่านั้นทั้งหมดฟังพระโอวาทนั้นแล้ว ทำอภิญญาห้าและสมาบัติแปดให้เกิดพลันทีเดียว.¹⁵¹

พระมหาสัตว์ทรงทราบว่า พระเจ้าสามนัทรราชเสด็จมา ทรงต้อนรับแล้วประทับนั่งในอากาศ
แสดงธรรมแก่พระเจ้าสามนัทรราชนั้น พระราชาสามนัทรราชนั้นพร้อมด้วยบริษัท ทรงสดับธรรมแล้ว

¹⁵⁰ พุ. ขา. 63/408/5-6.

¹⁵¹ พุ. ขา. อ. 63/65-66.

ทรงผนวชในสำนักของมหาสัตว์นั้น แม้พระราชอาอื่น ๆ อีกสามพระองค์ต่างก็ทรงละทิ้งราชสมบัติ ทรงผนวชแล้วอย่างนั้นนั่นแล ด้วยประการฉะนี้ ประเทศทรงนั้นได้เป็นมหาสมาคม ช้างทั้งหลายก็กลายเป็นช้างป่า ม้าทั้งหลายก็กลายเป็นม้าป่า แม้รถทั้งหลายก็ชำรุดทรุดโทรมไปในป่านั้นเอง ภัณฑะเครื่องใช้สอยและกหาปณะทั้งหลายก็เรียวยากเลื่อนดุจทรายที่ใกล้อาศรมสถาน บรรพชิตทั้งหมดนั้นทำสมาบัติแปดให้บังเกิดในที่นั่นเอง เมื่อสิ้นชีวิตได้มีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า แม้ช้างและม้าทั้งหลายซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉาน ยังจิตให้เลื่อมใสในหมู่ฤษีทั้งหลาย ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นกามาพจร 6¹⁵² ชั้น.

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระเทมียกุมารโพธิสัตว์นั้น เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นสัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ในช่วงก่อนที่จะเสด็จออกบรรพชาเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ เป็นจุดมุ่งหมายในกายภาคหน้าหรือสัมปรายิกัตถประโยชน์ เพราะไม่ต้องการที่จะตกนรก จึงตั้งเป้าหมายว่าจะออกบวช จะไม่ครองราชสมบัติต่อจากพระบิดา และเมื่อได้เสด็จออกบวชแล้วก็ทรงพระพฤติพรหมจรรย์ในปางจนได้สำเร็จอภิญญา 5 และสมาบัติ 8 จึงนับได้ว่าเป็นทางสู่จุดมุ่งหมายอย่างสูงสุดคือ ปรมัตถประโยชน์

จุดมุ่งหมายของชีวิตของพระเทมียกุมารโพธิสัตว์ที่ปรากฏในเทมียชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มวิมุตตินิยม ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยของกลุ่มอสุขนิยม เพราะจุดมุ่งหมายของพระเทมียกุมารโพธิสัตว์นั้น คือการได้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งในปัจจุบันชาติและในชาติต่อไป

3.2.3.2 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในมหาชนกชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในมหาชนกชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

เมื่อพระเจ้าอริฏฐชนกรบแพ้พระเจ้าโพลชนกผู้เป็นกนิษฐภคานัน พระอักรมเหสีของพระองค์ทรงพระครรภ์อยู่ ได้เสด็จหนีไปยังนครกาลจัมปากะ และได้ประสูติพระมหาชนกในเวลาต่อมา เมื่อพระมหาชนกเจริญวัยขึ้น ได้ถูกล้อว่าเป็นบุตรของหญิงหม้าย เมื่อถามพระมารดาจึงได้คำตอบว่า

พ่อเป็นโอรสของพระเจ้าอริฏฐมหาชนกในกรุงมิถิลา พระบิดาของพ่อถูกพระโพลชนกปลงพระชนม์ แม่ตั้งใจรักษาตัวพ่อจึงมาสู่นครนี้ พราหมณ์นี้ตั้งแม่ไว้ในที่เป็นห้องสาวปฏิบัติดูแลแม่ ตั้งแต่นั้นมาแม่ใครว่าเป็นบุตรหญิงหม้าย พระกุมารก็ไม่กริ้ว พระกุมารทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวง ในภายในพระชนม์ 16 ปี เมื่อมีพระชนม์ได้ 16 ปี เป็นผู้ทรงพระรูปโฉมอันอุดม พระองค์ทรงคิดว่า เราจักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา จึงทูลถามพระมารดาว่า ข้าแต่พระมารดา ทรัพย์อะไร ๆ ที่พระมารดาได้มามีบ้างหรือไม่ ฉันทจักค้าขายให้ทรัพย์เกิดขึ้นแล้วจักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา พระนางตรัสตอบว่า ลูกรัก แม่ไม่ได้มามีอะไร สิ่งอันเป็นแก่นสารของเรามีอยู่สามอย่าง คือ แก้วมณี

¹⁵² พุ. ชา. อ. 63/66-67.

แก้วมุกดา แก้ววิเชียร ในสามอย่างนั้น แต่ละอย่างพอจะเป็นกำลังเอาราชสมบัติได้ พ่อจรับแก้วสามอย่างนั้น คิดอ่านเอาราชสมบัติเกิด.¹⁵³

พระมหาชนกจึงได้ทูลลาพระมารดา รับเอาทรัพย์กึ่งหนึ่งออกทะเลเพื่อไปทำการค้าขายรวบรวมทรัพย์สินสำหรับเป็นทุนในการชิงราชสมบัติ แต่เรือเกิดล่มในท่ามกลางมหาสมุทร พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ท่ามกลางมหาสมุทรอันมองไม่เห็นฝั่งด้วยความเพียรอันหาที่สุดไม่ได้เป็นเวลาถึง 7 วัน ในวันที่ 7 นางมณีเมขลาผู้จำนนต่อความเพียรของพระมหาชนก ได้นำพระมหาชนกเหาะไปยังกรุงมิถิลา ประจวบเหมาะแก่กับในเวลานั้นพระเจ้าโพลชนกได้เสด็จสวรรคตลง เหล่าอมาตย์ได้ประดับยศสรรถอันเป็นราชรถเสี่ยงทวยแสวงหาบุคคลผู้ที่มีบุญที่จะได้ครองราชสมบัติทั่วพระนคร ราชรถได้แล่นไปยังพระมหาชนกผู้บรรทมอยู่บนแผ่นดินศิลาในสวนมะม่วง เหล่าบุโรหิตทำการตรวจดูพระลักษณะของพระมหาชนก เมื่อได้ทราบว่พระมหาชนกมีลักษณะของมหาบุรุษผู้สามารถครองราชสมบัติในมหาทวีปทั้งสี่ได้จึงทูลเชิญพระมหาชนกขึ้นครองราชสมบัติ ดังมีตัวอย่างปรากฏดังนี้

เสนาอมาตย์ทั้งหลายปรึกษากันว่า เราทั้งหลายไม่อาจรักษาแว่นแคว้นที่หาพระราชามิได้ไว้ จะพึงทำอะไรกันหนอ บุโรหิตจึงกล่าวกะเสนาอมาตย์เหล่านั้นว่า ควรจะปล่อยยศสรรถไป เพราะพระราชาที่เชิญเสด็จหาได้ด้วยยศสรรถเป็นผู้สามารถครองราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น...แล้วส่งราชรถว่า ผู้ใดมีบุญที่จะได้ครองราชสมบัติ ท่านจงไปสู่นักของผู้นั้น แล้วปล่อยราชรถนั้นไป ราชรถทำประทักษิณพระราชนิเวศแล้วขึ้นสู่ถันใหญ่แล่นไปโดยเร็ว...ราชรถแล่นเข้าไปสู่อุทยาน ทำประทักษิณแผ่นดินศิลามงคลแล้ว หยุดอยู่เตรียมรับเสด็จขึ้น เหล่าบุโรหิตเห็นพระมหาสัตว์บรรทม...ตรวจดูพระลักษณะแล้วกล่าวว่า อย่าว่าแต่ทวีปหนึ่งนี้เท่านั้นเลย ท่านผู้นี้สามารถครองราชสมบัติในมหาทวีปทั้งสี่ได้...บุโรหิต ให้บริษทถอยออกไปแล้ว ประคองอัญชลีก้มหน้ากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพขอได้โปรดเสด็จลุกขึ้นเถิด ราชสมบัติมาถึงพระองค์...พระมหาสัตว์ทรงสดับคำของบุโรหิตนั้นแล้ว จึงรับสั่งว่า ถ้าอย่างนั้นก็ดีแล้วเราจักครองราชสมบัติ ตรัสดังนี้แล้ว เสด็จลุกขึ้นประทับนั่งโดยบัลลังก์ ณ แผ่นมงคคศิลา ต่อนั้นชนทั้งหลายมีอมาตย์และบุโรหิตเป็นต้น ก็ถวายอภิเษกพระมหาสัตว์ ณ สถานที่นั้นทีเดียว พระมหาสัตว์นั้น ได้ทรงพระนามว่า มหาชนกกราช พระองค์เสด็จขึ้นสู่ราชรถอัน ประเสริฐ เข้าพระนครด้วยสิริราชสมบัติอันสิริโสภาคใหญ่.¹⁵⁴

จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระมหาชนกในช่วงแรกนั้นคือการชิงเอาราชสมบัติอันเป็นของพระราชบิดาของพระองค์คืนมา และได้ทรงครองราชสมบัตินั้นในท้ายที่สุด ฉะนั้นจุดมุ่งหมายในชีวิตของพระมหาชนกที่ปรากฏแล้วนี้จึงนับได้ว่าเป็นทฤษฎีอัมมิกัตถะประโยชน์เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นปัจจุบัน และเมื่อได้เสวยราชสมบัติแล้ว วันหนึ่งพระมหาชนกกราชเสร็จไปสู่ราชอุทยานทรง

¹⁵³ พุ. ชา. อ. 63/89.

¹⁵⁴ พุ. ชา. อ. 63/96-98.

ทอดพระเนตรต้นมะม่วงต้นหนึ่งที่เต็มไปด้วยผลอันอร่อยถูกเหล่าเสนาอมาตย์แย่งชิงจนกิ่งก้านหัก ต้นหนึ่งไม่มีผลกลับตั้งอยู่ได้อย่างงดงามไม่มีคนหักกิ่งก้าน จึงเกิดความสังเวชว่า

ต้นนี้มีวรรณะสดเขียวตั้งอยู่แล้วเพราะไม่มีผล แต่ต้นนี้ถูกหักโค่นลงเพราะมีผล แม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นกันกับต้นไม้มีผล บรรพชาเช่นกับต้นไม้หาผลมิได้ ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความกังวล ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล ก็เราจักไม่เป็นเหมือนต้นไม้มีผล จักเป็นเหมือนต้นไม้หาผลมิได้ เราจักสละราชสมบัติออกบวช.¹⁵⁵

นับแต่นั้นมาพระมหาชนกกราชไม่สนพระทัยในการเสวยสุขอันเกิดจากราชสมบัติมีกามคุณ เป็นต้น ทรงมุ่งเจริญสมณธรรมมีพระทัยแนบไปในการบรรพชาเท่านั้น ทรงพิจารณาถึงการบรรพชาว่า

เมื่อไรเราจักละกรุงมิลิตราชธานี อันมั่งคั่ง กว้างขวางรุ่งเรือง ด้วยประการทั้งปวงออกบวช ความประสงค์นั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ...เมื่อไรเราจักได้ปลงผมห่มผ้าสังฆาฏิ อัมบาตร เทียวบิณฑบาต จักทรงผ้าสังฆาฏิอันทำด้วยผ้าบังสุกุล ที่เขาทิ้งไว้ตามถนนหนทาง เมื่อฝนตกเจ็ดวัน จักมีจีวรเปียกชุ่มเทียวบิณฑบาต จักจาริกไปตามต้นไม้ตามราวป่าทั้งกลางวันและกลางคืน เทียวไปโดยไม่เหลียวแลถึงกิจการอันใดอันหนึ่ง จักละความกลัวความขลาดให้เด็ดขาด จักอยู่ผู้เดียวตามภูเขาและสถานที่อันลำบาก จักทำจิตให้ตรง ดุจคนติดพิณติดสายทั้งเจ็ดให้เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ ความประสงค์นั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ...เมื่อไรเราจักตัดเสียซึ่งกามสังโยชน์ อันเป็นของทิพย์และของมนุษย์ ดุจช่างรถตัดตรงเท้าโดยรอบ ฉะนั้น.¹⁵⁶

เมื่อออกบรรพแล้วพระมหาชนกกราชได้บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่า ทำอภิญญา 5 และสมาบัติ 8 ให้บังเกิดขึ้นและได้เข้าถึงพรหมโลกเมื่อสิ้นอายุชัย ดังมีปรากฏดังนี้

พระมหาสัตว์เสด็จเข้าป่าทิมวันต์ ทำอภิญญาและสมาบัติให้เกิดภายในเจ็ดวัน มิได้เสด็จมาสู่ถิ่นมนุษย์อีก...พระมหาสัตว์ไม่เสื่อมจากฌาน ได้เข้าถึงพรหมโลก.¹⁵⁷

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระมหาชนกกราชหลังจากทรงเสร็จออกบรรพชาแล้วคือการบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่เป็นสัมปรายิกัตถประโยชน์ ในระดับโลกุตตระหรืออปรมาตถประโยชน์นั่นเอง

¹⁵⁵ พุ. ชา. อ. 63/106.

¹⁵⁶ พุ. ชา. 63/453/71-76.

¹⁵⁷ พุ. ชา. อ. 63/142.

จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระมหาชนก ที่ปรากฏในมหาชนกชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มวิมุตตินิยม ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยของกลุ่มอสุขนิยม เพราะพระมหาชนกนั้น ทรงพิจารณาเห็นภัยในเพศฆราวาส จึงทรงสละราชสมบัติออกบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ จนได้ไปบังเกิดในพรหมโลกเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว

3.2.3.3 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

เมื่อได้ทราบว่ามีมารดาบิดามีจักษุบอด สุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์จึงตั้งเป้าหมายว่าจะปฏิบัติกิจคือบำรุงมารดาบิดาตลอดชีวิตของตน ดังมีตัวอย่างปรากฏ ดังนี้

พระมหาสัตว์ได้สดับคำของบิดามารดา ก็รู้ว่าอสรพิษมีในจอมปลวกนั้น อสรพิษนั้นขัดเคืองปล่อยลมในจอมออกมา พระมหาสัตว์เห็นบิดามารดาแล้วร้องไห้และหัวเราะ บิดามารดาจึงถามว่าทำไมถึงร้องไห้และหัวเราะ พระมหาสัตว์ตอบว่า ข้าพเจ้าร้องไห้ด้วยเสียใจว่าจักษุของท่านทั้งสองพินาศไป ในเวลาที่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็กอยู่ แต่ข้าพเจ้าหัวเราะด้วยดีใจว่า ข้าพเจ้าจักได้ปฏิบัติบำรุงท่านทั้งสองในบัดนี้ ขอท่านทั้งสองอย่าได้คิดอะไรเลย ข้าพเจ้าจักปฏิบัติบำรุงท่านทั้งสองให้ผาสุก.¹⁵⁸

และสุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์นั้นยังได้เป็นผู้มีปกติประพฤติธรรมอยู่เสมอจนได้บรรลุคุณวิเศษและได้เข้าถึงพรหมโลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ดังมีปรากฏดังนี้

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ปฏิบัติบำรุงบิดามารดา ยังอภิญาและสมบัติให้บังเกิดพร้อมด้วยบิดามารดา มิได้เสื่อมจากฉนวน ในที่สุดแห่งอายุได้เข้าถึงพรหมโลกพร้อมด้วยบิดามารดานั้นแล.¹⁵⁹

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของสุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์นั้น มีทั้งจุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน คือการได้บำรุงมารดาบิดาตลอดชีวิตของตน และจุดมุ่งหมายที่เป็นสัมปรายิกัตถประโยชน์คือการปฏิบัติธรรมจนได้อภิญาและสมบัติจนได้เข้าถึงพรหมโลกเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว อันถือเป็นปรมัตถประโยชน์

จุดมุ่งหมายในชีวิตของสุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์ที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มวิมุตตินิยม ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยของกลุ่มอสุขนิยม เพราะสุวรรณสามกุมารโพธิสัตว์นั้น นอกจากจะปฏิบัติกิจคือการบำรุงมารดาบิดาตลอดชีวิตแล้ว ยังได้ปฏิบัติธรรมจนได้อภิญา และสมบัติ และได้ไปบังเกิดในพรหมโลกเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว จึงนับว่าเป็นหนทางไปสู่การดับทุกข์ได้เช่นกัน

¹⁵⁸ พุ. ชา. อ. 63/164.

¹⁵⁹ พุ. ชา. อ. 63/194.

3.2.3.4 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเนมิราชชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเนมิราชชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระราชานามว่า มขเทวราช ผู้ครองนครมิถิลา ในแคว้นวิเทหรัฐ ได้ทรงออกผนวชเป็นฤๅษีเจริญพรหมวิหาร 4 จนได้บังเกิดในพรหมโลก ได้ทรงประทานโอวาทแก่พระราชโอรสของพระองค์ว่า

ผมหงอกที่งอกบนศีรษะของพ่อนี้ นำความหนุ่มไปเสีย เป็นเทวทูตปรากฏแล้ว คราวนี้จึงเป็นคราวที่พ่อจะบวช...แม้ตัวเธอเห็นผมหงอกอย่างนี้แล้ว ก็พึงบวช.¹⁶⁰

พระราชโอรสของพระองค์ชื่อนี้ พระราชาในกรุงมิถิลานครถือปฏิบัติสืบต่อกันมาถึง 84,000 พระองค์ คือเมื่อผมบนศีรษะหงอกก็พากันสละราชสมบัติให้พระราชโอรสแล้วออกผนวชเป็นฤๅษี เจริญพรหมวิหาร 4 บังเกิดในพรหมโลกทุกพระองค์ เมื่อกาลเวลาผ่านไปพระเจ้ามขเทวราชผู้บังเกิดในพรหมโลกก่อนพระราชาทิ้งปวง ทรงตรวจดวงศ์ตระกูลของพระองค์ ได้ทรงทราบว่าเป็นปฏิบัติที่พระองค์ตั้งไว้นั้นจักขาดไป จึงทรงจุติจากพรหมโลกลงมาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระราชานในกรุงมิถิลาเพื่อสืบต่อปฏิปทานั้น ได้เป็นผู้มีพระนามว่า เนมิกุมาร

พระเนมิกุมารเป็นผู้ทรงยินดีในการบริจาทานและรักษาอุโบสถศีลตั้งแต่ครั้งยังพระเยาว์ เมื่อพระราชบิดาของพระองค์มีพระเกศาหงอกแล้วจึงทรงสละราชสมบัติให้เนมิกุมาร แล้วทรงออกผนวชเป็นฤๅษีเจริญพรหมวิหาร 4 และได้บังเกิดในพรหมโลก เนมิกุมารเมื่อครองราชสมบัติแล้วได้เป็นผู้มีพระนามว่า เนมิราช ทรงทรงบริจาทานทุกวัน รักษาอุโบสถศีลทุกกึ่งเดือน และยังทรงชักชวนให้มหาชนในเมืองบำเพ็ญทานและศีลจนได้ไปบังเกิดในเทวโลกเป็นจำนวนมาก ในวันหนึ่งขณะที่พระเจ้าเนมิราชทรงสมาทานอุโบสถศีล นั่งสมาธิอยู่ ทรงดำริว่า

เราให้ทานไม่มีปริมาณแก่ประชุมชนและรักษาศีล ผลแห่งทานบริจาทมีมาก หรือแห่งพรหมจรรย์วาสนามีผลมากหนอ.¹⁶¹

เมื่อท้าวสักกะเทวราชทราบว่าประวัติของพระเจ้าเนมิราชจึงทรงเสด็จมาแสดงอานิสงค์ของการประพฤติพรหมจรรย์อันมีอานิสงค์มากกว่า ว่า

บุคคลย่อมบังเกิดในชาติดีสกุล เพราะประพฤติพรหมจรรย์
อย่างต่ำ บุคคลได้เป็นเทพเจ้าเพราะประพฤติพรหมจรรย์ปานกลาง
บุคคลย่อมหมดจดพิเศษเพราะประพฤติพรหมจรรย์สูงสุด หมู่
พรหมเหล่านั้น อันใคร ๆ จะพึงได้เป็นด้วยการประพฤติวิงวอนก็หา

¹⁶⁰ พุ. ชา. อ. 63/217.

¹⁶¹ พุ. ชา. อ. 63/220.

ไม่ต้องเป็นผู้ไม่มีเหย้าเรือนบำเพ็ญตบธรรม จึงจะได้บังเกิดในหมู่
พรหม.¹⁶²

และได้ทรงบัญชาให้มาตลีเทพบุตรนำเสด็จพระเจ้าเนมิราชไปสู่เทวโลกเพื่อให้เหล่าเทวดาที่
ได้บังเกิดในเทวโลกเพราะคำแนะนำของพระเจ้าเนมิราชได้บูชาคุณของพระองค์ ในระหว่างทางนั้น
มาตลีเทพบุตรได้นำเสด็จไปชมนครภูมิอันเป็นที่อยู่ของพวกที่ทำบาปกรรมอันชั่วไว้และไปชมเทวโลก
อันเป็นที่อยู่ของชนที่ทำการมอันดีไว้ เมื่อเสด็จถึงเทวโลกท้าวสักกเทวราชได้เชิญให้พระเจ้าเนมิราช
ประทับบนทิพย์อาสน์เสวยทิพย์กามารมณ์ แต่พระองค์ทรงปฏิเสธว่า

สิ่งใดที่ได้มาเพราะผู้อื่นให้ สิ่งนั้นเปรียบเหมือนยวดยานหรือ
ทรัพย์ที่ยืมเขามา ฉะนั้น หม่อมฉันไม่ปรารถนาสิ่งซึ่งผู้อื่นให้ บุญ
ทั้งหลายที่หม่อมฉันทำเอง ย่อมเป็นทรัพย์ที่จะติดตามหม่อมฉันไป
หม่อมฉันจักกลับไปทำกุศลให้มากในหมู่มนุษย์ ด้วยการบริจาค
ทาน การประพาสสมาธิ ความสำรวม และการฝึกอินทรีย์ซึ่งทำ
ไว้แล้วจะได้ความสุข และไม่เดือดร้อนในภายหลัง.¹⁶³

เมื่อได้เสด็จกลับจากเทวโลกแล้ว ทรงเล่าถึงทิพย์สมบัติของเหล่าเทวดาและความทุกข์
ทรมานของเหล่าสัตว์นรกให้แก่มหาชนฟัง และเมื่อพระเกศาหงอกแล้ว ทรงสละราชสมบัติแก่พระราช
โอรส ทรงประทานโอวาทอันเป็นปฏิปทาของวงศ์ตระกูล และเสด็จออกผนวช ดังมีปรากฏตัวอย่าง
ดังนี้

เมื่อพระราชโอรสทูลถามว่า พระองค์จักทรงผนวช เพราะเหตุไร เมื่อจะตรัสบอกเหตุแก่
พระราชโอรส จึงตรัสคาถาว่า ผมหงอกที่งอกขึ้นบนเศียรของพ่อเหล่านี้ เกิดแล้วก็นำความหม่นไปเสีย
เป็นเทวทูตปรากฏแล้ว สมัยนี้จึงเป็นคราวที่พ่อจะบวช... พระเจ้าเนมิราชตรัสคาถาแล้ว เป็นเหมือน
พระราชอาชงศ์ก่อน ๆ ทรงผนวชแล้วประทับอยู่ ณ อัมพวันนั้นนั่นเอง เจริญพรหมวิหาร 4 มีฌาน ไม่
เสื่อม ได้เป็นผู้บังเกิดในพรหมโลก.¹⁶⁴

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระเจ้าเนมิราชที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนั้น
เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นไปเป็นภพหน้า เป็นสัมปรายิกัตถประโยชน์ เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นเป็นปรมัตถ
ประโยชน์ อันเป็นปัจจัยไปสู่การพ้นทุกข์ในอนาคต

จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระเจ้าเนมิราช ที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริย
ศาสตร์ของกลุ่มวิมุตตินิยม ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยของกลุ่มสุขนิยม เพราะพระเจ้าเนมิราช ทรงตั้ง
พระทัยที่จะประพาสพรหมจรรย์เพื่อที่จะได้ไปบังเกิดในพรหมโลก ดังที่ปรากฏแล้วนั้น

¹⁶² ชุ. ขา. 63/526/196.

¹⁶³ ชุ. ขา. 63/597/215.

¹⁶⁴ ชุ. ขา. อ. 63/272-273.

3.2.3.5 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในมโหสถชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในมโหสถชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

เมื่อมโหสถบัณฑิตเอาชนะอาจารย์ทั้ง 4 ด้วยปัญญาแล้ว ได้รับความไว้วางพระทัยจากพระเจ้าวิเทโหราช ให้ดูแลบ้านเมือง จึงเกิดความคิดที่จะป้องกันภัยจากอริราชศัตรูจึงได้ทำการเตรียมการไว้ ดังปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

จำเดิมแต่กาลนั้นมา มโหสถบัณฑิตถวายอนุศาสน์อรรถธรรมแด่พระเจ้ากรุงมิถิลา มโหสถคิดว่า ก็เราดูแลเสวตฉัตรอันเป็นราชสมบัติของพระราชา ควรที่เราจะไม่ประมาท ดำริฉะนี้ จึงให้ทำกำแพงใหญ่ในพระนคร และให้ทำกำแพงน้อยอย่างนั้น ทั้งหอรบที่ประตูและที่ระหว่าง ๆ ให้ขุดคู 3 คู คือคูน้ำ คูเปือกตม คูแห้ง ให้ซ่อมแซมเรือนเก่า ๆ ภายในพระนคร ให้ขุดสระโบกขรณีใหญ่ ให้ฝังท่อน้ำในสระนั้น ทำฉางทั้งปวงในพระนครให้เต็มด้วยธัญญาหาร ให้นำพืชหญ้ากับแกล้และกุมุทจากพวกดาบสผู้คั้นเคยในสกุลผู้มาแต่หิมวันตประเทศมาปลูกไว้ ให้ชำระล้างท่อน้ำให้น้ำไหลเข้าออกสะดวก ให้ซ่อมแซมสถานที่ทั้งหลายมีศาลาเก่าภายนอกพระนครเป็นต้น เพราะเหตุการณ์อะโรมโหสถจึงให้ตกแต่งบ้านเมืองดังนั้น เพราะจะป้องกันภัยอันจะมาถึงในกาลข้างหน้า.¹⁶⁵

เมื่อพระเจ้าจุลนีพรหมทัต ผู้ครองนครอุตรปัญจาละทรงอาศัยอุบายของอาจารย์แก้วมุกดา การรบชนะพระราชาในชมพูทวีปจำนวนร้อยเอ็ด จนเป็นมหาราชผู้ครองชมพูทวีป เว้นแต่กรุงมิถิลาของพระเจ้าวิเทโหราชเท่านั้นที่ยังไม่สามารถครอบครองได้ พระเจ้าจุลนีพรหมทัตจึงได้เร่งรัดให้อาจารย์แก้วมุกดาออกอุบายที่จะยึดราชสมบัติในกรุงมิถิลา อาจารย์แก้วมุกดาได้ออกอุบายต่าง ๆ นับครั้งไม่ถ้วน แต่ทุกครั้งมโหสถบัณฑิตก็สามารถแก้อุบาย เอาชนะได้ด้วยปัญญาของตน จนในที่สุดเมื่ออาจารย์แก้วมุกดาออกอุบายลวงให้พระเจ้าวิเทโหราชเสด็จไปยังเมืองอุตรปัญจาละเพื่ออภิเษกกับพระนางปัญจาลจันตี ผู้เป็นพระธิดาของพระเจ้าจุลนีพรหมทัต มโหสถบัณฑิตก็ได้ออกอุบายลักเอาพระราชมารดา พระมเหสี พระราชบุตร พระราชธิดาของพระเจ้าจุลนีพรหมทัตพร้อมทั้งส่งพระเจ้าวิเทโหราชเสด็จกลับกรุงมิถิลาอย่างปลอดภัย พระเจ้าจุลนีพรหมทัตจึงได้ยอมแพ้ต่อปัญญาของมโหสถบัณฑิต และได้ชักชวนให้เข้ารับใช้ในราชสำนักของพระองค์ ดังนี้

ข้าจะให้เครื่องเลี้ยงชีพ การบริหาร เบี้ยเลี้ยงและบำเหน็จเพิ่มขึ้น 2 เท่า และให้โอกาสสมบัติอันไพบุลย์อื่น ๆ เจ้าจงใช้สอยสิ่งทีปรารถนา จงรื่นรมย์เถิด อย่ากลับไปหาพระเจ้าวิเทโหราชเลย พระเจ้าวิเทโหราชจักทำอะไรได้.¹⁶⁶

มโหสถบัณฑิตได้ปฏิเสธคำขอของพระเจ้าจุลนีพรหมทัต พร้อมทั้งรับปากว่าจะถวายตัวรับใช้เมื่อพระเจ้าวิเทโหราชผู้เป็นนายสิ้นพระชนม์แล้ว ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

¹⁶⁵ พุ. ชา. อ. 63/387.

¹⁶⁶ พุ. ชา. 63/674/293.

ฝ่ายมโหสถบัณฑิตเมื่อจะทูลห้ามพระเจ้าจูลณีได้ทูลว่า

ข้าแต่พระมหाराชเจ้า ผู้ใดสละท่านผู้ชบเลี้ยงตนเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ผู้นั้นย่อมถูกตนเองและผู้อื่นติเตียนทั้งสองฝ่าย พระเจ้าวิเทหราชยังทรงพระชนม์อยู่เพียงใด ข้าพระองค์ไม่พึงเป็นราชบุรุษของพระราชาอื่นเพียงนั้น ข้าแต่พระมหाराชเจ้า ผู้ใดสละท่านผู้ชบเลี้ยงตนเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ผู้นั้นย่อมถูกตนเองและผู้อื่นติเตียนทั้งสองฝ่าย พระเจ้าวิเทหราชยังดำรงพระชนม์อยู่เพียงใด ข้าพระองค์ไม่พึงอยู่ในแวงแคว้นของพระราชาอื่นเพียงนั้น.¹⁶⁷

ลำดับนั้น พระเจ้าจูลณีตรัสกะมโหสถว่า แน่บัณฑิต ถ้าอย่างนั้น ท่านจงให้ปฏิญาณว่าจะมาในนครนี้ ในเมื่อพระราชาของท่านทิวงคตแล้ว มโหสถทูลสนองว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า เมื่อข้าพระองค์ยังมีชีวิตอยู่จักมา.¹⁶⁸

เมื่อพระเจ้าวิเทหราชทรงสิ้นพระชนม์แล้ว มโหสถบัณฑิตจึงได้ถวายตัวเข้ารับใช้ในราชสำนักของพระเจ้าจูลณีพรหมทัต ได้บำรุงบ้านเมืองของพระเจ้าจูลณีพรหมทัตดุจเดียวกับที่ได้เคยทำแล้วในราชสำนักของพระเจ้าวิเทหราชตลอดชีวิตของตน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของมโหสถบัณฑิตนั้นจัดเป็นจุดมุ่งหมายในปัจจุบันชาติ คือ มโหสถบัณฑิต ตั้งจุดมุ่งหมายในชีวิตว่าจะรับใช้พระราชาที่ตนถวายตัวเข้ารับใช้ด้วยความซื่อสัตย์และจงรักภักดีอย่างสุดความสามารถ ถึงแม้จะมีพระราชาจากเมืองอื่นให้ทรัพย์สมบัติ ให้ยศมากกว่า ก็ไม่ละทิ้งเจ้านายของตนไป

จุดมุ่งหมายในชีวิตของมโหสถบัณฑิตที่ปรากฏในมโหสถชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสุขนิยมสากล เพราะจุดมุ่งหมายของมโหสถบัณฑิตนั้น คือการช่วยพระราชาทะนุบำรุงบ้านเมือง ป้องกันบ้านเมืองจากข้าศึกทั้งหลาย เพื่อให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข อันเป็นความสุขของคนหมู่มาก

3.2.3.6 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในภริทัตชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในภริทัตชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระภริทัตโพธิสัตว์ได้ไปอยู่ที่อุปัฏฐากท้าววิรูปกษมหาราชพร้อมกับพระบิดาทุกกึ่งเดือน ในวันหนึ่งได้ไปสูทิวโลกอันเป็นที่ประทับของท้าวสักกเทวราชพร้อมด้วยท้าววิรูปกษ ได้เห็นสมบัติอันไพบูรณ์ในทิวโลกแล้ว จึงตั้งความปรารถนาที่จะได้ไปบังเกิดในทิวโลกนั้นบ้าง ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

¹⁶⁷ พุ. ชา. 63/675/293.

¹⁶⁸ พุ. ชา. อ. 63/493.

ตั้งแต่นั้นมาท่านได้ไปสู่ที่อุปัฏฐากของท้าวสักกะ เห็นเวชยันตปราสาทอันประดับประดาไว้ และสมบัติของท้าวสักกะ อันน่ารื่นรมย์ยิ่งนัก เคลื่อนกล่นไปด้วยนางเทพอัปสร ทำความปรารถนาใน เทวโลก แล้วคิดว่า เราจะประโยชน์อะไรด้วยอรรถภาพนี้ซึ่งมีกบเป็นภักษา แล้วไปสู่ภพนาถอยู่จำอุโบสถ จักกระทำเหตุเกิดในเทวโลกนี้ ดังนี้แล้ว จึงกลับมากพนาถ ทูลลาพระมารดาและพระบิดาว่า พระแม่ พ่อ หม่อมฉันจะกระทำอุโบสถกรรม...วงขนดบนจอมปลวกแล้วอธิษฐานอุโบสถอันประกอบด้วย องค์ 4 ว่า ผู้ใดปรารถนา หนึ่ง เอ็น กระดุกหรือเลือด ผู้นั้นจงนำไปเกิด แล้วนิรมิตร่างประมาณแห่งอนโถ นอนกระทำอุโบสถกรรม...เมื่อพระโพธิสัตว์กระทำอุโบสถกรรมตามทำนองนี้ ระยะเวลาผ่านไป ยาวนาน.¹⁶⁹

และยังมีตัวอย่างที่พระภริยัตโพธิสัตว์กล่าวกะเนสาทพราหมณ์ดังนี้

เราก็ระลึกได้เพราะว่าเราปรารถนาเวชยันตปราสาท จึงกระทำอุโบสถกรรม เมื่อจะบอก ความปรารถนาของตนแก่พราหมณ์ จึงกล่าวคาถานี้ว่า¹⁷⁰

เราปรารถนาวิมานของเทวดาทั้งหลาย ผู้ตั้งอยู่ในความสุขนั้น
จึงเข้าจำอุโบสถอยู่บนจอมปลวก.¹⁷¹

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระโพธิสัตว์ภริยัตนั้น คือต้องการจะไปบังเกิดใน เทวโลกอันไพศาลไปด้วยสมบัติอันเป็นทิพย์ของเหล่าเทพยดาทั้งหลาย จึงได้ทำการรักษาอุโบสถศีล ตลอดชีวิต จึงนับได้ว่าเป็นประโยชน์ที่เป็นไปในภพหน้า เป็นสัมปรายภพที่ประเสริฐ

จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระภริยัตโพธิสัตว์ที่ปรากฏในภริยัตชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริย ศาสตร์ของกลุ่มวิมุตตินิยม ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยของกลุ่มอสุขนิยม เพราะพระภริยัตโพธิสัตว์นั้น ปรารถนาที่จะพ้นจากความเป็นมาคต้องการที่จะได้ไปบังเกิดในเทวโลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว จึงได้อธิษฐาน รักษาอุโบสถศีลด้วยความมีขันติตลอดชีวิต

3.2.3.7 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในจันทชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในจันทชาดก มีปรากฏตัวอย่างดังนี้

พระจันทกุมาร ทรงปฏิบัติพระองค์โดยธรรม มีการตัดสินศติความโดยยุติธรรม เป็นต้น จน เป็นเหตุให้กัณหาบาลุโรหิตผู้รับสินบนซึ่งเสียประโยชน์เพราะพระจันทกุมาร ผูกใจอาฆาตพยายามใน พระองค์ เมื่อเขาได้ช่องก็ยุยง ทูลหลอกให้พระเจ้าเอกราชผู้ทรงถามทางไปสวรรค์ให้ทำการบูชาด้วย การฆ่าพระจันทกุมาร พระราชบุตร พระมเหสี และชนเป็นอันมาก ว่าเป็นทางไปสู่สวรรค์ พระเจ้า เอกราชผู้มีปัญญาน้อยก็ทรงหลงเชื่อในคำของกัณหาบาลุนั้น จะทำการฆ่าพระจันทกุมารและชนเหล่า

¹⁶⁹ พุ. ชา. อ. 64/40-41.

¹⁷⁰ พุ. ชา. อ. 64/84-85.

¹⁷¹ พุ. ชา. 64/700/4.

อื่นเป็นอันมากเพื่อทำการบุญช้ายัญ พระจันทกุมารจึงได้พยายามทุกวิถีทาง เพื่อที่จะช่วยชีวิตตนและชนเหล่าอื่น ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ลำดับนั้น พระจันทกุมารทรงพระดำริว่า อาศัยเราผู้เดียว ทุกข์เกิดขึ้นแล้วแก่คนมีประมาณเท่านี้ เราจะทูลวิงวอนพระราชาบิดาของเรา แล้วปล่อยชนมีประมาณเท่านี้เสียให้พ้นจากทุกข์ คือความตาย พระองค์เมื่อจะทรงเจรจากับด้วยพระราชาบิดาตรัสว่า¹⁷²

ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์อย่าได้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเลย โปรดพระราชนานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของกัณทหาลปุโรหิตเถิดพระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะไม่เสียด่างและฆ่าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชนานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของกัณทหาลปุโรหิตเถิดพระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะไม่ขมขื่นฆ่าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสีย โปรดพระราชนานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของกัณทหาลปุโรหิต ตามที่พระองค์มีพรประสงค์เถิดพระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกขับไล่จากแคว้นแคว้น ก็จักเที่ยวภิกขาจารเลี้ยงชีวิต¹⁷³

เมื่อทูลอ่อนวอนดังนี้ พระเจ้าเอกราชก็ทรงอ่อนพระทัย รับสั่งให้ปล่อยชนทั้งหมด แต่กัณทหาลก็ได้เข้ามาห้ามไว้ พระเจ้าเอกราชก็เชื่อคำของเขามาก แม้พระจันทกุมารทูลอ่อนวอนขอชีวิตชนทั้งหลายอีก พระเจ้าเอกราชก็ถูกกัณทหาลพูดให้หลงเชื่ออีกเพราะพระองค์เป็นคนปัญญาอ่อน จนในที่สุดถึงแม้พระจันทกุมารจะให้พระชายาทั้งหลาย ให้พระโอรสทั้งหลายทูลอ่อนวอนหลายต่อหลายครั้ง พระเจ้าเอกราชก็ยังยืนยันที่จะทำการบุญช้ายัญอยู่เพราะหลงเชื่อในถ้อยคำของกัณทหาล จนในที่สุดเมื่อพระจันทกุมารถูกนำลงไปในหลุมบุญช้ายัญ กัณทหาลกำลังจะตัดพระคอของพระจันทกุมาร พระนางจันทาเทวีจึงได้ทำสักกกิจริยา ทำให้ท้าวสักกะต้องเสด็จมาช่วยพระเจ้าเอกราชและกัณทหาล พระจันทกุมารและชนเป็นอันมากจึงพ้นจากความตาย

และเมื่อมหาชนฆ่ากัณทหาลแล้ว กำลังจะฆ่าพระเจ้าเอกราชเป็นรายต่อไป พระจันทกุมารจึงได้ห้ามไว้ มหาชนจึงได้ปลดพระเจ้าเอกราช และอภิเษกพระจันทกุมารไว้ในราชสมบัติ พระจันทกุมารจึงได้ทำหน้าที่ของบุตรผู้มีความกตัญญูตเวทิต และทรงครองราชย์โดยธรรม เมื่อเมื่อสิ้นพระชนม์ไป ก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์

¹⁷² พุ. ชา. อ. 64/154.

¹⁷³ พุ. ชา. 64/795/119-120.

จากตัวอย่างข้างต้น จึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระจันทกุมาร คือต้องการจะช่วยให้ชนทั้งหลายพ้นจากความตาย จึงนับได้ว่า เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นปัจจุบันประโยชน์

จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระจันทกุมารที่ปรากฏในจันทชาดกนี้ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสุขนิยมสากล เพราะพระจันทกุมาร ตั้งความปรารถนาที่จะช่วยให้ชนทั้งหลายพ้นจากทุกข์คือความตาย จึงได้ทูลอ้อนวอนพระบิดา

3.2.3.8 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในนารทชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในนารทชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ในนารทชาดกจะแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตของตัวละครเอก 2 ท่าน คือ พระเจ้าอังคตราช พระนางรจจาราชิตา

- จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระเจ้าอังคตราช แต่เดิมพระองค์ทรงเป็นพระราชผู้ทรงธรรม แต่เพราะได้ฟังคำแนะนำของผู้มีมิถิญาธิภูฏีอย่างคุณาชิวก จึงพลอยกลายเป็นผู้มีมิถิญาธิภูฏีไปด้วย ทรงตัดหนทางแห่งการบำเพ็ญบุญทั้งหลาย ทั้งทำการขึ้นใจหญิงชาวบ้านในพระนคร เพราะทรงเห็นว่าบาปไม่มีผล บุญไม่มีผล แต่เมื่อได้พบกับท้าวมหาพรหมนารทะโพธิสัตว์ ผู้จำแลงกายมาในเพศของบรรพชิต มาแสดงธรรมโปรด พระองค์จึงทรงละมิถิญาธิภูฏี ทรงกลับมีสัมมาทิฏฐิบำเพ็ญบุญมีทาน เป็นต้น จนได้เป็นเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ครั้งพระนารทฤๅษีแสดงธรรมถวายพระเจ้าอังคตราช ให้ทรงละมิถิญาธิภูฏี ให้ตั้งอยู่ในศีลอย่างนี้แล้ว จึงถวายโอวาทกะพระราชว่า ตั้งแต่นี้ไป พระองค์จงละปาปมิตร เข้าไปใกล้กัลยาณมิตรอย่าทรงประมาทเป็นนิตย์ ดังนี้ แล้วพรรณนาคุณของพระนางรจจาราชิตา ให้โอวาทแก่ราชบริษัทยและทั้งนางใน เมื่อมหาชนเหล่านั้นกำลังดูอยู่นั้นแลได้กลับไปสู่พรหมโลกด้วยอานุภาพ...พระเจ้าอังคตราช ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพรหมนารทะ ละมิถิญาธิภูฏี บำเพ็ญบารมีทาน เป็นต้น ได้เป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า.¹⁷⁴

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พระเจ้าอังคตราชนั้น เพราะฟังคำแนะนำของคุณาชิวกผู้เป็นมิถิญาธิภูฏี จึงทรงหลงผิดกลายเป็นคนมิถิญาธิภูฏี ตั้งจุดมุ่งหมายเพียงแค่ว่าจะแสวงหาความสุขอันเป็นกามสุขในปัจจุบันเท่านั้น แต่เมื่อได้พบกับท้าวมหาพรหมนารทะโพธิสัตว์ได้ฟังธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความน่ากลัวของนรก และความประพฤติดันเป็นเหตุให้ได้ขึ้นสวรรค์ ดังที่ปรากฏแล้วในหัวข้อว่าด้วยความดีที่ปรากฏในนารทชาดกข้างต้น จึงทรงจึงทรงละมิถิญาธิภูฏี มีสัมมาทิฏฐิ บำเพ็ญบุญต่าง ๆ เพื่อป้องกันนรก และบำเพ็ญทางไปสู่สวรรค์ ฉะนั้นจึงนับได้ว่า เป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในโลกหน้า เป็นสัมปรายิกัตถประโยชน์

- จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระนางรจจาราชิตา ตามที่ปรากฏในเรื่อง ที่นำมาแสดงแล้วในหัวข้อว่าด้วยความดีที่ปรากฏในนารทชาดกนั้น จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของพระนางคือเพื่อปลด

¹⁷⁴ พุ. ชา. อ. 64/279.

เปลื้องพระเจ้าอังคตราชผู้หลงผิดกลายเป็นคนมีมิจฉาทิฎฐิ ให้กลับมีสัมมาทิฎฐิ และพระนางจุจาราชาชิตานัน ทรงบำเพ็ญบุญต่าง ๆ มีทานเป็นต้น เพื่อเป็นทางสู่สุคติโลกสวรรค์เป็นประจำอยู่แล้ว จึงถือได้ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระนางจุจານัน เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นสัมปรายิกัตถประโยชน์เช่นกัน

- ส่วนท้าวมหาพรหมนารถนั้น ตรวจดูสัตว์โลกบำเพ็ญเมตตาบารมีเป็นประจำ เมื่อเห็นพระนางจุจาทาสัจฉิฐานต่อเหล่าเทพยาขอให้มาปลดเปลื้องพระเจ้าอังคตราชจากมิจฉาทิฎฐิ จึงได้จำแลงกายเป็นเพศบรรพชิตมาแสดงธรรม ทำให้พระเจ้าอังคตราชทรงกลับใจจากมิจฉาทิฎฐิเป็นสัมมาทิฎฐิได้ ส่วนจุดมุ่งหมายในชีวิตของท่านที่ปรากฏในเรื่องนั้น ปรากฏเพียงว่าท่านต้องการปลดเปลื้องพระเจ้าอังคตราชจากมิจฉาทิฎฐิให้กลายเป็นสัมมาทิฎฐิเท่านั้น

จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระเจ้าอังคตราชและพระนางจุจาราชาชิตา ที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนั้น สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มวิมุตตินิยม ซึ่งเป็นแนวคดีย่อยของกลุ่มอสุขนิยม เพราะเมื่อพระเจ้าอังคตราชทรงละมิจฉาทิฎฐิ กลับมีสัมมาทิฎฐิแล้ว ก็ทรงบำเพ็ญบุญต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้ปิดกั้นนรกและเป็นหนทางสู่สวรรค์เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว พระนางจุจาราชาชิตาก็เช่นเดียวกัน ทรงบำเพ็ญบุญต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยให้ไปสู่สวรรค์เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วอยู่เป็นประจำ

3.2.3.9 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในวิรุจชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในวิรุจชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

วิรุจบัณฑิตโพธิสัตว์ เป็นผู้ฉลาดในอรรถธรรม แสดงธรรมได้ไพเราะ ในขณะที่รับราชการในราชสำนักของพระเจ้าธัญชัยโกรพยราชัน ได้ทำหน้าที่สอนอรรถธรรมแก่พระราชาทั่วทั้งชมพูทวีป ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชเสวกผู้รับใช้พระราชาอย่างดีเสมอมา เมื่อถูกปณณกยักษณาตัวไปเพื่อที่จะมาเอาดวงหทัยไปมอบแก่นางอิรันทติผู้เป็นธิดาของพระนางวิมลลาเทวีมีเหลือของท้าววรุณนาคราช ก็ได้แสดงธรรมโปรดปณณกยักษณินให้ตั้งอยู่ในธรรม พร้อมทั้งแสดงธรรมแก่เหล่านาคในนาคพิภพให้ตั้งอยู่ในหนทางแห่งการบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น เมื่อได้กลับไปยังมนุษย์โลกก็ได้แสดงธรรมแก่พระราชาทั่วทั้งชมพูทวีปและชาวพระนครให้ตั้งอยู่ในธรรม มีการบำเพ็ญบุญให้ทาน เป็นต้น แม้ตัวท่านเองก็ได้บำเพ็ญบุญ รักษาอุโบสถกรรมตลอดอายุขัย เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ก็ได้ไปบังเกิดบนสวรรค์ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระมหาสัตว์ แสดงธรรมแก่มหาชน สั่งสอนพระราชา เหมือนกับว่าบำเพ็ญพุทธกิจให้สำเร็จ บำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น และรักษาอุโบสถกรรม ตั้งอยู่ตลอดอายุ เมื่อสิ้นอายุ ได้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ชนชาวกรุงรัฐทั้งหมด ตั้งต้นแต่พระราชา ตั้งอยู่ในโอวาทของพระมหาสัตว์ พวกกันรักษาศีล บำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น บำเพ็ญทางสวรรค์ให้บริบูรณ์ ครั้นสิ้นอายุแล้วได้ไปตามกรรมของตนนั้นแล.¹⁷⁵

¹⁷⁵ พุ. ชา. อ. 64/445.

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของชีวิตของวีรบุรุษชาติโพธิสัตว์นั้น เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็น เป็นในภพหน้า เป็นสัมปรายิกัตถประโยชน์

จุดมุ่งหมายในชีวิตของวีรบุรุษชาติที่ปรากฏในวีรบุรุษชาคนี่ สอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มสุขนิยมสากล เพราะวีรบุรุษชาคนั้น ได้สอนอรรถธรรมแก่พระราชาทูทั้งหมดให้ตั้งอยู่ในธรรม และได้สอนเหล่าคนในนาคพิภพ ให้บำเพ็ญบุญทั้งหลาย มีให้ทานเป็นต้น อันเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชนทั่วทั้งชมพูทวีปที่อยู่ใต้ปกครองของพระราชาทูทั้งหลาย และก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่เหล่าคนในนาคพิภพ จึงนับได้ว่าเป็นการสร้างความสุขให้เกิดแก่มหาชนเป็นจำนวนมาก และยังสอดคล้องกับแนวจริยศาสตร์ของกลุ่มวิมุตินิยม ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยของกลุ่มสุขนิยม เพราะตัววีรบุรุษชาติเองก็ได้บำเพ็ญบุญตลอดชีวิต จนได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว

3.2.3.10 จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก มีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

พระเวสสันดรโพธิสัตว์ ทรงเป็นผู้มีพระทัยฝักใฝ่ในการบริจาคทานตั้งแต่ครั้งเมื่อทรงพระประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา เมื่อมีพระชนมพรรษา 4-5 ปี ได้บริจาคเครื่องประดับอันมีมูลค่าแสนหนึ่งที่พระราชาทรงพระราชทานให้นางนมทั้งหลายถึง 9 ครั้ง เมื่อมีพระชนมพรรษา 8 ปี ทรงคิดว่าพระองค์จักทรงให้ทั้งทานภายนอก คือทรัพย์สมบัติ และให้ทานภายในคืออวัยวะต่าง ๆ ดังมีปรากฏตัวอย่าง ดังนี้

ก็ในกาลเมื่อพระราชกุมาร มีพระชนมพรรษา 8 ปี พระราชกุมารเสด็จไปสู่ปราสาทอันประเสริฐ ประทับนั่งบนพระยี่ภู่ ทรงคิดว่า เราให้ทานภายนอกอย่างเดียว ทานนั้นหายังเราให้ยินดีไม่ เราใครจะให้ทานภายใน แม้ถ้าใคร ๆ ฟังขอหทัยของเรา เราจะฟัง ให้ผ้าอูระประเทศนาคหทัยออกให้แก่ผู้นั้น ถ้าเขาขอจักขุทั้งหลายของเรา เราก็จะควักจักขุให้ ถ้าเขาขอเนื้อในสรีระ เราจะเชือดเนื้อแต่สรีระทั้งสิ้นให้ ถ้าแม่ ใคร ๆ ฟังขอโลหิตของเรา เราก็จะฟังถือเอาโลหิตให้ หรือว่าใคร ๆ ฟังกล่าวกะเราว่า ท่านจงเป็นทาสของข้า เราก็ยินดียอมตัวเป็นทาสแห่งผู้นั้น.¹⁷⁶

หลังจากที่ทรงตั้งพระทัยอธิษฐานดังนั้นแล้ว ก็ทรงบริจาคทานอยู่เป็นประจำ เมื่อพระชนมพรรษา ได้ 16 ปี ทรงได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรีและครองราชสมบัติสืบต่อจากพระเจ้าสฤษดิ์ชัย ก็ทรงสละทรัพย์หกแสนยังมหาทานให้เป็นไปในโรงทานทั้ง 6 ทิวพระนครทุก ๆ วัน และได้พระโอรสพระนามว่า ชาลิกุมาร และได้พระธิดานามว่า กัณหาชินากุมารี ในกาลนั้นเองในกาลิงครรัฐ เกิดภัยฝนแล้ง พระราชาผู้ครองกาลิงครรัฐจึงแต่งตั้งให้พราหมณ์ 8 คนมาทูลขอช้าง ปัจจยนาค ตัวที่เป็นช้างเผือกมงคลคู่บ้านคู่เมืองกับพระเวสสันดรโพธิสัตว์ เมื่อพระองค์ทรงบริจาคช้างปัจจยนาคอันประดับด้วยเครื่องประดับมูลค่า 24 แสน พร้อมทั้งคนบำรุงช้าง 500 สกกุลแก่พราหมณ์ทั้ง 8 ชาวเมือง

¹⁷⁶ พุ. ชา. อ. 64/569.

สี่พีทั้งหลายต่างก็โกรธเคืองในพระองค์ พวกกันไปกอดันให้พระเจ้าสัญญาชัยขับไล่พระองค์ออกจากเมือง ให้ไปอยู่ในป่าเขาวงกต

ก่อนวันที่จะเสด็จออกจากเมือง พระเวสสันดรโพธิสัตว์ก็ได้ทรงบริจาคสัตตศกมหาทานแก่ชาวเมืองทั้งหลาย บริจาคนางขัตติยกัญญาทั้งหมดแก่พระราชาท้าวทั้งชมพูทวีป ในวันที่เสด็จออกจากเมือง พระนางมุสตีได้พระราชทานธมมำอันเต็มด้วยรัตนะทั้ง 7 ประการ พร้อมทั้งเครื่องประดับทั้งหลายแก่พระเวสสันดรโพธิสัตว์ พระองค์ก็ได้บริจาคทานด้วยรัตนะทั้ง 7 และเครื่องประดับทั้งปวง ในระหว่างทางออกจากเมืองแก่ยากทั้งหลายถึง 18 ครั้ง เมื่อพระเวสสันดรโพธิสัตว์ พระนางมัทรี พระชาลิกุมาร และพระกัณหาชินากุมารีเสด็จออกจากพระนครทรงเหลือแต่ธมมำอันเต็มด้วยม้าสินธพ 4 ตัวเท่านั้น และในระหว่างทางนั้นได้มีพราหมณ์ 5 คนมาทูลขอม้าสินธพทั้ง 4 ตัวและธมมำ พระองค์ก็ทรงบริจาคทาน ประทานให้แก่พวกเขาทั้งหมด จากนั้นจึงทรงพาพระนางมัทรี และพระโอรสพระธิดาเสด็จดำเนินด้วยพระบาทไปจนถึงมาตุลนคร ในเจตรัฐ

เมื่อเสด็จถึงเจตรัฐแล้ว ทรงปฏิเสศการที่เจ้าผู้ครองนครเจตรัฐทั้งหลายทูลอัญเชิญให้ครองราชสมบัติในเจตรัฐ ทรงเสด็จต่อไปในป่าจนถึงเขาวงกต ทรงออกบวชเป็นบรรพชิตอยู่ที่อาศรมอันท้าวสักกเทวราชทรงบัญชาให้เทพบุตรสร้างไว้ถวาย เมื่อทรงพำนักอยู่ในเขาวงกตนั้นเอง พราหมณ์ชุกได้มาทูลขอพระชาลิกุมาร และพระกัณหาชินากุมารีเพื่อเอาไปเป็นทาสและทาสีของภรรยาของตน พระเวสสันดรโพธิสัตว์ก็ทรงบริจาคปิยบุตรทาน ประทานพระโอรสและพระธิดาแก่พราหมณ์ชุก เมื่อท้าวสักกเทวราชจำแลงกายมาด้วยเพศแห่งพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรโพธิสัตว์ก็ทรงบริจาคปิยทารทาน ประทานพระนางมัทรีแก่ท้าวสักกเทวราช พระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงบริจาคทานเห็นปานนี้ เพราะทรงปรารถพระสัพพัญญุตญาณ ดังมีปรากฏตัวอย่างดังนี้

ได้ยินว่า พระโพธิสัตว์นั้นทรงอนุสรณ์ถึงประเพณีแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งหลายในขณะนั้น แต่ นั้นพระองค์ทรงดำริว่า พระโพธิสัตว์ทั้งปวงไม่ทรงบริจาคมหาบริจาค 5 ประการ คือ บริจาคทรัพย์ บริจาคอวัยวะ บริจาคชีวิต บริจาคบุตร บริจาคภรรยา หากเคยเป็นพระพุทธานุเจ้าได้ไม่ ก็ตัวเราก็เข้าอยู่ในจำพวกพระโพธิสัตว์เหล่านั้น แม้เราไม่บริจาคบุตรและชายา ก็ไม่อาจจะเป็นพระพุทธานุเจ้าได้ ทรงดำริฉะนี้แล้ว ยังสัญญาให้เกิดขึ้นว่า แน่เวสสันดรเป็นอย่างไร ท่านไม่รู้ว่าความที่บุตรและบุตรที่ให้เพื่อเป็นทาสทาสีแก่คนอื่นเหล่านั้น จะนำมาซึ่งความทุกข์ดอกหรือ เราจักตามไปฆ่าชุกด้วยเหตุไรเล่า แล้วทรงดำริต่อไปว่า ขึ้นชื่อว่าบริจาคทานแล้วตามเดือตร้อนภายหลัง หาสมควรแก่เราไม่ ทรงตัดพ้อพระองค์เองอย่างนี้แล้ว ทรงอธิษฐานสมาทานศีลมั่น โดยมนสิการว่า ถ้าชุกฆ่าลูกทั้งสองของเรา จำเดิมแต่เวลาที่เราบริจาคแล้ว เราจะไม่กังวลอะไร ๆ ทรงอธิษฐานมั่นฉะนี้แล้ว เสด็จออกจากบรรณศาลา ประทับนั่ง ณ แผ่นศิลาแทบทวารบรรณศาลา ดุจปฏิมาทองคำฉะนั้น¹⁷⁷

สมจริงดังพระพุทธานุเจ้าที่ตรัสไว้ว่า

¹⁷⁷ พุ. ชา. อ. 64/688-689.

เราตกตเมื่อสละซาลีโอรส กัณหาชินาธิดา และมัทรีเทวีผู้
 เคารพต่อภัสตามิได้คิดเสียดายเลยเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณ
 เท่านั้น ลูกทั้งสองเป็นที่เกลียดชังของเราก็หาไม่ได้ มัทรีเทวีไม่เป็นที่
 รักของเราก็หาไม่ได้ พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรายิ่งกว่า
 เพราะฉะนั้นเราจึงได้ให้บุตรธิดาและเทวีผู้เป็นที่รักเสีย.¹⁷⁸

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของชีวิตของพระเวสสันดรโพธิสัตว์นั้น คือการบริจาทาน
 เพื่อบำเพ็ญทานบารมีอันจะเป็นเหตุเกื้อกูลให้ทรงบรรลุพระสัพพัญญุตญาณเพื่อโปรดสรรพสัตว์
 ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์ จึงจัดเป็นปรมัตถประโยชน์ คือประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกนี้ สอดคล้องกับ
 แนวจริยศาสตร์ของกลุ่มวิมุตตินิยม ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยของกลุ่มมอฆุนิยม เพราะพระเวสสันดร
 โพธิสัตว์ ตั้งความปรารถนาในที่จะตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ จึงได้บำเพ็ญทานบารมีอันเป็น
 ปัจจัยเกื้อหนุนให้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในชาติสุดท้ายของพระองค์

¹⁷⁸ พุ. ชา. 64/1208/533.

บทที่ 4

วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

ในบทที่ 4 นี้ เป็นการวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกซึ่งได้ทำการศึกษาค้นคว้าและแสดงไว้ในบทที่ 2 และบทที่ 3 มาวิเคราะห์เพื่อหาคุณค่าของจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ว่าแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกที่เกี่ยวกับความดี-ความชั่ว เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม และจุดมุ่งหมายของชีวิตนั้นมีคุณค่าอย่างไร มีคุณค่าต่อบุคคลและสังคมในด้านใดบ้าง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นที่จะวิเคราะห์ออกเป็น 6 ประเด็น คือ

- 4.1 วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อจิตใจ
- 4.2 วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อการดำเนินชีวิต
- 4.3 วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อสังคม
- 4.4 วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อการปฏิบัติธรรม
- 4.5 วิเคราะห์คุณค่าของเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก
- 4.6 วิเคราะห์คุณค่าของจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดก

4.1 วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อจิตใจ

4.1.1 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดกที่มีคุณค่าต่อจิตใจ

ความเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ และ ความเป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ

สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น การเห็นว่าทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว การทำบาปมีผลไม่ดี การทำบุญมีผลดี เป็นต้น ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐินั้นมีสองอย่าง คือ ปรโตฆัสสะ ด้วยการฟังคำแนะนำสั่งสอนของผู้อื่นหรือของวิญญูชนหรือได้เล่าเรียนศึกษามาจากผู้ที่เป็นสัมมาทิฐิอยู่แล้ว และโยนิโสมนสิการ ด้วยการรู้จักใช้ความคิดพิจารณาโดยแยกคายด้วยปัญญาของตนเองหรือรู้จักแยกแยะเอาเองด้วยปัญญาของตน ซึ่งความเป็นผู้มีสัมมาทิฐินั้นมีคุณค่าอย่างมากต่อจิตใจของมนุษย์ซึ่งจำเป็นจะต้องดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ เพราะวจิตใจนั้นเป็นเครื่องควบคุมกายและวาจา คือเป็นเครื่องควบคุมการกระทำและคำพูดของคน ถ้าจิตใจเป็นสัมมาทิฐิแล้ว จะทำ จะพูด จะคิดอะไร ก็จะทำ จะพูด จะคิดแต่ในสิ่งที่ถูกต้องและดีงามตามกฎหมายกติกาตามหลักมนุษยธรรมและหลักศีลธรรมอันดีงามของสังคม การมีสัมมาทิฐินั้นมีคุณค่าต่อจิตใจของคนอย่างมากในทุกยุคทุกสมัย ในทุกสังคมของคนในโลกนี้ อย่างเช่นในปัจจุบันนี้ ถ้าสังคมใดบ่มเพาะให้คนมีสัมมาทิฐิมาก สังคมนั้นก็สงบสุขไม่วุ่นวาย เพราะคนมีความเห็นมีแนวทางการใช้ชีวิตที่

ถูกต้องดีงาม เมื่อคนมีแนวคิดถูกต้องแล้ว การกระทำทางกายและทางวาจาที่แสดงออกมาก็ถูกต้อง ไม่วิปริตผิดแปลกไปจากสิ่งที่ควรจะเป็น ดังเช่นที่มีปรากฏตัวอย่างในนารทชาดก ที่พระนางรจจाराชธิดาเป็นผู้มีจิตใจอันเป็นสัมมาทิฐิ พระนางทรงทราบดีกว่ากรรมดีมีผลดี กรรมชั่วมีผลชั่ว ทานที่ทำแล้วก็ย่อมมีผล พระนางจึงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมอันดี มีปกติให้ทานและรักษาศีลเป็นประจำ พระนางจึงเป็นที่รักของชนทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว พระนางก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก เพราะความที่พระนางเป็นผู้มีสัมมาทิฐินั่นเอง พระนางจึงมองเห็นโทษของความเห็นผิด เห็นโทษของกรรมชั่ว ไม่ทำกรรมชั่วตลอดชีวิต

มิจฉาทิฐิ คือ ความเห็นผิด ความเห็นที่ผิดจากทำนองคลองธรรม ซึ่งมีมิจฉาทิฐินั้นมีอยู่ 3 อย่าง คือ อกริยทิฐิ ความเห็นความเข้าใจว่า ทำดีทำชั่ว เป็นเพียงการกระทำเท่านั้น ไม่เป็นบุญไม่ เป็นบาป จะทำเองหรือใช้ให้คนอื่นทำก็ไม่สำเร็จเป็นบุญหรือบาปอะไร ซึ่งเป็นการปฏิเสธกรรมอันเป็น ตัวเหตุและปฏิเสธผลของกรรมนั้นด้วย เป็นต้น อเหตุกทิฐิ ความเห็นความเข้าใจว่า ผู้ที่ได้รับความ เตือดร้อนหรือได้รับความสุขสบายนั้น ไม่ได้อาศัยอะไรเป็นเหตุให้เกิดขึ้นเลย ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปเอง เป็นแต่เพียงความบังเอิญเท่านั้น ความบริสุทธิ์หรือความเศร้าหมองที่เกิดขึ้นก็เป็นไปของมันเอง ไม่มี เหตุไม่มีปัจจัย เป็นต้น และนัตถิกทิฐิ คือ ความเห็นความเข้าใจว่า การกระทำอะไรก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นความดี หรือความชั่ว ไม่มีผลในอนาคต เช่น เห็นว่า การทำบุญไม่มีผล การทำบาปไม่มีผล มารดา บิดาไม่มีพระคุณ สுகติไม่มี ทุกคติไม่มี ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกหน้า เป็นต้น ซึ่งมีมิจฉาทิฐินั้น เกิดได้สองทาง คือ ปรโตฆัสสะ ด้วยการแนะนำ ชักจูงจากบุคคลอื่น และอโยนิโสมนสิการ คือ การไม่รู้จักใช้ปัญญา พิจารณาโดยแยบคาย ความโง่เขลา ความไม่รู้จักคิดปล่อยให้อวิชชาครอบงำ เป็นต้น ซึ่งความเป็น มิจฉาทิฐินั้นตรงกันข้ามกับสัมมาทิฐิ ซึ่งปรากฏตัวอย่างแล้วในนารทชาดก ที่พระเจ้าอังคิตราชทรง หลงเชื่อในถ้อยคำของเหล่าคนพาลที่เป็นมิจฉาทิฐิ จึงทรงกลายเป็นคนมีมิจฉาทิฐิไปด้วย ทรงใช้ ชีวิตอย่างประมาท มัวเมาในกามคุณทั้งหลาย ตัดหนทางแห่งการบำเพ็ญบุญมีให้ทานและรักษาศีล เป็นต้น ไม่ทรงสนใจในราชกิจ ทรงทำแต่กรรมชั่วเพราะหลงเป็นมิจฉาทิฐิ จนเกิดความเดือดร้อนไป ทัวพระนคร ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่าคุณค่าของมิจฉาทิฐิที่มีต่อจิตใจนั้น คือ ทำให้บุคคลที่ศึกษาได้ ทราบว่าการเป็นมิจฉาทิฐินั้น ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ผู้ที่เป็นมิจฉาทิฐิเองและบุคคลรอบ ข้างที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำอันเกิดจากความเป็นมิจฉาทิฐิด้วย คือถ้าจิตใจเป็น มิจฉาทิฐิแล้วก็จะใช้ชีวิตด้วยความหลงผิด กระทำสิ่งต่าง ๆ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ อย่างผิดหลัก ศีลธรรมของสังคม ทำให้ตนเองและสังคมเดือดร้อน เป็นต้น

สรุปว่า สัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐินั้น มีคุณค่าต่อจิตใจ คือ ทำให้บุคคลผู้ศึกษาว่าไม่ควร มีจิตใจที่เป็นมิจฉาทิฐิ เพราะเป็นความเห็นอันผิดจากทำนองคลองธรรม แต่ควรตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ เพราะเป็นความเห็นอันถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จิตใจที่ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ คือจิตใจที่จะ นำพาให้บุคคลทำ พูด คิด แต่สิ่งที่ถูกที่ควร ดังนั้นมิจฉาทิฐิและสัมมาทิฐิจึงนับได้ว่ามีคุณค่าอย่าง

มากต่อจิตใจ เพราะเป็นเหมือนเครื่องชี้นำจิตใจว่าจะจะไปในทางที่ถูกคือสัมมาทิฐิ หรือชี้นำไปในทางที่ผิดคือมิจฉาทิฐิ

การผูกอาฆาตพยาบาท และการให้อภัย

การผูกอาฆาตพยาบาท จัดเป็นความชั่วทางใจที่ส่งผลให้คนประพฤติชั่วทางกาย และทางวาจาต่อคนที่ตนผูกอาฆาตพยาบาทได้ เป็นการจองเวร ก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ดังที่ปรากฏตัวอย่างในจินตชาดก ที่กัณหาพรหมณ์ผูกอาฆาตพยาบาทในพระจันทกุมารซึ่งทำให้ตนเสียผลประโยชน์ จนทำให้คนมากมายได้รับความเดือดร้อน แม้แต่ตัวเองก็ได้รับความเดือดร้อนจนถึงสิ้นชีวิตในท้ายที่สุด ดังนั้น การผูกอาฆาตพยาบาทนั้น จึงมีคุณค่าต่อจิตใจของผู้ที่ศึกษา คือ ทำให้รู้และเข้าใจว่า จิตใจของคนนั้น ควรระวังอย่าให้ความอาฆาตพยาบาทครอบงำได้ เพราะเมื่อไหร่ที่จิตใจถูกความอาฆาตพยาบาทครอบงำแล้วนั้น ไม่ว่าจะทำ จะพูด จะคิดอะไร ก็จะทำให้สร้างแต่ความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นทั้งแต่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งวิธีที่จะตัดความอาฆาตพยาบาทได้นั้น ก็คือต้องรู้จักการให้อภัย ซึ่งการให้อภัยนั้น มีคุณค่าอย่างมากต่อจิตใจของมนุษย์ เพราะการให้อภัย จะส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีใจสงบเยือกเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น จิตใจของผู้ที่รู้จักให้อภัยนั้น เป็นจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา การให้อภัยนั้นเป็นการตัดซึ่งการจองเวรจองกรรมต่อกันและกัน เป็นการยังศัตรูให้กลับกลายมาเป็นมิตรได้ ดังที่มีปรากฏตัวอย่างในมโหสถชาดก ที่มโหสถบัณฑิตได้ให้อภัยแก่อำมาตย์ทั้ง 4 ที่ได้ใส่ความให้ร้ายตนจนเกือบถึงความตาย ทำให้อำมาตย์ทั้ง 4 ซึ่งเคยคิดร้ายต่อมโหสถบัณฑิตกลับกลายมาเป็นกัลยาณมิตรได้ ทั้งยังสร้างความชื่นชมความเชื่อมั่นให้เกิดแก่พระราชาวามโหสถบัณฑิตนั้นเป็นผู้มีจิตใจที่ดีงาม เพราะเป็นคนรู้จักให้อภัย จึงทรงมอบหมายหน้าที่อันสำคัญให้ทำ เป็นต้น ซึ่งถ้าผู้ใดมีจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา ให้อภัยผู้อื่นอยู่เสมอ ก็มักจะได้รับความรักความเมตตาจากผู้อื่นอยู่เสมอเช่นกัน

สรุปว่า การผูกอาฆาตพยาบาทและการให้อภัยนั้น มีคุณค่าต่อจิตใจคือ ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่าบุคคลควรมีจิตใจที่ปราศจากความอาฆาตพยาบาท อันเป็นเหตุให้ก่อเวรสร้างความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่น ควรมีจิตใจที่รู้จักให้อภัยอยู่เสมอ เพราะการให้อภัยซึ่งกันและกันนั้น เป็นการตัดการก่อเวรต่อกัน เป็นการยังศัตรูให้กลับกลายมาเป็นมิตรได้ ถ้าจิตใจของผู้ใดประกอบไปด้วยความอาฆาตพยาบาทแล้ว ชีวิตของผู้นั้นก็ย่อมจะประสบพบเจอแต่ความเดือดร้อนวุ่นวายทั้งทางกายและทางใจ ถ้าจิตใจของผู้ใดประกอบด้วยความให้อภัย ชีวิตของผู้นั้นก็จะพบเจอแต่ความสงบสุขทั้งทางกายและทางใจ

4.2 วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อการดำเนินชีวิต

4.2.1 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดกที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต

การคบคนพาล และ การคบบัณฑิต

คนพาล หมายถึง คนที่มีปกติดำเนินชีวิตด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นบุคคลที่มี อหิชาศัยชั่วร้าย เป็นคนไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี คนพาลไม่ว่าจะทำ จะพูด จะคิดอะไรก็ยอมทำ พูด คิด แต่ในสิ่งที่ไม่ดีในสิ่งที่ผิดด้วยอำนาจของมิจฉาทิฎฐิ การคบคนพาลนั้นยอมทำให้บุคคลกลายเป็นคนพาลไปด้วย ถึงแม้ว่าแต่เริ่มเดิมทีจะไม่ได้เป็นคนพาลก็ตาม ดังที่มีปรากฏตัวอย่างในนารทชาดก ที่พระเจ้าอังคิราษ แต่เดิมทรงเป็นผู้มีสัมมาทิฎฐิใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เป็นพระราชผู้ทรงธรรม แต่เมื่อทรงได้พบกับคณาชิวผู้เป็นคนพาล เป็นคนมีมิจฉาทิฎฐิ พระองค์ก็ทรงกลับกลายเป็นคนมีมิจฉาทิฎฐิ ใช้ชีวิตอย่างผิด ๆ เช่น หลงผิดในกามคุณทั้งหลาย ละเว้นการราชกิจต่าง ๆ จนทำให้บ้านเมืองและประชาชนเกิดความเดือดร้อน เป็นต้น วิธีการสังเกตคนพาลนั้น คือ คนพาลมักชอบชักชวนไปในทางที่ผิด เช่น ชักชวนเล่นการพนัน ชักชวนทำผิดกฎหมายของบ้านเมือง ชักชวนดื่มสุรา เสพยาเสพติด เป็นต้น คนพาลชอบทำแต่ในสิ่งที่ไม่เป็นธนะไม่มีแก่นสาร คนพาลชอบกลั่นแกล้งรังแกคนอื่น คนพาลชอบทำแต่สิ่งที่ผิดแต่กลับคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี คนพาลไม่ชอบอยู่ในระเบียบวินัยไม่อยู่ในกฎกติกาของสังคม คนพาลแม้ถูกผู้อื่นแนะนำสิ่งดี ๆ ด้วยความหวังดีก็โกรธ เป็นต้น การคบคนพาลนั้นท่านเปรียบเหมือนการเอาใบไม้ไปห่อปลาเน่า ใบไม้แม้ไม่ได้เน่าเสีย ก็พลอยติดกลิ่นเหม็นของปลาเน่าไปด้วย ซึ่งโทษของการคบคนพาลนั้นมีมากมายหลายประการ เช่น พลอยถูกมองในแง่ร้ายไปด้วยได้รับความไม่ไว้วางใจเพราะคบกับคนพาล ถูกชักนำไปในทางที่ผิดได้ง่าย ถูกนิทาว่าร้าย ถูกดูหมิ่นดูแคลน เป็นที่เสื่อมเสียชื่อเสียง หน้าที่การงานได้รับความเสียหาย พบเจอแต่ความเสื่อม เกิดภัยแก่ตนเองและครอบครัว เมื่อตายไปแล้วก็ไปบังเกิดในทุคตินรกภูมิ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อมองเห็นโทษและภัยทั้งหลายของการคบคนพาลแล้ว ในการดำเนินชีวิตบุคคลจึงไม่ควรคบหาสมาคมกับคนพาล ควรตระหนักไว้ในใจเสมอว่าคนพาลนั้นเป็นบุคคลที่ควรหลีกเลี่ยง การไม่คบคนพาลนั้นมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่สังคม กล่าวคือ คุณค่าต่อตนเองคือ ทำให้ไม่กลายเป็นคนพาลไปด้วย ทำให้เป็นผู้ไม่มีมิจฉาทิฎฐิดังเช่นคนพาล ทำให้ไปถูกชักนำไปในทางที่ไม่ดี ทำให้อยู่ห่างจากอบายมุขทั้งหลาย เป็นต้น คุณค่าต่อผู้อื่น คือ บุคคลรอบข้างทั้งหลาย เช่น บิดามารดา บุตรธิดา และมิตรสหายทั้งหลาย ก็รอดพ้นจากภัยอันเกิดเพราะการคบคนพาลของตนเองด้วย คือไม่ได้รับความเดือดเพราะการเข้าไปคบคนพาลของตน เป็นต้น คุณค่าต่อสังคม คือ เมื่อบุคคลทั้งหลายในสังคมต่างพากันไม่คบหาสมาคมกับคนพาล คนพาลก็ไม่มีอิทธิพลต่อสังคม สังคมก็จะกลายเป็นสังคมที่สงบสุขไม่เดือดร้อนวุ่นวาย เป็นต้น ดังนั้น โทษของการคบคนพาลและอานิสงค์ของการไม่คบคนพาล จึงมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของทุกคนในสังคม

บัณฑิต หมายถึง บุคคลผู้ทรงความรู้ มีปัญญาดี มีจิตใจที่ดีงาม มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง คือเป็นผู้มีกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต เป็นผู้รู้ดี คือ รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว เป็นผู้รู้ถูก คือ รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด เป็นผู้รู้ชอบ คือ รู้ว่าอะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป เป็นต้น ซึ่งผู้เป็นบัณฑิตนั้น มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นผู้ที่มีจิตใจผ่องใส มีความเห็นถูก ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ฉลาดในการสอดส่องหาเหตุผล เป็นผู้ชอบคิดดี ชอบพูดดี ชอบทำดีเป็นปกติ วิธีการสังเกตบัณฑิตนั้น คือ บัณฑิตมักชักชวนไปในที่ถูกต้อง เมื่อเห็นคนทำผิดก็มักจะชักชวนขึ้นนำให้เลิกทำผิด เช่น ชักชวนให้เลิกเล่นการพนัน ชักชวนให้เลิกดื่มสุราเสพสิ่งเสพติด เป็นต้น บัณฑิตมักชักชวนให้ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่สังคม เช่น ชักชวนให้ทำกิจการงานอันสุจริต ชักชวนให้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ชักชวนให้บริจาคทานและรักษาศีล เป็นต้น บัณฑิตมักชอบทำแต่ในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ เช่น ชอบเล่าเรียนหนังสือ ชอบช่วยเหลือคนอื่น ชอบบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นต้น บัณฑิตเมื่อถูกว่ากล่าวตักเตือนในสิ่งที่ตนทำไม่ถูกต้องก็ยอมไม่โกรธ ไม่มีความดื้อรั้น ยอมรับรับฟังในคำตักเตือนทั้งหลาย บัณฑิตมักปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ทำตัวผิดกฎกติกาต่าง ๆ ของสังคม เป็นต้น การคบบัณฑิตนั้นยอมทำให้บุคคลที่คบเป็นบัณฑิตไปด้วย ดังเช่นที่ปรากฏตัวอย่างในนารทชาดก ที่พระเจ้าอังกศิราชหลังจากทรงกลายเป็นคนพาลเป็นคนมีมัจฉาทิฎฐิเพราะไปคบค้าสมาคมกับคณาชิวผู้เป็นคนพาลเป็นมัจฉาทิฎฐิจนสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นทั้งแก่พระองค์และแก่ประชาชนแก่บ้านเมืองแล้ว ภายหลังได้อาศัยการคบกับผู้เป็นบัณฑิตอย่างพระนางรจจราชิตาและนารทพรหม ก็ทรงละความเป็นคนพาล ละความเป็นมัจฉาทิฎฐิได้ กลับมาเป็นพระราชผู้ทรงธรรม ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง จนท้ายที่สุดเมื่อสิ้นพระชนม์ชีพก็ได้ไปจุติในเทวโลก เพราะอาศัยกัลยาณมิตรที่เป็นบัณฑิตอย่างพระนางรจจราชิตาและนารทพรหมนั่นเอง การคบบัณฑิตนั้น ท่านเปรียบเสมือนการเอาใบไม้ไปห่อของหอม ใบไม้แม้แต่เดิมไม่ได้มีกลิ่นหอม ก็พลอยกลายเป็นของมีกลิ่นหอมไปด้วยเพราะได้อยู่ใกล้ของหอมนั่นเอง การคบบัณฑิตนั้น มีอานิสงค์หลายประการ เช่น ทำให้เป็นผู้มีจิตใจผ่องใสทำความดีตามบัณฑิตได้ง่าย ทำให้เป็นผู้มีปัญญาเพิ่มขึ้นเพราะอาศัยบัณฑิต ทำให้เป็นผู้มีความเห็นถูกเป็นสัมมาทิฎฐิ ทำให้ไม่ต้องเกิดความเดือดร้อนเพราะการทำผิด ทำให้เป็นที่ได้รับการยกย่องสรรเสริญ ทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและหน้าที่การงาน ทำให้เกิดความสุขกายสบายใจ ทำให้ได้รับความไว้วางใจจากคนรอบข้าง ทำให้ปิดกั้นการทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะอาศัยเพื่อนที่ไม่ดี ทำให้ไม่ต้องตกทุกข์ได้ยากเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว เป็นต้น จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จึงสรุปได้ว่า การคบบัณฑิตนั้นมีคุณค่าอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล เพราะการคบเพื่อนที่เป็นบัณฑิตนั้น เปรียบเสมือนการมีคนบอกทางที่ดี เมื่อมีคนบอกทางที่ดี บุคคลก็ย่อมสามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ไม่หลงไปในทางที่ผิดได้

ความเพียร

ความเพียร หมายถึง ความไม่เกียจคร้าน ความไม่ท้อถอยในกิจการงานทั้งหลาย ความไม่ทอดทิ้งธุระที่เกิดขึ้นจนกว่าจะสำเร็จ เป็นต้น ความเพียรนั้นเป็นคุณธรรมเครื่องอุดหนุนเครื่องสนับสนุนให้สำเร็จในกิจทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ การงาน หรือการกระทำอะไรก็ตาม ที่ต้องใช้ทั้งแรงกายและแรงใจ บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเพียร ไม่ละความเพียรพยายามในกิจการงานทั้งหลายที่เกิดขึ้น บุคคลนั้นก็ย่อมจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้อย่างแน่นอนไม่ช้าก็เร็ว อย่างเช่นความเพียรที่มีปรากฏตัวอย่างในมหาชนกชาดกนั้น พระมหาชนกได้อาศัยความเพียรว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ มองไม่เห็นฝั่งอยู่ถึง 7 วัน สมมติถ้าพระมหาชนกละความเพียรในการว่ายน้ำเสียตั้งแต่วันแรก ๆ ก็คงจมน้ำ กลายเป็นอาหารของปลาและเต่าไปเช่นกับคนอื่น ๆ ในเรือ แต่เพราะพระมหาชนกนั้นเป็นผู้ที่ไม่ละทิ้งความเพียร จึงได้พ้นจากภัยคือความตายในทะเล ได้ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้ คือ ได้เป็นพระราชอา ครองราชสมบัติอันเคยเป็นของพระบิดาของพระองค์มาก่อน ความเพียรนั้นเป็นคุณธรรมฝ่ายดีที่มนุษย์และเทวดาทั้งหลายต่างก็ชื่นชมยินดี และช่วยเหลือบุคคลผู้มีความเพียรให้สำเร็จความประสงค์อยู่เสมอ ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ความเพียรนั้น เป็นคุณธรรมที่มีคุณค่าอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของคน เพราะถ้าบุคคลใดไม่ละทิ้งความเพียรในการประกอบกิจการงานทั้งหลาย ความประสงค์ของบุคคลนั้นก็ย่อมสำเร็จได้ด้วยความเพียรนั้นแน่นอน ความเพียร จึงเป็นคุณธรรมที่ควรมีไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในทุก ๆ สังคม

ความกตัญญูกตเวที การบำรุงมารดาบิดา

ความกตัญญูกตเวที หมายถึง ความที่บุคคลรู้อุปการะที่คนอื่นทำไว้แก่ตน ไม่ว่าจะมากก็ตาม น้อยก็ตาม ก็ระลึกถึงและตอบแทนพระคุณของคนอื่นที่เขาได้ทำไว้แก่ตน ความกตัญญูกตเวทีนี้น่าเป็นผู้รู้กล่าวว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี บุคคลผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีนี้นั้นเป็นบุคคลที่มีจิตใจโอบอ้อมอารีและมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่เสมอ และมักจะเป็นที่รักทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย กล่าวคือ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมักจะคอยปกป้องคุ้มครองผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีอยู่เสมอ เช่น การบำรุงมารดาบิดาเพื่อตอบแทนพระคุณของท่าน ซึ่งปรากฏในสุวรรณสามชาดก การที่สุวรรณสามกุมารมีความกตัญญูกตเวทีคอยบำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้ดาบอดอยู่ในป่า ทำให้เทวดาที่อยู่ในป่าเกิดความรักความเอ็นดูในสุวรรณสามกุมาร เมื่อสุวรรณสามกุมารมีภัยจนเกือบถึงชีวิต เทวดาก็ได้มาช่วยชีวิตไว้ เพราะเห็นว่าสุวรรณสามกุมารเป็นผู้ที่คอยเลี้ยงดูมารดาบิดาและเป็นผู้ที่มีจิตเมตตา ไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ทั้งหลายในป่า เป็นต้น การเลี้ยงดูมารดาบิดาหรือความกตัญญูกตเวทีนี้นั้น เป็นคุณธรรมที่มีคุณค่าและมีความจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตของคนเป็นอย่างมาก เพราะถ้าบุคคลใดไม่รู้จักรักสำนึกในพระคุณของบุคคลอื่นและไม่ตอบแทนพระคุณของบุคคลอื่นที่ทำไว้แก่ตนเอง บุคคลนั้นไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใด หรืออยู่ในสังคมใด ก็ย่อมไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย ทั้งเป็นที่รังเกียจของคนในสังคมนั้น ใคร ๆ ก็ไม่ยอมให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่อกตัญญู เพราะช่วยไปก็ไม่

ประโยชน์อะไร ตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีความกตัญญูทวนเวทต่อบุคคลอื่น คนที่รู้จักสำนึกในพระคุณ และรู้จักตอบแทนพระคุณของคนอื่นนั้น ไม่ว่าจะใครก็อยากให้ความช่วยเหลือ อยากให้ความอนุเคราะห์ เพราะเมื่อเขาได้รับการช่วยเหลือได้รับการอนุเคราะห์จากผู้อื่นแล้ว เขาจะระลึกในพระคุณและคอยหาโอกาสตอบแทนพระคุณอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น ความกตัญญูทวนเวทจึงมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก เพราะเป็นคุณธรรมเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นดีของบุคคลผู้มีความกตัญญูทวนเวทนั้น

ความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติตรง การมีความจริงใจ ความไม่บิดเบือนความจริง การไม่ปิดบังอำพรางสิ่งที่เกิดขึ้นจริง การไม่คดโกง การทำหน้าที่โดยความสุจริตกายและสุจริตใจ การไม่หลอกลวง เป็นต้น ความซื่อสัตย์สุจริตนั้น เป็นคุณธรรมเครื่องรับรองบุคคลได้อย่างดีที่สุดข้อหนึ่ง เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง บุคคลใดมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิตแล้ว บุคคลนั้นย่อมได้รับความไว้วางใจจากทุก ๆ คนในสังคม บุคคลนั้นไม่ว่าจะทำการงานหรือกิจการอะไรกับใครก็ตาม ก็ย่อมได้รับหน้าที่ที่สำคัญและได้รับความรักความไว้วางใจอย่างถึงที่สุด ดังเช่นที่มีปรากฏตัวอย่างในมโหสถชาดก ความซื่อสัตย์ไม่ทรยศต่อพระเจ้าวิเทหราชของมโหสถบัณฑิต ที่แม้ว่าจะได้รับข้อเสนอที่จะให้ทั้งทรัพย์สมบัติและอำนาจที่มากกว่าที่เคยมีจากพระเจ้าจูลนีพรหมทัต มโหสถบัณฑิตก็ไม่ละทิ้งพระเจ้าวิเทหราชไป ยังทำหน้าที่รับใช้ในราชสำนักของพระเจ้าวิเทหราช ทำให้พระเจ้าจูลนีพรหมทัตทรงทราบถึงความเป็นผู้มีใจซื่อสัตย์ของมโหสถบัณฑิต ในกาลต่อมาเมื่อมโหสถบัณฑิตเข้าไปรับใช้ในราชสำนักของพระเจ้าจูลนีพรหมทัต ตามที่ได้สัญญาไว้แล้วต่อมาถูกคนใส่ความ พระเจ้าจูลนีพรหมทัตก็ไม่ทรงหลงเชื่อในคำใส่ความนั้น ทำให้มโหสถบัณฑิตรอดพ้นจากภัยที่ถูกใส่ความนั้นได้ ข้อนี้เป็นตัวอย่างของการได้รับความไว้วางใจของบุคคลผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์นั้น เป็นคุณธรรมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิต

4.3 วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อสังคม

4.3.1 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดกที่มีคุณค่าต่อสังคม

การบำเพ็ญทาน

ทาน หมายถึง การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อ เป็นต้น การให้ทานหรือการบำเพ็ญทานนั้นมีหลายประเภท เช่น อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ มีแก้วแหวนเงินทอง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น ธรรมทาน คือ การให้ความรู้ ให้สติ ให้ธรรมะ ให้คำแนะนำสั่งสอน เป็นต้น อภัยทาน คือ การให้อภัย การยกโทษไม่พยาบาทเบียดเบียนกัน เป็นต้น การให้ทานนั้นเป็นการบำเพ็ญบุญกุญแจอย่างหนึ่ง ซึ่งการให้ทานที่มีผลมากนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ

คือ วัตถุประสงค์ที่ให้ทานได้มาโดยบริสุทธิ์หรือโดยสุจริต เจตนาของผู้ให้ทานบริสุทธิ์ คือ ก่อนให้ทานก็มีจิตยินดี ระหว่างให้ทานก็มีจิตยินดี หลังให้ทานก็มีจิตยินดี ไม่รู้สึกเสียดายในของที่ให้ทาน ให้ทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ และบุคคลผู้รับทานบริสุทธิ์ คือ เป็นผู้ที่มีศีล มีธรรม มีคุณธรรมของบัณฑิตเป็นเครื่องอยู่อาศัย การให้ทานนั้นมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างมาก เพราะการให้ทาน หรือการแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ให้แก่กันละกันของคนในสังคม มีให้วัตถุประสงค์ของ ให้คำแนะนำที่ดีในเรื่องที่ดี ๆ การให้อภัยไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน เป็นต้น เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคม ถ้าสังคมใดประกอบไปด้วยคนที่มิใช่ใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กันในเรื่องต่าง ๆ ตามที่กล่าวข้างต้น สังคมนั้นก็จะเป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นสังคมที่มีแต่การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การให้ทานนี้มีปรากฏตัวอย่างในเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งพระเวสสันดรทรงมีใจฝึกฝนในความตรัสรู้พระอนุตรตรัสสัมโพธิญาณ จึงได้ตั้งความปรารถนาตั้งแต่แรกเกิดว่าจะให้ทาน เพื่อบำเพ็ญบารมีอันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าให้เต็มเปี่ยม พระองค์จึงทรงให้ทานแก่มหาชนเป็นอันมาก ซึ่งการให้ทานของพระองค์นั้นก็นับได้ว่าเป็นการเกื้อกูลมหาชนเป็นอันมาก มีคนมากมายในสังคมได้รับประโยชน์จากการบริจาคทานของพระองค์ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการให้ทานหรือการบำเพ็ญทานนั้น เป็นการกระทำที่มีคุณค่าและมีประโยชน์เป็นอย่างมากต่อสังคม ไม่ว่าจะในยุคใด ในสมัยใดก็ตาม

การพยาบาลก่อเวรต่อกัน การเบียดเบียนผู้อื่น การประทุษร้ายผู้อื่น การให้อภัย

กรรมอันไม่ดีทั้งหลาย มีการเบียดเบียนประทุษร้ายผู้อื่นทางกาย เช่น การทำร้ายร่างกาย ตั้งแต่ทำให้เจ็บตัว ไปจนถึงทำให้สิ้นชีวิต เป็นต้น ทางวาจา มีการพูดคำเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ พูดคำมรสุวาท พูดให้ร้ายว่าร้าย พูดใส่ความผู้อื่น เป็นต้น ทางใจ มีการผูกใจพยาบาทต่อผู้อื่น การจองเวรต่อกัน เป็นต้น เหล่านี้จัดเป็นกรรมชั่วที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเป็นการสร้างความลำบาก ยังความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนและแก่บุคคลอื่น ดังที่มีปรากฏตัวอย่างในทศชาติชาดกหลาย ๆ เรื่อง เช่น การกล่าวมรสุวาท ทำปาณาติบาตของพระบิดาของพระเทมียกุมาร อันเป็นกรรมที่ทำให้ต้องตกนรกถึง 80,000 ปี ที่ปรากฏในเทมียชาดก การก่อเวรต่อบุคคลอื่นของพระเจ้าอริฏฐชนก ที่ก่อเวรต่อพระโปลชนก จนตัวเองต้องได้รับความเดือดร้อนจนถึงสิ้นชีวิตในสนามรบ ที่ปรากฏในมหาชนกชาดก การประทุษร้ายต่ออวัยวะของผู้อื่นในอดีตชาติของมารดาบิดาของพระสุวรรณสามกุมาร อันเป็นกรรมที่ส่งผลให้ต้องตาบอด การฆ่าสัตว์เบียดเบียนชีวิตผู้อื่นของพระเจ้าปิลยักขราชที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก การประทุษร้ายมิตรของเนสาทพราหมณ์จนเป็นเหตุให้ตนเองได้รับความเสียหายที่ปรากฏในภริทัตชาดก การผูกอาฆาตพยาบาท พยายามทำให้ผู้อื่นถึงความสิ้นชีวิตของกัณหาพรหมณ์ที่ปรากฏในจันทชาดก การพยายามฆ่าผู้อื่นของปุลณกยัภษที่ปรากฏในวิธูรชาดก การพูดคำเท็จและทำร้ายร่างกายและจิตใจของผู้อื่นของพราหมณ์เฒ่าชุกที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก การกระทำของบุคคลทั้งหลาย อันเป็นกรรมชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่ปรากฏในชาดกเรื่องต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวถึงข้างต้นนั้น ล้วนเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น เป็นการเบียดเบียนชีวิตและ

ทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นการสร้างความเดือดร้อนวุ่นวายเป็นอย่างมากให้เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ แม้กระทั่งตนเองก็ยังสามารถได้รับความเดือดร้อน บางคนถึงขั้นต้องสิ้นชีวิตไปเพราะการกระทำกรรมชั่วเหล่านั้น ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า กรรมชั่วทางกาย วาจา ใจ ที่ปรากฏข้างต้นนั้น มีคุณค่าต่อสังคมคือ เป็นกรณีศึกษาเพื่อให้สังคมกำหนดกฎกติกา กำหนดข้อปฏิบัติเพื่อที่จะได้งดเว้นจากการทำกรรมชั่วเหล่านั้น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายขึ้นในสังคม ซึ่งการที่จะป้องกันหรือแก้ไขความชั่ว มีการผูกอาฆาตพยาบาท การก่อเวรต่อกัน เป็นต้นได้ ก็ต้องใช้คุณธรรมคือ การให้อภัย เพราะการให้อภัย ไม่อาฆาต ไม่พยาบาท ไม่เบียดเบียนกันนั้น ถ้าเกิดขึ้นในสังคมใด สังคมนั้นก็จะพบกับความสุข ไม่เดือดร้อน ไม่วุ่นวาย เพราะการให้อภัย เป็นการตัดเสียซึ่งการกระทำอันไม่ดีต่าง ๆ ที่บุคคลจะปฏิบัติต่อกันด้วยอำนาจของความพยาบาท ดังนั้นการให้อภัยจึงมีคุณค่าต่อสังคม คือ ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

4.4 วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อการปฏิบัติธรรม

4.4.1 ความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดกที่มีคุณค่าต่อการปฏิบัติธรรม การรักษาศีลอุโบสถ

ศีล หมายถึง การสำรวมรักษา กาย วาจาให้เรียบร้อย มีการงดเว้นจากกายทุจริต คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักขโมย เว้นจากประพฤตินิดในกาม เว้นจากวจีทุจริต คือ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดคำหยาบคำมรสุวาท เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น การสมาทานรักษาศีลอุโบสถ คือ การตั้งใจที่จะงดเว้นจากการทำความชั่วทางกาย ทางวาจาทั้งหลายเหล่านั้นอย่างเคร่งครัด เป้าหมายและประโยชน์ของการรักษาศีลอุโบสถนั้น ก็คือเพื่อทำกาย วาจาให้สงบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทางกายทวารและวจีทวาร ทั้งยังสามารถทำให้จิตใจสงบได้ง่ายในเวลาทำสมาธิ การรักษาศีลอุโบสถอย่างเคร่งครัดนั้น มีอานิสงส์มากมายหลายประการ เช่น ทำให้เป็นผู้องอาจไม่เก้อเขินในสมาคมของผู้มีศีล ทำให้มีกิตติศัพท์อันงามมีชื่อเสียงเลื่องลือขจรไปไกล ทำให้สามารถรักษาและได้รับโมกษสมบัติได้ เพราะความไม่ประมาท ทำให้ไม่หลงทำกาละ คือ ไม่หลงผลอสติในเวลาที่จะตาย และทำให้สามารถเข้าถึงสุคติบังเกิดในเทวโลกเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วได้ ดังที่มีปรากฏตัวอย่างในภุริทัตชาดก ที่พระภุริทัตได้ไปเข้าเฝ้าท้าวสักกะกับพระบิดาบนเทวโลก ได้เห็นสมบัติอันเป็นทิพย์ของเหล่าเทวดาทั้งหลายบนเทวโลก มีความปรารถนาที่จะได้ครอบครองสมบัติอันเป็นทิพย์เหล่านั้นบ้าง จึงได้ไปสมาทานรักษาศีลอุโบสถอยู่บนจอมปลวกริมฝั่งแม่น้ำตลอดชีวิต เมื่อสิ้นชีวิตไปได้ไปบังเกิดในเทวโลก ได้รับสมบัติอันเป็นทิพย์สมดังที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การรักษาศีลอุโบสถนั้น เป็นการปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อการปฏิบัติธรรม เพราะผู้มีศีลย่อมสามารถทำให้จิตใจสงบเป็นสมาธิได้เร็ว ผู้มีศีลย่อมมีอองอาจไม่เก้อเขินในหมู่ของผู้ปฏิบัติธรรมที่มีศีลบริบูรณ์เหมือนกัน

การประพาศิพรหมจรรย์

การประพาศิพรหมจรรย์ หมายถึง การประพาศิเพียงดั่งพรหม การประพาศิอันประเสริฐ การตัดเยื่อใยในโลกียะสุขทุก ๆ อย่างเพื่อบ่มงำหน้าสู่โลกุตระสุข เป็นต้น ข้อวัตรที่เรียกว่าการประพาศิพรหมจรรย์นั้นมีหลายอย่าง เช่น การให้ทาน การขนขวยในการทำกิจที่ชอบที่ถูกที่ควร การรักษาศีล 5 การประพาศิพรหมวิหารธรรม การเว้นจากกามคุณทั้งหลาย การเป็นผู้มีความสันโดษ การมีความเพียรในการละกิเลส การรักษาศีลอุโบสถ การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 การศึกษาและปฏิบัติในสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น การประพาศิพรหมจรรย์นั้นมีอานิสงค์หลายประการ เช่น ทำให้จิตใจปลอดโปร่ง ไม่ต้องมีความกังวลในกามคุณทั้งหลาย ทำให้เป็นอิสระจากเครื่องผูกมัดทั้งหลายของผู้ครองเรือน ทำให้มีเวลาในการประกอบความดีมากเพราะไม่ต้องวุ่นวายกับเรื่องอันไม่เป็นแก่นสารต่าง ๆ ทำให้บรรลุคุณวิเศษมีอภิญญา สมาบัติ ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ เป็นต้น การประพาศิพรหมจรรย์ที่มีปรากฏในทศชาติชาดกนั้น มีในเตมียชาดก ที่พระเตมียกุมารไม่ต้องการครองราชสมบัติสืบต่อจากพระบิดาเพราะระลึกชาติได้ว่าการครองราชสมบัติเป็นเหตุให้ต้องทำกรรมชั่ว มีกล่าวผรุสวาทและสั่งให้ทำร้ายผู้อื่น เป็นต้น อันเป็นเหตุให้ต้องตกนรกถึง 80,000 ปี จึงได้อุดทนแกล้งเป็นคนหูหนวก เป็นง่อยเปลี้ย เป็นใบ้ จนในที่สุดก็ต้องออกบวชเพื่อประพาศิพรหมจรรย์ในป่า เมื่อได้ประพาศิพรหมจรรย์จนได้บรรลุอภิญญาและสมาบัติแล้ว ก็ได้เทศนาสั่งสอนพระบิดาพระมารดาและชนทั้งหลายเป็นอันมาก ให้ออกบวชประพาศิพรหมจรรย์ด้วย เมื่อได้สิ้นชีวิตไป คนทั้งหมดก็ได้เข้าถึงพรหมโลก และยังมีปรากฏในเนมิราชชาดก ที่พระเจ้าเนมิราชเมื่อทรงได้ครองราชย์แล้วทรงบริจาคตาน รักษาศีลอุโบสถและชักชวนให้ชาวเมืองทำบุญมีให้ทานเป็นต้นตามพระองค์ด้วย วันหนึ่งเมื่อพระองค์ได้ทราบจากท้าวสักกะว่าการประพาศิพรหมจรรย์นั้นมีอานิสงค์มากกว่าการให้ทานและรักษาศีล เมื่อถึงกาลที่พระเกศาหงอกจึงได้ออกบวชเพื่อประพาศิพรหมจรรย์พระตลอดพระชนม์มาอยู่เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็ได้ไปบังเกิดในพรหมโลก ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การประพาศิพรหมจรรย์นั้นมีคุณค่าต่อการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะการประพาศิพรหมจรรย์เองก็นับเป็นการปฏิบัติธรรมด้วย ทั้งยังมีอานิสงค์มากมายด้วยตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

4.5 วิเคราะห์คุณค่าของเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก

การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมในทศชาติชาดกนั้น ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ตัดสินของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม กลุ่มปฏิบัตินิยม กลุ่มประโยชน์นิยม และเกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา มาใช้ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมว่า การกระทำใดบ้างจัดเป็นความดี การกระทำใดบ้างจัดเป็นความชั่ว ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเตมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก มโหสถชาดก ภูริทัตชาดก จันทชาดก นารทชาดก วิรุทธชาดก และเวสสันดรชาดก การกระทำที่จัดว่าเป็นความดีที่ปรากฏในเรื่องเหล่านี้ คือการกระทำที่เป็นกุศลกุศลทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลดี ก่อให้ประโยชน์สุขแก่ตัวผู้ปฏิบัติเอง แก่

บุคคลอื่น และแก่สังคมส่วนรวม เช่น การออกบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ ความเป็นสัมมาทิฐิ การคบบัณฑิต การให้อภัย การไม่พยาบาทเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การบำรุงมารดาบิดา การรักษาศีล ให้ทำบุญต่าง ๆ มีให้ทาน เป็นต้น การกระทำที่จัดว่าเป็นความชั่ว คือ การกระทำที่เป็นอกุศลทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลไม่ดี มีการสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ตัวผู้ปฏิบัติเอง แก่ผู้อื่น และแก่สังคมส่วนรวม เช่น การเป็นมิจฉาทิฐิ การคบคนพาล การผูกอาฆาตพยาบาท การเบียดเบียนกัน การคดโกงผู้อื่น การทำร้ายผู้อื่นแม้เพียงเล็กน้อยไปจนถึงให้สิ้นชีวิต การกล่าวมั่วสวาท การใส่ความว่าร้ายผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งคุณค่าของการได้ศึกษาการกระทำเหล่านี้ คือทำให้บุคคลผู้ศึกษารู้ว่าสิ่งใดดีก็ควรกระทำ สิ่งใดไม่ดีก็ควรเว้น ไม่ควรกระทำ เพราะมีปรากฏตัวอย่างให้เห็นในทศชาติชาดกแล้วว่าการกระทำที่จัดเป็นความดีนั้น ย่อมนำประโยชน์สุขมาให้ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่นและแก่สังคมส่วนรวม ส่วนการกระทำที่จัดเป็นความชั่วนั้น ย่อมนำความทุกข์ความเดือดร้อนมาให้ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่สังคมส่วนรวม

4.6 วิเคราะห์คุณค่าของจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดก

จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดกที่สอดคล้องกับหลักจริยศาสตร์ของกลุ่มวิมุตินิยม ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยของกลุ่มอนุชนนิยม ที่ปรากฏในเรื่องเตมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก วิรุทธชาดก เวสสันดรชาดก นั้นพระโพธิสัตว์ต้องการความสงบของจิตมากกว่าความสุขสบายทางกาย จึงได้บำเพ็ญบุญกิริยาต่าง ๆ มีการให้ทานรักษาศีลบ้าง ปฏิบัติธรรมบ้าง เจริญเมตตาพรหมวิหารบ้าง ออกบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์บ้าง เพื่อแสวงหาความสงบทางจิต เพื่อทำตนให้เป็นอิสระจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพื่อบำเพ็ญหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ซึ่งจุดมุ่งหมายในชีวิตของพระโพธิสัตว์เหล่านั้นเมื่อจัดแจงเข้าในจุดมุ่งหมายของในชีวิตในทางพระพุทธศาสนาก็จะสอดคล้องกับประโยชน์ที่เป็นสัมปรายภพที่แต่ละประโยชน์ คือประโยชน์ในภพหน้า คือพระโพธิสัตว์ไม่ต้องการจะไปสู่ทุกดินรกภูมิ ต้องการที่จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์และพรหมโลก และที่สอดคล้องกับปรมาตละประโยชน์ คือประโยชน์อันสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงหนทางแห่งการพ้นทุกข์คือพระนิพพานในชาติสุดท้ายที่ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ก็มิที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน คือทิวภูมิภพที่แต่ละประโยชน์ เช่นจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในมโหสถชาดกและจันทชาดก วิรุทธชาดก ที่ปรากฏว่าพระโพธิสัตว์มีจุดมุ่งหมายในชีวิตเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนในปัจจุบันชาติ คือช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนให้พระราชาและประชาชนตั้งอยู่ในธรรมทั้งหลายมีฆราวาสธรรมเป็นต้น เพื่อที่จะได้อยู่อย่างมีความสุขและช่วยให้อื่น ๆ ได้รอดพ้นจากภัยต่าง ๆ มีจากการถูกเบียดเบียน จากความตาย เป็นต้น ซึ่งจุดมุ่งหมายในชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดกนี้ มีคุณค่าทั้งต่อจิตใจ ต่อการดำเนินชีวิต ต่อสังคม และต่อการปฏิบัติธรรม คือการศึกษาจุดมุ่งหมายในชีวิตของพระโพธิสัตว์นั้น ช่วยให้ไม่หลงผิดในการใช้ชีวิต ช่วยให้ผู้ที่ต้องการความสงบจากความโลภ ความโกรธ

ความหลงดำเนินชีวิตตามแบบอย่างที่ปรากฏในทศชาติชาดกได้ เพราะมีตัวอย่างให้ทราบว่า เมื่อ บำเพ็ญบุญมีให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาพรหมวิหาร ออกบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์แล้ว สิ่งที่ทำ ไปนั้นไม่สูญเปล่า มีผลคืออย่างน้อยจิตใจก็สงบ เมื่อตายไปแล้วก็บังเกิดในเทวโลกในพรหมโลก จนถึง ขึ้นเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ และจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏ ในทศชาติชาดกยังมีคุณค่า คือ ช่วยให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ให้บรรลุ ประโยชน์ 3 ด้าน คือ ประโยชน์เพื่อตนเอง อันได้แก่ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และ ประโยชน์อย่างสูงสุดคือพระนิพพาน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น คือ สามารถสร้างประโยชน์สุขให้แก่ผู้อื่นทั้ง ทางวัตถุและทางจิตใจ สามารถช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้ และประโยชน์เพื่อส่วนรวมและสังคม คือ สามารถสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวมได้



บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาลงไปประเด็นสำคัญ 3 ประการ ตามวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาทศชาติชาดก 2. เพื่อศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก 3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก จากการศึกษาวิจัยทำให้สามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ทศชาติชาดก

ทศชาติชาดก เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าในพระชาติต่าง ๆ เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ถือกำเนิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นเทวดาบ้าง เพื่อทรงบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมหนุนนำให้ได้บรรลุซึ่งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้าย เพื่อโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากกองกิเลสกองทุกข์ทั้งปวง เรื่องราวของทศชาติชาดกมีปรากฏในพระสุตตันตปิฎก หมวดขุททกนิกาย มีทั้งหมด 10 เรื่องด้วยกัน คือ

1. เตมียชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเตมียกุมาร เพื่อบำเพ็ญเนกขัมมบารมี
2. มหาชนกชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก เพื่อบำเพ็ญวิริยบารมี
3. สุวรรณสามชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นพระสุวรรณสามกุมาร เพื่อบำเพ็ญเมตตาบารมี
4. เนมิราชชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช เพื่อทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี
5. มโหสถชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิต เพื่อทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี
6. ภูริทัตชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นพระภูริทัต เพื่อทรงบำเพ็ญศีลบารมี
7. จันทชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร เพื่อทรงบำเพ็ญขันติบารมี
8. นารทชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นนารทพรหม เพื่อทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี
9. วิรุฬชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นวิรุฬบัณฑิต เพื่อทรงบำเพ็ญสัจจบารมี
10. เวสสันดรชาดก ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เพื่อบำเพ็ญทานบารมี

5.1.2 แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

แนวคิดเรื่องความดี-ความชั่ว

หลักจริยศาสตร์หรือความประพฤติที่จัดเป็นความดีที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้น ได้แก่ การออกบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ ความเพียร การบำรุงมารดาบิดา การให้อภัย ความซื่อสัตย์ การรักษาศีล การตัดสินศัตว์โดยยุติธรรม การคบบัณฑิต ความเป็นสัมมาทิฐิ การตั้งอยู่ในธรรมของผู้ครอง

เรือน การบำเพ็ญบุญต่าง ๆ มีให้ทาน เป็นต้น ความประพฤติเหล่านี้จัดเป็นความดีเพราะเป็นความประพฤติฝ่ายกุศล สามารถนำประโยชน์และความสุขมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ แก่บุคคลอื่นและแก่สังคมส่วนรวมได้ หลักจริยศาสตร์หรือความประพฤติที่จัดเป็นความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้น ได้แก่ การทำปาณาติบาต การก่อเวรต่อกัน กระประทุษร้ายผู้อื่น ความชั่วทางกาย วาจา ใจอันเป็นเหตุให้ต้องเข้าถึงทุกดินรกภูมิเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว การใส่ความให้ร้ายผู้อื่น การประทุษร้ายมิตร การรับสินบน การผูกอาฆาตพยาบาท การคบคนพาล ความเป็นมิถิลาทัญญู การเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นด้วยการพยายามฆ่า การกล่าวมุสาวาท ความประพฤติเหล่านี้จัดเป็นความชั่ว เพราะเป็นความประพฤติฝ่ายอกุศล สามารถนำความทุกข์ ความเดือดร้อนมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ แก่ผู้อื่น และแก่สังคมส่วนรวม ซึ่งหลักความดี-ความชั่วที่ปรากฏในทศชาติชาดกนี้สอดคล้องกับเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม กลุ่มปฏิบัตินิยม กลุ่มประโยชน์นิยม และเกณฑ์ตัดสินในทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดก

จุดมุ่งหมายในชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้นมีทั้งจุดมุ่งหมายที่เป็นทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ คือประโยชน์ในปัจจุบัน คือ จุดมุ่งหมายของมโหสถบัณฑิตที่ตั้งใจทำงานบริหารบำรุงรักษาบ้านเมืองตามที่ได้รับมอบหมายหน้าที่จากพระราชา เพื่อยังประโยชน์และความสุขให้เกิดขึ้นแก่มหาชน จุดมุ่งหมายของพระจันทกุมาร ที่ต้องการจะช่วยเหลือชนทั้งหลายให้พ้นจากภัย คือความตาย จุดมุ่งหมายของพระมหาชนกในช่วงที่เดินทางข้ามมหาสมุทรเพื่อไปครองราชสมบัติอันเคยเป็นของพระบิดา จุดมุ่งหมายของสุวรรณสามกุมารที่ตั้งความปรารถนาจะดูแลมารดาบิดาผู้ดาบอดไปตลอดชีวิตของท่าน จุดมุ่งหมายของวิธูรบบัณฑิตที่ได้สอนอรรถสอนธรรมแก่พระราชาทั่วทั้งชมพูทวีปและเหล่านั้นให้อยู่ในการบำเพ็ญบุญทั้งหลาย มีให้ทาน เป็นต้น จุดมุ่งหมายที่เป็นสัมปรายิกัตถะประโยชน์ คือประโยชน์ในภพหน้า ได้แก่จุดมุ่งหมายของพระภริทัต ที่รักษาศีลอุโบสถอยู่บนจอมปลวก เพื่อที่จะได้ครอบครองสมบัติอันเป็นที่พำนักในเทวโลกเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว และจุดมุ่งหมายที่เป็นปรมาตถะประโยชน์ คือประโยชน์อันสูงสุด ได้แก่ การออกบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ของพระเทมียกุมาร ของพระเจ้าเนมิราช และของพระโพธิสัตว์ในเรื่องต่าง ๆ ที่ต่างก็บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ทั้ง 10 บารมี และบำเพ็ญบุญกิริยาทั้งหลาย มีการบริจาคทาน รักษาศีล เจริญเมตตาพรหมวิหาร เป็นต้น เพื่อเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อตัดกองกิเลสกองทุกขีให้สิ้นไป เพื่อประโยชน์อันสูงสุดของมหาชนเป็นอันมาก

5.1.3 คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก

1) คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อจิตใจ

ความเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ความเป็นผู้เว้นจากมิถิลาทัญญู ทำให้รู้ว่าควรมีจิตใจที่เป็นสัมมาทิฏฐิ ไม่ควรมิถิลาทัญญู เพราะว่าจิตใจนั้นเป็นเครื่องควบคุมกายและวาจา ถ้าจิตใจมีสัมมาทิฏฐิแล้ว การแสดงออกทางการกระทำและคำพูดก็ย่อมถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและศีลธรรมอันดี

ของสังคม ตรงกันข้ามถ้าจิตใจเป็นมัจฉาปฏิญญแล้วไม่ว่าจะทำ จะพูด จะคิดอะไรก็จะเป็นไปในทางที่ผิด ทำนองคลองธรรมและศีลธรรมอันดีของสังคม

การผูกอาฆาตพยาบาทและการให้อภัยมีคุณค่าต่อจิตใจคือ ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่าบุคคลควรมีจิตใจที่ปราศจากความอาฆาตพยาบาท อันเป็นเหตุให้ก่อเวรสร้างความเดือดร้อนต่อตนและผู้อื่น ควรมีจิตใจที่รู้จักให้อภัยอยู่เสมอ เพราะการให้อภัยซึ่งกันและกันนั้น เป็นการตัดการก่อเวรต่อกัน เป็นการยั้งคั่งตรึงให้กลับกลายมาเป็นมิตรได้ ถ้าจิตใจของผู้ใดประกอบไปด้วยความอาฆาตพยาบาทแล้วชีวิตของผู้นั้นก็ย่อมจะประสบพบเจอแต่ความเดือดร้อนวุ่นวายทั้งทางกายและทางใจ ถ้าจิตใจของผู้ใดประกอบด้วยความให้อภัย ชีวิตของผู้นั้นก็ย่อมจะพบเจอแต่ความสงบสุขทั้งทางกายและทางใจ

2) คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อการดำเนินชีวิต

การไม่คบคนพาล และ การคบบัณฑิต การไม่คบคนพาลนั้นมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่สังคม กล่าวคือ คุณค่าต่อตนเองคือ ทำให้ไม่กลายเป็นคนพาลไปด้วย ทำให้เป็นผู้ไม่มีมัจฉาปฏิญญิต่างเช่นคนพาล ทำให้ไม่ถูกชักนำไปในทางที่ไม่ดี ทำให้อยู่ห่างจากอบายมุขทั้งหลาย เป็นต้น คุณค่าต่อผู้อื่น คือ บุคคลรอบข้างทั้งหลาย เช่น บิดามารดา บุตรธิดา และมิตรสหายทั้งหลาย ก็รอดพ้นจากภัยอันเกิดเพราะการคบคนพาลของตนเองด้วย คือไม่ได้รับความเดือดร้อนเพราะการเข้าไปคบคนพาลของตน เป็นต้น คุณค่าต่อสังคม คือ เมื่อบุคคลทั้งหลายในสังคมต่างพากันไม่คบหาสมาคมกับคนพาล คนพาลก็ไม่มีอิทธิพลต่อสังคม สังคมก็จะกลายเป็นสังคมที่สงบสุขไม่เดือดร้อนวุ่นวาย เป็นต้น และการคบบัณฑิตนั้นมีคุณค่าอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล เพราะการคบเพื่อนที่เป็นบัณฑิตนั้น เปรียบเสมือนการมีคนบอกทางที่ดี เมื่อมีคนบอกทางที่ดี บุคคลก็ย่อมสามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ไม่หลงไปในทางที่ผิดได้

ความเพียร เป็นคุณธรรมที่มีคุณค่าอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของคน เพราะถ้าบุคคลใดไม่ละทิ้งความเพียรในการประกอบกิจการงานทั้งหลาย ความประสงค์ของบุคคลนั้นก็ย่อมสำเร็จได้ด้วยความเพียรนั้นแน่นอน ความเพียรจึงเป็นคุณธรรมที่ควรมีไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในทุก ๆ สังคม

ความกตัญญูกตเวที การบำรุงมารดาบิดา เป็นคุณธรรมที่มีคุณค่าและมีความจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตของคนเป็นอย่างมาก เพราะถ้าบุคคลใด ไม่รู้จักสำนึกในพระคุณของบุคคลอื่นและไม่ตอบแทนพระคุณของบุคคลอื่นที่ทำไว้แก่ตนเอง บุคคลนั้นไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใด หรืออยู่ในสังคมใด ก็ย่อมไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย ทั้งเป็นที่รังเกียจของคนในสังคมนั้น ใคร ๆ ก็ไม่ยอมให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่อกตัญญู เพราะช่วยไปก็ไม่มีประโยชน์อะไร ตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลอื่น คนที่รู้จักสำนึกในพระคุณและรู้จักตอบแทนพระคุณของคนอื่นนั้น ไม่ว่าใครก็อยากให้ความช่วยเหลือ อยากให้ความอนุเคราะห์ เพราะเมื่อเขาได้รับการช่วยเหลือได้รับการอนุเคราะห์จากผู้อื่นแล้ว เขาจะระลึกในพระคุณและคอยหาโอกาสตอบแทนพระคุณอยู่เสมอ

เพราะฉะนั้น ความกตัญญูทวนเวียนมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก เพราะเป็นคุณธรรมเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นคนดีของคุณคนผู้มีความกตัญญูทวนเวียนนั้น

ความซื่อสัตย์ เป็นคุณธรรมเครื่องรับรองบุคคลได้อย่างดีที่สุดข้อหนึ่ง เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง บุคคลใดมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิตแล้ว บุคคลนั้นย่อมได้รับความไว้วางใจจากทุก ๆ คนในสังคม บุคคลนั้นไม่ว่าจะทำการงานหรือกิจการอะไรกับใครก็ตาม ก็ย่อมได้รับหน้าที่ที่สำคัญและได้รับความรักความไว้วางใจอย่างถึงที่สุด ความซื่อสัตย์นั้น เป็นคุณธรรมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิต

3) คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อสังคม

การบำเพ็ญทาน การให้ทานนั้นมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างมาก เพราะการให้ทาน หรือการแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ให้แก่กันละกันของคนในสังคม มีให้วัตถุสิ่งของ ให้คำแนะนำที่ดีในเรื่องที่ดี ๆ การให้อภัยไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน เป็นต้น เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคม ถ้าสังคมใดประกอบไปด้วยคนที่มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในเรื่องต่าง ๆ สังคมนั้นก็จะเป็สังคมที่น่าอยู่ เป็นสังคมที่มีแต่การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

การพยาบาลก่อกว่รต่อกัน การเบียดเบียนผู้อื่น การประทุษร้ายผู้อื่น กรรมชั่วทางกาย วาจา ใจ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มีคุณค่าต่อสังคมคือ เป็นกรณีศึกษาเพื่อให้สังคมกำหนดกฎกติกา กำหนดข้อปฏิบัติเพื่อที่จะได้งดเว้นจากการทำกรรมชั่วเหล่านั้น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายขึ้นในสังคม ซึ่งการที่จะป้องกันหรือแก้ไขความชั่ว มีการผูกอาฆาตพยาบาท การก่อกว่รต่อกัน เป็นต้นได้ ก็ต้องใช้คุณธรรมคือ การให้อภัย เพราะการให้อภัย ไม่อาฆาต ไม่พยาบาท ไม่เบียดเบียนกันนั้น ถ้าเกิดขึ้นในสังคมใด สังคมนั้นก็จะพบกับความสงบสุข ไม่เดือดร้อน ไม่วุ่นวาย เพราะการให้อภัย เป็นการตัดเสียซึ่งการกระทำอันไม่ดีต่าง ๆ ที่บุคคลจะปฏิบัติต่อกันด้วยอำนาจของความพยาบาท ดังนั้น การให้อภัยจึงมีคุณค่าต่อสังคม คือ ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

4) คุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีต่อการปฏิบัติธรรม

การรักษาศีลอุโบสถ การรักษาศีลนั้น เป็นการปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อการปฏิบัติธรรม เพราะผู้มีศีลย่อมสามารถทำให้จิตใจสงบเป็นสมาธิได้เร็ว ผู้มีศีลย่อมมีความองอาจไม่เก้อเขินในหมู่ของผู้ปฏิบัติธรรมที่มีศีลบริบูรณ์เหมือนกัน ผู้มีศีลย่อมมีกิตติศัพท์อันงามมีชื่อเสียงเลื่องลือจรไปไกล ผู้มีศีลย่อมสามารถรักษาและได้รับโภคสมบัติได้เพราะความไม่ประมาท ผู้มีศีลย่อมไม่หลงทำกาละคือไม่หลงเพลิดเพลินในเวลาที่จะตาย และผู้มีศีลย่อมสามารถเข้าถึงสุคติบังเกิดในเทวโลกเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วได้

การประพฤติพรหมจรรย์ มีคุณค่าคือทำให้จิตใจของผู้ประพฤติตลอดไปร่ง ไม่ต้องมีความกังวลในกามคุณทั้งหลาย ทำให้เป็นอิสระจากเครื่องผูกมัดทั้งหลายของผู้ครองเรือน ทำให้มีเวลาในการประกอบความดีมากเพราะไม่ต้องวุ่นวายกับเรื่องอันไม่เป็นแก่นสารต่าง ๆ ทำให้บรรลุคุณวิเศษมีอภิญา สมบัติ ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ เป็นต้น จึงมีคุณค่าต่อการปฏิบัติธรรม

5) คุณค่าของเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก

ทำให้บุคคลผู้ศึกษาารู้ว่าสิ่งใดดีก็ควรกระทำ สิ่งใดไม่ดีก็ควรเว้น ไม่ควรกระทำ เพราะมีปรากฏตัวอย่างให้เห็นในทศชาติชาดกแล้วว่าการกระทำที่จัดเป็นความดีนั้น ย่อมนำประโยชน์สุขมาให้ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่นและแก่สังคมส่วนรวม ส่วนการกระทำที่จัดเป็นความชั่วนั้น ย่อมนำความทุกข์ ความเดือดร้อนมาให้ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่สังคมส่วนรวม

6) คุณค่าของจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ปรากฏในทศชาติชาดก

ช่วยให้ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ให้บรรลุประโยชน์ 3 ด้าน คือ ประโยชน์เพื่อตนเอง อันได้แก่ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์อย่างสูงสุดคือ พระนิพพาน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น คือ สามารถสร้างประโยชน์สุขให้แก่ผู้อื่นทั้งทางกายและทางจิตใจ สามารถช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้ และประโยชน์เพื่อส่วนรวมและสังคม คือ สามารถสร้างความสงบสุข ให้เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวมได้

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ควรส่งเสริมให้ชาวพุทธได้เห็นความสำคัญของการศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนามากขึ้น
- 2) ควรมีการส่งเสริมแนวทางที่จะนำหลักจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยนำมาปรับใช้กับตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ เพื่อที่จะทำให้บุคคลและสังคมนั้น ๆ เกิดความสงบสุข

5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิดทางจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ซึ่งผู้วิจัยพบว่าจะยังมีความน่าสนใจประเด็นอื่น ๆ อีก ดังนั้น ในท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวคิดที่น่าจะนำมาทำการวิจัยเพิ่มเติมในหัวข้อดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครหลักที่ปรากฏในทศชาติชาดก
- 2) ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องกรรมและผลของกรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก
- 3) ศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ในชาดกอื่น ๆ นอกจากทศชาติชาดก

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (พิมพ์ครั้งที่ 9). เล่มที่ 63, 64. *พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. นครปฐม, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ ร.ส.พ., 2548.

กิริติ บุญเจือ. *จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2538.

เคเอ็น ชยติลเลเก. *จริยศาสตร์แนวพุทธ*. (สุขาวี พลอยชุม, แปล). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒนา. *จริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.

ชาติรี ชุมเสน. *จริยธรรมกับชีวิต*. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2556.

ฐานิสร์ ชาศรัตพงศ์. *ความรู้ในเรื่องชาดก อักขรสาร*. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2515.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. *จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับอุดมคติและมาตรฐานทางศีลธรรม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2554.

บุญมี แทนแก้ว. *จริยธรรมกับชีวิต*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2541.

_____. *ปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2541.

เปลื้อง ณ นคร. *พจนานุกรมฉบับทันสมัย เล่ม 1*. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด*. วัดราชโอรสาราม. กรุงเทพมหานคร, 2548.

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี). *ปริทรรศน์เวสสันดรชาดก*. พระนคร : เจริญชัยการพิมพ์, 2513.

พระครูธรรมธรสุมนต์ นนทีโก. *ประตูลู่ชาดก*. กรุงเทพมหานคร : หอไตรการพิมพ์, 2555.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2546.

พระเทวิน เทวินโท. *แก่นพุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, 2549.

- *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.
- พัฒน์ เฟื่องผลา. *ชาดกกับวรรณกรรมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2540.
- *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร : นามิบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2542.
- วสิน อินทสระ. *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, 2541.
- *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2549.
- ศิริพร จิตะฐาน. *ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.
- สืบพงศ์ ธรรมชาติ. *วรรณคดีชาดก*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. *จารึกสุโขทัย ประชุมจารึกภาคที่ 1 นครชุม (หลักที่ 3)*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521.
- สรเสรี อินทร์ตัน. *จริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2552.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์. *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น. เอกสารประกอบการบรรยาย*. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522.

2) วิทยานิพนธ์

- จิตตกานต์ มณีนาถ. *การศึกษาเนกขัมมบารมีในเตมียชาดก*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- พระมหาจุลจอม ชูเลื่อน. *ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.
- พระนิพนพาน สุจิตโต (สารคาญ). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.
- พระมหาธีระ ขนติธโร (รอดประพันธ์). *การศึกษาขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาดก*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- พระทศพล พรหมินทร์. *แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำในชาดก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

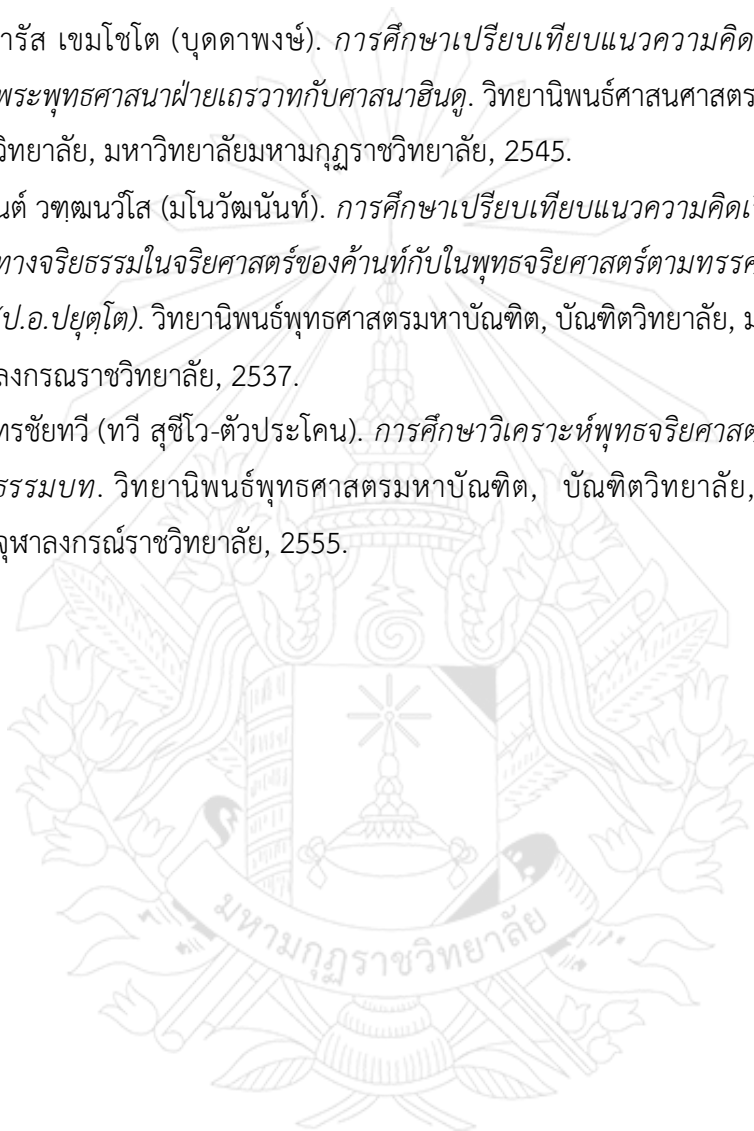
พระชินาธิ ชินวโร (เพชรพิทักษ์). *การบำเพ็ญศีลบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

พระมหาประเสริฐ ญาณสีโล (ธรรมจง). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเชิงจริยศาสตร์ในมงคลสูตร*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547.

พระมหาจำรัส เขมโชโต (บุตดาพงษ์). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทกับศาสนาฮินดู*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545.

พระมหากันต์ วุฒนวนวิโส (มโนวัฒน์). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่าน้ำกับในพุทธจริยศาสตร์ตามพระทศนระของพระพุทธเจ้า (ป.อ. ปยุตโต)*. วิทยานิพนธ์พุทธศาตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537.

พระครูสุนทรชัยทวี (ทวี สุชีโว-ตัวประโคน). *การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.



ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-นามสกุล : พระมหาธนาศักดิ์ สุตธโน (สุดสุข)
- วันเดือนปีเกิด : วันศุกร์ ที่ 4 เดือน มกราคม พุทธศักราช 2534
- ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ 15 หมู่ 7 ต.บ้านแมต อ.บุณฑริก จ.อุบลราชธานี
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร 969 ถนนพระราม 1
แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา**
- พ.ศ. 2548 : นักรรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. 2553 : ประโยค ป.ธ. 4 สำนักเรียนวัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. 2557 : (ศน.บ.) สาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม
- ประสบการณ์การทำงาน**
- พ.ศ. 2555-ปัจจุบัน : เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
สำนักเรียนวัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. 2559-ปัจจุบัน : เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายงบประมาณและสวัสดิการ
สำนักเรียนวัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร

